

**З ДОБУТКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ
ПРИКЛАДНИХ ТА
ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ
НАУК ХХІ СТОЛІТТЯ**

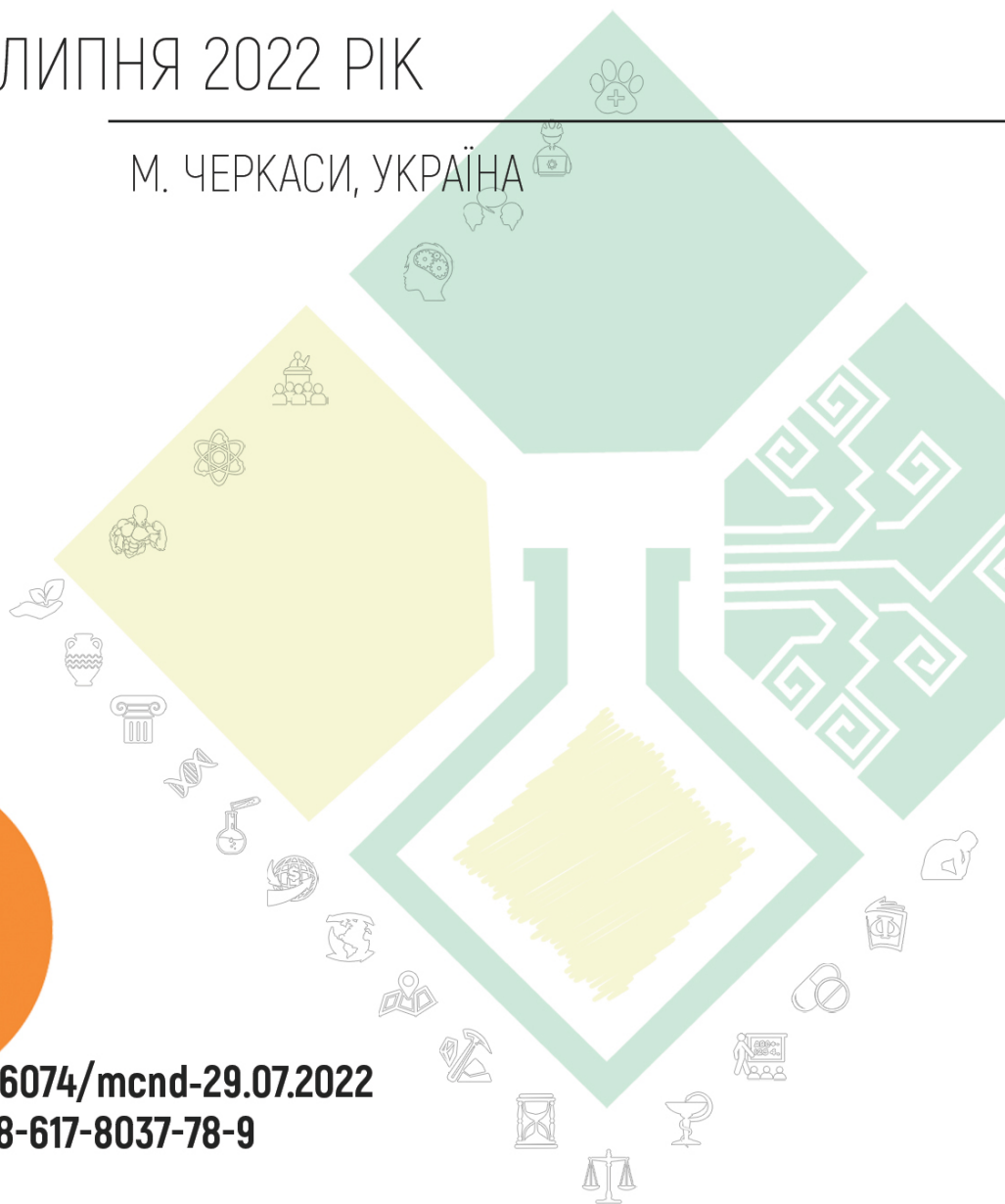
І 29 ЛИПНЯ 2022 РІК

М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА

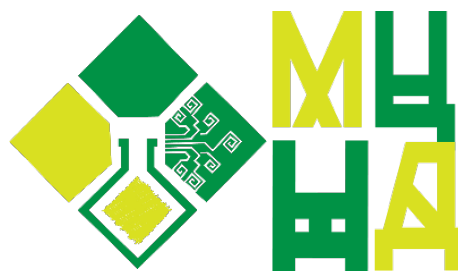

DOI 10.36074/mcnd-29.07.2022

ISBN 978-617-8037-78-9

МАТЕРІАЛИ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ЗДОБУТКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРИКЛАДНИХ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ НАУК ХХІ СТОЛІТТЯ

| 29 ЛИПНЯ 2022 РІК
м. Черкаси, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.О.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії CC BY-NC 4.0 International.

3-46 **Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття:** матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 29 липня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 352 с.

ISBN 978-617-8037-78-9

DOI 10.36074/mcnd-29.07.2022

Викладено матеріали учасників III Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття», яка відбулася у місті Черкаси 29 липня 2022 року.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-8037-78-9

© Колектив учасників конференції, 2022
© ГО «Європейська наукова платформа», 2022
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Овсянікова В.І..... 13

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ ЇХ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Ємельянов О.Ю..... 16

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИКЛИКИ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мамишев А.В..... 19

ВИКОРИСТАННЯ ДЕННОГО ПЕРІОДУ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПРЯМОЛІНІЙНИМ МЕТОДОМ

Сук П.Л. 24

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ФОП ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ярмак А.М..... 27

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Рубежанська В.О., Степанова Ю.О. 31

СЕКЦІЯ ІV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЛОГІСТИКА ЗЕРНА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТУВАННЯ І ЗБЕРІГАННЯ

Навроцький Я.Ф. 34

СЕКЦІЯ V.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Грицько О., Пеканець С..... 39

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ АРХІТЕКТОНІЧНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	
Юшин С.О.	42
ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	
Науково-дослідна група:	
Кришталь Д.О., Ножко І.О., Копитін Д.Є.	48
СЛУЖБИ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ (WHD) ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАГУВАННЯ НА ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО В ІНДІЇ	
Марутян К.К.	53
ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ В КОМАНДНІЙ РОБОТІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ	
Миколайчук І.П.	55
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ	
Михальчук Д.І., Кубіцький С.О.	59
 СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ В УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	
Дацків І.Б., Полич М.І.	65
 СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	
ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	
Луцик О.М.	68
ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ	
Домбровський Л.В.	70
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТТЕЮ 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
Кочеткова П.С., Таволжанська Ю.С.	73
ОБОВ'ЯЗКОВЕ ТА ФАКУЛЬТАТИВНЕ ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	
Горностаї А.В.	75
ОКРЕМІ ДОГОВІРНІ КОНСТРУКЦІЇ ЛОГІСТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	
Горіславська І.В., Зуйкова М.	80
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПОДГОТОВКИ ЮРИСТОВ У СФЕРІ НАДАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Кучеренко О.М.	83

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ АВТОНОМІЙ Потапчук В.О.....	85
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ Яцюк Т.С.....	88
СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ	
ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ Голубенко Е.Ю.....	91
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ Корогод С.В.....	93
СЕКЦІЯ ІХ. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Сердюк К.Б., Серенко Р.О.....	95
ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОБІЗНАНОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ Чала К.С., Кириченко Є.В.	97
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ДОПОМОГО В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ Серафимчук І.О., Мислива О.О.	100
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРАВООХОРОНЦІВ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ (ОПЕРАТИВНОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Науково-дослідна група: Хацаюк О.В., Волянський В.Г., Делямба М.М.....	102
СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ОЗБРОЄННЯ Охромович М.М., Кравченко О.І., Шамрай Н.М.	105
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ – ГІДНЕ ЗДОБУТТЯ ПРИКЛАДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ НАУКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ Голота А.А.....	108
СЕКЦІЯ Х. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА	
ЗАХОДИ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД НЕБЕЗПЕК, ВИНИКАЮЧИХ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ Губанова А.С., Пахота М.М.	111
МОДЕЛЮВАННЯ ГАЗООБМІНУ В ЗАКРИТОМУ ПРИМІЩЕННІ ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ Пелипенко М.М., Лагно Д.В.....	114

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНА ПОБУДОВА ЛАНКИ ОТГ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЄДСЦЗ

Кришталь Т.М., Пасинчук К.М., Пасинчук К.А.117

**СЕКЦІЯ XI.
БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ**

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGIES OF DNA SEQUENCING BY NEW GENERATION METHODS

Prilutskiy S.P.120

АМАРАНТ ЯК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КУЛЬТУРА

Ходаницька О.О., Козішкурт М.Р.122

**СЕКЦІЯ XII.
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО**

ALLELOPATHIC INFLUENCE OF CORNFLOWER SEEDS ON ONTOGENESIS OF CEREAL CROPS

Zaporozhets V., Pospelov S.125

ПОКАЗНИКИ АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗСАДНИКАХ РОЗМНОЖЕННЯ НОВОСТВОРЕНИХ СКЛАДНОГІБРИДНИХ ПОПУЛЯЦІЙ ЕСПАРЦЕТУ

Вінюков О.О., Бондарева О.Б., Гавриш С.Л.128

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСІВ НА ВОДОЗБОРІ РІЧКИ СУЛА

Адаменко О.П.132

**СЕКЦІЯ XIII.
ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ**

АНАЛІЗ ОБ'ЄМНИХ ЗМІН У ВОГНЕТРИВКИХ МАТЕРІАЛАХ ПІД ЧАС ВИПАЛУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Борисенко О.М., Логвінков С.М., Шабанова Г.М.134

**СЕКЦІЯ XIV.
ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ**

РОЗРАХУНКОВІ СХЕМИ ДИНАМІЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ В МЕХАНІЗМІ ПІДЙМАННЯ ВАНТАЖУ КРАНІВ

Горбатюк Є.В., Булавка О.О.136

**СЕКЦІЯ XV.
АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ**

АНАЛІЗ ЗАДАЧ СИНТЕЗУ БАГАТОВИМІРНИХ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ З ВРАХУВАННЯМ СТРУКТУРИ ЦІЛЬОВОЇ СИСТЕМИ

Швейдер В.С.139

СЕКЦІЯ XVI. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

CONCEPT OF DESIGN PATTERNS

Kadykova A., Luchshev P.A...... 142

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЛП (НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ) ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ЕМОЦІЙ ТА ТИПУ СПРИЙНЯТТЯ СИСТЕМАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Говда Б.М...... 145

ВИКОРИСТАННЯ «НУЛЬОВОГО» ЗБИРАЧА СМІТТЯ ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ ОБЧИСЛЕНЬ ЗАДАЧ ОБРОБЛЕННЯ ПРИРОДНОЇ МОВИ НА ПЛАТФОРМІ .NET

Юсин Я.О...... 147

СЕКЦІЯ XVII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ МОДЕЛЮВАННЯ ФАЗОВОЇ РІВНОВАГИ ДЛЯ ПРОЦЕСІВ РЕКТИФІКАЦІЇ

Стопакевич А.О...... 149

СЕКЦІЯ XVIII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ВІРТУАЛЬНОЮ КОМПАНІЄЮ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «VIRTONOMICS BUSINESS SIMULATIONS»

Зміївська І.В...... 152

ЕВОЛЮЦІЯ ЛОГІСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Новіцький П.С...... 154

МОБІЛЬНІ ТРОЯНЦІ-ПЕРЕДПЛАТНИКИ – НОВІ ВЕРСІЇ

Демидов З.Г., Колмик О.О...... 160

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗРАХУНКУ КОЕФІЦІЄНТІВ ЛІНІЙНОГО ПЕРЕДБАЧЕННЯ В СИСТЕМАХ ГОЛОСОВОЇ АВТЕНТИФІКАЦІЇ

Кіщенко М.І...... 162

ОЦІНКА КОНЦЕПЦІЇ WEB 3.0 ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Д'яков Я.Р...... 164

СЕКЦІЯ XIX. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ СПРЯМОВАНИХ НА ОХОРОНУ І БЕЗПЕКУ МОРСЬКИХ СУДЕН

Мельник О.М., Волошин А.О., Щенявський Г.С...... 167

СЕКЦІЯ XX. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

DETERMINING THE EFFECT ON HETEROJUNCTIONS BY REDUCING SERIES RESISTANCE Khanmamedova E.A.....	170
--	-----

СЕКЦІЯ XXI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

БІЛІНГВІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ КРОСКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ Динікова Л.Ш.....	173
---	-----

ЗЛОЧИНИ МИХАЙЛА КРАВЧУКА Мельник Г.В.	175
---	-----

КОМУНІКАЦІЙНІ АКТИВНОСТІ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Бабенко В.В.	177
---	-----

ОКРЕМІ ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ПРИГОЛОСНИХ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК СІЛ СТЕЦЕВИ І СТЕЦІВКИ, ПОКУТТЯ, УКРАЇНА) Личук С.В.	182
---	-----

ПРИКМЕТНИК ЯК КОМПОНЕНТ ПРЕДИКАТА Дейчаківська О.В.	184
---	-----

СВОЄРІДНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ ЧАСУ (ЗА ПОВІСТЮ ІВАНА СЕНЧЕНКА «САВКА») Ротова Н.В.	186
---	-----

УЖИВАННЯ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СПОРІДНЕНОСТІ: ДИНАМІКА У ВИРАЖЕННІ АКСІОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ (НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСЕМИ БАБА) Халіман О.В.	189
---	-----

СЕКЦІЯ XXII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ ГЕОСТРАТЕГІЇ: ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ Ліпкан В.А.	192
--	-----

РОЛЬ ТРАНСФЕРУ ПОЛІТИКИ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ Пугач В.Г.	196
---	-----

СЕКЦІЯ XXIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИБІРКОВІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ Чижикова І.В.	199
---	-----

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ Коваль О.І.	201
--	-----

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВНМЗ	
Булаткіна Г.І.	205
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: КАЛЕЙДОСКОП ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ	
Стрюкова О.М.	209
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	
Леонов М.А.	213
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПАРТЕРНОЇ ГІМНАСТИКИ У ПОЄДНАННІ З ДИХАЛЬНИМИ ВПРАВАМИ ЦИГУН ТА АСАН КУНГ-ФУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
Залецька А.М.	217
ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
Яковченко А.О.	220
ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНИХ КОМПОНЕНТІВ В СТЕМ-ОРІЄНТОВАНОМУ ПІДХОДІ	
Левченко Ф.Г.	223
КАР'ЄРНЕ ЗРОСТАННЯ ДОСЛІДНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	
Чорнойван Г.П.	226
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО (КОРАБЕЛЬНОГО) ГОСПОДАРСТВА В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ»	
Саган В.В.	228
МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE	
Мілюкова І.Р.	231
ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ІСПАНІЇ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ	
Лосєва Н.М., Пузирьов В.Є.	235
ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	
Сарана А.А.	238
ПОЧАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ	
Лимар Л.В.	240
ПРОФЕСІЙНА ПРОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
Лубінець О.Г.	242
РИТОРИЧНА ОСВІЧЕНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	
Красницька О.В.	243

РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Даниляк С.В.....	246
СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ Жуга Н.О.....	248
СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ Кулінська Я.І.....	251
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ Сімакова С.І.....	254
ЩОДО ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ Москаленко С.А.	258
СЕКЦІЯ XXIV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПОЛІЦЕЙСЬКОГО Немеш А.В.	260
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЛП ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ЕМОЦІЙ ПРИ СПІЛКУВАННІ Терлак Б.Д.....	262
ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ Александров Ю.В.	264
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ КОРЕЛЯТИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ 14-17 РОКІВ У ВЖИВАННІ АЛКОГОЛЮ Богуславська І.В.....	266
ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ОСОБЛИВІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ҐЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ Герасименко Л.Б.	271
СЕКЦІЯ XXV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я	
АНАЛІЗ МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН СІТКІВКИ ПІСЛЯ КОМБІНОВАНОГО ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ РЕГМАТОГЕННОГО ВІДШАРУВАННЯ СІТКІВКИ У ПОЄДНАННІ З КАТАРАКТОЮ Жук А.М.	275
ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ Сегал М.М.	277

ЕСТРОГЕНИ ТА COVID-19 Мущинка В.М., Луців Л.В.	279
ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ МЕТОДИК Олексюк-Нехамес А.Г.	280
ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ Снісар О.А.	283
ПСИХОГІГІЄНИЧНА ОЦІНКА ЗМІН ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ Сергета І.В., Панчук О.Ю., Макарова О.І.	286
СТАН ГЕНЕРАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ САМЦІВ ЩУРІВ ІЗ ГОНАДОПАТІЄЮ ПІСЛЯ КОРЕКЦІЇ ВІТАМІНОМ D ₃ Науково-дослідна група: Смоленко Н.П., Коренева Є.М., Чистякова Е.Є., Мараховський І.О., Белкіна І.О., Величко Н.Ф., Бондаренко В.О.	288
СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ІНФІКОВАНИХ РАН ЗАСОБАМИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ОСНОВІ ХМЕЛЕПРОДУКТІВ Довга І.М., Носальська Т.М., Частій Т.В., Іваннік В.Ю., Бомко Т.В., Казмірчук В.В.	291
СЕКЦІЯ XXVI.	
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ	
ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ЛЮДЕЙ, ЩО ЖИВУТЬ З ВІЛ НА СТАДІЇ СНІДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТЕСТІВ ТА ПРОБ Орфін А.А.	296
ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО РУКОПАШ «СПАС» НА ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ Коваль Ю.В.	299
ДЦП ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА ТА ЇЇ НЕСТАНДАРТНІ МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ Куцик Х.О.	301
МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ - ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ У ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ Антіпова Ж.І., Гоголева О.М.	304
ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ Барсукова Т.О., Антіпова Ж.І.	308
РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ Волинець В.О.	311
РОЗВИТОК СПРИТНОСТІ У БОКСІ Хромих Р.В.	313

СПОЖИВАННЯ КИСНЮ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТЕСТУ РОКПОРТ У СТУДЕНТОК, ЩО ПРОФЕСІЙНО ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТОМ Воронкова О.С., Воронкова Ю.С.....	315
--	-----

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТИВНИМИ ТАНЦЯМИ Грачова В.О.....	317
--	-----

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ НАДМІРНІЙ МАСІ ТІЛА І ОЖИРІННІ Панасюк К.Ю.....	319
---	-----

СЕКЦІЯ XXVII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ ЯК ОСОБЛИВА ДІЛЯНКА ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ Савченко С.В.	323
---	-----

МІЛІТАРИСТСЬКА ПРОПАГАНДА У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914-1918) Рожкова Л.І.....	326
--	-----

НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ Іщенко О.М.	328
---	-----

ОЧІКУВАНА РЕВОЛЮЦІЯ В АРХЕОЛОГІЧНО-ІСТОРИЧНІЙ СФЕРІ Й НАШІ ШАНСИ НА ЗНИЩЕННЯ ТОТАЛЬНОЇ БРЕХНІ ПРО УКРАЇНУ Корсак К.В.....	331
--	-----

ПОДОРОЖІ РОДИНИ ВЕРБИЦЬКИХ-РЯБЧЕВСЬКИХ. НА МАТЕРІАЛАХ ІЗ ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» Костенко Н.В.....	338
---	-----

СЕКЦІЯ XXVIII. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ МІСЦЕВОГО РІВНЯ Плешкановська А.М.	344
--	-----

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЄКТУВАННЯ ФАСАДІВ ПАРКІНГІВ В УМОВАХ МІСЬКОГО ТЕПЛООВОГО ОСТРОВУ Чубарова Д.С.	347
---	-----

СЕКЦІЯ XXIX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КИЇВ У ДИЗАЙН-КОМУНІКАТИВНИХ ПОЄДНАННЯХ Кротова Т.Ф., Мазніченко О.В., Гула Є.П., Осадча А.М.....	349
--	-----

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Овсянікова Вікторія Іванівна

студентка навчально-наукового інституту економічної безпеки та митної справи
Заклад вищої освіти Міністерства Фінансів України
«Державний податковий університет», Україна

Науковий керівник: Ляшенко Ганна Павлівна

канд. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки
Україна

Сьогоднішня економіка України перебуває у шоковому стані. Повномасштабне військове вторгнення сусідів завдало потужного удару всій економічній системі України. Майже повністю знизилася виробництво основних видів продукції, а через це знизився і експортний потенціал країни. Через окупацію територій тимчасово заблоковані порти, через що пригальмувала і зовнішня торгівля. Нищиться транспортно-логістична, соціальна, маркетингова та інженерна інфраструктура цілих регіонів. Населення країни виїжджає за кордон або ж передислокується на захід України – це також наносить економіці збитки, адже сотні тисяч, а може й мільйони працездатних людей вимушені припинити своє активне економічне життя.

Всі вище перелічені наслідки негативно впливають на економіку держави, тим самим це може вплинути на результати Збройних Сил України на фронті, оскільки економічний тил держави має потужний вплив на військові перемоги армії. Саме тому економіка країни на сьогоднішній день також виступає пріоритетним фронтом, на якому також необхідно перемагати. Для того щоб економічний фронт держави мав свої перемоги необхідно приймати ефективні управлінські рішення на різних рівнях, а також сприяти їх досконалому практичному виконанню в певні терміни. Оскільки боротьба триває вже надто довго, необхідно протистояти ворогу на всіх фронтах всіма можливими методами.

Ще після першої фази війни на Донбасі (у 2014 р.) в публічному просторі дискутувалося питання про зміну акцентів економічної політики задля більш ефективного протистояння агресору. Зокрема наголошувалося на тому, що пріоритетного значення у контексті протистояння централізованій економіці РФ набуває розвиток в Україні приватної ініціативи та підприємництва. Адже індивідуалізм, як основа вільного суспільства та конкурентоспроможного бізнесу, є головною силою, яка спроможна здолати тоталітаризм. А для максимального розкриття економічного потенціалу підприємництва нашому уряду слід відмовитися від шкідливої догми, яка домінує в українській економіці упродовж усього періоду її незалежності, будучи несвідомо перенесеною ще з часів радянського минулого, про визначальну роль державного бюджету в економічному житті країни.[1]

Автор, Самаєва Ю. [2] дає таку інформацію, що протягом першого місяця війни лише 17% великих підприємств продовжували працювати без будь-яких обмежень (ще 30% змогли перейти на роботу в онлайн, а решта або не працювали зовсім, або призупинили діяльність якщо не до мирних, то принаймні до спокійніших часів).

Більше 10% орних земель країни виявились не доступними для проведення посівної кампанії, що суттєво вдарило як по експортному потенціалу країни, так і по наповнюваності державного бюджету. І якщо фермери відносно швидко призвичаїлися до важких умов і знаходять варіанти зберігання, транспортування необхідних ресурсів та забезпечують інші важливі речі, щоб посівна відбувалася, то менш гнучким агрохолдингам складніше адаптуватися до нових реалій.[3]

За даними автора Максимова В. [4], станом на початок квітня понад 50% українців втратили роботу. Насамперед це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України.

Автор, Даценко В. [5] у Дзеркалі тижня відображає, що загальні втрати від транспортної блокади, зокрема морських торговельних портів (які забезпечували до 65% міжнародної торгівлі України, передусім за рахунок металургійної та аграрної продукції) становитимуть орієнтовно 3-5 млрд доларів щомісяця (і це без урахування пошкодження об'єктів інфраструктури внаслідок системних бомбардувань).

Також, у Дзеркалі тижня, автор Реун А. продекларував, що, враховуючи зазначене уряд в екстреному порядку запровадив низку важливих регуляторних новацій, покликаних зменшити фіскальне навантаження на бізнес та стимулювати розвиток малого підприємництва. Зокрема, було дозволено переходити на третю групу спрощеної системи оподаткування платникам податку із оборотом до 10 млрд грн із необмеженою кількістю працівників. Платники за новими правилами «спрощенки» мають сплачувати 2-відсотковий податок із доходу замість податку на прибуток і ПДВ. Розширено перелік операцій, щодо яких платник єдиного податку третьої групи звільнятиметься від податкового обов'язку з ПДВ. Збільшено період, протягом якого платник податків може без застосування санкцій не виконувати податкового обов'язку, якщо у нього немає відповідної можливості. Відбулась певна лібералізація митного законодавства, зокрема частково скасовано обов'язкові платежі при імпорті товарів та автомобілів[6].

Слід зазначити, що вище перелічені заходи з лібералізації економіки України слід розвивати все більше і більше і у повоєнний час, адже це сприятиме економічному розвитку країни. Інакшим чином наша економіка повернеться у довоєнні часи і принесе ті ж проблеми, які гальмували розвиток держави до війни, а саме: монополізацією ринків, корупцією, високою енергомісткістю виробництва, переважанням сировинних галузей, низькою якістю соціального капіталу, незадовільним інвестиційним кліматом тощо.

Автор, Болтян О. [7] у своїй праці «Як працювати підприємцю, якщо навколо війна?», підкреслив, що керівництво нашої держави має вже сьогодні мати чіткий план повоєнного економічного розвитку держави, яка усуне довоєнні економічні проблеми по максимуму. Україні доцільно дотримуватися так званої «москітної економіки» (за аналогією з «москітними» військовими стратегіями, коли основні цілі на полі бою досягаються насамперед за рахунок використання надмобільних інноваційних засобів та ресурсів, які є на озброєнні у великій кількості малочисельних автономних груп добре підготовлених бійців). Завершальною ланкою реформування вітчизняної економіки в умовах військового стану та з огляду на пріоритети її повоєнного розвитку є зміна цілей структурної економічної політики держави. Тобто, замість існуючої практики державної підтримки бюджетоформуючих та

експортоорієнтованих галузей (а саме вони визначають сировинний характер української економіки, до того ж ринки, на яких працюють підприємства цих галузей в Україні, є значною мірою картелізованими), уряд має стимулювати розвиток малого бізнесу, одночасно заохочуючи самозайнятих осіб і підприємців інвестувати у стартапи та реалізацію інноваційних проєктів. Зокрема експерти з цього приводу відзначають: «Після закінчення війни можливостей для будь-якого бізнесу буде багато. Дуже важливо, щоб наша держава мала орієнтир на розвиток країни через підтримку малого бізнесу, бо якщо фокус буде, як завжди, на великі корпорації та монополістів, повернути сюди біженців, що вже перетнули наш кордон, буде вкрай важко».

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що повномасштабне вторгнення росії в Україну принесло багато негативних наслідків як для населення так і для держави в цілому, наприклад: економіка держави пішла на спад дуже різкими темпами, пригальмували розвиток всі сфери діяльності в країні, знизився експортний потенціал держави, знищено дуже багато об'єктів інфраструктури, житлових будинків та нежитлових споруд, населення країни було змушене виїхати за кордон чи на захід країни у пошуках безпечного місця тощо. Наша держава має сформувавати чіткий план дій, які сприятимуть швидкому відновленню всіх галузей країни, оскільки на відновлення знищеного потрібно витратити роки. Саме тому все відновлювати потрібно вже за новим сценарієм, який буде орієнтований на європейський вимір.

Список використаних джерел:

1. Борщевський В. Економічний індивідуалізм дасть опір тоталітаризму сусіда. День. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ekonomichniy-individualizm-dast-opir-totalitarizmu-susida>.
2. Самаєва Ю. Як працює тил. Дзеркало тижня. 2022. 31 березня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-pratsjuje-til.html>.
3. Через бойові дії неможливо провести посівну на 3,5 млн гектарів сільгоспземель. Agravery. Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/cerez-bojovi-dii-nemozливо-provesti-posivnu-na-35-mln-gektariv-silgospzemel>.
4. Максимов В. Стало відомо, скільки українців втратили роботу через війну. Today. Ua. Режим доступу: <https://ukraine.today.ua/ru/stalo-uzvestno-skolko-ukrayntsev-poteryaly-rabotu-uz-za-vojny>.
5. Даценко В. Транспортна блокада Росії. Light. . Дзеркало тижня. 2022. 8 квітня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/transportna-blokada-rosiji-light.html>.
6. Реун А. Податково-митна реформа 2.0. Дзеркало тижня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/business/podatkovo-mitna-reforma-20.html>.
7. Болтян О. Як працювати підприємцю, якщо навколо війна? Дзеркало тижня. 2022. 22 березня. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/business/jak-pratsjuvati-pidprijetstvu-jakshcho-navkolo-vijna.html>.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВЕНЬ ЇХ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Серед найважливіших завдань підприємств варто відзначити формування й ефективне використання їх економічного потенціалу. Вирішення цих завдань потребує розроблення й здійснення різноманітних заходів [1, 2], які мають на меті забезпечення ефективного управління інноваційними [3, 4], конкурентними [5, 6], фінансовими [7–10] та управлінськими [11] можливостями суб'єктів підприємництва, збільшення їхньої кредитоспроможності [12, 13] та підвищення рівня технологічного розвитку цих суб'єктів [14–16], зокрема завдяки наданню належної підтримки з боку держави [17–19]. До цілей управління економічним потенціалом фірм необхідно віднести також і підвищення їх інвестиційної привабливості [20–22] з подальшою реалізацією інвестиційного потенціалу суб'єктів підприємництва, що потребує попереднього прогнозування впливу інвестиційної діяльності підприємств на різноманітні параметри їх фінансового стану, зокрема на рівень фінансової стійкості суб'єктів господарювання [23–25].

Оцінювання впливу інвестиційної діяльності підприємств на рівень їх фінансової стійкості може проводитися, якщо визначено показник (чи групу показників), за допомогою якого кількісно вимірюється цей рівень. Зокрема, таким показником може виступати відношення прогнозного значення потоку прибутку підприємства до сплати процентів та податків з прибутку до мінімально припустимого значення потоку цього прибутку, за якого суб'єкт господарювання зможе у повному обсязі та у заздалегідь визначені терміни виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Тоді оцінювання впливу інвестиційної діяльності підприємства на рівень його фінансової стійкості потребуватиме виконання такої послідовності дій:

1. Визначення наявного рівня фінансової стійкості суб'єкта господарювання на засадах розрахунку описаного вище індикатора цього рівня.

2. Відбір інвестиційних проектів, які можуть бути реалізовані підприємством із дотриманням умови належної прибутковості вкладених інвестицій, та формування попередньої інвестиційної програми суб'єкта господарювання

3. Прогнозування величини показників, значення яких впливають на рівень фінансової стійкості підприємства, після реалізації ним запланованої інвестиційної програми.

4. Зіставлення прогнозного (після реалізації інвестиційної програми) значення індикатора фінансової стійкості суб'єкта підприємництва із наявним значенням цього індикатора.

5. Визначення впливу показників, значення яких зумовлюють рівень фінансової стійкості підприємства, на прогнозну зміну цього рівня після реалізації суб'єктом господарювання запланованої інвестиційної програми.

6. Формування висновків про характер впливу інвестиційної діяльності підприємства на рівень його фінансової стійкості. При цьому необхідно враховувати ту обставину, що ступінь фінансової стійкості може вважатися достатнім, якщо обчислене значення показника цього ступеню є не меншим за одиницю.

7. Встановлення можливостей підвищення фінансової стійкості підприємства завдяки коригуванню складу та структури інвестиційної програми суб'єкта господарювання та джерел її фінансового забезпечення.

У процесі реалізації запропонованої послідовності дій важливо визначити ті показники, значення яких найбільше впливають на рівень фінансової стійкості підприємства. До них, насамперед, варто віднести очікувану прибутковість інвестиційних проєктів, які передбачає реалізувати досліджуване підприємство, рівень кредитного відсотка та інших параметрів фінансових ринків, обсяги потрібних інвестицій, структура джерел фінансування запланованих до реалізації інвестиційних проєктів, терміни та порядок погашення позик, які підприємство може узяти для фінансування інвестиційної програми, тощо. При цьому слід визначати діапазони значень перелічених показників, за яких рівень фінансової стійкості підприємства після реалізації ним інвестиційної програми, буде задовільним.

Таким чином, оцінювання впливу інвестиційної діяльності підприємств на рівень їх фінансової стійкості є необхідною умовою ухвалення власниками та менеджерами суб'єктів господарювання обґрунтованих фінансово-інвестиційних рішень.

Список використаних джерел:

1. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. Науковий вісник «Полісся», (2 (14)), 141–149.
2. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. Energies, (14 (18)), 5999.
3. Гришко, В. А. (2010). Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. Схід, (7(107)), 18–21.
4. Родіонова, І. В (2013). Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. Економіка розвитку, (4 (68)), 96–99.
5. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. Актуальні проблеми економіки, (4), 340–348.
6. Карачина, Н. П. (2014). Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. Економічний простір, (86), 164–172.
7. Куліш, Г. П. & Чепка, В. В. (2017). Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільної економіки. Статистика України, (1), 29–35.
8. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. Інвестиції: практика та довід, (2), 114–117.
9. Маринич, І. А. (2010). Сучасні підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. Науковий вісник НЛТУ України, (20.1), 105–108.
10. Турчак, В. В. (2014). Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений, (8(11)), 49–52.

11. Гончар, М. Ф. & Ємельянов, О. Ю. (2009). Вдосконалення механізму прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації структури джерел фінансування інвестиційних проектів розвитку підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, (24), 3–6.
12. Долбнєва, Д. В. (2015). Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. *Бізнес Інформ*, (10), 244–249.
13. Зверук, Л. А. & Давиденко, Л. М. (2017). Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, (1(2)), 69–75.
14. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Symak, A., Trevoho, O., Turylo, A., Kurylo, O., Danchak, L., Symak, D. & Lesyk, L. (2020). Microcredits for Sustainable Development of Small Ukrainian Enterprises: Efficiency, Accessibility, and Government Contribution. *Sustainability*, (12(15)), 6184.
15. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління», (754), 18–25.
16. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
17. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2020). Роль держави у подоланні бар'єрів на шляху до реалізації заходів з енергозбереження на підприємствах. *Економіка та держава*, (10), 24–29.
18. Петренко, І. П. & Козловська, О. Ю. (2017). Фінансова підтримка проектів у сфері енергозбереження в Україні. *Вісник УНУ*, 14(2), 65–68.
19. Yemelyanov, O., Symak, A., Lesyk, L., Petrushka, T., Kryvinska, N. & Vovk, O. (2021). Modeling of Parameters of State Participation in Financing of Energy Saving Projects at Enterprises. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, (1293), 498–511.
20. Євась, Т. В. & Соколовський, В. С. (2017). Інвестиційна привабливість підприємства та фактори, що на неї впливають. *Подільський науковий вісник*, (2), 61–64.
21. Стеблюк, Н. Ф. & Опаренко, В. В. (2019). Матрична модель оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств. *Вісник економічної науки України*, (2), 176–178.
22. Янковська, В. А. & Гончарова, Д. О. (2019). Основні умови інвестиційної привабливості українських підприємств. *Інфраструктура ринку*, (33), 335–339.
23. Башнянин, Г. І. & Лінтур, І. В. (2016). Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (2), 98–101.
24. Павленко, О. П. & Семиліт, І. В. (2016) Економічна сутність фінансової стійкості підприємств: фактори впливу, оцінка та джерела фінансування. *Молодий вчений*, (7(34)), 113–116.
25. Проволоцька, О. М. & Воронкова, А. В. (2018). Сучасні тенденції фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств. *Вісник ЖДТУ. Серія: економіка, управління та адміністрування*, (1(83)), 129–133.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИКЛИКИ ЩОДО РОЗКРИТТЯ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мамишев Андрій Валентинович

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3143-5675>

канд. наук з держ. упр., завідувач відділу державного фінансового контролю
Відділення методології бухгалтерського обліку та фінансового контролю
*Науково-дослідний фінансовий інститут Державної навчально-наукової
установи «Академія фінансового управління», Україна*

Військовий стан в Україні внаслідок розпочатої 24 лютого 2022 року військової агресії з боку РФ [7] триває вже понад п'ять місяців, внаслідок чого економічна ситуація в Україні продовжує погіршуватися, що спричиняє додаткові виклики та проблеми для різних галузей як приватного, так і державного секторів економіки.

Нині можна констатувати, що військова агресія справляє суттєвий вплив на усі сфери життєдіяльності країни, зокрема на питання бухгалтерського обліку та фінансової звітності державних підприємств, що посилюється тривалою невизначеністю та непередбачуваністю подій. До основних таких негативних наслідків слід віднести:

- затримки, переривання або повну зупинку виробництва у районах, де відбуваються бойові дії;
- пошкодження майна (об'єктів, інвентарю, критичної інфраструктури) або повну втрату активів;
- збільшення поточних витрат і зростання собівартості продукції через збільшення цін на паливо;
- збої в ланцюжках постачання сировини та транспортування готової продукції;
- невизначеність цін на продукцію в умовах інфляції та змінності ринків;
- обмеження ринків капіталу внаслідок боргових ризиків;
- зниження продажів та прибутків від основної діяльності тощо [1].

Справжня ситуація може відрізнятись залежно від галузі та обставин, у яких працює те чи інше підприємство, аж до добровільного чи вимушеного припинення діяльності своїх дочірніх підрозділів, що має вплив на бухгалтерські записи, пов'язані з обліком консолідації або за методом участі в капіталі, що зокрема пов'язане із можливим знеціненням інвестицій. Певні питання проблематики, що розглядається, вже врегульовано окремими законодавчими та нормативно-правовими актами в Україні [2], [6], [8].

В тих регіонах, у яких відбуваються бойові дії або які зазнають обстрілів агресора, очевидно, слід очікувати порушення ланцюга постачання та дефіциту

сировини і матеріалів, а також підвищених витрат на транспортування. Зазначене може вплинути на підрахунок витрат, пов'язаних з обліком запасів.

Зниження здатності підприємства здійснювати безперервну діяльність або тимчасова втрата контролю впливає на підготовку прогнозних оцінок грошових потоків, а широкий діапазон невизначеності може вплинути на довгостроковий план діяльності підприємства.

Висока вірогідність знецінення довгострокових і нематеріальних активів вочевидь є яскравим прикладом проблем, пов'язаних з військовою агресією, у тому числі, що стосується питань прогнозної невизначеності. Хоча поточні оцінки можуть спричинити істотне зменшення вартості, у наступних періодах можуть статися непередбачені зміни.

Зазначені виклики потребують виконання сумлінних оцінок, які б ґрунтувалися на надійній основі та забезпечували надійні припущення з огляду на зміни бізнесового середовища.

Тож, підприємствам варто розкривати характер прогнозних подій, а також, по-можливості, оцінювати їх фінансовий ефект з тим, щоби відсутність такого розкриття не сприяла шахрайській фінансовій звітності підприємства.

Виконуючи попередню оцінку безперервності діяльності, підприємству серед іншого, слід зважити на такі чинники, як-от: масштаби операційних збоїв, потенційне зниження попиту на продукцію, договірні зобов'язання на наступний період протягом року, потенційна нестача ліквідності та оборотного капіталу, а також доступ до джерел капіталу. Ця початкова оцінка базуватиметься лише на інформації, яка є доступною у фінансовій звітності.

Залежно від тривалості та розвитку бойових дій, майбутня фінансова звітність може відображати збільшення рівня визнання наслідків війни для тих суб'єктів, які знаходяться у зоні суттєвого ризику. Загалом, важливо, щоби фінансова звітність відображала усі суттєві поточні або потенційні наслідки воєнного стану.

За відсутності уніфікованих способів оцінювання наслідків в умовах воєнного стану в поточному періоді міркування підприємства можуть бути подібними до тих, що виникають внаслідок серйозного економічного спаду або катастрофічного стихійного лиха.

Очевидно, що у фінансовій звітності має розкриватися інформація про найбільш значні ризики, які стосуються діяльності підприємства або його дочірніх компаній. Якщо такий розділ передбачений у примітках до фінансової звітності, то буде доречним оновити його, додавши конкретизацію про наслідки війни, зокрема ті конкретні фактори ризику, які пояснюють прямий чи непрямий вплив війни, розкривають будь-які відомі тенденції чи невизначеності, які мали місце або обґрунтовано очікуються, у тому числі щодо сегментів бізнесу, продуктів, товарів, послуг, проектів чи операцій, і, відповідно фактичні та потенційні наслідки війни, а також описати кроки, які були вжиті або можуть бути здійснені для пом'якшення ризиків.

Наприклад, державному підприємству слід дати відповіді на питання:

- чи довелося підприємству призупинити діяльність?

- чи підвищилися у підприємства витрати, пов'язані з коливанням споживчого попиту на продукцію?

- чи зазнало підприємство змін щодо ланцюга постачання сировини та реалізації продукції, у тому числі щодо прямих і непрямих обмежень імпорту та експорту внаслідок санкційної політики щодо агресора?

- чи буде підприємство в змозі постачати продукцію (товари, роботи, послуги) за конкурентоспроможними цінами?

Критична бухгалтерська оцінка стосовно знецінення активів, запасів, резервів під безнадійну заборгованість та визнання доходу має ґрунтуватися на якісній та кількісній інформації.

Чутливість звітної інформації та методів, що лежать в основі розрахунку, може характеризуватися, наприклад, тим, що якщо використані оцінки грошових потоків були засновані на припущеннях про вторгнення або санкції, і ці припущення можуть суттєво вплинути на оцінку, то це слід розкрити разом із тим, наскільки оцінка чутлива до змін у цих припущеннях.

Якщо проблеми, пов'язані з воєнним станом, суттєво впливають на рахунки підприємства, то у примітках до фінансової звітності має відобразитися інформація про наступні події, пов'язані з потенційним впливом, а також інше розкриття інформації, пов'язане з обліковими записами.

Як вже доведено, нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в Україні, яке спирається на міжнародні та національні стандарти, створює всі необхідні умови для достовірного відображення фінансово-економічного становища підприємства в умовах збройної агресії РФ. Застосування відповідних норм стандартів забезпечує врахування як особливих обставин воєнного стану, так і наслідків воєнних дій та подій через відображення певних операцій, визнання, оцінку елементів фінансової звітності та розкриття інформації [3].

Разом з тим, у результаті війни можуть виникнути обставини, за яких фінансова інформація на дату оприлюднення фінансової звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) [4], [5] може бути неповною через постійний розгляд нових питань, пов'язаних із війною. Тож, підприємство може надати попередні результати, які мають базуватися на розумній оцінці відповідно до принципу прозорого розкриття інформації, щоб було зрозуміло, чому повна фінансова інформація за МСФЗ недоступна та яка додаткова інформація або аналіз знадобиться в майбутньому на індивідуальних принципах бухгалтерського обліку, включаючи певні скориговані фінансові показники.

Крім того, оцінюючи коригування, пов'язане з воєнним станом, підприємство має розглянути, чи воно об'єктивно піддається кількісній оцінці. Наприклад, було б неприпустимо коригувати звичайні операційні витрати, які були понесені до війни, наприклад, звичайні винагороди працівникам.

Багато державних підприємств можуть зіткнутися зі значними проблемами, пов'язаними з прогнозуванням, через триваючу невизначеність, пов'язану з агресією РФ в Україні. Разом з тим прогнози використовуються в різноманітних бухгалтерських оцінках.

У відповідь на зміни в структурі витрат підприємства важливо розглянути свої очікування, яким чином змінена структура витрат триватиме в майбутньому, і оцінити, чи зможуть вони компенсувати будь-які збільшення витрат за допомогою коригування ціни. Якщо підприємство не зможе придбати ресурси, необхідні для виробництва та доставки товарів і послуг, вони можуть спрогнозувати відповідне зниження доходів.

Розробляючи прогнози та оцінюючи пов'язані з ними наслідки для бухгалтерського обліку, підприємству слід розглянути, які наслідки невизначеності є короткостроковими, а які довгостроковими, і як це визначення вплине на різні бухгалтерські оцінки. Також важливо пересвідчитися, щоби прогнози, які

використовуються в фінансовому плануванні узгоджувалися із прогнозами, які використовуються при розробці бухгалтерських оцінок.

Воєнне вторгнення в Україну загостило поточне інфляційне середовище. Хоча інфляція впливає на підприємства по-різному, існують деякі загальні міркування, пов'язані з оцінкою того, як останні інфляційні тенденції можуть вплинути на їх бухгалтерський облік та фінансову звітність.

Наприклад, оскільки інфляція, швидше за все, збільшує витрати на придбання товарів та запасів, а також заробітну плату працівників, підприємствам слід розглянути, чи можуть вони передати ці збільшені витрати своїм клієнтам, адже частина витрат підприємства може бути пов'язана з виконанням довгострокових контрактів. Тож, якщо певне підприємство не в змозі підвищити ціни, воно може зазнати збитків або зменшити свою оціночну прибутковість, пов'язану з довгостроковим контрактом. Відтак підприємствам слід розглянути потенційні наслідки для бухгалтерського обліку зниженої або негативної прибутковості для певних видів контрактів, включаючи період, за який потрібно відобразити збиток, якщо це можливо.

Внаслідок інфляції довгострокові контракти, такі як оренда або певні угоди про постачання, можуть потребувати переукладення або, можливо, розірвання, що, у свою чергу, може мати наслідки для бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Крім того, інфляція може призвести до підвищення процентних ставок і відповідного зниження справедливої вартості фінансових активів з фіксованою ставкою. В такому випадку слід також розглянути вплив інфляції на оцінені резерви збитків від кредитів і позик.

Перебої в ланцюжках поставок, які вже мали місце під час пандемії COVID-19, можуть посилитися в результаті агресії РФ. Для багатьох підприємств такі збої збільшують витрати, пов'язані з переміщенням товарів через ланцюжок поставок. Підприємствам слід розглянути, чи включати ці витрати до запасів і, якщо так, чи є виправданими коригування на основі очікуваної чистої вартості реалізації запасів. Це визначення, ймовірно, буде відрізнятися залежно від галузі та підприємства, враховуючи використання різних типів матеріалів, різноманітність постачальників і здатність підприємства передавати збільшення витрат своїм клієнтам за рахунок вищих відпускних цін. Оскільки сировина, готова продукція та матеріали проходять через порушений ланцюг постачання, підприємствам слід враховувати момент часу, коли покупець набуває на них право власності, щоб забезпечити відповідну інформацію у балансі та вони можуть визнати необхідним запровадити більш надійні процеси обліку та внутрішнього контролю для належного обліку своїх запасів, адже деякі з них можуть фізично перебувати у третіх сторін).

Суб'єкти підприємництва державного сектору, які застосовують облік за методом нарахування, повинні робити оцінки у фінансовій звітності за поточний період на основі поточних подій та операцій, наслідки яких не можна точно визначити до певного майбутнього періоду. Результати таких подій і транзакцій можуть не відповідати початковим очікуванням. Підприємство значною мірою є функцією середовища, в якому воно працює. Тож, на нього можуть впливати мінливі соціальні, політичні та економічні фактори. Крім того, на будь-яке підприємство (або галузь, в якій вона працює) може вплинути невизначеність, пов'язана з майбутніми подіями.

Підприємствам слід розглянути, як проблеми з прибутковістю, ліквідністю та знеціненням внаслідок вторгнення РФ можуть вплинути на облік податку на прибуток. Наприклад, зменшення прибутку поточного періоду або фактичного

понесення збитків у поєднанні зі зменшенням прогнозованого доходу чи прогнозу майбутніх збитків може призвести до переоцінки податкових зобов'язань та визнання резервів. Якщо зменшення прибутку або знецінення призведе до збитків, суб'єктам господарювання потрібно буде розглянути характер (тобто капітал або операційну діяльність) таких збитків і оцінити, чи є достатній дохід відповідного характеру для повної реалізації відповідних податкових та інших зобов'язань.

Спостереження щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які розглянуті вище, в основному однаково актуальні для державних підприємств як тих, які звітують за національними стандартами, так і тих, які звітують за МСФЗ.

Список використаних джерел:

1. Financial Reporting Considerations Arising From the Russia-Ukraine War. Financial Reporting Alert 22-1. March 10, 2022; Last Updated May 7, 2022. URL: <https://dart.deloitte.com/USDART/home/publications/deloitte/financial-reporting-alerts/2022/russia-ukraine-war>.
2. Деякі питання управління об'єктами державної власності на період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2022 № 643. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2022-%D0%BF#Text>.
3. Ловінська Л.Г., Озеран А.В., Коршикова Р.С. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в умовах воєнного стану в Україні. - Фінанси України. - 2022. - № 4. - С.92-106.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Подання фінансової звітності». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-01_ukr19.pdf.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 10 «Події після звітного періоду». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_024#Text.
6. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
8. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

ВИКОРИСТАННЯ ДЕННОГО ПЕРІОДУ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПРЯМОЛІНІЙНИМ МЕТОДОМ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8556-7123>

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України “Ніжинський агротехнічний інститут”, Україна

Необоротні активи мають високу вартість і тривалий термін експлуатації. У процесі виробництва їх вартість потребує поступового розподілу протягом періодів використання.

Відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [1] і НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [2] принцип періодичності визначає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності.

Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (ст. 13) звітним періодом для складання фінансової звітності визначено календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев’яти місяців. Крім того, відповідно до облікової політики підприємства фінансова звітність може складатися за інші періоди [1].

Згідно П(С)БО 7 “Основні засоби” нарахування амортизації проводиться щомісячно.

Місячна сума амортизації при застосуванні прямолінійного методу визначається діленням річної суми амортизації на 12. Місячна сума амортизації при застосуванні методів зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивного визначається діленням суми амортизації за повний рік корисного використання на 12 [3, п. 29].

Для нарахування амортизації необоротних активів можна використовувати різні періоди: рік, місяць, квартал, півріччя, дев’ять місяців, декаду, тиждень. Амортизацію можливо нараховувати також щоденно. На цій основі можна визначати амортизацію за будь-яким періодом, помноживши денну суму амортизації на відповідну кількість днів у періоді.

Щоб визначити суму амортизації за день, потрібно амортизовану вартість необоротних активів поділити на кількість днів у періоді використання необоротних активів.

На прикладі прямолінійного методу амортизації розглянемо використання розрахунку щоденної амортизації необоротних активів.

Цей метод передбачений П(С)БО 7 “Основні засоби” [3], а також є одним із найвідоміших методів нарахування амортизації необоротних активів у світовій практиці. За прямолінійним методом річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об’єкта необоротного активу.

Розрахунок амортизації за прямолінійним методом здійснюється за формулою:

$$P_{CA} = (ПВ - ЛВ) : СКВ,$$

де РСА – річна сума амортизації; ПВ – первісна вартість; ЛВ – ліквідаційна вартість; СКВ – строк корисного використання.

За прямолінійним методом амортизацію можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Розглянемо використання двох способів прямолінійного методу для розрахунку денної амортизації необоротних активів.

Приклад 1. Первісна вартість необоротних активів – 88000 грн. Строк їх експлуатації – 3 роки, ліквідаційна вартість – 3000 грн. Отже, вартість, що амортизується, дорівнює 85000 грн (88000 грн – 3000 грн = 85000 грн).

Термін амортизації необоротних активів – 3 роки або 1095 днів (3 роки x 365 днів = 1095 днів).

Денна норма амортизації становить 0,091324 % (100% : 1095 днів = 0,091324 %).

Денна сума амортизації – 77,63 грн ((88000 грн – 3000 грн) : 1095 днів).

Річна сума амортизації – 28335 грн (365 днів x 77,63 грн = 28335 грн).

Денну суму амортизації можна також визначити по-іншому: 77,63 грн ((88000 грн – 3000 грн) x 0,091324 % = 77,63 грн).

Місячна сума амортизації – 2361 грн (28335 грн : 12 місяців = 2361 грн).

Порахуємо суму амортизації за першим способом прямолінійного методу амортизації (залежно від початкової вартості необоротних активів), використовуючи денний період амортизації (табл. 1).

Таблиця 1

**Розрахунок суми амортизації за прямолінійним методом
за денним періодом залежно від початкової вартості
необоротних активів (1-й спосіб)**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість днів за період амортизації	Денна норма амортизації, %	Кількість днів за рік	Денна сума амортизації, грн	Річна сума амортизації, грн
1	85000	1095	0,091324	365	77,63	28335
2	85000	1095	0,091324	365	77,63	28335
3	85000	1095	0,091324	365	77,63	28330
x	Разом	x	x	x	x	85000

[авторська розробка]

В таблиці 1 амортизація згрупована по роках, проте на основі денної суми амортизації її можна розрахувати за будь-який період: тиждень, декаду, місяць, квартал, півріччя, 9 місяців і т.д.

З використанням другого способу прямолінійного методу амортизації (залежно від залишкової (балансової) вартості необоротних активів) визначимо суму амортизації за денним періодом (табл. 2).

Щоб визначити амортизацію необоротних активів за 2-м способом за кожен новий рік амортизації потрібно перераховувати нову амортизовану вартість і нову денну суму, а денна норма амортизації залишається однаковою для всіх років.

Таким чином, денна сума амортизації за 2-й рік становить 51,75 грн [(88000 грн – 3000 грн – 28335 грн) : 1095 днів], а за 3-й рік – 34,50 грн [(88000 грн – 3000 грн – 28335 грн – 18889 грн) : 1095 днів].

Місячна сума амортизації за 2-й рік – 1574 грн (18889 грн : 12 місяців = 1574 грн), за 3-й рік – 3148 грн (37776 грн : 12 місяців = 3148 грн).

Таблиця 2

**Розрахунок суми амортизації за прямолінійним методом
за денним періодом залежно від залишкової (балансової) вартості
необоротних активів (2-й спосіб)**

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість днів за період амортизації	Денна норма амортизації, %	Кількість днів за рік	Денна сума амортизації, грн	Річна сума амортизації, грн
1	85000	1095	0,091324	365	77,63	28335
2	56665	730	0,091324	365	51,75	18889
3	37776	365	0,091324	365	34,50	37776
х	Разом	х	х	х	х	85000

[авторська розробка]

Дані таблиці 1 свідчать, що вартість необоротних активів розподілилась по роках по однакових сумах рівномірно, а з таблиці 2 видно, що суми нарахованої амортизації по роках неоднакові, причому в останньому році залишається значна сума нерозподіленої вартості необоротних активів.

Висновки. Отже, амортизацію необоротних активів можна нараховувати за різними періодами: рік, 9 місяців, півріччя, квартал, місяць, декада, тиждень, день.

З метою більш точного нарахування амортизації необоротних активів досить ефективним є використання для періоду розподілу їх вартості дня. Це дасть змогу коректніше визначати собівартість продукції і фінансові результати. Знаючи суму амортизації за день, її можна вирахувати за будь-який період, помноживши денну суму амортизації на кількість днів у відповідному періоді.

Амортизацію необоротних активів за прямолінійним методом за денним періодом можна розраховувати двома способами: 1) залежно від початкової вартості необоротних активів; 2) залежно від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Нарахування амортизації необоротних активів за денним періодом законодавством не передбачено. Її може підприємство використовувати на свій розсуд, наприклад в управлінському обліку.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (Закон України). № 996-XIV. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (Наказ Міністерства фінансів України). № 92. (2000). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ПОДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ФОП ПІД ЧАС ВОЕННОГО СТАНУ

Ярмак Аліса Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7175-1894>

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ, Україна

Науковий керівник: Дубинська Олена Сергіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9699-107X>

кандидат економічних наук, доцент
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ, Україна

***Анотація.** В статті розглянуто актуальні аспекти функціонування фізичних осіб підприємців (далі ФОП) під час воєнного стану в Україні. Визначено та висвітлено особливості їх оподаткування, а також певні зміни щодо подання фінансової звітності. Складено порівняльну характеристику усіх 4-ох груп ФОП. Розглянуто можливий спосіб та умови переходу на іншу групу під час воєнного стану. Визначено розрахунок та сплата ЄСВ (єдиного соціального внеску) та ЄП (єдиного податку). Зазначено вимоги щодо терміну подання податкової звітності та сплати деяких податкових платежів.*

Постановки проблеми. Нестійке фінансове, економічне та політичне становище в країні не могло не внести низку змін до всього законодавства, зокрема постраждав і податковий облік. Під час воєнного стану прийняли певні уточнення до законів. Але більш за все нас цікавлять саме ті зміни які відбулися в діяльності ФОП за сучасних умов. Оскільки це впливатиме на зручність відображення операцій в звітних документах, розрахунку податкових зобов'язань та їх сплати.

Таким чином, було дещо розгорнуто та висвітлено з питань сплати єдиного податку та ЄСВ фізичними особами підприємцям та особливості подання звітності на період воєнного стану.

Аналіз наукових досліджень. Процедурам функціонування загальної системи оподаткування, обліку та звітності приділяли свою увагу багато науковців та фахівців, а саме: А. Базиліук, О. Василик, З. Варналій, О. Десятнюк, Ю. Іванов та ін.

Враховуючи вищевикладене, а також беручи до уваги те, що Україна сьогодні перебуває досить у скрутному становищі, вона потребує декількох варіантів вирішення проблеми.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження, узагальнення та висвітлення основних змін у законодавстві та методів їх впровадження у свою діяльність.

Виклад основного матеріалу. Верховною Радою України було прийнято низку змін до Податкового Кодексу України щодо питань оподаткування та звітності ФОП. Зміни, що безпосередньо стосуються оподаткування ФОП.

Відповідно до норм Господарського Кодексу України суб'єкти господарювання залежно від кількості працівників та обсягу доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, зокрема до різних груп загальної чи спрощеної системи оподаткування (див. табл. 1) [1].

Для наведеної класифікації використовується сукупність двох критеріїв: кількість працівників і обсяг річного доходу підприємства від будь-якої діяльності [2].

Таблиця 1

Ідентифікація суб'єктів господарювання за критеріями класифікації

Критерії класифікації	Суб'єкти підприємництва			
	Фізичні особи працівники 1-ої групи	Фізичні особи працівники 2-ої групи	Фізичні особи працівники 3-ої групи	Фізичні особи працівники 4-ої групи
Річний дохід суб'єкта підприємства від будь-якої діяльності	Не перевищує суму, еквівалентну 167 розмірам мінімальних зарплат (6500), і становить 1085000	Не перевищує суму, еквівалентну 834 розмірам мінімальних зарплат (6500), і становить 5421000	Не перевищує суму, еквівалентну 1167 розмірам мінімальних зарплат (6500), і становить 7585000	Не має певного ліміту
Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік)	Не використовують найману працю	Не перевищує 10 осіб	Діє без обмежень	Не використовують найману працю

Джерело: складено на основі [1, 2]

В цілому ФОП можуть продовжувати свою діяльність в межах своєї групи, або обрати ту, яка на даний момент підходить більше за все, а також дотримуватися загальних правил вибору системи оподаткування, подання та звітності [1].

Зміст сплати ЄСВ платниками єдиного податку ФОП третього типу в період дії воєнного стану такий самий, як і платниками єдиного податку ФОП другого типу.

Водночас на період дії воєнного стану Податковим кодексом України визначено можливість переходу/переходу на спрощену систему оподаткування – третю категорію платників єдиного податку з особливостями оподаткування згідно з пунктом 8 перехідних положень [2].

Особливості звітності:

Звітність з єдиного податку: податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку першої, другої груп є календарний рік та і залишилося [1]. Але, зараз вже є деяке уточнення, що декларація платника єдиного податку – ФОП не заповнюється за період, в якому єдиний податок не сплачувався, цей період починається від 1 квітня 2022 року і закінчується разом із закінченням воєнного стану.

Звітність з ЄСВ не заповнюється за період, в якому єдиний внесок не нараховувався, не обчислювався та не сплачувався.

На єдиний податок надано право не сплачувати його на період з 1 квітня 2022 року до припинення воєнного стану на території України.

Те, що стосується ЄСВ, то з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану надано право:

1. не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе;
2. за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. [3].

Тобто, 1 та 2 категорії, в цілому мають право протягом воєнного стану не сплачувати єдиний податок за себе. Важливо зазначити, що та особа самостійно визначає чи бажає вона сплачувати цей податок, щоб їй цей період зарахували чи ні.

Також особливим фактором є те, що після припинення воєнного стану в Україні зникає обов'язок сплачувати ЄП чи ЄСВ за ті місяці, в яких єдиний податок та ЄСВ не сплачено і період тоді не враховується.

Податковий (звітний) період становить календарний місяць. Строк подання декларації: протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця [3].

Форма податкової декларації платника єдиного податку третьої групи за ставкою 2 % доходу затверджена наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2022 № 124 «Про затвердження форми податкової декларації платника єдиного податку третьої групи на період дії воєнного, надзвичайного стану в Україні», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05.05.2022 за № 495/37831 [6].

Сплата ЄП: сума податкового зобов'язання, зазначена платником податку в поданій ним податковій декларації, підлягає сплаті протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку для подання податкової декларації. [5]

Варто зазначити, що сьогодні для всіх платників податків, а не лише для ФОП, оскільки це діє для тих, хто на даний час не може виконати свої податкові обов'язки, але зможе гарантовано виконати їх у майбутньому протягом шести місяців з моменту припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Також, встановлено, що платники податків, які мають можливість своєчасно виконувати податкові обов'язки щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності, у тому числі звітності, передбаченої пунктом 46.2 статті 46 цього Кодексу, реєстрації у відповідних реєстрах податкових накладних, розрахунків коригування, звільняються від відповідальності за несвоєчасне виконання таких обов'язків, граничний термін виконання яких припадає на період починаючи з 24 лютого 2022 року до дня набрання чинності Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану" за умови реєстрації такими платниками податкових накладних та розрахунків коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних до 15 липня 2022 року, подання податкової звітності до 20 липня 2022 року та сплати податків та зборів у строк не пізніше 31 липня 2022 року [3].

Висновок. Отже, питання оподаткування є одним із найважливіших і підприємці повинні стежити за правильністю, повнотою та своєчасністю оподаткування, щоб не допустити штрафів, пені та інших санкцій, а також слідкувати за постійним оновленням законодавства, особливо зараз, коли Україні необхідно продовжити економічну підтримку з боку населення у вигляді податків і зборів.

Підводячи підсумок, можна сказати, що держава пішла на значні поступки в перегляді податкового кодексу, головним чином дбаючи про безпеку своїх громадян, наскільки це можливо в цій ситуації. Також хочу зазначити, що на початку воєнного стану кожен ФОП, який певний період сплачував ЄСВ, отримував невелику компенсацію у вигляді виплат. Крім того, створено програму, в якій при заповненні ФОП мали можливість безкоштовно перенести свій бізнес у будь-яке місце, вказавши допомогу «перевезення бізнесу».

Список використаних джерел:

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV / Редакція від 27.05.2022 // Вилучено з: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

2. Чирва А.А. Вибір системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів господарювання: проблеми та шляхи їх вирішення . А.А. Чирва Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2014. – № 797. с. 147-154.
3. Федосюк Ю. Електронна стаття «ФОП під час війни: особливості оподаткування та звітності». Вилучено з : <https://uba.ua/ukr/news/9241/>.
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». Вилучено з: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222120?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.177187750.2088781767.1656699195-1308427494.1603716150.
5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану». Вилучено з: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222142?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.215404436.2088781767.1656699195-1308427494.1603716150.
6. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану». Вилучено з: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222173?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.138299187.2088781767.1656699195-1308427494.1603716150.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Рубежанська Вікторія Олегівна

канд. екон. наук, старший викладач

кафедри фінансів, обліку та банківської справи

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Степанова Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту економіки та бізнесу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Стратегічне управління підприємством можна вважати одним із головних регулюючих факторів будь-якого виду діяльності підприємства, у тому числі й у сфері зниження або попередження ризикових подій. Саме це й є підґрунтям того, що складовим елементом стратегії управління підприємством безумовно повинна бути стратегія управління ризиками, насамперед, у фінансовій сфері діяльності підприємства, як найбільш важливої сфери з погляду розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так і країни в цілому. При цьому, розробка зазначеної стратегії, насамперед, передбачає визначення загальних напрямків, просування за якими забезпечить не лише досягнення поставлених цілей та розвиток підприємства, а й зниження впливу ризикових подій на діяльність підприємства, в тому числі й у фінансовій сфері.

Вважаємо, що більш доцільним є розгляд послідовності дій щодо управління загальним ризиком підприємства з погляду його поведінки у фінансовій сфері, як відображення інших напрямків його діяльності. Підґрунтям обрання такого напрямку визначення стратегії управління ризиками підприємства також базується на тому, що у процесі побудови стратегії підприємство знаходиться під тиском різних чинників зовнішнього середовища, значна більшість з яких знов-таки безпосередньо відноситься до фінансової сфери взаємодії різних суб'єктів господарювання, в тому числі й такого специфічного як держава. Перш за все, прямиий вплив на господарську діяльність економічних суб'єктів здійснюється за допомогою системи економічних регуляторів [1-3]:

податків та податкових пільг;

грошово-кредитної політики та впливу на загальний обсяг внутрішнього попиту за допомогою державних витрат або регулювання ставок податків і вартості кредиту;

впливу держави і на сукупний попит, і на пропозиції з метою стимулювання виробництва певних видів продукції;

прямого субсидування або часткової участі у фінансуванні деяких робіт, проектів тощо.

Крім цього, також треба зазначити, що вплив на розробку відповідної стратегії управління спричиняє:

визначене регулювання ринків капіталу;

стримування дефіциту державного бюджету, що не використовується для фінансування капіталовкладень, які підвищують продуктивність, в економіку;

застосування механізмів цільового розподілу капіталу тощо.

Таким чином, можна зазначити, що головною ознакою стратегії управління ризиками деякого суб'єкта господарювання може бути розгляд взаємозв'язку управління різними видами ризиків підприємства з погляду вдосконалення ризик-менеджменту у його фінансовій сфері діяльності. При цьому ефективно управління ризиками має вирішувати низку питань від виявлення та моніторингу ризиків до їх вартісної оцінки [4].

Перш ніж визначити певну узгодженість між різними складовими стратегії управління ризиками підприємства, слід звернути увагу на взаємодію різних аспектів фінансового ризик-менеджменту. З огляду на зазначене, перш за все, слід вказати на те, що процес управління ризиками – це систематична робота по аналізу негативних впливів дії ризикових подій, вироблення і впровадження відповідних заходів по їх мінімізації, яка враховує декілька аспектів, а саме [5-6]:

фінансовий, який характеризує загрозу прибутку, структурі власності та капіталу, наступу непередбачених інфляційних процесів, коливань у курсах співвідношення грошових одиниць тощо;

юридичний, що узагальнює собою можливу зміну законодавчих та нормативно-правових актів;

інформаційний, який пов'язаний із формуванням статистичної бази даних та визначенням ризикових подій у діяльності певного суб'єкта господарювання. Як приклад такої бази даних варто навести доцільність створення єдиного реєстру позичальників у банківській сфері;

страховий, який забезпечує дію загальних механізмів перекладу ризиків на професійних страховиків;

галузевий – полягає у тому, що кожна галузь, окрім загальноекономічних ризиків, має свої специфічні фінансові ризики, що, в остаточному, потребує особливих галузевих знань;

організаційний – визначає те, що управління ризиками це не тільки колективна відповідальність, але й відповідне спілкування із спеціалістами різних областей науки.

Також слід відмітити, що ризики у фінансовій сфері не тільки знаходяться у центрі діяльності будь-якого підприємства, а й найбільш впливають на ризики в інших сферах його діяльності. Фактором такого впливу, насамперед, може бути: незбалансована структура обігових коштів та витрат підприємства; обмежена можливість до самофінансування; невідосконала система управління фінансовими ресурсами тощо.

Тобто можна зазначити, що теоретико-концептуальні основи ризик-менеджменту у фінансовій сфері полягають у непов'язаній та взаємозалежній диверсифікації окремих сфер діяльності суб'єкта господарювання та різних видів підприємницького ризику з погляду розв'язання фінансових проблем.

Таким чином, відповідно до викладеного вище, доцільним є визначення як провідних наступні дві стратегії управління ризиком на підприємстві:

стратегія непов'язаної диверсифікації, сутність якої полягає у формуванні відповідних впливів з погляду непередбаченого виникнення ризику у різних сферах діяльності підприємства;

стратегія взаємозалежної диверсифікації, сутність якої полягає у взаємозалежній диверсифікації щодо координування різних видів ризику на підставі аналізу потоків фінансових, матеріальних та трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Zos-Kior, M., Shkurupii, O., Fedirets, O., Shulzhenko, I., Hnatenko, I. & Rubezhanska V. (2021). Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the

- Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 571-583. Retrieved from: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p571>.
2. Brockova, K., Rossokha, V., Chaban, V., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Rubezhanska, V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(1), 129–136. Retrieved from: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.11>.
 3. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. (2020). Management of efficiency of the energy and resource saving innovative projects at the processing enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 42(4), pp. 504–515. Retrieved from: <https://doi.org/10.15544/mts.2020.52>.
 4. Semenov A., Kuksa I., Hnatenko I., Sazonova T., Babiy L., Rubezhanska V. (2021). Management of Energy and Resource - Saving Innovation Projects at Agri-Food Enterprises. *TEM Journal*, 10(2), pp. 751-756. <https://doi.org/10.18421/TEM102-32>.
 5. Mazur N., Khrystenko L., Pásztorová J., Zos-Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of controlling in the financial management of enterprises. *TEM Journal*. 2021. Vol. 10(4), P.1605-1609.
 6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia I., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36, P. 199-205.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЛОГІСТИКА ЗЕРНА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТУВАННЯ І ЗБЕРІГАННЯ

Навроцький Ярослав Федорович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4677-5306>

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу
інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Україна

Виробництво зернових культур є базисом для розвитку багатьох галузей економіки держави, а якщо для їх вирощування є ще й сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, вигідне геополітичне розташування країни тощо, то ця галузь повинна стати системоутворювальним ядром позиціонування держави у міжнародному поділі праці і бути джерелом валютних надходжень від експорту зерна та продукції його переробки [1, с. 97].

Особливе місце у виробничому ланцюгу займає логістика. Вона дозволяє суттєво зменшити часовий проміжок між надходженням сировини, напівфабрикатів і поставкою готової продукції споживачеві, сприяє істотному скороченню матеріальних запасів та транспортних витрат, прискорює процес одержання інформації, підвищує рівень сервісу [2, с. 10].

Провідне місце у зерновій логістиці займають транспортні логістичні системи. Враховуючи те, що зерно займає найбільшу частку в експорті аграрної продукції, його доставка до споживача повинна здійснюватися найбільш ефективно, з найменшими втратами і вчасно.

Динаміка і структура перевезення зернових за видами транспорту вказує на її нестабільність. Обсяги перевезення зернових залізничним транспортом зменшились з 37 млн т у 2017 році до 33,6 млн т у 2021 році, лише у 2019 році відбулося зростання обсягів перевезень до 40 млн т. Хоча у структурі перевезень залізничний транспорт займає перше місце, але його питома вага поступово зменшувалася з 73,00% у 2017 році до 62,31% у 2021 році.

Обсяги перевезень автомобільним транспортом зросли з 13,148 млн т у 2017 році до 19,300 млн т у 2021 році. Зниження обсягів відбувалося у 2018 році до 12,680 млн т (у 2017 році 13,148 млн т) та у 2020 році до 16,025 млн т (у 2019 році 19,115 млн т). Питома вага перевезень автотранспортом також зростала з 25,94% у 2017 році до 35,79% у 2021 році, лише у 2020 році зменшилась до 30,87% (у 2019 році 31,79%).

Обсяги перевезення річковим та морським транспортом досить незначні. Так річковим транспортом обсяги перевезень коливалися від 0,332 млн т у 2017 році до 0,568 млн т у 2020 році, у 2021 році відбулося незначне падіння до 0,515 млн т. В цілому, зберігається загальна тенденція до зростання обсягів перевезень цим видом транспорту. Питома вага перевезень зростала протягом 2017-2020 років з 0,66% у 2017 році до 1,09% у 2020 році.

Перевезення морським транспортом характеризуються нестабільністю та відсутністю чіткої тенденції. У 2017-2019 роках спостерігався ріст обсягів перевезень з 0,204 млн т до 0,587 млн т, у 2020 році різке падіння до 0,317 млн т, у 2021 році поступове зростання до 0,515 млн т, хоча максимальний рівень 2019 року не був досягнутий. У структурі перевезень зернових морський транспорт займає незначне місце, менше 1 відсотка. У 2018 році зростання з 0,40% до 0,99%, у 2019 році незначне падіння до 0,98%, у 2020 році падіння до 0,61% та зростання у 2021 році до 0,96%.

Аналіз обсягів експорту за видами транспорту вказує на те, що більшість зернових перевозиться морським транспортом – від 98,1% у 2019 році до 99,5% у 2022 році. Так у 2021 році з 50806,4 тис. тонн експорту зернових морським транспортом було перевезено 50558,2 тис. тонн (табл. 3). Друге місце за обсягом перевезень займає залізничний транспорт – від 0,3% у 2021 році до 1,6% у 2019 році, при цьому питома вага перевезень цим транспортом у 2020-2021 роках зменшується. Якщо у 2019 році було перевезено 933,7 тис. тонн експортованого зерна (1,6% усіх експортних перевезень зерна), то у 2021 році цей обсяг складав лише 151,0 тис. тонн або 0,3% усіх перевезень. Автомобільний транспорт займає лише від 0,3% (112,2 тис. тонн) у 2017 році до 0,15% (78,3 тис. тонн) у 2021 році. Незначні обсяги займають перевезення невизначеним транспортом – від 0,001% (0,3 та 0,5 тис. тонн) у 2017-2018 роках відповідно до 0,04% (18,9 тис. тонн) у 2021 році. Розвинена інфраструктура портів та портових елеваторів дозволяє відвантажувати значні обсяги зерна на морський транспорт. Зростання залізничних тарифів, палива, карантинні обмеження на митницях у зв'язку з епідемією COVID 19 призводили до обмеження використання наземного транспорту при здійсненні експортних операцій.

Структура перевезень при імпорті зерна дещо відрізняється від структури експорту. Хоча морський транспорт і займає провідне місце, але питома вага перевезень значно нижча – від 36,2% (67,0 тис. тонн) у 2021 році до 54,2% (99,2 тис. тонн) у 2020 році. У 2017-2019 році друге місце за обсягами перевезень займав автотранспорт – 23,7% (33,6 тис. тонн), 18,8% (28 тис. тонн) та 20,5% (30,7 тис. тонн) відповідно проти 17,8 (25,2 тис. тонн), 17,7% (26,3 тис. тонн) та 19,1% (28,6 тис. тонн) залізничним транспортом відповідно.

У 2020 та 2021 роках питома вага залізничних перевезень імпортованого зерна збільшилась порівняно з питомою вагою автотранспортних перевезень. Так залізничним транспортом було ввезено зерна в Україну в 2020 році 22,9% (44,0 тис. тонн) а автотранспортом 17,1% (32,9 тис. тонн). У 2021 році залізничним транспортом перевезено 44,9% (83,0 тис. тонн) а автотранспортом лише 13,2% (24,3 тис. тонн). Питома вага перевезень імпортованого зерна невизначеним транспортом були досить помітні – від 5,7% (10,7 тис. тонн) у 2021 році до 15,6% (23,2 тис. тонн) у 2018 році.

Структурна відмінність обсягів перевезень імпортованого зерна пояснюється наступними факторами:

- 1) Незначні обсяги імпорту зерна порівняно з експортом дозволяють більш ефективно використовувати наземний транспорт (автомобільний та залізничний);
- 2) Скорочення обсягів перевезень зерна автомобільним транспортом у 2020-2021 роках спричинене більш жорсткими карантинними обмеженнями саме для цього виду транспорту.

Аналіз митної вартості 1 тонни зерна вказує на значний диспаритет між вартістю імпортованого та експортного продукту – імпортований значно дорожчий, що

пояснюється переважаючим експортом товарного зерна, дешевого, та переважно імпортом насіння (табл. 1).

Таблиця 1

Митна вартість 1 тонни експортованого та імпортованого зерна за видами транспорту (USD за тонну)

Транспорт	2017		2018		2019		2020		2021	
	Експорт, USD /т.	Імпорт, USD /т.	Експорт, USD /т.	Імпорт, USD /т.	Експорт, USD /т.	Імпорт, USD /т.	Експорт, USD /т.	Імпорт, USD /т.	Експорт, USD /т.	Імпорт, USD /т.
Автомобільний	308,24	2222,51	377,97	2641,24	336,04	2440,01	447,84	1981,49	570,45	2054,34
Залізничний	155,66	250,53	157,68	267,95	150,33	275,56	156,72	322,82	227,07	318,64
Морський	155,01	446,75	173,52	461,68	169,94	444,87	183,28	449,59	242,54	559,18
Невизначений	141,59	3185,20	100,80	3320,59	138,07	3550,52	208,51	4571,50	260,63	4874,54

Дані сформовано автором за [3].

При цьому диференціація відбувається і за видами транспорту. Найменша митна вартість експортованого зерна спостерігається при транспортуванні залізничним та морським транспортом. Залізничним – від 155,66 USD у 2017 році до 227,07 USD у 2021 році. Митна вартість морським транспортом складала від 155,01 USD за тонну у 2017 році до 559,18 USD за тонну у 2021 році. Найвища митна вартість спостерігається при транспортуванні автомобільним транспортом: експортна митна вартість змінювалася від 308,24 USD у 2017 році до 570,45 USD у 2021 році. Митна вартість при невизначеному транспорті була найменшою у 2017-2019 роках – 141,59 USD, 100,80 USD та 138,07 USD за тонну відповідно. У 2020 та 2021 роках вона стала вищою ніж при транспортуванні залізничним та морським транспортом – 208,51 USD та 260,63 USD відповідно

Митна вартість ввезеного в Україну зерна найвищою була невизначеним транспортом – від 3185,20USD за тонну у 2017 році до 4874,54USD за тонну у 2021 році. Високою була митна вартість при транспортуванні автотранспортом – від 2222,51USD за тонну у 2017 році до 2054,34 USD за тонну у 2021 році.

Наприклад, невизначеним транспортом у 2021 році було ввезено 9195,39 тонн насіння кукурудзи митною вартістю 50,03 млн USD (середня митна вартість 1 тонни 5446,81USD). У цьому ж році автомобільним транспортом було ввезено 7698,72 тонни насіння кукурудзи митною вартістю 37,96 млн USD (середня митна вартість 1 тонни 4931,08 USD) [3]

До початку війни, 24 лютого 2022 року, зерновий експорт на 95-98% здійснювався через морські порти, а весь аграрний експорт забезпечував понад 40% усіх валютних надходжень. На сьогоднішній день вкрай обмежений експорт зернових вантажів все ж залишається одним з основних джерел поповнення валютних резервів держави та фінансування роботи товаровиробників.

Всього ж за березень-червень 2022 року імпорт зернових скоротився на 13139 тис. USD (18%) та на 34308 тонн (57%) у порівнянні з березнем-червнем 2021 року. Експорт зернових за березень-червень 2022 скоротився на 1788410 тис. USD (57%) та на 7544238 тонн (60%) у порівнянні з березнем-червнем 2021 року.

Під час війни особливе значення для збереження врожаю та відправки його до споживача займають елеваторні потужності. Враховуючи обсяги врожаю виникає проблема його збереження на елеваторах.

Сьогодні частина елеваторних потужностей України зруйнована, частина опинилася на окупованих територіях. Загалом на сьогоднішній день Україна

втратила близько 13 млн т елеваторних потужностей, тому аграрний ринок може відчувати значний дефіцит ємностей для зберігання зерна.

Після початку війни з росією повністю втрачені Україною зернозберігальні потужності (табл. 2) у Донецькій (1127,2 тис. т), Луганській (880,0 тис. т) та Херсонській (1817,0 тис. т) областях.

Значною мірою зруйновані, окуповані та заблоковані в морських та річкових портах виявилися елеватори у Запорізькій (1906,0 тис. т або 87,8%), Одеській (3100,0 тис. т, 56,4%), Миколаївській (2141,0 тис. т, 50,7%) та Харківській (1337,0 тис. т або 44,5%) областях.

Незначні втрати спостерігаються у Житомирській (98,0 тис. т, 7,5%), Дніпропетровській (90,0 тис. т або 2,8%), Вінницькій (62,5 тис. т, 1,5%) та найменші – у Сумській області (24,0 тис. т або 0,8%) наявних в регіоні потужностей. Всього ж по Україні втрачено 12582,7 тис. т (22,2%) потужностей для зберігання зерна.

Таблиця 2

Наявність та втрати внаслідок військових дій елеваторних потужностей за областями

№п/п	Область	Елеваторні потужності до 24.02.2022 (тис. т)	Елеваторні потужності після 24.02.2022 (тис. т)	Зруйновані, окуповані, заблоковані морські та річкові (тис. т)	Питома вага зруйнованих, окупованих, заблокованих морських та річкових, %
1	Вінницька	4212,5	4150,0	62,5	1,5
2	Волинська	927,0	927,0	0,0	0,0
3	Дніпропетровська	3190,0	3100,0	90,0	2,8
4	Донецька	1127,2	0,0	1127,2	100,0
5	Житомирська	1303,0	1205,0	98,0	7,5
6	Закарпатська	111,5	111,5	0,0	0,0
7	Запорізька	2170,0	264,0	1906,0	87,8
8	Івано-Франківська	552,0	552,0	0,0	0,0
9	Київська	2688,0	2688,0	0,0	0,0
10	Кіровоградська	3565,0	3565,0	0,0	0,0
11	Луганська	880,0	0,0	880,0	100,0
12	Львівська	1095,0	1095,0	0,0	0,0
13	Миколаївська	4221,0	2080,0	2141,0	50,7
14	Одеська	5500,0	2400,0	3100,0	56,4
15	Полтавська	5150,0	5150,0	0,0	0,0
16	Рівненська	1010,0	1010,0	0,0	0,0
17	Сумська	2901,0	2877,0	24,0	0,8
18	Тернопільська	1800,0	1800,0	0,0	0,0
19	Харківська	3007,0	1670,0	1337,0	44,5
20	Херсонська	1817,0	0,0	1817,0	100,0
21	Хмельницька	3060,0	3060,0	0,0	0,0
22	Черкаська	2850,0	2850,0	0,0	0,0
23	Чернівецька	234,0	234,0	0,0	0,0
24	Чернігівська	3185,0	3185,0	0,0	0,0
	Всього	56556,2	43973,5	12582,7	22,2

Дані сформовано автором за [4].

Враховуючи, що цього року планується зібрати не менше 50 млн т. урожаю зернових очікується значний дефіцит елеваторних потужностей, не менше 6 млн т. Це може призвести до значних втрат через відсутність відповідних умов для зберігання врожаю.

В цілому ж на ринку послуг зі зберігання зерна ситуація буде поступово мінятися.

Якщо до початку війни більшість елеваторів будувалася у східній та центральних областях України через близькість до морських та річкових портів (на сьогодні втрачені або заблоковані росією), то зараз будівництво буде переміщуватися у західні області, де завжди спостерігався значний дефіцит зерно-зберігальних потужностей [4].

Такі зміни пояснюються більшою безпечністю західних регіонів та зміною логістичних схем – поставка на експорт зерна залізницею до балтійських портів Польщі та Німеччини.

На кінець сезону 2021/22 в Україні сформувалися перехідні залишки зернових і олійних культур на рівні 25,1 млн тонн, що у 4,2 рази перевищує показник попереднього сезону.

Основний глобальний мінус зовнішньої торгівлі в умовах війни – відсутність сталих логістичних ланцюжків, які можуть забезпечити необхідні об'єми експорту.

На сьогодні найбільш гостро для сільського господарства стоїть проблема тарифів на перевезення урожаю та вартості його зберігання.

У січні-березні 2022 року на 15% зросли тарифи на перевезення зернових вантажів залізничним транспортом в Україні порівняно з аналогічним періодом 2021 року, а порівняно із четвертим кварталом 2021 року – на 6,5% за даними Держстату [5].

Зростання вартості залізничної логістики (збільшення тарифів на 70% з 29 червня 2022 року) для зернових вантажів призведе до додаткових витрат аграріїв, що оцінюються в 120 млн доларів США на рік.

Крім того, Укрзалізниця 14 червня 2022 року відновила проведення аукціонів із розподілу вагонів-зерновозів з початку липня.

Відновлення АТ “Укрзалізниця” аукціонів з розподілу вагонів-зерновозів призвело до подорожчання їхньої оренди майже удесятеро – з 2,17 тис. грн/добу до максимальних за підсумками торгів 20,5 тис. грн/добу. Разом зі зростанням тарифів на перевезення вантажів на 70% цей захід поставить агросектор на межу виживання

Тому, необхідно припинити практику таких аукціонів, зробити доступною інформацію про черговість обробки вантажних вагонів з агропродукцією на експорт, запровадити відповідальне планування перевезень вантажів та їх виконання, переглянути рішення щодо підвищення тарифів на 70% [6].

Список використаних джерел:

1. Колодійчук В. А. Ефективність логістики зерна та продуктів його переробки : монографія. Львів : Український бестселер. 2015. 574 с.
2. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Транспортна логістика: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури. 2008. 224 с.
3. Державна митна служба України : веб-сайт. Вилучено з: <https://customs.gov.ua>.
4. Юлія Немцева. Потужностей для зберігання зерна в новому сезоні буде недостатньо – думка. Kurkul : веб-сайт. Вилучено з: <https://kurkul.com/news/30459-potujnostey-dlya-zberigannya-zerna-v-novomu-sezoni-bude-nedostatno--dumka>.
5. Державна служба статистики : веб-сайт. Вилучено з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Вартість перевезення зерна на експорт у вагонах "Укрзалізниці" подорожчала майже удесятеро – УКАБ. Інтерфакс-Україна : веб-сайт. Вилучено з: <https://interfax.com.ua/news/economic/844389.html>.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Грицко Оріся

магістр управління проектами, головна медсестра
КНП «1-а міська поліклініка м. Львова», магістрант,
спеціальність 281 – “Публічне управління та адміністрування”
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, Україна*

Пеканець Соломія

лікар-стоматолог терапевтичного відділення СМЦ ЛНМУ ім. Данила Галицького,
магістрант, спеціальність 281 – “Публічне управління та адміністрування”
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С.З. Гжицького, Україна*

Не зважаючи на значення ДПП для системи охорони здоров'я, тим не менше, в Україні юридичне закріплення партнерських відносин між державними органами та приватним сектором знаходиться на етапі розвитку і потребує з боку держави, яка регулює усі процеси розвитку ДПП в різних сферах національного господарства, у тому числі і у сфері охорони здоров'я, покращення.

Згідно з чинним законодавством з боку державного партнера може виступати:

- для об'єктів державної власності – це держава Україна в особі уповноваженого центрального або регіонального органу державної влади, в управлінні якого перебуває об'єкт угоди про ДПП;
- територіальна громада в особі відповідних органів місцевого самоврядування
- для об'єктів комунальної власності.

Безпосередня участь медичного закладу у договірних відносинах ДПП залежить від організаційної форми, а саме:

- якщо медичний заклад є бюджетною установою, його участь у договорі ДПП не передбачається, так як не вона є власником майна, що виступає об'єктом договірних відносин і не являється суб'єктом цих відносин;
- автономні державні або комунальні медичні заклади, 100 відсотків статутного капіталу яких належить державі чи територіальній громаді, за рішенням відповідного державного органу можуть брати участь у договорі ДПП на стороні відповідного державного партнера.

Третє тисячоліття разом з новими інвестиційними, технологічними та інноваційними можливостями задля забезпечення високих і стійких темпів розвитку країни змушує Україну стати арбітром у сфері партнерства між державними органами влади та представниками приватного бізнесу. Адже державні програми та проекти, реалізація яких забезпечується виключно бюджетним коштом, незавжди дозволяє

повною мірою реалізувати поставлену мету, що призводить до зниження конкурентоспроможності країни. Дефіцит бюджету в умовах війни з Російською Федерацією, світової економічної кризи у зв'язку з боротьбою з пандемією COVID-19, коливання курсу Уряду щодо реалізації медичної реформи на вторинному і третинному рівнях, скорочення трансферів з державного бюджету, що спрямовуються на реалізацію інвестиційних проектів у сфері охорони здоров'я, необхідність модернізації застарілих об'єктів призводять до пошуку позабюджетного фінансування, яке у розвинених країнах світу здійснюється на основі механізмів державно-приватного партнерства. Вдосконалення законодавчо-правової бази, доопрацювання та впровадження проекту Закону України «Про Стратегію розвитку державно-приватного партнерства в Україні», розробка проекту Закону України «Про державно-приватне партнерство у сфері охорони здоров'я» забезпечить визначення понять та врегулює організаційно-правові засади взаємодії державного партнера з приватними партнерами в межах реалізації проектів на умовах державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я України. [1]

За таких умов змінюється характер відносин між державою, як суб'єктом ДПП, і приватними медичними закладами, які формуються на підставі надання кожному з них відповідних компетенцій, що у подальшому відображається у регуляторній діяльності держави по відношенню до таких закладів. Можна стверджувати, що подібного типу відносини містять у собі певні елементи інноваційного характеру.

В той же час, це не означає, що інноваційний характер відносин у сфері охорони здоров'я та її розвиток можливий лише за наявності двох форм управління: державної та приватної. Процес встановлення між державою і приватним сектором такої форми відносин, як ДПП, вимагає інноваційних механізмів державного управління, перегляду змісту та форми реалізації функцій держави [2], яка виступає у ролі єдиного суб'єкта управління сферою охорони здоров'я.

Виступаючи суб'єктом у проектах ДПП, держава може передавати приватному партнеру в рамках ДПП окремі особливі функції, перелік яких багато в чому залежить від типу проекту ДПП. Це може бути, наприклад, передача приватному партнеру функцій з питань стратегічного планування; спеціалізованої медичної допомоги; медичної освіти; оснащення та сервісного обслуговування обладнання, надання медичних або діагностичних послуг; будівництва лікарень, їх технічного переоснащення тощо [3].

З метою стимулювання застосування проектів ДПП у сфері охорони здоров'я Кабінетом Міністрів України чи уповноваженим ним органом виконавчої влади або органами місцевого самоврядування залежно від права власності на об'єкт ДПП приймаються відповідні рішення щодо надання державної підтримки ДПП [4]. Згідно з чинним законодавством така підтримка може надаватися шляхом:

- 1) надання державними органами та місцевим самоврядуванням різних рівнів відповідних гарантій;
- 2) фінансування за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, передбачених для цих цілей загальнодержавними та місцевими програмами;
- 3) придбання державним партнером окремих товарів, робіт або послуг, які вироблені або надані приватним партнером за умовами укладеного в рамках ДПП договору;
- 4) постачання чи надання приватному партнеру, необхідних йому для виконання умов договору ДПП товарів, робіт або послуг;
- 5) застосування інших, передбачених законом форм [4].

У той же час, розуміючи, що Міністерство охорони здоров'я України є відповідальним за формування державної політики в галузі охорони здоров'я, питання впровадження державно-приватного партнерства потребує законодавчого вирішення на найвищому державному рівні. Аналізуючи проблеми, які постають на шляху широкого впровадження та залучення потенційних приватних партнерів до системи державно-приватного партнерства, яке інколи розглядається як антонім корупції і асоціюється з прозорістю процедур в системі охорони здоров'я [5], стає зрозумілим, що існуючі на даний час бар'єри в законодавстві вимагають обговорення в професійному середовищі, суспільстві, аналізу, вивчення та окреслення шляхів їх вирішення.

Викладене підкреслює провідну роль держави у процесах імплементації механізмів ДПП в сфері охорони здоров'я, так як саме державний апарат створює нормативно-правову базу для впровадження проектів на основі ДПП, регулює взаємодію між державним сектором і приватним, створює сприятливі умови для ведення бізнесу тощо.

Зокрема це стосується визначення умов передачі в концесію об'єктів охорони здоров'я; визначення закладів охорони здоров'я для реалізації на їх базі проектів із залучення коштів приватних партнерів на умовах ДПП; ініціації запровадження моделі ДПП на рівні територіальних громад; розробки структурно-логічної схеми розподілу ризиків між державним і приватним партнером в проектах ДПП.

Даючи відповідь на питання чи є застосування ДПП в сфері охорони здоров'я найважливішим фактором, який держава має враховувати в процесі реформування системи, слід відзначити, що ДПП, як форма співробітництва держави і приватного сектору не є однаковим рішенням для сіх рівнів. Проекти ДПП мають розроблятися з урахуванням місцевого контексту та узгоджуватися з державною і місцевою політикою охорони здоров'я та стратегією надання медичних послуг

Список використаних джерел:

1. Аліна Репіна. Державно-приватне партнерство в системі охорони здоров'я України: міф чи реальність. // Юридична газета online №13 (719).
2. Петрик С.М. Державно-приватне партнерство як інструмент трансформації форм реалізації функцій держави. DOI: 10.34132/pard2020.07.15.
3. Трикоз І.В. Державно-приватне партнерство у сфері охорони здоров'я: Механізм взаємодії та реалізації інтересів суб'єктів та партнерів. DOI: 10.33783/1977-4167-2020-47-1-106-116.
4. Закон України «Про державно-приватне партнерство» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
5. Державно-приватне партнерство у сфері охорони здоров'я: перші кроки на шляху впровадження. URL: <https://www.apteka.ua/article/338502>.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ АРХІТЕКТОНІЧНОЇ ГАРМОНІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Юшин Сергій Олександрович

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9874-4926>

Д-р. екон. наук, професор, головний науковий співробітник

ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ, Київ, Україна

Як стверджував Г. Гегель, «цілісності, як держава, ... перестають існувати, коли руйнується єдність їхнього поняття та реальності» [1: 211]. І мудреці стародавнього Китаю визнавали: «управління державою ... насамперед ... слід почати з виправлення імен. ... імена неправильні, слова не мають під собою підстав ... слова немає під собою підстав, ... справи не можуть здійснюватися» [2: 161]; «правильне управління народом» на засадах «створення імен»: визначалися імена – і розрізнялися реальні речі; поширювалися закономірності визначення імен – і бажання людей ставали зрозумілими для всіх» [3: 161].

Отже, слова можуть бути «правильними і неправильними». З точки зору сучасної науки правильні слова це «інформація», а неправильні – «ентропія». На думку Л. Бриллюена, інформація має розглядатися як негативний доданок ентропії системи; коротше кажучи, інформація є негентропією, де ентропія та інформація повинні розглядатися спільно; ентропія ізольованої системи не може зменшуватися, а постійно зростає [4: 17-24]. Тому управління завжди здійснює свою діяльність у системі координат «інформація-ентропія»: принцип „і, і”. Зворотний принцип „або, або”, який діяв в державному управлінні СРСР, обумовив: 1) зведення задач управління до чисто економічних задач; 2) спрощення функцій державної влади до рівня, доступного для мінімально освічених людей; 3) розподілу владних функцій між усіма громадянами; 4) визначення «методу спроб і помилок» головним інструментом удосконалення державного управління. СРСР існував як замкнута система, що обумовило асиметрію у бік ентропії, яка через постійне зростання закономірно призвела до його руйнації. Ідеологія СРСР формально спиралася на діалектику (принцип „і, і”), а на практиці була одномірною („або, або”). І це при тому, що реалізація СРСР базувалася у багатьох аспектах на ідеях Платона, який доводив, що для найкращого управління і збереження держави потрібні керівники і законодавці, здатні встановлювати (тобто творити) імена під наглядом діалектика [5: 521, 620-622]. І цей діалектик, наголошував Аристотель, має зорієнтувати керівників і законодавців на те, що необхідно насамперед дослідити – із чого складається проміжне між протилежностями, яке саме з них й складається [6: 267-268].

Думка Г. Маркузе (ми нині жертвами „ліквідації двомірної культури” і вимушені мати справу з „одномірною людиною” і „одномірним суспільством”) [7], як і думка М. Хайдеггера (сьогоднішня людина рятується втечею від мислення, не бачачи різниці між двома видами мислення – обчислюючим і роздумом осмислюючим (для нього необхідні вищі зусилля, більш тривалі вправи, чуйна турбота, а ще людина повинна вміти чекати) [8: 103, 104, 107], є гіперболами, бо у дійсності мова тут йде про певну пропорцію протилежностей, де у суміші одна з них значно переважає іншу. Як казав Аристотель про деяких: „говорили безвідносно про те, про що безвідносно говорити не можна” [6: 427].

Зазначимо, що коли М. Хайдеггер згадує «більш тривалі вправи» та «вміти чекати», він вказує на фактор *темпоральності* – важливість врахування «темпу часового потоку для дії [9: 132]. Нагадаємо попередження А. Маршалла щодо потенційних ризиків в умовах прискорення прогресу: прогрес може бути прискорений за допомогою мислення; однак, ... він ... має бути поступовим і відносно повільним ... особливо повільним порівняно із швидким припливом пропозицій про негайну перебудову суспільства на новій основі, бо у світі економіки *natura non facit scutum* (природа не робить стрибків) [10: 329]. Дослідження вчених доводять, якщо період прийняття рішення скорочується у 5 разів порівняно з нормативним часом, то кількість помилок зростає у 15 разів через те, що до уваги приймаються не фактичні дані, а стереотипи (не стільки об'єктивна реальність, скільки суб'єктивні переваги) [11: 215]. Вищезгадані тези підтверджує і пост-радянський досвід України: у 1990 р. «Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки» (Постанова Верховної Ради УРСР № 438) зосередилася на прискоренні роздержавлення (перехід до ринку протягом 1991-1992 років) з відмовою від моделі еволюційного переходу до ринку, а у 1994 р. «Основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період (Постанова Верховної Ради України № 61) визнали хибною темпоральну модель «прискорення» (ефективність наступних перемін залежить від точності вибраних кроків на першому етапі) та актуалізували усунення некерованості державою основними економічними процесами в країні. І цілком логічно, що держава переорієнтувалася на принцип, закладений у статтю 5 Господарського кодексу України: пошук «оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів». А саме поняття «оптимальне» в управлінській діяльності, на думку І. Адізеса, компліментарно пов'язане з такими поняттями, як «наука», «концепція», «гармонія», «ієрархія», тобто з тими факторами, які протидіють «жорсткості», «стереотипності», «одномірності мислення» [12: 20, 80, 132]. Таким чином, забезпечення гармонійності концептуальної підсистеми державного управління є актуальною задачею будь-якої країни, а тим більше тієї з них, яка трансформується за найбільш досконалими світовими зразками.

Філософські засади національної перспективи Г. Сковорода розглядав через «пре-мудрість»: «Вона дуже схожа на найвибагливішу архітектурну симетрію чи модель, яка... робить весь склад міцним і спокійним, усі інші прилади містить; слово в слово і вона, за всіма членами політичного корпусу, з людей, що складається, таємно розлившись, робить його твердим, мирним і благополучним; ... А якщо вона вселилася в серцеві людські схильності, тоді точно є те, що в русі годинникової машини темпо (*tempo*), тобто правильність і вірність» [13: 114-115]. Ідеї Г. Сковороди, І. Котляревського (Енеїда: «Коли ти храбрый не словами, Так докажи нам те ділами; ... Великий і завзятий рід; Всім світом буде управляти»), Л. Українки (Давня казка: «Що за дивна сила слова!»), Т. Шевченка синтезував Дм. Донцов, який системно розробив державницькі концептуальні засади гармонізованих «словом і ділом» частин національного цілого, орієнтованого на «яскраві формули, символи, слова й образи» [14].

На думку Аристотеля, «найважливішою наукою, тобто наукою, яка головним чином керує, ... є наука про державу [політика], яка ... законодавчо визначає, які вчинки слід здійснювати або від яких утримуватися, ... де «цілі управляючих (*arkhitektonikai*) мистецтв і наук мають переваги перед цілями підлеглих». Проте, «у поняттях правосудного, які, ... має на увазі наука про державу, укладено стільки різного і розпливчастого, що починає здаватися, ніби все це можливо лише умовно, а

від природи цього немає” [15: 54-56]. І нині, стверджує Г. Саймон, у державному управлінні багато “розпливчастого”: “у сфері державного управління ми й досі не маємо адекватних *лінгвістичних* та *концептуальних* засобів для реалістичного і адекватного опису навіть найпростішої адміністративної організації – такого її опису, який дає змогу провести науковий аналіз ефективності структури та функціонування” [16: xi].

“Модель управління 4.0”, за визначенням К. Шваба, передбачає на основі цифровізації управлінської діяльності подолати сучасні юридичні, нормативні та етичні обмеження прогресу науки, після чого законодавче регулювання відіграватиме вирішальну роль у розповсюдженні нових технологій; для подолання вад гіперспеціалізації та гармонізації наукових відкриттів, К. Шваб пропонує активізацію розроблення системи трансформаційних концепцій [17].

Коли поняття, вказував І. Кант, мають об’єктивну значимість, вони можуть називатися *conceptus ratiocinati* (правильно виведені поняття); а якщо не мають такої значущості, вони виникають принаймні завдяки видимості виведення *conceptus ratiocinantes* (квазі-розумні поняття) [18: 282]. На важливість ролі *концептуального каркасу* у науці і практиці вказував К.Р. Поппер: “ситуація змінюється, як тільки ми переходимо до звичаїв, законів чи звичаїв іншого типу, де їх зміна впливає на підкорення їм людей; критична дискусія щодо цих найважливіших питань настійно необхідна, хоча є ті, які дотримуються міфу про неможливість раціональної дискусії щодо *концептуального каркасу* законів і звичаїв, але під час криз і революцій, коли цей *каркас* руйнується, поза встановленим ним ніяка раціональна дискусія неможлива, особливо коли діють численні суспільні синтети між численними каркасами” [19, с. 573, 585-587].

“Концепція адміністративної реформи в Україні”, схвалена Указом Президента України № 810 (1998 р.), передбачала створення побудованої на наукових принципах системи державного управління, яка на основі дієвих концептуальних засад (і придатної для усіх установ та організацій всього державного сектору концепції державної служби), та узагальнюючого закону, який би виконував роль методологічного і регулятивного фундаменту правового врегулювання цілісної державної служби з урахуванням усіх її особливостей на різних етапах розвитку, забезпечила б політичну та ідеологічну єдність управлінських рішень, подолання колізій та конфліктів інтересів (коли вирішення однакових питань покладається водночас на декілька структур). Натомість функції Національної академії наук України (НАНУ) та галузевих академій наук не були адаптовані до викликів часу. Отже, дослідження концептуальної підсистеми державного регулювання на етапі руху до сталого розвитку стає актуальною задачею не тільки науки, а й практики.

Загалом, за період 1990-2021 рр. в Україні було прийнято біля 550 нормативно-правових актів у статусі “концепцій”. З них на Закони України припадає 3 (0,5 %), на акти Верховної Ради України – 43 (7,8 %), Укази Президента України – 43 (7,8 %), акти Кабінету Міністрів України – 455 (82,7 %). Із загальної кількості вищезгаданих актів на економічний блок припадає 153 акти (27,8 %), на соціальний – 122 (22,2 %), на екологічний – 31 акт (5,6 %). Кількість актів, які безпосередньо стосуються сталого розвитку, сягає 3 (0,5 %).

Разом з тим, структурний масштаб системи без дієвості її функцій завжди буде працювати з низьким ККД. Тут важливо вказати на те, що вищезгадані управлінські концепції за суттю є складними міждисциплінарними явищами. А.А. Піскопель вказує: “стандартна схема генези *концепції* містить зародок концепції міждисциплінарної – інтенцію до узагальнення та виходу за власні межі (до

філософської експансії); міждисциплінарна концепція з боку загальної внутрішньої будови (тобто як організованість процесу *аналізу-синтезу*) може бути дана як сукупність внутрішньодисциплінарних концепцій та рамкової міждисциплінарної матриці (об'єднуюча їх структура)” [20: 112-114].

І тут стає цілком зрозумілим, що повнота реалізації надскладних міждисциплінарних концепцій потребує відповідного *лінгвістичного* засобу. Недаремно ж Г. Саймон зазначав, що створювані нині описи адміністративних організацій характеризуються надмірною поверховістю, спрощеною формою та слабкою реалістичністю; слова «влада», «централізація», «функція» беруть без належного функціонального визначення таких термінів [16: xi, 45]. Всесвітня доповідь ЮНЕСКО “До суспільств знання” (2005 р.) вказує: хоча сьогодні ми присутні при формуванні ГІО, ми маємо пройти довгий шлях, що веде до справжніх суспільств знання; інформація не обов'язково має правильне осмислення; і поки у світі не всі матимуть рівні можливості в галузі освіти, у питаннях доступу до інформації та її здорової та критичної оцінки, її аналізу, сортування та включення найцікавішої її частини до бази знань, інформація залишатиметься лише набором незрозумілих відомостей, не люди володіють інформацією, а вона опанувала їх. Знання не має змішуватися з мовою, вона має власні характеристики, які дуже часто виходять за лінгвістичні бар'єри. Розквіт англійської мови залишає мало місця іншим мовам у кіберпросторі. Цифровими та когнітивними розривами й обумовлена наявність лінгвістичних бар'єрів.

Н. Вінер, віддавав належне отриманій у спадок від батька лінгвістичній підготовці. На його думку, великі адміністратори не розуміють внутрішніх процесів розвитку науки: нові концепції зв'язку і управління, за наявності вміння оперувати зрозумілими символами, тягнуть за собою нове розуміння знань (ідеї та мова) про всесвіт і суспільство [21: 112, 256; 22: 74, 282, 314].

К. Ажеж передбачає блискучу майбутність лінгвістики за умови, що, вивчаючи мову, вона вважатиме своїм предметом людину, забезпечуючи гармонійну єдність гуманітарних наук і наук про всесвіт [23: 280]. А для фізичного вираження гармонії природа використовує синхронність [24: 57].

Ф. де Соссюр стверджує, що саме поява фактору часу здатна створити лінгвістиці особливі труднощі і ставить її перед двома шляхами, що розходяться в різні боки: та двоїстість, яку ми говоримо, владно тяжіє ... над економічними науками (політична економія та економічна історія становлять дві різко розмежовані дисципліни у надрах однієї науки); у лінгвістиці, як і політичної економії, ми зіштовхуємося з поняттям значимості, у обох науках йдеться про систему еквівалентностей між речами різної природи: у політичній економії – між працею та заробітною платою, у лінгвістиці – між таким, що означеним і означаючим. Відповідно з цим, Ф. де Соссюр розрізняє дві лінгвістики: *синхронічну* (синхронно все, що стосується статичного аспекту лінгвістики), яка повинна займатися логічними та психологічними відносинами, що пов'язують співіснуючі елементи та утворюють систему, вивчаючи їх так, як вони сприймаються однією і тою ж самою колективною свідомістю, та *діахронічну* (діахронічно все, що стосується еволюції), яка повинна вивчати відносини, що зв'язують елементи, що йдуть один за одним у часі і не сприймаються однією колективною свідомістю [25: 112, 113, 114, 132].

За визначенням І.І. Лукінова, “визначальну роль у досягненні ефективності реформування відіграють знання і вміння приймати обґрунтовані рішення, тобто *діяти синхронно* і комплексно в усіх ланках управління.” Для цього, “потрібен системний аналіз процесів, що відбуваються в часі й просторі, щоб новітні теоретичні

концепції відображали дійсність, чіткі керуючі механізми нової стратегічної концепції”, і вже на цій основі “запровадити дієздатну та ефективну систему менеджменту в усій ієрархії державного і господарського управління “знизу-доверху”, з огляду на державне законодавство” [26: 6, 86].

Згідно з статтею 68 Конституції України, «незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності». Але ж основа юридичних дій – документ. Згідно із Державним класифікатором управлінської документації ДК 010-98 та іншими актами, документами визнаються Закони України, постанови та розпорядження органів влади, програми, прогнози, концепції тощо. Кабінет Міністрів України (Постанова № 55, 2018 р.) визначила, що текст документа містить граматично і логічно узгоджену інформацію про управлінські дії; інформація в тексті документа викладається стисло, грамотно, зрозуміло та об’єктивно; документ не повинен містити повторів, а також слів і зворотів, які не несуть змістового навантаження; під час складання документів вживається діловий стиль тощо.

Отже, державне управління має справу з наукою загалом, враховуючи актуальність вимог логічності і формування концепцій (як специфічних прото-законів), і лінгвістичною наукою зокрема («документ викладається стисло, грамотно, зрозуміло та об’єктивно» і т.і.). Одразу нагадаємо, що розроблена у 2006 р. Кабінетом Міністрів України Концепція проекту Закону України "Про справочинство" (№ 426-р) визнала те, що відсутність належної законодавчої бази з мовних питань веде до безсистемного розроблення проектів нормативно-правових актів і недоліків в організації і здійсненні справочинства. Враховуючи активізацію інформаційних/цифрових процесів в Україні лінгвістична складова механізмів удосконалення державного управління має відіграти важливу роль.

Актуалізація посилення лінгвістичного інструментарію у правовій системі України розгорнута від Постанови Верховної Ради України (2005 року № 3175): розглянути питання щодо впровадження програмних засобів лінгвістичної підтримки і експертизи законопроектів. Постанова Кабінету Міністрів України (2009 р. № 1346) у Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів визнала наявність у вказаних актах незрозумілих лінгвістичних формулювань, які призводять до наявності прогалин у правовому регулюванні, правових колізій і декларативних положень. Постанова Верховної Ради України (2012 р. № 4538) передбачала введення в законотворчу практику засобів комп’ютерно-лінгвістичної експертизи проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів. Постанова Верховної Ради України від 5 липня (2012 р. № 5096) передбачала формування концептуальної моделі системи оптимізації законотворчого процесу системи аналізу, лінгвістичних підсистем. Розпорядження Голови Верховної Ради України від (2021 р., № 19) згадує про функцію остаточної лінгвістичної експертизи підрозділу з документального забезпечення. Конституційний Суд України (Рішення № 1-р, 2021 р.) визнає функцію державної мови як лінгвального інтегратора українського суспільства.

Аналіз концептуальної підсистеми державного управління України за 1990-2021 рр. свідчить, що у кожному періоді часу існують великі складнощі у процесах інтеграції прийнятих концепцій, що не дає можливості отримати від них потенційний синергетичний ефект. А тим більш складно визначити такий ефект за період, коли істотно змінилися суспільні (внутрішні і зовнішні) умови і пріоритети. Тому методологічно виважений лінгвістичний інструментарій для аналізу концептуальної підсистеми держави стає суттєво більш актуальним.

Висновки.

1) сучасні класики управлінської науки свідчать про вичерпаність конструктивних можливостей попередньої управлінської моделі; класична філософія доводить, що управлінська архітектоника повинна орієнтуватися на відносно точній системі правових понять; особливий акцент вчені роблять на дефіциті лінгвістичних та концептуальних засобів для опису організації;

2) перспективи подолання негативів в державному управлінні нині вбачаються у інформаційних технологіях та цифровізації діяльності; за роки державної незалежності сформована кількісно досить потужна концептуальна підсистема державного управління; на сьогодні усе більш відчутним стає відставання методології реалізації міждисциплінарності у згаданій концептуальній підсистемі;

7) перспективи активації розроблення вищезгаданої методології містяться у лінгвістичному інструментарію синхронії та діахронії.

Список використаних джерел:

1. Гегель Г.В.Ф. Наука логики. В 3-х томах. Т.3. / М.: Мысль, 1972. 371 с.
2. Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах. Т. I. М., «Мысль», 1972. 303с.
3. Древнекитайская философия. Собрание текстов двух томах. Т. 2. М.: «Мысль», 1973. 384 с.
4. Бриллюэн Л. Научная неопределенность и информация / Пер. с англ. М.: Мир, 1966. 271 с.
5. Платон. Собр. соч. в 4-х т. Т. I / М.: Мысль, 1990.
6. Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.1. – М.: Мысль, 1976.
7. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек / Пер. с англ. М: "АСТ", 2002. 526 с.
8. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге: Сборник: Пер. с нем. М.: Высш. школа, 1991. 192 с.
9. Луман Н. Мировое время и история систем // Логос. 5(44). 2004.
10. Маршалл А. Принципы экономической науки. Т. 1. / Пер. с англ. М., "Прогресс", 1993. 410 с.
11. Mackworth N.H. and Mackworth J.F. Visual Search for Successive Decisions / British Journal of Psychology, 1L, 1958, pp. 210-221.
12. Адизес Ицхак. Как преодолеть кризисы менеджмента: Диагностика и решение управленческих проблем. / Пер. с англ., СПб, 2006, 306 с.
13. Сковорода Г. Соч. в 2-х т. Т. 1. М., «Мысль», 1973. 511 с.
14. Донцов Дм. Дух нашої давнини. / Мюнхен-Монтреаль:, 1951 341 с.
15. Аристотель. Соч. в 4-х т. Т.4. М.: Мысль, 1983.
16. Саймон Г.А. Адміністративна поведінка. / К.: АртЕк, 2001. 392 с.
17. Шваб К. Четвертая промышленная революция / Пер. с англ. М.: Форм, 2016. 208 с.
18. Кант И. Сочинения. В 8-ми т. Т. 3. М.: Чоро, 1994. 741 с.
19. Поппер К.Р. Логика и рост научного знания. Избр. работы / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1983. 605 с.
20. Пископпель А.А. Научная концепция: структура и генезис / М.: Путь, 1999. 416 с.
21. Винер Н. Бывший вундеркинд. Детство и юность. / Пер. с англ. Ижевск: «РХД», 2001. 272 с.
22. Винер Н. Я – математик / Пер. с англ. Ижевск: «РХД», 2001. 336 с.
23. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки / Пер. с фр. М.: Едиториал УРСС, 2003. 304 с.
24. Наварро, Дж., Скьярра Пойнтер, Т. Громче слов. Как понять невербальные сигналы / Пер. с англ. Мн.: «Попурри», 2011. 288 с.
25. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр. Труды по языкознанию ; Пер. с франц. М.: Прогресс, 1977. С. 7-288.
26. Лукинов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). / К.: ІЕ НАНУ, 1997. 455 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Кришталь Дмитро Олександрович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3254-4574>

канд. з держ. упр., старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії у сфері цивільної безпеки
*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Україна*

Ножко Ігор Олегович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1554-0088>

канд. пед. наук, науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Україна*

Копитін Дмитро Єдуардович

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії у сфері цивільної безпеки
*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Україна*

Нинішній етап реформ в українській науці характеризується розширенням свободи наукової творчості, збільшеними можливостями обміну інформацією та міжнародного співробітництва. Однак системна криза, що супроводжує період соціально-політичного перебудови країни, призвів до того, що перед вітчизняною наукою постали нові серйозні труднощі: вкрай недостатнє бюджетне фінансування науковоласницьких та дослідно-конструкторських робіт не забезпечує своєчасного оновлення матеріально-технічної бази науки, створення нормальних умов життя і праці вчених, ускладнює ефективне державне регулювання в науковій сфері.

Престиж професії вченого впав у суспільстві до неприпустимо низького рівня, наука перестала бути привабливою для талановитої молоді. З усієї очевидністю виникла необхідність докорінної реорганізації сфери науки, залучення додаткових джерел фінансування. Як і раніше гостро стоїть проблема більш ефективного використання результатів наукових досліджень в економіці.

Наразі становище української науки, в тому числі її найважливішої складової частини - вузівської науки, її взаємини з суспільством і державою може і має почати якісно змінюватися. На порядку денному - розробка та реалізація політичного курсу на перетворення вітчизняної науки до дієвого національного ресурсу оновлення та розвитку України, зміцнення та нарощування її інтелектуального, економічного і силового потенціалу, забезпечення духовного і фізичного здоров'я народу, зростання якості життя українців, їх безпеки і захищеності від негативних природних і антропогенних факторів.

В основі цього курсу - об'єктивна і все більш очевидна нині для суспільства і держави необхідність збереження економічної і технологічної незалежності країни, модернізації її виробничої бази, наполегливою і тривалою конкурентною боротьби

українських товарів і технологій на зовнішньому ринку, стримування політичного і силового тиску ззовні. У цих умовах національний науковий потенціал, сконцентрований в значною мірою у вищій школі Україна багато в чому визначатиме місце нашої держави у світовому співтоваристві, можливості вирішення її актуальних внутрішніх проблем.

На новому доленосному історичному етапі розвитку України, на рубежі тисячоліть наука може і повинна стати не тільки найважливішим національним ресурсом оновлення, але й настільки ж значущим політичним ресурсом держави в її зовнішній і внутрішній політиці [2]. Процес реформування та адаптації вищої школи України до роботи в умовах до ринкової економіки в значною мірою визначається рівнем її науково-технічного потенціалу. При цьому неминуча в умовах економічного спаду політика виживання наукових колективів та шкіл вишів у поточний період повинна трансформуватися в політику якісного перетворення науко-технічного потенціалу вищої школи, підвищення його ролі у відтворювальному процесі країни.

Для цього відповідно до концепцією розвитку наукових досліджень у вишах, передбачається проведення науково-технічної політики, що ґрунтується на наступних принципах:

- єдності наукового та освітнього процесів у ВНЗ та їх тісного зв'язку з економічним, соціальним і духовним розвитком суспільства;
- оптимальне поєднання самоврядування вузівської науки та державного регулювання наукової діяльності з боку Міністерства освіти і науки України;
- державній підтримці окремих висококваліфікованих вчених і наукових колективів, здібних забезпечити світовий рівень наукових досліджень; пошуку і підготовки нових наукових лідерів;
- інтеграції вузівської науки до світової систему науково-технічного співпраці та максимальної використання передових досягнень світової науки і технологій в національних інтересах України;
- розвиток різноманітних форм організації науково-дослідної роботи у ВНЗ та їх правової підтримки; - колегіальності прийняття рішень у сфері управління та розвитку науко-технічного потенціалу ВНЗ України на основі наукової експертизи та конкуренції [3].

Особливістю поточного моменту в сфері управління наукою у ВНЗ є необхідність розвитку накопиченого вишами науково-технічного потенціалу в поєднанні з його структурною перебудовою, одночасною переорієнтацією наукових колективів на ті напрямки та форми діяльності, де можливе досягнення найбільш значних результатів. На жаль, реальні факти еволюції наукових досліджень показують, що їх структура, організація та ефективність використання ще багато в чому не відповідають потребам економіки, не адаптовані до нових методів управління. Зберігається незатребуваність, а реальні перетворення відстають від розвитку інших напрямків і сфер діяльності товариства.

Аналіз динаміки кадрового потенціалу вишівської науки за останні три роки дозволяє констатувати, що кількість професорсько-викладацького складу у вишах залишалася стабільною величиною при зростанні частки викладачів, зайнятою в науці. Ця позитивна тенденція корелює і з деяким зростанням числа суто наукових співробітників вишів. На жаль, ці відрадні фактори швидше можна пояснити не фінансовою політикою уряду у сфері науки, а адаптацією співробітників, які залишилися в вузах, до навколишніх умов. Для багатьох з них наука стала воістину - хобі, тобто улюбленим заняттям. Кошти ж к існуванню вони знаходять, як правило, в інших сферах. Це пов'язано з тим, що постійно збільшується розрив в оплаті праці

(розмірах доходів) між професорсько-викладацьким, науковим складом вишів та працівниками сфери матеріального провадження, обслуговування.

Складаються в цій області співвідношення не тільки суперечать світовій практиці, а саме головне призвели до прогресуючої ерозії кадрового корпусу вищої школи. Можна повною мірою стверджувати, що для більшості категорій працівників рівень вузівської зарплати у два і більше разів нижчі прожиткового мінімуму, що змусило їх знайти допоміжні джерела існування. Подальше старіння наукових кадрів. Багато хто продовжує працювати у виші тільки номінально, отримуючи основні доходи за межами вишу, талановита молодь віддає перевагу додаток своїх сил у сфері комерційної діяльності або за кордоном.

Більш ніж на 90% знизилася чисельність вузівського наукового сектору, різко знизилася можливість кадрового резерву кафедр і вишів та престижність інститутів аспірантури та докторантури. І це при тому, що обсяги підготовки наукових кадрів через аспірантуру по порівняно зі США, та іншими державами ЄС за чисельністю як і раніше на порядок менше. При щорічному числі аспірантів у нас близько 10 тис. осіб, у США навчається в магістратурі та докторантурі понад 1200 тис. осіб. Значно скоротилося число фахівців промисловості і науки, які бажають працювати за сумісництвом у ВНЗ тощо [1].

Однак, незважаючи на перераховані вище труднощі та проблеми вищої школи України, її науково-технічний потенціал залишається досить високим. У вишах ще збереглися багато унікальних наукових школи, пройти стажування в яких виявляють бажання студенти, викладачі та співробітники з багатьох зарубіжних навчальних і наукових центрів та організацій. На цьому етапі вища школа заявила про себе як про активного учасника процесу конверсії і об'єднала свої зусилля для підтримки вишівської науки в нинішніх умовах.

Структурна перебудова наукової діяльності у ВНЗ, як слідство, відбивається на науко-технічному потенціалі всієї вищої школи. Тому при розробці і впровадженні нововведень з управління науковими дослідженнями у вишах слід спиратися на знання відповідних закономірностей і сучасних тенденцій розвитку науково-технічного потенціалу вишів.

У зв'язку з цим назріла необхідність комплексного дослідження сучасного стану науково-технічного потенціалу вищої школи та факторів, що впливають на його розвиток. Тільки на основі всебічного системного дослідження і аналізу стану та тенденцій розвитку можна забезпечити цільове підвищення мобільності, динамічності та оперативності реагування на зміни до сфері науки, освіти, виробництва та суспільства, досягти адекватного рівня потенціалу для вирішення завдань в стабілізаційний період.

Підводячи підсумок, зайве в який вже раз говорити про роль науки в сучасному суспільстві, про те, що найбільш високий життєвий рівень мають не ті країни, у яких багаті природні ресурси, а ті, які досягли успіху в передових технологіях. І про те, що наукові розробки стали найвигіднішим товаром, що саме на світовому ринку технологій буде вирішуватися питання про розподіл місць під сонцем.

Доктрини всіх розвинених країн орієнтовані на розвиток науково-технічного потенціалу, а в Японії, наприклад, прийнята спеціальна п'ятирічна програма розвитку науки, в якій передбачено різке збільшення фінансування досліджень [5]. Стратегія розвитку науки та її державно-правової підтримки в концептуальному аспекті тісно пов'язана з основними завданнями економічної і структурної політики.

Для координації науково-технічної діяльності, її матеріально-технічного, методичного та інформаційного забезпечення потрібно, зокрема, чітке

обґрунтування ключових напрямків (стратегії) технологічного оновлення та вдосконалення структури виробництва на коротку, середню довгострокову перспективу, створення що відповідають цьому завданню банків інформація про готові до тиражування перспективних наукових досягненнях та технологіях (технічних розробок), формування системи державного регулювання та моніторингу стану сфери інновацій з елементами зворотної зв'язку. Необхідно також визначити перспективи бажаних на коротко і середньострокові періоди результатів науково-технічної та інноваційної діяльності, при досягненні яких активна роль держави замінюється заходами переважно непрямого регулювання та децентралізацією прийняття управлінських рішень.

Процес розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності визначає принципи та форми пріоритетної підтримки на державному рівні обмеженого кола стратегічно важливих державних науковців програм, здатних дати найбільш високі (на світовому рівні) наукові результати, розробити відкриваючі нові перспективи технології, забезпечити високий міжгалузевий і міжрегіональний економічний ефект.

Державна наукова політика може бути активною і пасивною. У вишівській науці до теперішнього часу переважає другий варіант. Він зводиться до відбору для фінансування запропонованих вченими ініціативних проєктів. А активна державна наукова політика повинна будуватися, виходячи з потреб і запитів ринку. Фактично, науково-технічна політика повинна базуватися на доктрині розвитку суспільства та його стратегії. Звідси же має брати початок і розподіл коштів за статтями бюджету.

У рамках Міністерства освіти і науки України фінансування науки, так як і в усьому світі, ділиться на три частини. Перша частина - це базові гроші, отримувані вишами в рамках Єдиного замовляння, друга - програмні, третя - грантові. Співвідношення цих частин для фундаментальної та прикладної науки не однаково, тим більше, що фінансування другий не вичерпується бюджетом.

Саме програмне фінансування є головним елементом активної державної політики. Тематика програм визначається державними потребами та інтересами. Виконавці підбираються строго на конкурсній основі. Програми мають чіткі часові та фінансові рамки [4]. Комплекс науково-технічних програм формується і реалізується для фінансування прикладних і проблемно-орієнтованих фундаментальних досліджень, необхідність проведення яких впливає з основних тенденцій і потреб розвитку економіки країни.

Розробкою нового підходу до формування комплексу науково-технічних програм Міністерство освіти і науки України має забезпечувати ефективне рішення наступних взаємопов'язаних завдань:

- забезпечення вищих навчальних закладів довгостроковими стратегічними орієнтирами щодо напрямків і проблематики наукових досліджень, необхідних для реструктуризації та розвитку (відповідно до прогнозованими світовими тенденціями) ключових галузей економіки країни;

- оптимальне використання існуючого науково-технічного потенціалу вищої школи для досягнення максимально можливого внеску в розвиток економіки країни в умовах жорстких ресурсних обмежень;

- залучення до вузівського сектору науки додаткових бюджетних та позабюджетних фінансових коштів на основі підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів українською та світовому ринку науково-технічної продукції та реструктуризації науково-технічного потенціалу ВНЗ у відповідно до тенденцій зміни попиту на цьому ринку.

Висновки. Таким чином, комплекс наукових програм Міністерства освіти і науки України має формуватися з урахуванням:

- перспективної структури економіки (і в першу чергу - промисловості) країни для забезпечення подальшої затребуваності отриманих науково-технічних результатів;
- пріоритетів розвитку економіки країни для забезпечення достатнього рівня концентрації обмежених бюджетних коштів на відповідних напрямках розвитку науки і техніки;
- реально сформованої структури науково-технічного потенціалу вищої школи для забезпечення високого рівня результатів наукових досліджень.

До основних напрямків створення та реалізації найважливіших елементів системи державної підтримки розвитку науки, включаючи її вузівський сектор, науково-технічної та інноваційної діяльності, здійснюваних на державному рівні, доцільно віднести наступні:

- науково-методичне забезпечення розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності;
- формування відповідної нормативно-правової бази розвитку науки;
- формування системи організаційного та кадрового забезпечення наукової сфери;
- формування фінансової інфраструктури підтримки науково-технічної діяльності;
- формування інформаційної інфраструктури наукової та інноваційної діяльності;
- формування комплексної системи послуг з підготовки та реалізації інноваційних проектів;
- сприяння організації ефективного міжнародного співпраці в науковій галузі.

Для практичної реалізації кожного з перерахованих вище напрямків необхідно розробити блок першочергових заходів. Реалізація сукупності перелічених основних напрямків науково-технологічного розвитку повинна забезпечити створення найважливіших елементів системи державно-правової підтримки та регулювання всього науково-технічного комплексу України, посилення ролі науки в суспільстві та активно сприяти переходу країни у фазу сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / Авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2013. 120 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Кремень В. Г. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Полторак С.Т. Перспективні напрями розвитку державного управління системою військової освіти України / Полторак С.Т. // Вісник НУЦЗ (« Серія державне управління») – 2017. - Вип. 2(7) . – с. 214-220.
4. Скиба Т. Ю. Інноваційні технології управління вищими навчальними закладами України // Наукові праці. Державне управління.–2012.–Вип. – 2012. – Т. 193. – С. 130-135.
5. Хачатурян Х.В. Структурні компоненти інноваційного потенціалу державного управління / Хачатурян Х. В. // Вісник НАДУ. – 2006. – №1. – с. 104-110.

СЛУЖБИ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ (WHD) ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАГУВАННЯ НА ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО В ІНДІЇ

Марутян Кристина Каренівна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6208-5586>

аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Поширеність та діапазон насильницьких дій, що спрямовані на окрему найбільш вразливу гендерну групу, якою в Індії виступають жінки потребують загальносистемних змін у процесі здійснення правоохоронної реформи. Це стосується, зокрема, розроблення нових інструментів реагування для вирішення проблеми зростаючого, але часто не задокументованого, гендерного насильства.

Реформа поліції, орієнтована на гендерні питання, має вирішальне значення для подолання цієї кризи. Логічним початком такої реформи має стати впровадження партнерської моделі взаємодії поліції з громадськістю. Вона передбачає цілий ряд переваг, які отримує суспільство, зокрема, прибирає перешкоди для повідомлення жертви про злочини.

В Індії, країні з високим рівнем гендерного насильства, базова можливість повідомляти про злочини до правоохоронних органів часто не була реалізована у зв'язку з недовірою до органів правопорядку.

Гіперважливим критерієм для оцінки ефективності реформи поліції, що орієнтована на питання фіксації, виявлення та документування таких злочинів, є гендерна обізнаність як чоловіків, так і жінок-офіцерів. Таких висновків дійшли дослідники з університетів Оксфорда і Вірджинії, які провели масштабне рандомізоване контрольоване дослідження, зосередившись на 180 поліцейських дільницях у штаті Мадхья-Прадеш [1].

Отримані дані показали, що навіть в патріархальних умовах, які стримують реформаційний рух Індії на підтримку гендерної рівності, наявність специфічних знань і навичок можуть змусити співробітників поліції більш ефективно реагувати на проблеми безпеки жінок.

Дослідники виявили, що залученість жінок-офіцерів до роботи в поліцейських відділках, а також представленість жінок на керівних посадах, можуть бути ефективними у забезпеченні більшої підзвітності поліції, а також у розширенні доступу жінок до системи правосуддя.

Подібну тезу ще в 2018 році довели Амалія Р. Міллер та Карміт Сигал [2] у своєму дослідженні про інтеграцію жінок в поліцію США, її переваги для суспільства, що пов'язані зі зростанням загальної кількості звернень про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

У порівнянні з США та європейськими державами розуміння потреби в посиленому реагуванні на гендерне насильство в Індію прийшло з запізненням на десятки років. Та попри це, є деякі позитивні зрушення: Індія, яка в минулому році серед 146 країн займала 140 позицію в рейтингу за Індексом гендерного розриву (Global Gender Gap Report), цьогогоріч покращила своє положення, перемістившись на 135 позицію.

Незаперечним поясненням цьому є досягнутий поліцією прогрес у боротьбі з гендерним насильством, зокрема, створення WHD (Women's help desks) у

поліцейських відділках, довідкових служб допомоги для жінок. Мета, з якою вони були створені, полягає в озброєнні поліцейських новими навичками комунікацій, серед яких чільне місце займає емпатія. Фінансування здійснює фонд Nirbhaya, заснований в 2013 році для забезпечення безпеки жінок в Індії.

Довідкові служби допомоги пропонують жінкам комфортні умови та простір, облаштований для зручної подачі заяви про правопорушення. За консультацією під час подачі заяви можна звернутися до правоохоронця, який попередньо пройшов навчання з гендерної чутливості та знає процедуру оформлення подібних справ.

Взагалі ідея створення “жіночих” поліцейських відділків не є новою. В Афганістані були створені групи сімейного реагування, укомплектовані жінками-поліцейськими, які пройшли підготовку ООН щодо боротьби з насильством у сім'ї, а в Бразилії створено сотні поліцейських дільниць, які складаються лише з жінок, і називають Delegacia de Defesa da Mulher [3]. Жіночі центри правосуддя в Перу, як стверджують Кавано, Святські та Трако [4], покращують благополуччя жінок і знижують рівень домашнього насилля.

Завдяки створенню WHD (Women's help desks) у поліцейських відділках Індія досягла помітного прогресу в сфері реагування на домашнє насильство. Щоби зберегли цей імпульс і закріпили досягнуті покращення, потрібно розширити мережу WHD, а фокус навчання поліцейських направити на координацію дій з іншими державними інституціями та громадськими організаціями.

За гендерне різноманіття в державних органах боролися і в Україні, починаючи з 2015 року, коли вирішили оновити систему реагування створення мобільних бригад, до складу яких увійшли і жінки.

Список використаних джерел:

1. Sukhtankar, S., Kruks-Wisner, G., & Mangla, A. (2022). Policing in patriarchy: an experimental evaluation of reforms to improve police responsiveness to women in India. *Science*, 377(6602), 191–198.
2. Amalia R Miller, Carmit Segal, Do Female Officers Improve Law Enforcement Quality? Effects on Crime Reporting and Domestic Violence, *The Review of Economic Studies*, Volume 86, Issue 5, October 2019, Pages 2220–2247, <https://doi.org/10.1093/restud/rdy051>.
3. JASSAL, N. (2020). Gender, Law Enforcement, and Access to Justice: Evidence from All-Women Police Stations in India. *American Political Science Review*, 114(4), 1035-1054. doi:10.1017/S0003055420000684.
4. Trako, Iva, Sviatschi, Maria and Kavanaugh, Guadalupe, (2018), Access to Justice, Gender Violence and Children: Evidence from Women's Justice Centers in Peru, Working Papers, Princeton University, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Research Program in Development Studies., <https://EconPapers.repec.org/RePEc:pri:rpdevs:2018-03>.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙ В КОМАНДНІЙ РОБОТІ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Миколайчук Ірина Павлівна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7380-5000>

канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту
Державний торговельно-економічний університет, Україна

В наш час, коли Україна переживає складний період у всіх взаємовідносинах між людьми в умовах війни, на бізнес-комунікації покладена особливо велика відповідальність – як за своїх співробітників, так і за своїх клієнтів, тому зараз важливо віднаходити ефективні найбільш сприятливі форми комунікацій. Їх використання в командній роботі є одним із засобів покращення знарядь управління сучасною організацією, що гарантують її ефективну діяльність в сучасній економіці. Зазначені аспекти визначають важливість та актуальність даного дослідження. Для поточного функціонування та розвитку кожен керівник та лідер команди в організаціях різних видів діяльності повинен будувати ефективні комунікації зі своєю командою так, щоб не втратити жодного компетентного фахівця. В жодному разі не можна допустити зниження командного духу, тому треба максимально підтримувати кожного працівника, використовуючи різні засоби.

Засновниця та CEO агенції комунікацій «ВАРТО» Наталя Холод наводить такі поради, які допоможуть швидко та ефективно налагодити зв'язок із командою, об'єднати колектив та втримати стабільність.

В ідеальному робочому місці командне спілкування та співпраця повинні бути відкритими, дружніми та професійними, коли можна ставити вільні запитання та отримувати своєчасні відповіді, використовувати сучасне програмне забезпечення для ефективної організації роботи та вчасно завершувати всі проекти. Усі члени команди повинні бути повністю поінформовані про свої ролі та обов'язки, однак на сьогодні більшість робочих місць не працюють так гладко.

Єдиний канал інформування команди	<ul style="list-style-type: none"> • наприклад, Telegram-канал для команди з контентом, що буде підтримувати та надихати: розповіді про життя компаній та перемоги нації з можливістю коментувати пости та залишити реакції (модерується адміністратором)
Telegram-чат для керівників	<ul style="list-style-type: none"> • для обговорення робочих задач, координації роботи підрозділів та збору інформації, яку потрібно донести решті команди
Регулярний зв'язок із CEO	<ul style="list-style-type: none"> • це може бути формат відеоповідомлень для команди щоранку або листи у загальному каналі – щоб підтримувати спокій у колективі та розповідати про основні моменти бізнесу (зміни, нововведення)
Ранкові координації на кожному рівні компанії	<ul style="list-style-type: none"> • керівники зідзвонюються зі своїми співробітниками, підтримують бойовий дух, обговорюють робочі задачі, як може виконувати співробітник - важливо виконувати бідь-які можливі робочі завдання, адже ці єдине стабільне, що зараз є у кожного
Вечірні «хвилини позитиву»	<ul style="list-style-type: none"> • щовечора спільний дзвінок з командою (<i>Zoom, Teams</i> або телефоном - по можливості, де варто поділитися позитивом за день (бажано. не під час ворожих обстрілів)

Рис. 1. Поради фахівців для налагодження комунікацій в команді в умовах воєнного часу

Джерело: [1]

Непорозуміння, розбіжності та пропущені терміни створюють неабиякий стрес для всіх учасників. На допомогу такій ситуації Д.Ентоні пропонує 15 простих способів покращити комунікацію в команді (табл.1).

Таблиця 1

15 простих способів покращити комунікацію в команді

№ з/п	Перелік способів	Зміст
1	2	3
1.	Проводити політику відкритих дверей, що створює довіру	Політика відкритих дверей створює прецедент, згідно з яким будь-хто може задавати запитання, висловлювати занепокоєння та висловлювати ідеї в будь-який час. Важливо тримати двері для спілкування відкритими. Усунення фізичних перешкод між співробітниками створює відчуття взаємної довіри та заохочує відкритий обмін ідеями.
2.	Використовувати програмне забезпечення для управління проектами для більшої прозорості	Хмарне програмне забезпечення для керування проектами або онлайн-програмне забезпечення для створення діаграми Ганта забезпечує прозорість у всьому, надаючи членам команди можливість відстежувати свій прогрес, співпрацювати з іншими учасниками та перевіряти деталі та терміни виконання.
3.	Бути відкритими до відгуків	Щоб отримати максимальну користь від зворотного зв'язку, важливо, щоб він був зрозумілий усім залученим сторонам із конструктивною критикою, чітким і детальним.
4.	Чітко визначати завдання, щоб кожен знав свою відповідальність	Команда повинна знає масштаби проекту та що кожен член команди чітко розуміти, що від нього очікується. Для цього існують такі способи повідомлення про індивідуальну відповідальність за завдання: регулярні збори команди за допомогою відео або особисто; складання списків справ у програмному забезпеченні для керування проектами (SCRUM-підходи); участь у зустрічах один на один.
5.	Робити вправи з формування команди (веселі речі), щоб підняти моральний дух	Доцільно збирати групу разом, влаштовувати вечірку з піцою після роботи, грати у настільні ігри у кімнаті відпочинку, використовувати квест-підходи. Коли колегам комфортно один з одним, вони краще спілкуються.
6.	Додавати перерв на каву	Встановлена перерва на каву для всіх співробітників дозволяє кожному неформально спілкуватися ще на робочому місці. Дослідження показують, що розмова за кавою сприяє здоровому спілкуванню між колегами.
7.	Навчати спілкуванню, що перезавантажить команду	Це може бути дуже ефективною для покращення групового спілкування. Навчання спілкуванню може включати навички презентації, навчання діловому письму та навчання управлінським навичкам. Ці курси можуть бути дорогими, але вигода значно переважає витрати, коли ваша команда функціонує як добре змащена машина.
8.	Вирішити, які форми спілкування працюють найкраще	Різні ситуації вимагають різних способів спілкування. Для проекту, у якому члени команди працюють віддалено, відеоконференція є чудовим способом для всіх підтримувати зв'язок щодо прогресу та етапів. Для внутрішніх проектів особисті зустрічі часто є найкращим способом спілкування.
9.	Визначити лідерів групи і підтримувати їх	У більшості проектів є головний лідер і кілька лідерів середнього рівня, які відповідають за менші групи. Якщо з самого початку зрозуміти, хто ці лідери, членам команди буде легше знати, до кого звертатися у разі виникнення проблеми чи запитання.
10.	Розуміти питання різноманітності	Коли співпрацюють люди всіх національностей, рас, ідеологій і мов, унікальні ідеї об'єднуються, щоб створити щось справді особливе. Лідери команд повинні визнати проблему, її проговорити з членами команди та вирішити.
11.	Визначити індивідуальні сильні сторони та добре їх використовувати	Не всі учасники команди прагнуть спілкуватися однаково. Візуальні люди віддають перевагу письмовим формам спілкування, а слухові люди отримують більше користі від телефонного дзвінка, відеочату чи особистих зустрічей.

Продовження табл. 1

15 простих способів покращити комунікацію в команді

№ з/п	Перелік способів	Зміст
1	2	3
12.	Бути відкритими та чесними з членами команди	Єдиний найефективніший спосіб покращити міжособистісне спілкування на робочому місці – це прищепити почуття довіри між членами команди. Взаємна довіра та відвертість важливі в будь-яких стосунках, у тому числі й у професійних.
13.	Користуватися перевагами мобільного зв'язку	Сьогодні майже кожен має смартфон або інший розумний мобільний пристрій. Деякі програмні рішення для керування проектами можуть пропонувати членам команди мобільний варіант, щоб бути в курсі його поточних розробок.
14.	Проводити опитування та робити його анонімним	Щоб по-справжньому зрозуміти потреби та проблеми колег, доцільно використати анонімне опитування. Доцільно запропонувати колегам висловити свою думку щодо вирішення загальних ситуацій і порушувати будь-які проблеми.
15.	Брати на себе відповідальність за помилки	Найкращі менеджери ті, які вміють спілкуватися зі своїми співробітниками, в т.ч. беруть на себе відповідальність за рішення (і помилки), які приймаються, визнають той факт, що можна було зробити щось інакше.

Джерело: [2; 3, с.53]

Недосконала система комунікацій може спричинити недовіру та незручності у споживачів. З метою уникнення таких проблем пропонуються до реалізації певні способи покращення внутрішніх ділових комунікацій, які забезпечать ефективну роботу організації та її позитивний імідж:

1. *Створення цифрового порталу працівників.* Працівники повинні мати доступ до всієї інформації, необхідної для виконання своїх завдань на найвищому рівні. На жаль, процес пошуку відповідної інформації не завжди є чітко визначеним або доступним, особливо це стосується працівників, які не працюють із документованою інформацією та у багатьох з яких немає корпоративних електронних адрес. Інструментом вирішення даного типу проблеми може слугувати створення «цифрового порталу працівника», який включатиме інформацію про: VIP-клієнтів, заплановані заходи, інструкції з охорони праці та безпеки, повідомлення про технічне обслуговування.

2. *Збільшення прозорості навколо комунікацій із організацією.* Обмін даними про встановлення нових цілей підприємства, причини прийняття управлінських рішень відіграє велику роль у балансуванні контролю та довіри з працівниками. Включення працівників у відкриті діалоги допомагає забезпечити відчуття приналежності та заохочує їх усіх до участі в корпоративній співпраці.

3. *Проведення регулярних семінарів із навчання працівників,* які допомагають зміцнити передовий досвід, забезпечити вирішення наявних проблем, надаючи працівникам можливості висловити свої занепокоєння шляхом встановлення зворотного зв'язку.

4. *Розробка та впровадження універсального програмного забезпечення.* Оскільки, велика кількість варіантів технічних засобів та досягнень у даній сфері роблять їх неактуальними кожні кілька років, менеджерам потрібно дозволити працівникам використовувати власні мобільні пристрої. Незалежно від операційної системи, працівники матимуть доступ до платформи, якою користується організація, адже це зручніше як для них, оскільки вони знайомі з власними пристроями, так і для менеджменту, оскільки скорочуються витрати на забезпечення персоналу відповідними технічними пристроями.

Отже, проблему управління комунікаціями в командній роботі є важливим чинником ефективної взаємодії між працівниками та умовою не лише виживання організацій в умовах воєнного часу, а й їх ефективного функціонування та розвитку. Керівники та лідери команд повинні завжди віднаходити різні способи покращення комунікацій в командній роботі.

Список використаних джерел:

1. Комунікації з командою: чекліст від «ВАРТО». URL: <https://cases.media/article/komunikaciyi-z-komandoyu-cheklist-vid-var-to>.
2. Anttony David. 15 Simple Ways To Improve Team Communication. URL: <https://www.workzone.com/blog/team-communication/>.
3. Миколайчук І.П., Остапенко М.О. Методичний підхід до формування проектної команди на засадах SCRUM-технології Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2019. №1. с.53-57. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15503089178545.pdf>.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ

Михальчук Дмитрій Ігорович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7691-8606>

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

***Анотація.** У статті розкриваються шляхи вдосконалення діяльності менеджера в контексті соціально-психологічного клімату колективу. Наголошується на тому, що специфіка роботи сучасних менеджерів полягає в тому, що цей тип фахівців визначається спеціальною підготовкою (зміст і структура знань), умовами роботи (передкризовий стан, кризова ситуація, етап ліквідації наслідків кризи) та особливостями системи управління (мета, стимули, організація, контроль за індивідуальними якостями працівника), тощо.*

Сучасні кризові чинники функціонування країни зумовлюють високу частоту кризових явищ організацій й відтак, визначають потребу суспільства у людях, які володіють відповідним рівнем професійної кваліфікації у сфері менеджменту.

Особливий інтерес для психології у сьогоденні представляють особистісні та професійні якості менеджера, які забезпечують ефективність його діяльності.

Сучасний керівник має бути лідером, який здатен опанувати ситуацію сам і повести за собою колектив, сформувавши відповідний соціально-психологічний клімат – емоційний настрій колективу, який відображає стосунки, що склалися між його членами [1, 9, 11].

Проведене нами дослідження свідчить про наявність слабких місць у психологічному аспекті управління, а отже вказує на існування сучасних шляхів його вдосконалення. Для їх розробки ми здійснили аналіз наукової літератури та передової практики діяльності менеджера в контексті обраного аспекту. Згідно з чим було виявлено стрімку тенденцію переходу від класичної моделі управління до лідерської. Погляди науковців не мають остаточної єдності, через що існує розрізненість в теоріях та підходах, які стали підґрунтям для розробки авторської лідерської моделі спрямованої на психологічний аспект управління відділу охорони здоров'я Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації.

Нами виявлено, що стиль управління керівника досліджуваної установи охорони здоров'я – інтеграційний, який тісно переплітається з лідерським, що означає, що у респондента є потенціал до застосування лідерської моделі управління, але його потрібно розкрити та вдосконалити за декількома напрямками, відповідно до сучасних тенденцій.

Слово лідер « (leader) походить від англійського lead – вести. Лідер – це той, «хто веде за собою, йде попереду» [8, с. 81]. Лідерство вважається найдієвішим механізмом інтеграції діяльності колективу для досягнення цілей підприємства і є новітнім підходом до управління людськими ресурсами.

Класичний менеджмент побудований на культурі, в якій більше всього цінується ефективність роботи, дотримання емоційної дистанції, використання

посадової влади, концентрація уваги на досягненні цілей підприємства, збереження стабільності. У той час як лідерство ґрунтується на емоційній взаємодії та взаємопідтримці, мотивації послідовників, концентрації на індивідуальному розвитку та на майбутніх результатах діяльності [10, с. 12].

Якщо розглянути поняття «лідерство» як функцію професійної психологічної компетентності особистості, то воно є сукупністю особистих якостей, які в свою чергу, за необхідності, піддаються корекції. Завдяки аналізу сучасної наукової літератури та передової практики нам вдалося виділити пріоритетні лідерські компетенції менеджера в контексті розвитку підприємства, організації, установи (рис.1).

Рис. 1. Пріоритетні лідерські компетенції менеджера

У центрі рис. 1 зображена ключова якість, відсутність якої унеможлиблює створення цілісного портрету сучасного менеджера з усіма ключовими компетенціями.

Особистісна цілісність – це міцний фундамент для здобуття, чи вдосконалення лідерських компетенцій та для подальшої побудови міцних стосунків з персоналом. Усвідомлення своїх особливостей, потреб, бажань, прагнень, страхів, безумовно, має позитивний вплив на становлення фахівця. Лідер, за своєю природою, є людиною, яка вчить на своєму прикладі та надихає, саме тому дана якість забезпечить позитивне наслідування, яке в подальшому відобразиться на розвитку організації [7, 12].

У реаліях сучасності, бути компетентним лише у вузькій сфері професійної діяльності – не достатньо для управлінця. Сучасний менеджер, який займає позицію лідера, повинен постійно розвиватися не лише у професійному плані.

Інтелектуальна багатоплановість передбачає широке коло інтересів. Звісно, воно має включати щире захоплення власною діяльністю і систематичне поглиблення знань, опанування інноваційних технік та технологій. Проте в даний період часу цінується комплексність, вміння запозичувати підходи, поєднувати їх та імплементувати в управлінську діяльність. Застосування синтезу знань з різних сфер – це новітній метод, з допомогою якого рівень компанії може значно зрости у своїй ефективності.

Ключовою компетенцією менеджера, яка має нерозривний зв'язок з особистісною цілісністю – є високий рівень емоційного інтелекту. Вперше цей термін вжили Д. Маєр та П. Саловей в своїй однойменній статті [3, с. 34].

Емоційний інтелект – це комплекс навичок, завдяки яким людина здатна до усвідомлення, вираження, ефективного використання та регулювання власних

емоцій, а також до адекватної оцінки чужого емоційного стану та використання засобів впливу на нього.

У тематичній літературі зустрічається виділення чотирьох компонентів емоційного інтелекту: самоусвідомлення, самоконтроль, соціальна чуйність та управління відносинами. Завдяки цьому можна дійти до висновку, що направленість вдосконалення в даному напрямі розділяється на два блоки: індивідуальний, який включає в себе самоусвідомлення та самоконтроль і соціальний, що включає соціальну чуйність та управління відносинами.

У сфері відповідальності менеджера лежить непросте завдання, адже йому потрібно не лише бути завжди зібраним, але й вміти ефективно використовувати емоції персоналу для прогресивного розвитку підприємства.

Емоції персоналу однієї організації чи компанії можуть «породжувати емоційну зараженість: схильність до ненавмисного та автоматичного «вловлювання» емоцій інших людей за допомогою їх міміки, вокалізації, пози чи руху тіла» [5, с. 35]. Цей феномен має назву – «емоційне зараження».

Наступною, визначеною нами шляхом аналізу, компетенцією – є здатність до саморегуляції. Л. Колісниченко «визначає особистісну саморегуляцію як: «складне системне явище, яке включає змістовий, процесуальний компоненти та самооцінку особистості» [6, с. 18]. Модель ефективної саморегуляції можна розбити на блоки, що відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Блоки моделі саморегуляції

№ блоку	Опис
1	Уміння сконцентруватися на собі, своїх емоціях та переживаннях, усвідомленні своїх особливостей та істинних потреб
2	Створення позитивного самосприйняття, формування адекватного оцінювання свого потенціалу, можливостей та вразливих місць, культивування впевненості в собі
3	Цілепокладання, самомотивація, спрямованість та справу та результат, ініціатива в питаннях де потрібно взяти на себе відповідальність
4	Завершення трансформації та закріплення позитивних змін

Одним із основних обов'язків HR-менеджера є створення та поширення корпоративної культури. Саме тому настільки важлива наявність безкомпромісної орієнтованості на цінності, адже першою вагомою умовою для забезпечення роботи корпоративної культури є щира віра в її принципи. Як зазначалося раніше, менеджер, що виконує роль лідера, завжди має послідовників, саме тому йому необхідно транслювати місію компанії для її поширення.

Відповідно до нашого дослідження управлінської діяльності та соціально-психологічного клімату відділу охорони здоров'я Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації та аналізу психологічних компетенцій лідера, нами сформовані напрями, що потребують вдосконалення (рис. 2):

Рис. 2. Напрями вдосконалення психологічного аспекту управлінської діяльності

Усі три напрями тісно пов'язані між собою, вони і формують весь психологічний аспект управлінської діяльності. Першою ми розглянемо необхідність впровадження корпоративної культури.

«Корпоративна культура» (англ. corporate culture) – це система цінностей та переконань, які розділяє кожен працівник організації чи фірми та передбачає його поведінку, обумовлює характер життєдіяльності [2; 4, с. 16].

Формування сильної корпоративної культури починається з підбору персоналу, адже так можна одразу обрати працівників, які розділятимуть цінності, цілі, місію підприємства. Також необхідним є розробка програм орієнтації, навчання та управління ефективністю персоналу, які висвітлюють та наголошують на основних цінностях організації, і як результат гарантують відповідність винагород та визнання до слідування прийнятим цінностям.

Варто зазначити, що корпоративна культура не є фіксованою, вона має постійно вдосконалюватися відповідно до зовнішніх та внутрішніх змін. Як на початковій стадії, так і після її імплементації необхідно займатися моніторингом, аналізом, оцінкою.

Складовими об'єкта діагностики та подальшого аналізу корпоративної культури є (табл. 2):

Таблиця 2

Складові об'єкта аналізу корпоративної культури

Складова	Характеристика
Стиль роботи	Аналіз відношення персоналу до виконання завдань, взаємодія керівництва з підлеглими, спрямованість трудової діяльності
Демографічна ситуація в компанії	Співставлення цінностей поколінь, представники яких формують колектив, дослідження розрізненості
Тенденції сфери діяльності	Опрацювання різноманітних зовнішніх факторів, до прикладу, тісний ринок роботи в галузі, дефіцит фахівців, юридичні фактори, зміна норм на робочому місці
Нові технології	Оцінка впроваджених інновацій у зв'язку з розширенням, виходом на новий рівень, або ж з метою покращення якості, чи відповідності новим стандартам
Рівень залучення співробітників	Аналіз часу, проведеного працівником, на робочому місці, як використовує вільний час, як відбувається взаємодія з колегами
Місія та основні цінності	Основні положення, які потрібно розробити та актуалізувати, адже вони є основою для реалізації корпоративної політики

Відповідно сформована та поширена корпоративна культура має потужний позитивний вплив на соціально-психологічний клімат. Саме тому одним із основних завдань HR-менеджера є її розробка та подальша актуалізація на всіх ієрархічних рівнях.

Більшість науковців прийшли до твердження, що соціально-психологічний клімат утворюється завдяки сукупності психологічних факторів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на якісний бік стосунків у певному колективі. Першим етапом покращення соціально-психологічного клімату в колективі є налагодження вертикальної та горизонтальної комунікації.

Необхідне об'єднання колективу для виконання спільної місії. Можливість відкрито виражати власну позицію у присутності менеджера, що сприятиме зменшенню кількості конфліктів у колективі та спаду психологічної напруги.

Важливим напрямком для вдосконалення була виявлена монотонність праці, адже показник «цікавість-нудьга» був значно нижче норми. Звісно, в контексті виробництва практично неможливо уникнути даного явища. Проте існують шляхи поліпшення ситуації, які позитивно сприяють як на психологічний стан працівників, так і на продуктивність праці.

Пропонуємо застосовувати наступні заходи щодо запобіганню монотонності:

1. Розробка раціональних ланцюгів трудових процесів та операцій ґрунтуючись на оптимальному поділі праці.
2. Забезпечення енергетичного рівня операції, який відповідає стимуляції функціональної активності організму.
3. Підвищення змістовності праці шляхом укрупнення трудових операцій.
4. Введення чергування монотонної праці з більш складним та легким рівнем навантаження.
5. Урізноманітнення операцій та трудових процесів шляхом суміщення трудових функцій і професій.

Звісно, на соціально-психологічний клімат впливає і рівень вмотивованості кожного працівника. Результати здійсненого дослідження мотивації, підштовхнули нас до виокремлення даної проблеми в окремий напрям для оптимізації, адже ми пропонуємо новий індивідуальний підхід до мотивації персоналу на основі двофакторної теорії Ф. Герцберга.

Завдяки результатам тесту ми визначили, які фактори найбільше мотивують кожного окремого працівника. Кожен із елементів гігієнічних та мотивуючих факторів має пряму вказівку на необхідну винагороду. Завдяки даній таблиці можна легко визначити відповідність типу фактора та варіанти винагороди.

Отже, такий підхід значно полегшує процес розробки системи мотивації. Також невід'ємною перевагою є і можливість використання даного методу з метою моніторингу, адже тест нескладний та невеликий за об'ємом, його питання можна коригувати зі збереженням змісту, а ключ максимально зручний та легкий для декодування отриманої інформації.

Таким чином, з огляду на швидкий темп змін у сучасному житті, а також наявність великої кількості ризиків, завжди буде потреба в менеджерах, які синтезують пріоритетні лідерські компетенції, що сприяють оптимізації психологічного аспекту управлінської діяльності.

Компетенціями, необхідними для імплементації в професійну діяльність, є: високий емоційний інтелект, здатність до саморегуляції, інтелектуальна багатоплановість і безкомпромісна зорієнтованість на цінності.

Основними компонентами, аналіз яких допоможе запровадити стійку корпоративну культуру у відділі охорони здоров'я Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації є стиль роботи, демографічна ситуація, галузеві тенденції, рівні залучення співробітників та місія разом з основними цінностями. Необхідною є й система мотивації шляхом індивідуального підбору способів винагороди кожного працівника.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г. Особливості інноваційного розвитку закладів освіти у контексті європейських освітніх цінностей. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2011. № 2. С. 30-34.
2. Балановська Т.І., Гоголя О.П., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Троян А.В. Управління організацією: навчальний посібник. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 464 с.
3. Бочковський В. Врахування психологічних аспектів у процесі здійснення управлінської діяльності. Сучасна школа України. 2009. № 12. С. 21-40.
4. Єльнікова Г. Поняття і зміст корпоративної культури. Управління освітою. 2009. № 24. С. 16-19.
5. Каганець І.В. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга. соціоніка, психоінформатика. К.; Тернопіль: Мандрівець: Port-Royal, 1997. 204 с.

6. Карабаєва І. Психологічна культура керівника: запитання і відповіді. Практичний психолог. 2013. № 4. С. 16-21.
7. Кубіцький С.О., Неділько Н.В. Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. Вісник Національної академії оборони України: Зб-к наук. праць. К.: НАОУ, 2010. Вип. 2 (15). С. 49-55.
8. Полковенко Т. Трансформація образу лідера в сучасному соціокультурному просторі. Персонал. 2006. № 7. С. 81-83.
9. Урсакій Ю.А., Кубіцький С.О. Роль лідера в мотивації персоналу. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2020. Вип. I-II (77-78). Економічні науки. С. 325-338.
10. Goleman D. Leadership that gets results. Harvard Business Review, March-April. 2020. P. 12-13.
11. Kubitskyi S., Chaika O. Coaching core competencies as the key soft skill for successful human resources management. International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences». 2020. № 8 (40). С. 43-48.
12. Mykhniuk S.V., Kubitskyi S.O. The concept of pedagogical interaction in the context of professional training of future social workers. Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors : Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. P. 41-60.

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ В УКРАЇНСЬКО- АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Дацків Ігор Богданович

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8359-3937>

*Д-р. іст. наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, Україна*

Полич Мар'яна Іванівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1285-2281>

*канд. іст. наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, Україна*

Важливим інструментом реалізації завдань зовнішньої політики є культурна дипломатія, а саме міжнародна діяльність, спрямована на «представництво інтересів держав або легітимних інституцій», покликана через поєднання інформаційної та культурно-освітньої діяльності впливати на сприйняття держави іншими країнами.

Співпраця у сфері культури продовж початку 2000-х років розвивалось за тими ж напрямками, що й у 1990-х рр. Однак у певні періоди, передовсім це стосується 2005–2008 рр., вона характеризувалось суттєвою інтенсивністю.

Відтак значну роль у даному напрямі співпраці відіграло українське Посольство та Консульства. Зокрема, 2001 р. спільно з Культурним фондом Вашингтонської групи було організовано ряд благодійних концертів, кошти від яких спрямовувались на підтримку українських студентів, проводились художні виставки, відбувалось сприяння виступам українських митців та ін. У 2002 р. в Вашингтоні та Нью-Йорку відбувся показ фільмів Олександра Довженка. У вересні 2003 р. проведено Перший український фестиваль в Окрузі Колумбія, а в жовтні – літературні вечори відомого українського літератора В. Біляйва. У листопаді цього ж року у Вашингтоні відбувся показ історико-документальної стрічки С. Новицького «Між Гітлером і Сталіним: Україна у II світовій війні – нерозказана історія» [1], а організовано також виставку вишитих ікон Д. Блажейовського. У вересні 2002 р. у Києві в Національному художньому музеї відкрилась виставка американського фотомитця Д. Меєровіца, присвячена річниці теракту в США, друга виставка відбулася 2003 р. в Черкаському художньому музеї [1].

У 2003 р. значної актуальності набула проблематика Голодомору, 70-ту річницю котрого відзначали в Україні та світі, що проявилось і в галузі культурного співробітництва двох держав. 20 жовтня 2003 р. Палата представників прийняла резолюцію з приводу річниці голодомору в Україні, назвавши його «актом свідомого терору». Поряд із цим, за сприяння Посольства України продовж року проведено ряд конференцій, круглих столів, здійснено показ документальних хронік, що стосується трагедії українського народу. Це сприяло ознайомленню американської громадськості з історією України. Також важливу роль в організації співробітництва

у галузі культури починає відігравати Спільна Американсько-українська Комісія з культурної спадщини. 2003 р. за її активної діяльності до України було повернуто отримані з приватного архіву відомого поета В. Біляйва документи, епістолярії, фотокартки, тощо низки провідних літературних діячів української діаспори [1].

У контексті двостороннього співробітництва з 2005 р. розпочалася реалізація американсько-української програми дослідження об'єктів культурної спадщини, що знаходяться під водою вздовж узбережжя Кримського півострова. Участь у проекті беруть: Інститут археологічної океанографії Університету Род Айленд та Інститут археології НАНУ. Програмою передбачено здійснення глибоководної розвідки та підняття на поверхню об'єктів культурної спадщини та подальше їх консервування і реставрування із метою експонування на території України. 2006 р. було проведено спільну американсько-українську експедицію в Чорному морі за участю відомого дослідника Р. Баллада; з українського боку участь брала експедиція Інституту археології НАН України під керівництвом С. Воронова. Співпраця за цим напрямом продовжувалась теж у наступні роки [2].

Вагомим інструментом у розширенні співпраці у галузі культури був Культурно-інформаційний центр при Посольстві України в США, створений на початку 2006 р. Він сприяв проведенню ряду культурницьких акцій і заходів, формував позитивний імідж України в США.

Співпраця у сфері культури продовж 2010–2011 рр. позначена рядом мистецьких та просвітницьких заходів: мистецькі виставки (художні, ікони, скульптури, голографії «Скіфське золото» (у Посольстві) та ін.; різноманітні гастрольні тури Північною Америкою Національного симфонічного оркестру Одеської філармонії під керівництвом Заслуженого артиста України Х. Ерла, Київського симфонічного оркестру і хору; виступи в Кеннеді Центрі баритона О. Пушняка, контр-тенора Ю. Міненка, піаністки І. Фалекс, скрипаля І. Криси [3].

За сприяння Фундації «США–Україна» Україна взяла участь у міжнародному заході «Cultural Fair 2010», що був організований у рамках «Глобальної програми підвищення обізнаності» [4], спрямованої на поширення знань про розмаїття культурного світу. Було представлено традиційні предмети домашнього побуту, національний одяг, кухню та культурну програму. 19.10.2010 р. в міжнародному центрі «Meridian House» у Вашингтоні відбулося відкриття виставки «Слава України». Вона працювала до 16 січня 2011 р. у рамках проекту «Україна–світові» [4]. На виставці представлено шедеври українського іконопису та колекція старожитностей.

Знаковою подією стало проведення фестивалю у м. Вашингтон української культури, що сприяв ознайомленню громадськості зі здобутками української культури. А в рамках «DC Fashion Week» у приміщенні Посольства України було проведено показ колекції одягу українських дизайнерів сестер Мирослави та Орисі Зубачик. Велику зацікавленість американської громади викликав також Український квітковий фестиваль в Кафедральному соборі у Вашингтоні. Знаковою подією 2011 р. стало проведення з «Кенан Інститут» літературного вечора українського письменника С. Жадана, а також презентація книги В. Сусак «Українські мистці Парижа. 1900–1939» [1] у Посольстві України.

Загалом діалог США й України продовж 2000–2011 років сприяв міжлюдському спілкуванню та ознайомленню з культурою й традиціями обох держав.

Висновки. Таким чином, значну роль у розвитку взаємовідносин у сфері культури традиційно відігравало Посольство України в США та організації української громади. Співпраця України та США у цій царині дозволило активізувати, передусім, міжособистісний вимір взаємодії та спілкування, сприяло ліквідації

стереотипів та формуванню дружніх відносин обох держав, що перетворювало його на важливий та перспективний напрямок співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Стан та перспективи українсько-американського співробітництва в культурно-гуманітарній сфері. Посольство України у США. Вилучено з: <http://www.old.mfa.gov.ua/usa/ua/24046.htm>.
2. Зубенко В. (2011) Хто відкриє «підводну Трою?». Вилучено з: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=275.
3. Моцик О.Ф. (2011) Сучасні тенденції та перспективи українсько-американських відносин // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип.17. Зовнішня політика і дипломатія: погляд із XXI століття (до 20-ї річниці незалежності України). К. С. 19–23.
4. Всі ці музейні і виставкові проекти реалізовані завдяки меценатській та спонсорській діяльності Фонду Платар. Вилучено з: <http://vuam.org.ua/uk/Platar>.

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Луцик Олександра Максимівна

здобувач вищої освіти господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Євков Андрій Миколайович

канд. юрид. наук, старший викладач кафедри цивільного права №2
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Якщо запитати у пересічної людини, які існують об'єкти права інтелектуальної власності, вона наврядше перелічить серед них географічні зазначення. Можливо така згадка прийде лише після нагадування про неможливість використання для виробленої в Україні продукції назв «шампанське», «коньяк», «рокфор» тощо. Такі обмеження обумовлені підписанням Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, відповідно до якої українські виробники повинні відмовитись від згадування зареєстрованих в кранах ЄС географічних зазначень у назвах власних товарів, бо такі назви мають застосовуватись до конкретної продукції конкретних виробників, а не для позначення категорії товарів загалом.

Відповідно до українського законодавства географічне зазначення – це найменування певного географічного місця, що ідентифікує товар, який походить з цього місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території. В Цивільному кодексі України чотири статті Глави 45 повністю присвячені праву інтелектуальної власності на географічні зазначення, окремим Законом «Про правову охорону географічних зазначень» визначаються засади правової охорони географічних зазначень в Україні та регулюються відносини, що виникають у зв'язку з їх реєстрацією, використанням та захистом [1]. Виробники товарів, об'єднання виробників, інші особи, визначені законом є суб'єктами права інтелектуальної власності на географічні зазначення. Ці суб'єкти мають обсяг специфічних прав, до яких відносять: право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням; право на використання географічного зазначення; право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, в тому числі забороняти таке використання [2].

Важливим в цьому напрямку документом у зв'язку з європейським розвитком України та імплементацією міжнародних документів в українське законодавство є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС). За цією угодою географічними зазначеннями є такі зазначення, які визначають товар як такий, що походить з території члена угоди, регіону або району цієї території, коли

певна якість, репутація або інші характеристики товару значною мірою пов'язані з його географічним походженням. Розділ 3 ТРІПС цілком присвячений географічним зазначенням і містить норми щодо захисту географічних зазначень, додаткового захисту географічних зазначень для вин та спиртних напоїв, міжнародних переговорів щодо географічних зазначень та винятків з них. Цікавим є те, що нормотворцями було винесено спиртні напої в окрему категорію, яка особливо часто підпадає під порушення прав інтелектуальної власності на географічне зазначення [3].

Європейський Союз виділяє два види захисту географічних зазначень: protected designation of origin (PDO) та protected geographical indication (PGI). Різниця між ними в тому, що в першому випадку всі етапи та процеси виробництва повинні проходити на певній місцевості, назва якої й дає можливість використовувати географічне зазначення в назві продукту. Другий вид захисту не такий суворий та дозволяє використовувати географічне зазначення навіть у разі, якщо лише один етап відбувався на вказаній території (наприклад, розлив у пляшки).

В Україні право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права. Але, якщо географічне зазначення охороняється відповідно до Угоди, то використання такої охоронюваної назви не підлягає будь-якій реєстрації користувачів і сплаті додаткових зборів. Тобто географічне зазначення, вже зареєстроване в Європейському Союзі, не потребує додаткової реєстрації на території України й так само охороняється відповідно до вищезгаданих документів [4].

Географічне зазначення у назві можна назвати «брендом», бо саме воно часто змушує споживачів купувати певний товар, назва якого із зазначенням начебто певного регіону походження гарантує, наприклад, якість або певний смак. Проте поняття «бренд» є суто економічною категорією, що не закріплена у законодавстві України. І поняття «бренду» також може бути віднесене і до такого виду комерційних позначень як торговельні марки, що мають окремий від географічних зазначень правовий режим.

Отже, географічне зазначення відіграє важливу роль в цивільному обороті товарів та послуг і потребує захисту, як й усі інші об'єкти права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. No 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 03.10.2003. – No 40. – Ст. 356.
2. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 р. No 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 13.08.1999. – No 32. – Ст. 267.
3. Уляна Н. Особливості правового регулювання захисту права на географічне зазначення походження товарів в ЄС / Нагорна Уляна. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2016. – №1. – С. 162–167.
4. Чепис О.І. Правове регулювання географічних зазначень в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / Чепис О.І. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26300/1/ГЗ%20наша%20конф.2019.pdf>.

ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Домбровський Леонід Вікторович

старший судовий експерт сектору дослідження звуко- та відеозапису
відділу досліджень у сфері інформаційних технологій

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС, Україна

У широкому змісті термін «інновація» - використовується в певній сфері суспільства як результат інтелектуальної (науково-технічної) діяльності, спрямованої на вдосконалення процесу діяльності або його результатів. Стосовно до криміналістики термін «інновація» - не просто гра слів або використання модного терміна. Одним з основних завдань науки криміналістики є створення й застосування відповідних засобів, методів розкриття й розслідування злочинів, установа дійсних обставин кримінального провадження для забезпечення державної безпеки і охорони громадського порядку. Для того щоб бути адекватною сучасним загрозам, криміналістика інтегрує й синтезує в собі останні досягнення науки й техніки. Сьогодні у своїх цілях вона здійснює активну «інноваційну» діяльність: успішно розробляє, впроваджує й використовує новітні інформаційні й наукомісткі технології, різного роду інтелектуальні системи, нанотехнології й інше. Щоб досягнути інноваційний характер розвитку криміналістики на сучасному етапі, необхідно звернутися до розгляду одного з її законів - прискоренню темпів розвитку криміналістики під впливом науково-технічного прогресу [1, с. 30]. Як відомо, науково-технічний прогрес є одним з основних факторів, що обумовили у свій час виникнення криміналістики як науки і її подальший активний розвиток для забезпечення державної безпеки. Саме швидке науково-технічне і бурхливе промислове зростання, що поклало початок професійній, а надалі - організованій злочинності, послужило поштовхом для створення галузі знання - криміналістики, здатної протистояти злочинності нової якості [2, с.77]. Усвідомлена суспільством необхідність наукового обґрунтування системи заходів щодо розкриття й розслідування злочинів, їх напрацювання й практичної реалізації завжди було і залишається залежною від досягнень науково-технічного прогресу [3, с.14]. Без їхнього обліку неможливо було б правильно зрозуміти сутність криміналістики, службовою роллю якої є впровадження в кримінальне судочинство сучасних можливостей науки й техніки для завдань розкриття й розслідування злочинів для забезпечення державної безпеки. Як відомо, криміналістика єдина із усіх юридичних дисциплін найтіснішим образом пов'язана із природними й технічними науками, досягнення яких генеруються в криміналістиці й разом з тим виступають головним джерелом і засобом розвитку криміналістичної техніки як засобу формування державної безпеки. Саме природні й технічні науки завжди були пріоритетним напрямком для державної політики країни [2, с. 78].

На сьогоднішній день у сучасній Україні протиріччя процесу формування нових соціально-економічних ринкових відносин укупі з новим витком світового науково-технічного прогресу призвели до зростання кількісних і якісних показників злочинності, а також негативних тенденцій у її динаміці й структурі: професіоналізації, інтелектуалізації, об'єднанню антигромадських сил у злочинні групи й співтовариства, появі нових видів злочинів тощо. Усе це поставило перед вітчизняною криміналістикою нагальне соціальне замовлення на пошук адекватних

кримінальній ситуації засобів, рішень і методів, що дозволили б приборкати злочинність. Однак науково-технічний прогрес, породжуючи протиріччя, надає й можливість для їхнього вирішення у безпосередньому взаємозв'язку з досягненнями науки й техніки. Тільки таким шляхом необхідно діяти з метою забезпечення безпеки держави, суспільства, кожної людини. Інтегруючи новітні досягнення науки й техніки, криміналістика створює для правоохоронних органів відповідні до сучасних загроз інноваційні засоби, прийоми й методи боротьби зі злочинністю. Можна виділити наступні напрямки державного інноваційного розвитку криміналістики на сучасному етапі: по - перше, використання принципово нових матеріалів, розробка й впровадження нових технологій і рішень. Дана тенденція характерна, в основному, для розвитку криміналістичних експертних досліджень. Так, наприклад, вітчизняні експерти-криміналісти досягли значних успіхів у дослідженні різних матеріалізованих об'єктів: біологічного (голос та мовлення), комп'ютерно-технічного (інформація, що міститься у файлах) й іншого походження. В останні десятиліття в експертній практиці усе ширше стали використовуватися наукомісткі високоточні методи. Більше того, у практику виробництва експертиз впроваджуються нанотехнології та використання нейронних мереж. Нанотехнології проголошені фундаментом науково-технічної революції в XXI ст., одним з найбільш перспективних і затребуваних напрямків науки, технологій і промисловості, а формування національної наноіндустрії оголошено найважливішим пріоритетним стратегічним напрямком для країни.

Науково-технічна складова сучасних криміналістичних технологій особливо активно реалізується при проведенні оглядів. У діяльності органів досудового розслідування впроваджені комбіновані комплекти науково-технічних засобів: уніфікований комплект слідчого; комплект пошукових засобів слідчого; комплект науково-технічних засобів для огляду місця пожежі; комплект науково-технічних засобів для огляду вибухових пристроїв і місця вибуху; комплект науково-технічних засобів для роботи з мікрооб'єктами [3, с.14].

По-друге, інноваційний розвиток сучасної криміналістики пов'язано з активним впровадженням інформаційних технологій у діяльність правоохоронних органів. Проблема інформатизації й алгоритмізації діяльності слідчого вивчається вже давно. Криміналістичні технології при огляді місця події та проведенні оперативно-розшукових (слідчих) дій - це безперервний процес використання комплексу сучасних науково-технічних засобів і методів, тактико-криміналістичних прийомів в умовах дефіциту часу, необхідності вирішення значної кількості складних розумових завдань при крайній недостатності інформації про подію злочину [4]. Тому ведеться розробка й оснащення слідчого новітніми інформаційними технологіями (включаючи АРМ слідчого; комп'ютерні комплекси одержання криміналістично - значущої інформації; оснащення слідчого локальними й периферичними мережами з усіма учасниками процесу розслідування з використанням можливостей Єдиної телекомунікаційної системи). В експертній же практиці досить давно застосовуються кількісні автоматизовані математико-кібернетичні методи й методики. Вони спрямовані на подолання суб'єктивізму, на підвищення вірогідності експертних висновків незалежно від індивідуальних особливостей суб'єкта. Наприклад, у судовій експертизі відео-, звукозапису кількісні автоматизовані методи розроблені, впроваджені в практику та успішно застосовуються при проведенні експертних досліджень. Однак принципово інші можливості відкриває використання «інтелектуальної системи на базі нейронних мереж» [5].

Виділені напрямки інноваційного розвитку ні в якій мірі не вичерпують можливості застосування інноваційних технологій у криміналістиці. Розробка й впровадження криміналістичних інноваційних продуктів ведеться й по інших напрямках криміналістичного забезпечення досудового розслідування й судочинства. Перерахування створених принципово нових або вдосконалених засобів, прийомів, методів і методик - «інноваційних продуктів», застосовуваних у криміналістиці, розроблених і впроваджених у практику за всю історію її розвитку, складе багатотомне видання.

Слід відзначити, що застосування криміналістичних інноваційних продуктів повинне відповідати ряду умов. Допустимість використання є основним принципом застосування всіх криміналістичних розробок у судочинстві. Використання інноваційного продукту припустиме, якщо при цьому не порушуються права й законні інтереси громадян, моральні, етичні норми. При застосуванні необхідно забезпечити схоронність джерел доказової інформації: слідів і предметів - речовинних доказів, а також відсутність викривлень фіксованої або аналізованої інформації. Кваліфіковане застосування криміналістичних інноваційних продуктів повинне здійснюватися відповідними спеціальними суб'єктами (слідчим, суддею, спеціалістом, експертом, оперативними співробітниками). Це зобов'язує останніх досконало знати й правильно використовувати дані криміналістичні інноваційні продукти, забезпечуючи при цьому об'єктивність і багатосторонність професійної діяльності з розкриття й розслідування злочинів.

Список використаних джерел:

1. Карпеко, Н. М. & Домбровський, Л. В. (2019). Інноваційний розвиток криміналістичної галузі для забезпечення державної безпеки. Вісник Національного Університету Цивільного Захисту України (Серія «Державне управління»), № 1 (10), 29–35.
2. Крылов, В. В. (2007). Современная криминалистика. Правовая информатика и кибернетика. Москва: ЛексЭст.
3. Волкова, А. Е. (2012). Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій Експертної служби МВС України. Запоріжжя.
4. Ищенко, П. П. (2008). Понятие и структура информационного обеспечения следственной деятельности. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, № 5. Ч.1, 3-12.
5. Захаров, В. П. (2007). Проблеми інформаційного забезпечення правоохоронних структур. Львів.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТТЕЮ 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кочеткова Поліна Сергіївна

Студентка 3 курсу 17 групи Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Таволжанська Юлія Сергіївна

канд. юрид. наук, ас. кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Вже чотири місяці триває активна фаза збройної агресії Російської Федерації проти України, яка, на жаль, призвела до численних людських жертв як серед військовослужбовців та правоохоронців, так і серед цивільного населення, окупації східних та південних областей, значних економічних втрат для нашої країни. Водночас, деякі громадяни України іноді неосмислено допомагають ворогу, розповсюджуючи інформацію про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Більше того, на численні заклики Збройних Сил України певні особи, причетні до здійснення такої діяльності, продовжують таку діяльність, що є неприпустимим в умовах продовження збройної агресії та ведення бойових дій[1].

Вважаю за доцільне акцентувати увагу на тому, що допомога державі-агресору як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, тому така, навіть неосмислена допомога, має тягти за собою відповідальність, встановлену законом.

У зв'язку із вищезазначеним Верховна Рада України ухвалила Закон від 24.03.2022 № 2160-ІХ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану», ключовою метою якого є встановлення кримінальної відповідальності для осіб, які розповсюджують названу інформацію [1].

До початку повномасштабного вторгнення українське законодавство забороняло здійснення фото- та відеозйомки об'єктів Міністерства оборони та Збройних Сил України. Зокрема, заборонялося фіксувати місцезнаходження військової техніки, озброєння, майна та особового складу, рух колон військової техніки та переміщення особового складу, режимні військові об'єкти, дислокацію військ. Проте, після 24 лютого 2022 року Управління зі зв'язків з громадськістю Збройних Сил України додатково повідомило про заборону вести зйомки як військової техніки, так і об'єктів інфраструктури. Крім того, було заборонено знімати дороги загального користування, блокпости та укріплення, розташування, зосередження чи переміщення військових частин (підрозділів) сил оборони. У цьому контексті водіям також було заборонено користуватися відеореєстраторами.

Ухваленим Законом Кримінальний кодекс України доповнено новою статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення,

переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [2].

Ця стаття передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [2].

Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років передбачене за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [2].

Вищезазначені дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, каратимуться позбавленням волі на строк від 8 до 12 років [2].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що прийняття згаданих змін до КК сприятиме захисту національних інтересів України, відновленню суспільної справедливості, забезпеченню захисту української державності від осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на нанесення шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закону № 2160-IX від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n10> (дата звернення: 24.06.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.06.2022).
3. Встановлено кримінальну відповідальність за фото- та відеозйомку військових об'єктів. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9360-vstanovleno-kryminalnu-vidpovidalnist-za-foto-ta-vi-deoziomku-viiskovykh-objektiv.html> (дата звернення: 24.06.2022).

ОБОВ'ЯЗКОВЕ ТА ФАКУЛЬТАТИВНЕ ПОМ'ЯКШЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗАМАХ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Горностаї Алеся Вікторівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0101-6808>

доцентка кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Анотація: *КК України 2001 року в ч. 3 та 4 ст. 68 передбачив спеціальні правила призначення покарання за замах. Так, ч.3 ст.68 КК закріплює, що «за вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу». Ч. 4 ст. 68 КК встановлює, що довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109 — 114-2, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу. Таким чином, ст. 68 КК у чинній редакції закріпила систему обов'язкового пом'якшення покарання за замах. Аналіз законодавчих положень, а також багаторічна судова практика свідчать, що призначення менш суворого покарання за незакінчене кримінальне правопорушення, ніж за аналогічне закінчене, безумовно, відповідає принципу справедливості. У зв'язку з цим уявляється обґрунтованим підхід законодавця до вирішення питання про призначення покарання за готування та за замах у чинному КК України: оскільки ступінь суспільної небезпечності незакінченого кримінального правопорушення значно нижчий, ніж закінченого, повинна розрізнятися і відповідальність за них. Це обумовлено принципом справедливості, відповідно до якого покарання має відповідати характеру та ступеню суспільної небезпечності кримінального правопорушення, обставинам його вчинення та особі винного. Але така законодавча регламентація призначення максимального розміру покарання за замах на кримінальні правопорушення викликає і певні зауваження. У статті висвітлені такі проблемні питання.*

Ключові слова: *незакінчене кримінальне правопорушення, замах, призначення покарання за замах, система обов'язкового пом'якшення покарання за замах, система факультативного пом'якшення покарання за замах.*

Питання призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення має свою цікаву історію. Можливо виокремити дві системи призначення покарання, які історично сформувалися: 1) німецька, згідно якої покарання за замах на кримінальне правопорушення повинно бути меншим ніж за закінчене кримінальне правопорушення; 2) французька, в якій замах на кримінальне правопорушення карався так само, як і закінчене кримінальне правопорушення.

Так, давньонімецьке право, а саме Кароліна (Кримінально-судове Уложення Карла V), містило норми, згідно з якими замах завжди карався менш суворо ніж закінчене кримінальне правопорушення. Так, глава CLXXVIII мала назву «Замах на злочин» і передбачала, що «якщо хто-небудь намагався вчинити злочин за допомогою таких дій, які, як видно, були придатні для виконання злочину, але йому, всупереч його волі, перешкодили виконати цей злочин за допомогою інших дій, то за свою злу волю, що виявилася, як зазначено вище, у подібних діях, він повинен бути покараний, залежно від обставин і характеру справи, в одних випадках більш суворо, ніж в інших.

Тому судді повинні запросити вказівок, чи підлягає він тілесним покаранням або страті».

Такого підходу до визначення покарання за замах на кримінальне правопорушення дотримувалося більшість партикулярних німецьких кодексів, Бельгійський, Італійський, Угорський, Голландський кодекси. Причому Голландський кодекс у більшості випадків знижував розмір покарання за замах на 1/3 у порівнянні з покаранням за закінчене кримінальне правопорушення.

Напроти, французьке законодавство часів першої французької республіки, а саме Кримінальний Кодекс Франції 1810 у ст. 2 визначало, що будь-який замах на кримінальне правопорушення, який проявляється зовнішніми актами і наступним початком виконання, вважається тим же, що і кримінальне правопорушення, і карається так само. Так, Баварський 1861 року та Пруський 1851 року кодекси, наслідували положення Французького кодексу 1810 року, і визнавали принцип рівності караності замаху і закінченого кримінального правопорушення.

Що стосується права та законодавства України (яка на той час входила в склад різних держав), то воно закріплювало принцип караності замаху нарівні з закінченим кримінальним правопорушенням. Проте в деяких випадках у ньому зазначалось на необхідність врахування при призначенні покарання моменту закінчення кримінального правопорушення.

На думку багатьох вчених, законодавство, що діяло на території України, вперше встановило караність замаху на кримінальне правопорушення у «Соборному Уложенні» 1649 р. та в Указі 1661 року. Норми даних нормативних актів закріплюють різний ступінь покарання - за закінчене діяння кара була більш суворою. Указ 1661 р. хоча і не визначив понять «замах», «незакінчене кримінальне правопорушення», проте, у деяких випадках вже виокремлював момент закінчення кримінального правопорушення і враховував це при призначенні покарання.

«Військовий артикул» Петра I 1715 року розрізняв закінчене і незакінчене кримінальне правопорушення в залежності від стадії завершеності: незакінчене кримінальне правопорушення або каралося легше, або покарання було таке ж, як і за закінчене кримінальне правопорушення (наприклад, страта), але вчинялося більш гуманним способом (без мучення і тортур).

Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року в ст.110 передбачало що «розмір покарання визначається : 1) більшою або меншою наближеністю до вчинення злочину, якщо злочин не доведено до кінця; 2) від особливих обставин, що супроводжували замах на злочин, які обтяжують чи пом'якшують вину злочинця». Покарання за кримінальне правопорушення, який не було доведено до кінця, пом'якшувалося на один, два, три або чотири ступеня.

Подальший розвиток питань кримінальної відповідальності і покарання за замах на кримінальне правопорушення пов'язаний із кримінальним законодавством Радянського Союзу. Так, в Керівних засадах з кримінального права РСФСР 1919 р., передбачалося, що "стадія здійснення злочинного наміру сама по собі не впливає на міру репресії, що визначається ступенем небезпеки злочину".

Кримінальний кодекс УРСР 1922 р. у ст. 14 встановлював відповідальність за замах як за закінчене кримінальне правопорушення : «За замах на будь-який злочин, а також за готування до злочину застосовуються ті самі заходи соціального захисту, як і за вчинений злочин». Проте він вимагав від суду обирати конкретний захід соціального захисту залежно від ступеня небезпечності особи, яка вчинила замах на злочин, або готувалася до злочину, від ступеня здійснення злочинного наміру, а, так само, від причин, за яких злочин не було доведено до кінця».

Це ж положення передбачив і КК УРСР 1927 року в ст. 16.

Більш детально це питання було врегульоване КК України 1960 року, який містив норми про індивідуалізацію покарання за незакінчене кримінальне правопорушення. Згідно ч.4 ст. 17 «Призначаючи покарання, суд враховує характер і ступінь суспільної небезпечності дій, вчинених винним, ступінь здійснення злочинного наміру, і причини, через які злочин не було доведено до кінця». Частина 3 ст. 17 містила вказівку, що покарання за замах на кримінальне правопорушення повинно призначатися за законом, який передбачав відповідальність за дане кримінальне правопорушення, тобто за закінчене кримінальне правопорушення.

Між тим, у науці кримінального права та у світовій практиці історично сформувалися декілька точок зору щодо призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення, і, зокрема, за замах: 1) призначення покарання в тому ж розмірі, що й за закінчене кримінальне правопорушення; 2) факультативне пом'якшення покарання; 3) обов'язкове пом'якшення покарання.

Призначення покарання в тому ж розмірі, що й за закінчене кримінальне правопорушення ґрунтувалося на тому, що покарання повинно призначатися залежно від спрямованості злочинної волі. При цьому різниці в караності замаху й закінченого кримінального правопорушення не робилося, тому що характер злочинної волі в тому і іншому випадку однаковий. Наприклад, і при вчиненні вбивства, і при замаху на вбивство особа має єдиний намір – позбавити потерпілого життя.

Факультативне пом'якшення покарання - покарання може бути пом'якшене залежно від наявності певних обставин (характеру та ступеня суспільної небезпечності дій, вчинених винним; ступеня реалізації злочинного наміру та причин, за яких кримінальне правопорушення не було доведено до кінця). Ця система ґрунтувалася на тому, що суспільна небезпечність замаху значно менша, ніж закінченого кримінального правопорушення. Враховувалося і те, що винний реально не заподіяв шкоди або заподіяв шкоду меншу, ніж та, на спричинення якої були спрямовані його вольові дії.

Про значення злочинного результату при застосуванні покарання В. Д. Меньшагін писав: «Можна із упевненістю сказати, що суд, як правило, призначить не однакове покарання за закінчене вбивство й за замах на вбивство. І це цілком зрозуміло, тому що для суду не може бути байдужим, чи заподіяна смерть людині в результаті дій обвинувачуваного або ж людина залишилася живою» [1].

Він стверджував, що це розмежування має безпосереднє практичне значення, особливо при визначенні покарання, і критикував окремих судових працівників, які вважали, що розмежування закінченого кримінального правопорушення й замаху нібито не має практичного значення, оскільки кримінальне законодавство встановлює відповідальність як за закінчене кримінальне правопорушення, так і за замах, і не знає в останньому випадку обов'язкового пом'якшення [1].

Система факультативного пом'якшення покарання закріплена, наприклад, у КК КНР, згідно якому покарання за замах призначається більш м'яке, ніж за закінчене кримінальне правопорушення, або нижче нижчої межі.

Кримінальне законодавство Республіки Корея 1987 року в статтях 25-29 містить положення про те, що відповідальність за замах на кримінальне правопорушення залежить від ступеня небезпечності та тяжкості наслідків.

Обов'язкове пом'якшення покарання за замах полягає в закріпленні в КК норм, які встановлюють межі максимально можливого розміру покарання за замах. Цю систему призначення покарання за замах на кримінальне правопорушення багато вчених вважали і вважають неприйнятною для кримінального права. Так, М. Д. Дурманов

підкреслював, що інколи вчинений замах свідчить про підвищену суспільну небезпечність. Особливо це стосується тяжких та особливо тяжких злочинів. Він вважав, що, якщо цей злочин припинений на стадії замаху, то немає підстав знижувати покарання тільки тому, що злочинцем не вдалося здійснити чітко спланований та старанно організований злочин. М. Д. Дурманов підкреслював, що деякі обставини, наприклад, спеціальний рецидив, у ряді випадків настільки підсилюють характер суспільної небезпеки діяння і особи, яка його вчинила, що одного факту незавершення кримінального правопорушення недостатньо для пом'якшення покарання [2].

Критикуючи систему обов'язкового пом'якшення покарання за замах на кримінальне правопорушення, вчені враховували і ту обставину, що, не досягнувши бажаного злочинного результату, злочинець все одно може заподіяти шкоду. Так, наприклад, винний, плануючи вбивство за мотивом помсти, застосував вибухівку (засіб, небезпечний для життя багатьох людей), і хоча жодна особа не померла, проте значній кількості людей були заподіяні тілесні ушкодження. А. Н. Трайнин стверджував, що в системі кримінального законодавства стадія розвитку злочинної діяльності не може визначати санкцію кримінального закону: стадія розвитку кримінального правопорушення має значення лише в якості одного із критеріїв суспільної небезпеки [3].

М. Д. Дурманов підкреслював, що зниження покарання тільки на тій підставі, що злочинцеві не вдалося повністю здійснити запланований злочинний намір, не відповідає б характеру й ступеню суспільної небезпечності як самого злочинця, так і вчиненого ним діяння [2].

Проти обов'язкового пом'якшення покарання за замах висловлювався і І. С. Тишкевич. Він вважав, що «пом'якшення покарання за попередню злочинну діяльність є правом, а не обов'язком суду, і що принцип обов'язкового пом'якшення покарання суперечив би в деяких випадках завданню максимальної індивідуалізації покарання. Необхідність такої індивідуалізації може вимагати в деяких виключних випадках призначення за незакінчений злочин такого ж покарання, як і за закінчений» [4].

Ю. А. Фролов, аналізуючи принципи індивідуалізації покарання, писав, що якщо б суд був обмежений необхідністю завжди пом'якшувати покарання особі, що не досягла з незалежних від нього обставин задуманого в повному обсязі, то це суперечило б принципу індивідуалізації покарання, адже суд зобов'язаний був би пом'якшувати покарання всупереч своєї впевненості в тому, що небезпечність даного злочинця і діяння, яке він бажав вчинити, не дозволяє здійснити таке пом'якшення [5].

Проте, незважаючи на наведені негативні судження, принцип обов'язкового пом'якшення покарання за вчинення замаху все ж таки був закріплений у законодавстві багатьох зарубіжних країн.

КК України 2001 року в ст. 68 спочатку передбачив систему факультативного пом'якшення покарання за замах на кримінальне правопорушення. Але законом від 15.04.2008 законодавець змінив ч.ч. 2 та 3 ст. 68 КК. Частина 3 ст. 68 КК України в новій редакції встановлює: «За вчинення замаху на кримінальне правопорушення строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу».

Таким чином, чинна редакція ст. 68 КК закріплює систему обов'язкового пом'якшення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення.

Аналіз законодавчих положень, а також багаторічна судова практика свідчить, що призначення менш суворого покарання за незакінчене кримінальне правопорушення ніж за аналогічне закінчене, безумовно, відповідає принципу справедливості. У цьому зв'язку уявляється обґрунтованим підхід законодавця до рішення питання про призначення покарання за готування до кримінального правопорушення та за замах на кримінальне правопорушення у Кримінальному кодексі України: оскільки ступінь суспільної небезпечності незакінченого кримінального правопорушення значно нижчий, ніж закінченого. Тому повинна розрізнятися і відповідальність за них. Таке положення обумовлене принципом справедливості, відповідно до якого покарання повинне відповідати характеру та ступеню суспільної небезпечності кримінального правопорушення, обставинам його вчинення та особі винного.

Але така законодавча регламентація призначення максимального розміру покарання за замах на кримінальне правопорушення викликає і певні зауваження.

М. В. Феоктистов хоча і підкреслює, що передбачення в законі обов'язкового пом'якшення покарання за незакінчену кримінально протиправну діяльність є безумовно прогресивним, його встановлення в статтях Загальної частини виявилось недостатньо узгодженим із санкціями в Особливій частині [6].

М. П. Редін, також підкреслює, що система караності замаху на кримінальне правопорушення не забезпечує реалізацію принципів рівності громадян перед законом та справедливості [7].

Про проблеми, пов'язані з реалізацією принципу обов'язкового пом'якшення покарання, втілені в ч. 3 ст. 68 КК України, пишуть В. І. Тютюгін та М. І. Хавронюк [8, 9].

Між тим, можна погодитися з тим, що система обов'язкового пом'якшення покарання не відповідає принципу індивідуалізації покарання за конкретний вчинений замах на кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Меньшагин В. Д. (1940) К вопросу об определении наказания по советскому уголовному праву. Ученые записки, (1), 43–57.
2. Дурманов Н. Д. (1955). Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. М. : Госюриздат.
3. Трайнин А. Н. (1929) Уголовное право. Общая часть. М. : Изд-во 1-го Моск. гос. ун-та.
4. Тишкевич И. С. (1958). Приготовление и покушение по советскому уголовному праву (понятие и наказуемость). М. : Госюриздат.
5. Фролов Ю. А. (1954). Принцип индивидуализации наказания по советскому уголовному праву. К.: 1954.
6. Феоктистов М. В. Приготовление к преступлению и вопросы уголовной ответственности. Уголовное право в XXI веке : материалы Междунар. науч. конф. (с. 217-222), 31 мая – 1 июня, 2001 г., Москва.
7. Редін М. П. (2006). Преступления по степени их завершенности : М. : Юрлитинформ.
8. Тютюгін В. І. (2009). Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах. Проблеми законності, (100), 313–323.
9. Хавронюк М. (2009). Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного Кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними. Підприємництво, госп-во і право, (5), 108–113.

ОКРЕМІ ДОГОВІРНІ КОНСТРУКЦІЇ ЛОГІСТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Горіславська Інна Вікторівна

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та господарського права
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Зуйкова Марина

студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Війна кардинальним чином змінила логістику сільськогосподарської продукції через блокування російськими окупантами портів. А тому виникла нагальна потреба пошуку альтернативних шляхів транспортування через кордон. Із переорієнтацією логістики з'явилися десятки унікальних угод: за типом і місцем доставки, за особливостями документації. Основні обсяги експорту зернових в Україні спрямовувались через порти Миколаєва та через порти Південний, Одеса, Чорноморськ. Загалом це 95% зернових вантажів, які перевозились морськими шляхами. Відповідно 5% припадало на Маріуполь та Бердянськ [1]. Здебільшого зерно в порти везли залізницею. На зміну таким маршрутам приходить схема відвантаження зерна у вагони та відправлення їх поїздами до Європи через західний кордон. При цьому трейдерам доводиться освоювати нову ділянку роботи – взаємодію з «Укрзалізницею». Або, коли немає своїх можливостей, укласти договори транспортного експедирування.

Логістичними проблемами в Україні в умовах воєнного стану є: блокада портів, заборона виїзду за кордон чоловікам у віці від 18-60 років, через що, нестача водіїв для міжнародних перевезень, довга процедура митного оформлення та огляду вантажів, бюрократичні перепони щодо імпорту та сертифікації продукції, різний стандарт колісних пар залізниці в Україні і ЄС і потреба в додатковій перевалці, дефіцит залізничних зерновозів в ЄС, мала пропускна здатність залізничних станцій на кордоні з ЄС та обмеження пропускної спроможності європейських логістичних центрів, комендантська година, ріст ціни на пальне та обмеженість вантажоперевезень сухопутними шляхами тощо.

Зернотрейдери наголошують на проблемі паперової бюрократії, яка ще гостріше постала під час війни, коли почали більше оформлюватись малі партії агропродукції на експорт. До війни експортні партії акумулювалися у портах, нині основна частина сільськогосподарської продукції постачається на зовнішні ринки залізничним та автомобільним транспортом. І на кожен цей транспортний засіб необхідна окрема документація.

Загальні правила укладення договору перевезення вантажу закріплені у ст. 909 ЦК України та ч. 1 ст. 307 ГК України. Важливу роль у регулюванні договірних відносин суб'єктів перевезень відіграють і міжнародні угоди, зокрема, Конвенція про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів від 19.05.1956, Конвенція про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів та багажу від 09.10.1997. Торгове право європейських країн допускає домовленість електронною поштою. Відтак сьогодення ставить потребу у стандартизації угод і узгодження наших практик із міжнародними.

Не менш проблематичним і тривалим процесом є митне оформлення товару. До звичних експортних документів належать: експортна митна декларація, ЗЕД-контракт, виставлений рахунок (інвойс) на покупця-нерезидента, транспортні документи (CMR, авіанакладна, коносамент, Carnet TIR). Проте для експорту сільськогосподарської продукції необхідні також специфічні сертифікати: сертифікат якості; сертифікат походження; фітосанітарний сертифікат; карантинний сертифікат; ветеринарний сертифікат; наявність експортного мита [2]. Стосовно окремих видів продукції також необхідно мати ліцензію на експорт (експорт пшениці, проса, яєць та м'яса курей, великої рогатої худоби) [3].

«Зарегульованість» наведених питань, відсутність цілодобового режиму праці фітосанітарних, ветеринарних та митних органів на кордонах, наявність дублюючих оглядів і процедур прикордонними, митними, фітосанітарними державними органами на території України та іноземних держав, призводить до значних ускладнень для учасників ринку перевезень.

Агросектор – це продовольча безпека країни, проте також - це двигун української економіки. Експорт не становить загрози для продовольчої безпеки країни, адже на сьогодні в Україні великий надлишок продукції. Тому наразі не потрібно встановлювати штучні бар'єри для експорту. І у цьому контексті важливою є постанова уряду України, якою виключено з переліку товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню, кукурудзи і соняшникової олії [4]. Це суттєво покращить надходження валюти в країну і надасть можливість реалізовувати продукцію середнім і малим підприємствам.

Держава рухається по шляху вирішення проблем логістики сільськогосподарської продукції. Було створено Координаційну раду з питань логістики в сільському господарстві, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою опрацювання питань логістичного забезпечення функціонування транспорту та дорожнього господарства [5]. Разом з тим, прийнято Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану». Відповідно, скасовано вимогу отримання карантинного сертифіката на імпортоване насіння при переміщенні територією України; запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі; спрощено сертифікацію українських виробників органічної продукції, а також розширено можливості одержання ними державної підтримки; спрощено ввезення харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, а також живих тварин на митну територію України [6].

В умовах воєнного стану законодавець забезпечує спрощення експорту, імпорту та переміщення територією України сільськогосподарської продукції рослинного та тваринного походження, а також живих тварин.

Список використаних джерел:

1. Українські аграрії не мають змогу ні продавати, ні зберігати вирощене зерно (2022). Вилучено з: <https://superagronom.com/news/15075-ukrayinski-agrariyi-ne-mayut-zmogni-prodavati-ni-zberigati-viroschene-zerno>.
2. Перелік об'єктів регулювання для цілей імпорту, експорту та реекспорту (постанова Кабінету Міністрів України). № 1177 (2019). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1177-2019-%D0%BF#n711>.

3. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік (постанова Кабінету Міністрів України). № 1424 (2021). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text>.
4. Про внесення змін у додаток 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424 (постанова Кабінету Міністрів України). № 352 (2022). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2022-%D0%BF#n5>.
5. Про утворення Координаційної ради з питань логістики в сільському господарстві (постанова Кабінету Міністрів України). № 427 (2022). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/427-2022-%D0%BF#Text>.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану (Закон України). № 2246-IX (2022). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПОДГОТОВКИ ЮРИСТОВ У СФЕРІ НАДАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кучеренко Олексій Миколайович

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Зміни в організації роботи є ознаками змін у культурі, що демонструють відданість організації або підприємства клієнтам. Зміна культури є видимою, коли покращується рівень обслуговування, ліквідовано дублювання, зменшено помилки, пілотні проекти ведуться за участю громадян і, нарешті, процеси постійно вдосконалюються.

Завдання (цілі) Service Ottawa на 2012–2014 рр. зосереджуються на громадянах і персоналі: 1) покращуючи задоволеність громадян/клієнтів, покращити досвід і взаємодію громадян і персоналу щодо послуг міста; 2) покращуючи виконавчу (операційну) здатність, покращити ефективність і результативність процесу надання послуг для досягнення рівня обслуговування, який схвалений Радою і чітко донесений до громадян і персоналу; 3) покращуючи зацікавленість працівників, покращити загальну задоволеність персоналу, який надає і підтримує послуги міста («Дорожня карта з підвищення якості послуг у м. Оттава 2012–2014 рр.»).

Доцільно визначити основні атрибути культури досконалості у наданні публічних послуг: 1. Прихильність до високої якості обслуговування – публічні службовці та керівники чітко зорієнтовані на високу якість в обслуговуванні громадян та клієнтів і задоволення їхніх потреб незалежно від каналу надання послуг та місцезнаходження; 2. Громадянин/клієнт у центрі уваги – публічні службовці та керівники забезпечують зорієнтованість усіх рішень на досягнення інтересів громадянина/клієнта (зовнішнього або внутрішнього); відбувається постійне вдосконалення програм та механізмів залучення зацікавлених сторін; 3. Постійне підвищення якості обслуговування – публічні службовці та керівники забезпечують перманентне покращення якості та своєчасності обслуговування громадян/клієнтів, а також партнерів шляхом прогнозування та адаптації до потреб; 4. Інноваційне організаційне середовище – публічні службовці та керівники забезпечують інноваційний підхід і співпрацю для досягнення бажаних результатів, а також мають відповідні інструменти, ресурси та організаційну підтримку для діяльності; 5. Включеність/емоційна залученість персоналу (engagement) – кожен зі службовців відіграє вирішальну роль в успіху організації, керівникам необхідно досягнути/забезпечити інтегрованість та продуктивність кожного співробітника на сто відсотків у процесі надання послуг; 6. Підтримуюче лідерство – необхідно забезпечити розвиток лідерства на всіх організаційних рівнях. Внески керівників повинні бути реальними, постійно видимими, відображати значення організації, а також підтримувати, заохочувати співробітників та сприяти досягненню ними високих результатів; 7. Чуйний сервіс – публічні службовці та керівники повинні оперативно виявляти зовнішні або внутрішні потреби громадянина/клієнта, швидко реагувати на них та забезпечувати належний рівень сервісу, знаходячи підхід до кожного громадянина/клієнта; 8. Постійне навчання – публічні службовці та

керівники повинні постійно вдосконалювати свої навички. В основі діяльності – ідеологія «організація, що навчається».

Звернемо увагу на пункт 5 вищенаведених основних атрибутів культури у наданні послуг «включеність/ емоційна залученість персоналу (engagement)». В управлінні персоналом у вітчизняній публічній службі цей термін поки що практично не використовується, а саме з розвитком (підсиленням) включеності HRменеджери сучасних публічних служб пов'язують можливості покращення якості надання публічних послуг. Включеність – це прагнення співробітників робити максимальний внесок у розвиток і успіх своєї організації. Фахівці глобального консалтингового HR-холдингу «Hewitt Associates» вважають, що лише за критерієм включеності/ емоційної залученості персоналу (Employee Engagement) можна судити не тільки про прийняття і розуміння співробітником цілей компанії, але й про його прагнення і зусилля, що робляться для досягнення конкретних результатів.

Модель включеності «Hewitt Associates» передбачає, що про включеність персоналу може свідчити така поведінка: а) співробітники постійно позитивно відгукуються про організацію серед колег, потенційних співробітників і клієнтів; б) співробітники постійно відчують потребу бути частиною організації; в) співробітники докладають додаткових зусиль на користь організації за власною ініціативою.

Саме тип поведінки «в» дослідники компанії «Hewitt» вважають визначальним. У решті випадків можна бути упевненим тільки в лояльності і задоволеності співробітника. З трьох видів поведінки складається модель включеності «Hewitt» 3 «S»: Say (висловлюватись) – Stay (перебувати) – Strive (старатися).

Навіть якщо нелояльні службовці в органі публічної влади домінують, можна налаштувати команду на високу якість послуг, цілеспрямовано працюючи з основними факторами, що підвищують включеність. Однак найскладніше в управлінні включеністю – правильно визначити ці чинники. Фактори включеності неповторні не тільки для кожного органу публічної влади, але і для кожної з груп співробітників.

Таким чином, критерії підвищення професійної майстерності підготовки юристів щодо надання цивільних послуг в системі вищої освіти полягають в наступному: доброзичливість і комунікабельність службовців; мінімізація ступеня формалізації. Працівникам, зайнятим у сфері обслуговування, бажано надавати певну свободу в діях, щоб вони могли оперативніше реагувати на мінливі потреби клієнтів; наділення службовців широкими владними повноваженнями. Службовці, яким надається можливість самостійно приймати багато рішень, що стосуються обслуговування клієнтів, роблять все, що, на їхню думку, необхідно для задоволення клієнтів; сформоване вміння слухати зовнішніх та внутрішніх клієнтів; ясність організаційних ролей; включеність/ емоційна залученість службовців.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ АВТОНОМІЙ

Потапчук Вікторія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету прокуратури

Харківський національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Нове тисячоліття характеризується складністю проблем, що стоять перед світовим співтовариством. Процеси ідентифікації сучасних держав у світі актуалізують звернення до закономірностей та проявів розвитку державності в умовах глобалізації та інтеграції. У цьому зв'язку викликають великий інтерес проблеми одного з найскладніших і найважливіших державних інститутів — автономних утворень, які мають пріоритетне значення в удосконаленні державного устрою, в здійсненні децентралізації державної влади, оптимізації місцевого управління та місцевого самоврядування, в захисті культурних цінностей народів, що проживають на території певної країни.

Автономія (від грецького слова “autonomia” — самоуправління, незалежність) — це внутрішнє самоврядування певної держави, яка має географічні, історичні, національні або інші особливості.

Також, згідно з Великим енциклопедичним юридичним словником, автономія — незалежність від влади чи зовнішніх впливів; самоврядування; право самостійного управління, розв'язання економічних, адміністративних та інших питань певним суб'єктом (регіоном, установою, спільнотою).

У загальному своєму значенні термін «автономія» означає певну міру самостійності, якою наділено частину щодо цілого. У державно-правовому аспекті — це поняття має особливий зміст, оскільки воно взаємопов'язане з іншими державними явищами: автономію розглядають як самоврядування частини державної території, що безпосередньо чи опосередковано підпорядкована центральним органам державної влади з метою її децентралізації.

У науковій літературі вважається, що ознакою державно-правового поняття «автономія» є наявність у її суб'єкта свого законодавства та установчої влади, яка дає змогу діяти на підставі власного права.

Компетенції органів влади автономії закріплюються конституцією держави і спеціальним законом, який приймається національним парламентом.

Характерною ознакою автономій є їхній спеціальний правовий статус, що зафіксований у конституції чи в інших законодавчих актах суверенної держави, які визначають сферу застосування "автономних законів", особливу компетенцію та повноваження виконавчих і законодавчих органів влади. У багатьох державах автономія виступає як державно-правова форма врегулювання національного питання. У політичному сенсі автономія оптимізує державне управління, сприяє гармонізації суспільного життя та міжнаціональних взаємин.

Автономію можна розглядати як право не втручання з боку держави чи інших суб'єктів. Виняток становлять випадки, коли таке втручання виправдане легітимною метою.

На думку О.С. Матвієнко, автономне утворення має декілька сценаріїв формування:

1. автономна система створюється в ході формування сучасної держави, яка приймає конституцію, що закріплює право на автономію;

2. як інструмент розв'язання міжнародного територіального конфлікту, коли надання автономії ініціюється міжнародною спільнотою;

3. формується в результаті внутрішнього конфлікту, який вирішується укладанням двосторонньої угоди між його учасниками, що передбачає надання певного ступеня автономії окремій території країни;

4. шляхом перетворення залежної території чи колонії на автономний регіон, правовий статус якого прирівняний до решти території держави.

Загалом науковці виділяють два види автономії: територіальну та національну.

Територіальні автономії – автономії, що мають право самостійного управління, розв'язання державних питань якою-небудь частиною держави, закріпленим у загальнодержавній конституції. Така автономія має власні законодавство та органи влади, та не має державного суверенітету і тому за центральною владою зберігається право втручання в діяльність органів влади автономних утворень. Обсяг автономних повноважень може бути різноманітним.

Залежно від того, який обсяг повноважень наданий місцевим органам, розрізняють політичну й адміністративну автономію.

Політична автономія допускає наявність особливого юридичного статусу, закріпленого в спеціальному законодавчому акті, а також право видання законів із питань місцевого значення. Досить часто надання такої автономії має на меті зняття напруженості у міжнаціональних інтересах.

Адміністративна автономія не настільки поширена, як політична. Вона не має права прийняття власних законів, не має власного парламенту, хоча її жителі обирають місцевий представницький орган, що володіє правом прийняття нормативних актів з більш широкого кола питань, ніж звичайні адміністративні одиниці. Досить часто адміністративна автономія відображає специфіку національного складу відповідної адміністративної одиниці, однак утворення автономії може бути обумовлено порівняною віддаленістю території від основної частини країни.

Вчені виділяють два основні види національної автономії: національно-культурну та національно-територіальну.

Національно-культурна автономія – це автономія, за якої націям, етносам, національним меншинам, народностям надається можливість вільно розвивати свою культуру і національну самобутність, водночас політичні права особами цих національностей чи народностей реалізуються так само, як і іншими громадянами держави. Вона створює можливості для тісного взаємозв'язку індивідуальних прав людини і колективних прав етносу, який унаслідок певних причин не має умов для створення територіальних форм національної автономії.

Класифікація національно-культурних автономій:

- за охопленням представників національних меншин: загальна та обмежена.
- за територіальним охопленням: локальна, регіональна та загальнодержавна.
- за суб'єктивним складом: персональна автономія, асоціативна автономія та корпоративна автономія.
- за наявністю цільового державного фінансування органів національно-культурної автономії: фінансуються державою та не фінансуються державою.

Національно-територіальна автономія – надання частині держави, яка є середовищем компактного проживання окремої національної меншини, що становить більшість населення цієї території, певної самостійності у розв'язанні питань її життєдіяльності. Вона поширюється не лише на адміністративну, а й на

культурно-мовну сферу і передбачає офіційне використання поряд із загальнодержавною мовою також мови національної меншини.

Автономія – це незалежність від влади чи зовнішніх впливів; внутрішнє самоврядування певної держави, що має географічні, історичні, національні або інші особливості. Якщо проаналізувати світову практику державного будівництва, то можна зрозуміти, що до визначення поняття «автономія» слід виходити з розмаїття форм автономних утворень, припускаючи, що в майбутньому вони можуть мати нові різновиди.

Автономні утворення бувають національними та територіальними, які, у свою чергу, поділяються на: національно-культурні та національно-територіальні і політичні та адміністративні відповідно.

Існування автономії в тій чи іншій унітарній державі є цілком виправданим, тому що вирішує якусь соціальну, етнічну, національну чи політичну проблему в державі.

Необхідність удосконалити правовий статус автономії є однією з актуальних політико-правових проблем сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. — К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. — 992 с.
2. Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.– К. : Наукова думка, 2003. – 688 с.: іл.
3. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. – Харків, 2019. – 484 с.
4. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х.: Право, 2008. – 416 с.
5. Круш, П. В. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень : підручник / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – 320 с.
6. Панченко Т. В. Автономія // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/> Автономія (дата звернення: 19.07.2022).

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Яцюк Тарас Сергійович
спеціаліст правознавства
Україна

Становлення інформаційних технологій на сьогоднішній день є одним із ключових напрямків розвитку суспільних інституцій та повсякденного життя в цілому. Саме тому інститут прав та свобод людини і громадянина поповнився таким поняттям як інформаційне право, яке потребує детального вивчення та виокремлення його як рівноправну нішу в загальній системі права України.

Стрімкий розвиток та динамічне впровадження інформаційних новел в повсякденне життя людини і громадянина потребує надання більшої значимості інформаційного права в контексті правової регламентації, унормування та врегулювання на загально-правовому рівні з метою розробки та подальшого застосування правової методології захисту прав та свобод у вказаній сфері. Ускладнення вивчення даної проблематики з точки зору правничої науки є недостатність, а й інколи взагалі відсутність типових наукових досліджень. Саме через новостворений напрямок, який тільки впроваджено у суспільний розвиток та започатковано закріплення на певних юридичних ланках постає нагальна потреба у науковій розробленості. Разом з тим, тільки детальне вивчення інституту інформаційних прав з різних теоретичних та прикладних сторін, створить належну основу для чіткого, системно-конструктивного правового регулювання з боку законодавця.

Вживаючи поняття “інформаційне право” (в однині), слід мати на увазі, що використовувати його потрібно виключно у тому значенні, яке його характеризує, а саме: у тривимірному ракурсі, оскільки воно може існувати як наука, галузь права або навчальна дисципліна. Тобто при застосуванні поняття “інформаційне право”, ми розуміємо його у значеннях:

а) системної сукупності знань, теорій та міркувань про інформаційне право, інформаційні відносини та інформаційно-правові норми, а також вид пізнавальної діяльності, спрямованої на дослідження явищ інформаційно-правового характеру, узагальнення відповідних результатів та юридичної практики для створення нових знань про інформаційне право;

б) самостійної галузі національного права України, що містить сукупність норм, які регламентують інформаційні відносини за допомогою інтегрованого методу правового регулювання;

в) сукупності загальноправових та спеціальногалузевих знань про інформацію, інформаційні відносини, їх правову регламентацію, суб'єкти та інших знань інформаційно-правового спрямування, які обов'язкові для вивчення на юридичних і деяких інших факультетах навчальних закладів України. У свою чергу, термін “інформаційні права” (у множині) необхідно використовувати при визначенні та розкритті сутності гарантованих державою можливостей особи задовільнити свої прагнення та вимоги в безпосередньому чи опосередкованому отриманні, користуванні, розповсюдженні та захисті певного діапазону інформації [1].

Поняття «інформаційне право» можна розглядати загалом у таких взаємопов'язаних значеннях: 1) як галузь правознавства – інституція юридичної

науки, предметом дослідження якої є суспільні правовідносини, об'єктом яких є інформація, інформаційні ресурси, інформаційна діяльність; 2) галузь права, яка регулює інформаційні відносини; 3) навчальна дисципліна. Первинним компонентом у цьому випадку є інформаційне право як галузь права. У загальному вигляді інформаційне право є галуззю права, норми якого регулюють суспільні відносини, пов'язані із збиранням, одержанням, використанням, поширенням, зберіганням інформації, реалізацією права на інформацію, забезпеченням інформаційної безпеки.

В юридичній науці за існування концепції про інформаційне право як комплексної галузі питання про її самостійність на сьогодні все ще залишається дискусійним. Існує також декілька концептуальних підходів до формування змісту інформаційного права. Тривалий час теоретичною дискусійною проблемою є питання про визначення правового статусу комплексу законодавчих та інших нормативно-правових актів, окремих норм, що регулюють інформаційні відносини, його місця в правовій системі. При цьому Інтерес до відповідних питань виявляли і виявляють не тільки юристи, а й спеціалісти інших професійних напрямів – економісти, представники прикладних наук [2].

Між всього іншого, в спеціальній юридичній науці поняття інформаційного права можливо трактувати, як сукупність доктринальних положень юридичної науки, правових норм утворюють самостійний масив національного права, норм міжнародного законодавства, а також як стан правової свідомості суб'єктів права у галузі інформаційної діяльності та відносин, пов'язаних із інформаційними ресурсами, функціонуванням інформаційних мереж і систем в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, спрямованих на забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, їх організацій, держави і суспільства в цілому, забезпечення адекватної реакції юридичної системи на порушення встановлених законодавством правил у галузі інформації та інформатизації.

У загальній теорії права, як відомо, сформовано чіткі критерії для визначення самостійної галузі права: предмет і методи правового регулювання, джерела, розроблено процесуально-процедурний механізм їх застосування на ін. Відсутність таких ознак не дає змоги визначити певну сукупність норм, інститутів як галузь права.

Разом з тим інтенсивний розвиток якісно нових суспільних відносин, їх структурна неоднорідність та своєрідність засвідчили про неспроможність належного правового регламентування в межах традиційних галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного та ін.

Таким чином, глибокі соціальні зміни в інформаційній галузі не тільки вплинули на диференціацію правової системи а й виділили сукупність галузевих інформаційно-правових норм, зумовили формування окремої галузі – інформаційного права – із самостійним предметом, який становлять інформаційні відносини [2].

Не можемо погодитися з думкою, що “інформаційні права людини і громадянина складаються з права на інформацію, права на захист інформації про приватне життя, права на комунікацію” [3], адже інформаційні права мають широку класифікацію [4].

Схематично таку класифікацію можна зобразити наступним чином. У залежності від рівня нормативно-правового регулювання, інформаційні права поділяються на:

- 1) такі, що закріплені у міжнародних нормативно-правових актах;
- 2) такі, що закріплені в законодавстві України.

Другу групу зазначених інформаційних прав можна диференціювати за двома критеріями: за критерієм виду нормативно-правового джерела, в якому дістають свою юридичну регламентацію інформаційні права:

а) конституційні інформаційні права – закріплені в Конституції України;

б) доповнюючі інформаційні права – закріплені в законах та підзаконних нормативно правових актах, а також за критерієм ступеня поширеності на суб'єктів правовідносин, а саме: специфіковані інформаційні права та основоположні інформаційні права:

а) право на інформацію – першооснова та ядро усіх інформаційних прав;

б) встановлюючі основоположні права;

в) судові основоположні права.

Доцільно вказано наступний аспект Селезньовою О.М., інформаційні права – це один з основних інститутів в правовій системі, завдяки якому може і повинно належним чином існувати й розвиватися демократичне суспільство як в Україні, так і в світі. Більше того, цей інститут є основою для подальшої, безпечної для людини, еволюції інформаційного суспільства, коли наступаючі технології, що розвиваються, робототехніка, штучний інтелект тощо, можуть порушити крихкий баланс прав і свобод в людському співтоваристві. Тому інформаційні права потребують належної нормативної регламентації, розробленої на чітких наукових доктринах.

В теоретико-правовому аспекті розгляду даної проблеми, слід зазначити про систему інформаційного права, як правову категорію, яка має комплексний характер і тісно пов'язана із іншою категорією - структурою інформаційного права, тобто внутрішньою побудовою галузі, способом зв'язку елементів, що її утворюють, об'єднаних єдністю мети та завдань правового регулювання. Так, структура інформаційного права може бути представлена рівнями публічного (публічно-правового регулювання) та приватного (приватноправового регулювання) права: матеріального і процесуального права. Первинною ланкою системи інформаційного права є правова норма. Інформаційно-правовим нормам притаманні всі характерні ознаки норм права. Водночас особливий об'єкт правового регулювання – інформаційна галузь – зумовлює певні характерні риси названих норм.

Висновки. Розглянуто теоретичні та правові засади інформаційного права в загальній системі права України, виокремлено правові аспекти з огляду на становлення та розвиток інформаційного права. Серед іншого інформаційне право потребує детального вивчення на загально-правовому рівні та подальшому його закріпленню в законодавстві із чітко унормованими положеннями та методами регулювання. Щодо інформаційних прав, то такі, слід класифікувати за двома напрямками, а саме напрямком нормативно-правового джерела та напрямком поширеності на суб'єктів правовідносин. Сьогодні виклики в питаннях розуміння інформаційного права, розгалуженої системи останнього та самостійності, потребують нагального включення, як окремого інституту в загальну систему права з подальшим підкріпленням нових здобутків, наукових розробок та впровадження в юридичну практику.

Список використаних джерел:

1. Селезньова О.М. (2019) Інформаційні права: теоретичні та системні положення. ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО, (3/30), 9–15.
2. Кульчій О.О. (2015) Загальні засади правового регулювання інформаційних відносин. Інформаційне право, (1), 24-33.
3. Ткаченко В.В. (2016) Інформаційні права людини і громадянина в Україні. Порівняльно-аналітичне право, (1), 231-234.
4. Селезньова О.М. (2014) Теоретико-методологічні основи інформаційного права України. Монографія, 408.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Голубенко Едуард Юрійович

Здобувач вищої освіти факультету юстиції
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Тимошевська Ірина Петрівна

канд. юрид. наук, асистент кафедри цивільного процесу
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

Одним із основних принципів цивільного судочинства є державна мова. В Конституції України, а саме в статті 10 сказано, що Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.[1]

У відповідності до ст. 12 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

Іншим учасникам процесу закон дозволяє говорити на кожній з мов нацменшин, що традиційно використовуються в межах певної території держави, і подавати в суд документи на ній.

З чого витікає, що на сьогодні чинним законодавством України на представників судових установ покладено обов'язок використовувати державну мову під час здійснення владних повноважень як в мові державного судочинства так і в письмовому мовленні (мова йдеться про складання документів, винесення рішення і так далі).

Хочу погодитися з думкою В. Кройтора він підкреслив, що у кожній державі закон приділяє увагу мові судочинства, підтримуючи при цьому використання у судочинстві державної мови і закріплює гарантії захисту прав у суді тих осіб, які не володіють або недостатньо володіють мовою, якою здійснюється судочинство.[2]

Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, прийняту у Страсбурзі 5 листопада 1992 р.

Відповідно до закону про ратифікацію хартії, в Україні положення документу застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської. [3]

Стосовно цього закону, то він є таким який обґрунтовує застереження які можуть виникнути в особи.

До ключових положень цієї хартії можна віднести такі пункти, як:

- це можливість дозволяти та подавати документи та позови регіональними мовами та мовами меншин, якщо виникає необхідність то можна залучати усних та письмових перекладачів

- дійсність документів, які подає особа (йдеться про мову якою написаний цей документ)

- недопустимість несправедливого обмеження, переваги, рішення, які б могли стосуватися використання регіональної мови чи мови меншин та мають на меті поставили під сумніви її розвиток

Отже, проаналізувавши все вище сказане можна дійти висновку, що Конституція України зробила базу для використання української мови, як мови цивільного судочинства, але і в свою чергу запевняє рівність усіх осіб за мовним аспектом.

Хоча даний інститут ще не є зовсім досконалим, але з кожним роком все більше і більше приймається, нормативних актів та законів, які вдосконалюють та поліпшують цей інститут, та роблять так щоб іноземці, які проживають в нашій країні, не відчували себе, особами з недостатньою кількістю прав та обов'язків.

Список використаних джерел:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кройтор В. Про мову цивільного судочинства / В. Кройтор // Підприємництво, господарство, право. – 2009.
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text> Закон України про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.
4. Закон про Українську мову / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/zakon-pro-ukrainsku-movu-vradi-ozvuchili-novi-termi-prijnyattya.htm>.
5. Куць О.М. Мовна політика в державотворчих процесах України. Харків : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. 275 с.
6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text> Рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 р. № 2-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики».
7. Про судоустрій і статус судів: Закон України. - № 1402-VII від 02.06.2016.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Корогод Світлана Володимирівна

Старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології, капітан поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Неповнолітня злочинність є складним багатофакторним соціально-правовим явищем, що динамічно розвивається, яке породжується комплексом різних детермінантів. На сьогоднішній день молоде покоління, незалежно від гендерної, етнічної та конфесійної приналежності, соціально-економічного становища, місця проживання, піддається ризикам криміногенного та віктимогенного характеру. Злочинність неповнолітніх в даний час залишається однією з найактуальніших проблем для всього світу, і для того, щоб вирішити цю проблему, потрібні заходи протидії.

Вивченням та дослідженням проблематики тенденцій злочинності неповнолітніх осіб займалися багато відомих науковців, а саме: Граб Т., Федосова О., Виготський Л., Бабенко А., Семерак О., та інші.

У підлітковому віці коли відбувається моральне формування особистості відбувається накопичення досвіду, як позитивного, але навіть негативного, який чи не виявляються, або виявляються із суттєвим запізненням.

Злочинність серед неповнолітніх, порівняно з дорослою, відрізняється високим ступенем активності, динамічності. [1] Ті підлітки, які стали на злочинний шлях важко піддаються виправленню і є так званим резервом для дорослої злочинності. Злочинність дорослих та злочинність неповнолітніх мають тісний зв'язок. Злочинність неповнолітніх є наслідком зростання дорослої злочинності.

Відповідно до законодавства України неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Кримінальній відповідальності підлягають усі, кому до вчинення злочину виповнилося 16 років. За найтяжчі злочини (вбивство, крадіжка, пограбування, злісне хуліганство тощо) відповідальність настає з 14 років. [2]

Звернення до кримінальних діянь часто є наслідком проблем у житті неповнолітнього. Деякі з причин, через які такі особи найчастіше вчиняють кримінальні правопорушення:

1) Економічні проблеми. Відсутність їжі, одягу або безпечного місця для ночівлі може призвести до злочинної діяльності. Діти дуже часто вчиняють крадіжки, коли вони голодні. Якщо неповнолітній неспроможний задовольнити свої основні потреби, існує висока ймовірність скоєння багатьох видів злочинної діяльності.

2) Фізичне насильство вдома. Коли дитина або підліток піддається фізичному насильству вдома, то нерідко вчиняє насильницькі злочини проти інших людей, або вчиняє злочини проти власності. Всі види вандалізму часто пов'язані з фізичним насильством у побуті.

3) Тиск однолітків - вплив сусідів. Люди, з якими спілкуються неповнолітні, можуть мати величезний вплив на вибір, який вони роблять, коли знаходяться далеко від дому. Тиск з боку однолітків — цілком реальна річ, і неповнолітні часто вчиняють кримінальні правопорушення, щоб похизуватись перед своїми «друзями», щоб відчувати себе частиною компанії.

Отже, злочинність неповнолітніх одна із найгостріших проблем сучасного суспільства, адже молоде покоління є природним резервом соціального розвитку

будь-якої держави, яка прагне досягти високих результатів розвитку, а отже визнається необхідність вирішення проблеми злочинності серед неповнолітніх та різних пропозицій боротьби з даним видом злочинності. Таким чином, хотілося б зазначити, що злочинність неповнолітніх поширюється великими темпами, що вимагає рішучих, енергійних та цілеспрямованих заходів щодо її попередження.

Список використаних джерел:

1. Лісова Н.В. Проблемні аспекти злочинності неповнолітніх. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (111).
2. Кримінальна відповідальність неповнолітніх. URL: <https://satanivska-gromada.gov.ua/news/1567148740/> (Дата звернення: 24.07.2022).

СЕКЦІЯ ІХ. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сердюк Катерина Борисівна
слухач магістратури
НУЦЗ України, Україна

Серенко Руслан Олексійович
слухач магістратури
НУЦЗ України, Україна

Науковий керівник: Тютюник В.В.
Д-р. техн. наук, професор, начальник кафедри управління
та організації діяльності у сфері цивільного захисту
НУЦЗ України, Україна

Безпека людини – це головне завдання держави. А тим більш, коли в країні йде війна, безпечне життя людини - це пріоритет держави.

Адже питання безпеки є комплексним. І воно зараз стає ще більш нагальним, в умовах, коли формуються нові об'єднані територіальні громади (ОТГ). Над його вирішенням постійно повинні працювати керівники (ОТГ), місцеві депутати, поліція, інші служби та активні громадяни.

Одним із головних заходів захисту населення під час надзвичайних ситуацій є його своєчасне оповіщення про небезпеку, ситуацію, яка склалася внаслідок її реалізації, а також інформування про порядок і правила поведінки в умовах надзвичайної ситуації. Під час організації оповіщення й доведення інформації до населення кожен громадянин України повинен знати порядок подавання сигналу "**Увага всім!**", діяти за ним та іншими сигналами цивільного захисту в умовах надзвичайної ситуації та особливого періоду.

На теперішній час, на жаль, невдосконалене своєчасне оповіщення на території України, недостатня кількість бомбосховищ, укриттів та захисних споруд. Також не всі з них знаходяться в належному стані для перебування там людей. Проблеми розміщення громадян у бомбосховищах та захисних спорудах дуже актуальна й складна, адже безпека людини – це найголовніше. Також є проблемою неорганізована евакуація населення з території надзвичайної ситуації в безпечні райони та місця для людей.

У результаті аналізу з'ясовано, що система оповіщення сільського району створюється значно складніше, ніж система оповіщення міста. Це пов'язане з рядом причин:

- сільські телефонні мережі менш розвинені, ніж міські;
- територія сільського району значно більша, ніж територія міста;
- на території району розташована значна кількість населених пунктів;
- частина, хоча і незначна, сільських населених пунктів взагалі не має телефонного зв'язку;

- телефонні виходи на сільські населені пункти організуються за одним-двома міжміськими каналами зв'язку;

- сільські населені пункти в значній кількості не мають трифазної мережі електропостачання, що обмежує використання електромереж.

Усе це обмежує можливості щодо використання існуючої апаратури управління і засобів оповіщення, потребує залучення значних фінансових і матеріальних ресурсів. Тому в територіальні системи центрального оповіщення включено лише районні центри, а населення інших населених пунктів сільської місцевості оповіщається, в основному, по мережі радіо і телебачення, за допомогою стільникового зв'язку та сільської телефонної мережі, мобільними звуко підсилюючими засобами сил цивільного захисту, відділів внутрішніх справ і подвірними обходами.

Якщо переглянути статистику за минулі роки, то можемо спостерігати зростання на краще, але не на достатньому рівні.

Станом на 2019 рік у захисних спорудах могли перебувати лише 10% населення. Тому саме споруди подвійного призначення (паркінги, торговельні центри тощо) та найпростіші укриття (цокольні та підвальні поверхи) – найпоширеніший вид укриття в Україні.

У 2021 році за оцінками ДСНС України до використання за призначенням "готові" та "обмежено готові" були 74% захисних споруд. На 2022 рік плани служби передбачали створення ще 1,158 тис захисних споруд та споруд подвійного призначення, але не втілилися в життя.

Суттєвими заходами під час евакуації є інженерне забезпечення, охорона громадського порядку й безпека дорожнього руху та зв'язок. Для кожного виду забезпечення на всіх рівнях, з урахуванням можливостей та компетентності, слід заздалегідь виконати певні розрахунки, визначити конкретні сили й засоби, необхідні для виконання прогнозованих масштабів евакуації, визначити послідовність і об'єми завдань, терміни їх виконання, призначити виконавців із визначенням їх повноважень та відповідальності.

Крім того, у низці населених пунктів активні бойові дії призвели до пошкодження ліній зв'язку, що унеможливило координацію на місцях із центральними органами влади або органами місцевого самоврядування в сусідніх регіонах та ускладнювало забезпечення безпечного маршруту. Адже такі установи часто розташовуються на окраїнах міст і областей, що додатково ускладнює логістичну ситуацію — як евакуаційні заходи, так і постачання продуктів харчування, засобів гігієни, медикаментів.

Дисципліна й організованість, суворе виконання без поспіху рекомендацій управління (відділу) з питань надзвичайних ситуацій буде сприяти збереженню здоров'я і життя людей, а також зменшення матеріальних втрат.

Список використаних джерел:

1. Порядок проведення евакуації населення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – постанова Кабінету Міністрів України № 841 від 30.10. 2013 р.
2. Методичні рекомендації з питань планування і організації транспортного забезпечення евакуаційних заходів у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного характеру та в особливий період – наказ МНС № 102 від 27.07.2005 р.
3. Проект ДСТУ Безпека у надзвичайних ситуаціях. Евакуація населення. Загальні положення.
4. Проект ДСТУ Безпека у надзвичайних ситуаціях. Евакуація населення. Загальні положення.

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОБІЗНАНОСТІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Чала Катерина Сергіївна

слухач магістратури
НУЦЗ України, Україна

Кириченко Євгеній Віталійович

слухач магістратури
НУЦЗ України, Україна

Науковий керівник: Ляшевська Олена Іванівна

канд. наук з держ. упр., доцент, старший викладач кафедри
управління та організації діяльності у сфері цивільного захисту
НУЦЗ України, Україна

Будь-яка криза змінює наше повсякденне життя. Коли стається надзвичайна ситуація, прості речі, до яких ми звикли, швидко можуть стати недоступними.

В сучасному світі, окрім військової загрози, поширилися атаки на критичну інфраструктуру, транспорт, ІТ-систему, комунікації тощо. Наприклад, в результаті атак можуть виникнути проблеми з медичними послугами, системами зв'язку та електропостачання.

Україна протистоїть російській агресії уже понад сім років, протягом яких тривають військові дії на території нашої держави. Російська агресія не обмежується фізичною присутністю окупаційних військ. Ворог здійснює атаки в інформаційному просторі, намагаючись послабити нашу здатність чинити опір. Саме в цьому і полягає «гібридність» війни, яку веде проти нас Росія, адже у протистоянні задіяні всі сфери соціально-політичного життя.

Отже, поговоримо про те, що робити цивільній особі під час війни, аби вижити. Якщо фронт далеко, у такому випадку ваше життя особливо не зміниться. Так, ймовірні проблеми з водопостачанням, електрикою, може виникнути дефіцит певних товарів у магазині, занепокоєння та напруженість у суспільстві, але ви продовжуватимете працювати, жити, вчитися. Власне, це і є ситуація, в якій Україна живе з 2014 року. А що робити, коли фронт насувається на ваше місто? Головна порада – швидше забратися з міста. Цивільні у місті, де йдуть бойові дії, приречені на вимирання. Вірогідність смерті цивільного у місті під час бойових дій від 50 до аж 90%».

При евакуації будьте рішучими, розумійте, що, можливо, вам доведеться все кинути, яким би це майно дорогим не було, пам'ятайте, що ваше життя й життя близьких набагато дорожче. Матеріальні цінності повинні відійти на другий план, на першому – ви та ваші близькі». Але якщо ви не встигли покинути місто до моменту ведення боїв у ньому, такі спроби вже будуть вкрай небезпечними. Ви можете випадково опинитися на лінії вогню.

Якщо обстріл у місті.

Під час обстрілу ні в якому разі вже не варто намагатися втекти з міста, ви можете опинитися на лінії вогню. Шанси є, але вони суттєво зменшуються, є величезна загроза вашому життю під час пересування.

Якщо обстріл застав вдома, найбезпечніші місця – це кімнати без вікон із несучими стінами, зазвичай, це ванні кімнати.

Підготовка оселі:

- по можливості обладнайте укриття у підвалі, захистіть його мішками з піском, передбачте наявність аварійного виходу;
- забезпечте оселю запасами питної та технічної води;
- зробіть запас продуктів тривалого зберігання;
- додатково укомплектуйте домашню аптечку засобами надання першої медичної допомоги;
- підготуйте (закупіть) засоби первинного пожежогасіння;
- підготуйте ліхтарики (комплекти запасних елементів живлення), гасові лампи та свічки на випадок відключення енергопостачання;
- підготуйте (закупіть) прилади (примус) для приготування їжі у разі відсутності газу і електропостачання;
- підготуйте необхідні речі та документи на випадок термінової евакуації або переходу до захисних споруд цивільної оборони або інших сховищ (підвалів, погребів тощо);
- особистий транспорт тримайте у справному стані із запасом палива для виїзду з небезпечного району;

Наразі є актуальним питання, як бути в осінньо-зимовий період за відсутності газо-, водо- та електропостачання. При наближенні зимового періоду необхідно продумати питання щодо обігріву оселі у випадку відключення централізованого опалення.

Теплий одяг та ковдри взимку можуть стати в пригоді навіть людям, які живуть у містах і селах, де не йдуть бої. Річ у тім, що під час найближчого опалювального сезону температура в квартирах буде нижчою, ніж у попередні. Зниження температури стосується українців, чиїм будинкам пощастить не потрапити під обстріли. А як бути, якщо є ризик, що бойові дії не оминуть?

Дрова та буржуйки.

Людам уже в цьому році доводилося обігрівати оселі буржуйками. Так було в Ірпені, Бучі та інших окупованих містах. Це відносно не дорогий та простий спосіб, який дозволить не замерзнути.

Генератори – тимчасове рішення.

Електроспоживання та опалення – питання номер один під час війни. Тимчасовим рішенням можуть стати дизельні або бензинові генератори. Однак на постійній основі користуватися ними дорого, а іноді неможливо. Також потрібно встановлювати твердопаливні котли та утеплюватися. Це зручний, але дорогий спосіб, наприклад, утеплення стометрового будинку коштує до 150 тисяч гривень. Сучасні - пелетні котли – це твердопаливні котли зі спеціальним пальником, в який автоматично подаються пелети. Такі котли обладнуються бункером на 100-500 л, у який засипаються пелети на 20-40 годин роботи котла. ККД таких котлів досить високий. Пелети – пресовані гранули з дерев'яної стружки, тріски, соломи, макухи. Дуже важливо вибирати якісні пелети: вони мають бути блискучими та твердими. Пелетні котли, безумовно, зручні. Мінус у пелет один – їхня ціна.

Найкраща відповідь війні – готовий план. Аби не панікувати, треба мати план, який ви розробили саме на цей випадок, об'єднавшись із друзями, родиною. Зовсім не зайвим буде відтренувати послідовність дій при евакуації. Тривога, з якої й виходить паніка, – це стан, коли людина не розуміє, що в її силах, а що ні. Відповідно, тут буде корисно скласти для себе план дій, а ще краще, коли їх буде декілька. Тобто що я буду

робити, якщо... Наш мозок буде у стані тривоги, поки не зрозуміє, що є певна послідовність вирішення цих «якщо». Не можна сказати, що це панацея, але з ним точно набагато краще, бо це прибирає відчуття, що людина ні на що не може впливати.

Як заспокоїти близьких.

За такого сценарію цілком вірогідно, що вашим близьким знадобиться підтримка, аби здужати такі новини, моментальні зміни в їхньому житті й почати діяти. Важливо користуватися обмеженою кількістю джерел, у яких ви впевнені, а не читати все підряд, особливо в умовах інформаційної війни. Обов'язково варто нагадувати собі й розуміти, на що ви можете вплинути, аби так чи інакше змінити ситуацію. Тривога та паніка виникають саме тоді, коли людина втрачає відчуття, що може хоча б щось змінити. Також важливо підтримувати те, що ми називаємо буденними речами, вони надають потрібне у важкі часи відчуття звичного життя. Це банальний прийом їжі три рази на добу, душ ввечері або прогулянка з дитиною. Це рейки, на яких можуть спиратися зміни. Потрібно розуміти, якщо ви хочете допомогти своїм близьким, спочатку варто подбати про самого себе. Перша допомога для родича – ваш приклад, людини, яка не втрачає свій дух.

З 2014 року Україна веде боротьбу за свої території. Спочатку наші оборонні можливості були обмеженими, ми не були готові до нападу країни, яка довгий час заявляла про партнерство та декларувала дружні відносини. За ці роки ми позбулись багатьох ілюзій і змінили погляд на деякі фундаментальні речі. Насамперед — на роль Збройних Сил України. Завдяки їм, ми почуваємось захищеними, але особиста безпека залежить і від кожного з нас.

Список використаних джерел:

1. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики «Дії у разі надзвичайної ситуації або війни». <https://www.mil.gov.ua/content/pdf/NS-WAR.pdf>.
2. Стаття «Що робити цивільним у разі війни?» Юрій Черкашин. <https://www.radio svoboda.org/a/tsyvilni-instruktsiya-viyana/31610891.html>.
3. ДСНС: «Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру» <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki/diyi-naselennya-v-umovax-nadzvicainix-situacii-vojenного-xarakteru>.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАДАННЯ ДОПОМОГО В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Серафимчук І.О.

курсант Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Мислива О.О.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Світ кожного українця був розділений на до та після. На сьогодні ми змінюємо свій світогляд, ставимо для себе зовсім інші завдання, адаптуємося до нових умов існування. І однією з важливих на наш погляд аспектів, що має змінитися для кожного, а особливо для тих хто із зброєю у руках захищає нашу державу це вивчення тактичної медицини.

Ми хочемо більш детально розглянути питання саме визначення поняття тактичної медицини. Відтак це надання постраждалому допомоги з урахуванням загрози від бойових дій [1 с. 32].

Виходячи з самого визначення ми розуміємо, що тактична медицина відіграє надважливе значення для кожного, хто потрапляє в умови бойових дій. Саме тому ми наголошуємо на тому, що в сучасному світі ми повинні розширювати кордони свого світогляду та вивчати дану дисципліну, оскільки дані знання можуть виступати певним гарантом особистої безпеки кожного.

Вивчаючи тематику пов'язану з тактичною медициною ми хочемо більш детально зупинитися на питанні наданні допомоги при пораненні. Ми хочемо звернути увагу на таке визначення, як медичне сортування. Зазначимо, що це певний метод за допомогою якого постраждалих сортують по групами в залежності від ступеня тяжкості, прогнозу та конкретної обстановки. Даний метод допомагає пришвидшити надання допомоги постраждалим та оскільки таким чином надається допомога найбільшій кількості людей в найкоротший термін [1 с. 76].

Говорячи про медичне сортування ми повинні зауважити, що його принципи відображені в наказі Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації екстреної медичної допомоги» [2]. У даному нормативно-правовому акті виокремив певні кроки з метою покращення принципів сортування поранених пацієнтів. На наш погляд даний аспект виступає дуже позитивним, оскільки законодавчо закріплює перелік необхідних маркерів, котрі допомагають полегшити та пришвидшити даний процес.

Відтак ми хочемо звернути увагу на основні принципи медичного сортування, а саме:

1. Надання допомоги максимальній кількості людей
2. Ефективне використання наявних ресурсів
3. Швидке повернення поранених до подальшого несення служби.

Звернемо увагу на той факт, що дані принципи свідчать про те, що в умовах бойових дій особливу увагу слід приділяти швидкості надання допомоги та можливості в подальшому повернути дану особу до поля боя. Саме тому під час бойових дій при наданні допомоги пріоритетним напрямком виступають легкі

поранення, котрі при отриманні допомоги нададуть можливість швидко повернутися до попереднього стану.

До того ж ми хочемо звернути увагу на систему ТССС. Напевно найперше на, що нам хочеться звернути увагу так це на той факт, що після запровадження даної системи було зафіксовано зменшення рівня летальних випадків із 14 % (В'єтнам) до 7,4– 9,4 % (Ірак, Афганістан) [3 с. 4]. Виходячи із зазначеної статистики ми розуміємо, що дана система допомагає зменшити кількість летальних випадків, що не може не виступати позитивним аспектом.

За даною системою виокремлено 3 зони, в яких враховуючи особливості надається та чи інша допомога, а саме:

1. Care under Fire («червона зона»). Це так звана зона ведення вогню. Звернемо увагу на той факт, що основним завданням у даній зоні є знешкодження противника, а вже потім надання допомоги. Проте слід зазначити, що у даній зоні доцільно застосовувати кровоспинні турнікети та робити усе можливе для евакуації постраждалого у сектор укриття. До того ж слід зазначити, що у разі виявлення пораненого з ним за можливості необхідно встановити контакт, щоб підказати йому які дії він може вчинити для само допомоги, оскільки в ситуаціях поранення люди можуть розгубитися та впасти у паніку, а спілкування та поради стосовно алгоритму дій можуть допомогти їм самостійно надати собі певну допомогу.

2. Tactical field care («жовта зона»). Необхідно зазначити, що дана зона виступає досить умовною, оскільки вона може змінитися як на зелену, так і на червону у будь-який момент. До того ж необхідно розуміти, що попри усунення ворожого вогню, у даній зоні все ще відсутнє медичне оснащення. Звернемо увагу на той факт, що у даній зоні можлива більша кількість дій стосовно надання допомоги, а саме: проведення первинного та вторинного оглядів пораненого; перевірку наявності критичної кровотечі та її припинення; забезпечення прохідності верхніх дихальних шляхів, використання назофарингеальної трубки за необхідності; тампонаду рани, накладання стискальної пов'язки; використання Pill Pack з індивідуальної аптечки пораненого. Тобто ми розуміємо, що в умовах цієї зони надання допомоги більш ефективно та комплексно.

3. Tactical evacuation («зелена зона»). Необхідно розуміти, що дана зона виступає віддаленою від зони ведення вогню. У ній найчастіше працюють певні групи з надання допомоги та військові медики тут вже наявне певне медичне оснащення, а отже допомога надається комплексно та якісно.

Враховуючи зазначені вище аспекти ми розуміємо, що при наданні допомоги в умовах бойових дій ми повинні враховувати багато аспектів, оскільки найголовнішим завданням у таких умовах все ще залишається надання допомоги найбільшій кількості осіб. До того ж нам би хотілося наголосити на тому, що вивчення основ тактичної медицини перестало входити до повноважень певних категорій осіб, а стало обов'язком кожного.

Список використаних джерел:

1. Основи надання патрульною поліцією невідкладної (домеди-чної та медичної) допомоги постраждалим особам: навч. по-сібник / О. О. Мислива. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 144 с.
2. Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації екстреної медичної допомоги : Наказ МОЗ від 05.06.2019 № 1269, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1269282-19#Text> (дата звернення 20.05.2022).
3. Методичні вказівки до практичного заняття з теми «Тактична допомога пораненим на полі бою» з дисципліни «Медичний захист військ» / укладачі: Ю. В. Шкатула, Ю. О. Бадіон. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 29 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРАВООХОРОНЦІВ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ (ОПЕРАТИВНОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Хацаюк Олександр Володимирович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4166-9099>

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки,
викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки факультету
службово-бойової діяльності НГУ, заслужений тренер України, магістр
*Київський інститут Національної гвардії України,
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна*

Волянський Володимир Георгійович

старший викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки факультету
службово-бойової діяльності НГУ, начальник фізичної підготовки та спорту
Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ, Україна

Делямба Михайло Миколайович

викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки
факультету службово-бойової діяльності НГУ
Київський інститут Національної гвардії України, Україна

Сучасний стан реформування сектора безпеки і оборони України передбачає впровадження у систему підготовки офіцерських кадрів новітніх стандартів, зразків озброєння та техніки, екіпіровки, форм, а також методів, що сприяє формуванню ключових професійних компетентностей та забезпечує надійне виконання представниками зазначеної вище категорії службово-бойових (оперативних) завдань. Необхідно виділити, що саме від рівня професійної підготовленості офіцерів-правоохоронців, їхнього вміння швидко та вірно орієнтуватися у складних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності (СБОД), приймати виважені рішення – значною мірою залежить успіх виконання завдань за призначенням ввірених їм підрозділів. Враховуючи вище викладене, на сьогодні актуальним є якісна організація професійної освіти майбутніх офіцерів-правоохоронців.

Аналіз науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури (моніторинг Інтернет-ресурсів) у обраному напрямі дослідження, дозволив членам науково-дослідної групи визначити низку наукових праць: О. Маркова, Ю. Самсонова, С. Бородіна, В. Шемчука, І. Атаманенка [1], О. Khatsaiuk, М. Medvid, В. Maksymchuk, О. Kurok, Р. Dziuba, V. Tyurina, Р. Chervonyi, О. Yevdokimova, М. Levko, І. Demchenko, N. Maliar, Е. Maliar, І. Maksymchuk та інших учених і практиків (Я. Павлова, А. Турчинова, А. Чуха, В. Ягупова, Д. Швеця, В. Шемчука), які у своїх працях висвітлили актуальні проблеми професійної освіти майбутніх офіцерів інституцій сектору безпеки і оборони України (СБОУ). Відповідно до отриманих результатів членами науково-дослідної групи (НДГ) встановлено, що питанням розроблення (моделювання) педагогічних умов формування готовності майбутніх офіцерів-

правоохоронців до СБОД в умовах воєнного стану – присвячено недостатню кількість науково-методичних праць, що потребує подальших досліджень та підкреслює актуальність і практичну складову обраного напрямку наукової розвідки.

Головною метою дослідження є визначення педагогічних умов формування готовності курсантів факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України (НГУ) Київського інституту НГУ до виконання завдань за призначенням в умовах воєнного стану. В процесі дослідно-аналітичної роботи були використані наступні методи: аксіоматичні, ідеалізації, історичні і логічні, сходження від конкретного, формалізації, тощо. Крім цього було використано особистий досвід організації системи професійної підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців інституцій СБОУ.

Упродовж другого етапу теоретичного дослідження відповідно до результатів аналізу науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури у обраному напрямі наукової розвідки, членами НДГ сформульовано гіпотезу, що формування готовності курсантів факультету службово-бойової діяльності НГУ (Київського інституту НГУ) в умовах воєнного стану буде результативнішою за впровадження у їх всебічну підготовку наступних організаційно-педагогічних умов:

1. *Цільовий блок:* формування вимог до майбутнього офіцера-правоохоронця; визначення мети та структури педагогічних умов; визначення підходів, а також компонентів готовності, що забезпечують досягнення поставлених завдань; формування професійних компетентностей із акцентованим використанням засобів тактичної, вогневої та спеціальної (фізичної) підготовки; розвиток та удосконалення теоретичних знань та практичних умінь в проведенні практичних занять з основних предметів бойової підготовки; стимулювання у курсантів мотивації до самовдосконалення засобами фізичної (спеціальної фізичної), вогневої та тактичної підготовки.

2. *Організаційно-змістовий блок:* розроблення відповідного навчально-методичне забезпечення (навчально-методичних комплексів навчальних дисциплін «Спеціальна фізична підготовка», «Фізична підготовка», «Вогнева підготовка», «Тактична підготовка»; модернізація навчальних планів, робочих програму відповідних навчальних дисциплін «СФП», підбір (написання) навчальних посібників (інструкції); розроблення методичних рекомендації для самостійної роботи; розроблення методичних рекомендацій для проведення практичних занять з основних предметів бойової підготовки; розроблення методичних рекомендацій з тестування військово-прикладних навичок; підбір сучасних інтерактивних методів навчання (наукового інструментарію); формування кадрового резерву (забезпечення), що залучатиметься до практичних занять з: «Спеціальної фізичної підготовки», «Фізичної підготовки», «Вогневої підготовки», «Тактичної підготовки».

3. *Результативно-оцінний блок:* використання у системі професійної освіти майбутніх офіцерів-правоохоронців наступних критеріїв: мотиваційного, змістового та аналітико-оцінного; впровадження у систему фізичної (спеціальної фізичної) підготовки кваліфікаційних ступенів; розроблення та практичне використання під час оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей досліджуваних курсантів-правоохоронців актуальних методик психодіагностики особистості; використання в системі бойової підготовки майбутніх офіцерів- правоохоронців наступних методів тренування: рівномірного, повторного, змінного, інтервального, змагального, сенсорного, контрольного, кругового тощо; акцентоване використання засобів бойової підготовки: фізичних вправ, стрілецьких вправ (тренувань), тактичних нормативів, спеціальних комплексів функціональної підготовки,

тренажерів, сучасних технічних засобів навчання (наукового інструментарію); використання під час навчання вправ з бойової підготовки відповідних способів (у цілому, частинами, за розділами, за допомогою підготовчих вправ тощо); комплексне поєднання основних предметів бойової підготовки; використання в системі фізичної та спеціальної фізичної підготовки наступних форм: навчальних занять, ранкової фізичної зарядки, спортивно-масової роботи, фізичного тренування в умовах СБОД, індивідуального фізичного тренування.

Очікуваний результат вищезазначеного педагогічного процесу передбачає позитивну динаміку у напрямі досягнення високої готовності до виконання завдань за призначенням майбутніми офіцерами-правоохоронцями в умовах навчання у вищому військовому навчальному закладі (в реаліях сьогодення).

Висновки. В результаті теоретичного дослідження членами НДГ визначені педагогічні умови формування готовності курсантів факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України Київського інституту НГУ до виконання завдань за призначенням в умовах воєнного стану. У вище зазначених педагогічних умовах інтегровано: цільовий, організаційно-змістовий та результативно-оцінний блоки (із відповідним змістовим наповненням).

З метою перевірки робочої гіпотези, членами НДГ планується проведення педагогічного експерименту із залученням курсантів-правоохоронців Київського інституту НГУ та Національної академії НГУ. Результати дослідження впроваджені у систему професійної освіти курсантів вищих військових навчальних закладів інституцій сектору безпеки і оборони України. Перспективи подальших наукових розвідок у обраному напрямі передбачають проведення апробації розроблених членами НДГ педагогічних умов.

Список використаних джерел:

1. Марков О.В., Самсонов Ю.В., Бородін С.В., Шемчук В.А. & Атаманенко І.О. (2021). Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів різних інституцій сектору безпеки і оборони України в системі вогневої підготовки з використанням сучасних технічних засобів навчання, (32), 194-198. Вилучено з: http://www.innovpedagogogy.od.ua/archives/2021/32/part_2/41.pdf.
2. Khatsaiuk O., Medvid M., Maksymchuk B., Kurok O., Dziuba P., Tyurina V., Chervonyi P., Yevdokimova O., Levko M., Demchenko I., Maliar N., Maliar E., & Maksymchuk I. (2021) Preparing Future Officers for Performing Assigned Tasks through Special Physical Training, 13 (2), 457-475. Вилучено з: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/431>.

СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ОЗБРОЄННЯ

Охрамович Михайло Миколайович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8776-3937>

канд. техн. наук, старший науковий співробітник,
науково-дослідний центр Військового інституту

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Кравченко Олександр Іванович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7865-5870>

канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
науково-дослідний центр Військового інституту

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Шамрай Назар Миколайович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8387-3277>

старший науковий співробітник, науково-дослідний центр Військового інституту

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сучасні пристрої радіоелектронної техніки характеризуються багатофункціональністю та складністю, що обумовлено характером розв'язуваних ними задач, а також використанням технічних пристроїв, які виконані на елементній базі п'ятого та шостого поколінь – великих інтегральних схемах (ВІС), надвеликих ВІС (НВІС), мікропроцесорних (МП) ВІС. Такі пристрої побудовані за новими принципами на основі цифрових типових елементів заміни (ТЕЗ), що здатні забезпечувати високу ефективність роботи радіоелектронних засобів озброєння Повітряних Сил Збройних Сил України.

Використання новітньої елементної бази дає можливість удосконалити тактико-технічні характеристики зразка озброєння та здатність виконувати свої функції з якістю не нижче заданої. Це в свою чергу суттєво підвищить ремонтпридатність, надійність та дозволить зменшити час для визначення технічного стану озброєння.

Підвищені вимоги до надійності радіоелектронної техніки (РЕТ) обумовлено цілим рядом причин[1]:

- зростання складності об'єктів РЕТ, що приводить до зменшення їх надійності;
- подовження термінів експлуатації пристроїв (РЕТ);
- своєчасне відновлення (РЕТ);
- визначенням технічного стану (РЕТ);
- висока вартість радіоелектронних засобів озброєння та ступінь оснащення військових ремонтних органів діагностичним обладнанням.

Вбудовані засоби діагностування вузлів та агрегатів мають обмежений діапазон функціональних можливостей. Від належної працездатності радіоелектронної техніки, як основи радіотехнічних військ РТВ Повітряних Сил Збройних Сил України, залежить в цілому безпека держави.

Враховуючи стрімке удосконалення та розвиток елементної бази по визначенню технічного стану об'єктів РЕТ, виникає необхідність розробки нових

методів і засобів діагностування. В сучасних умовах створюються нові системи технічного діагностування, орієнтовані на елементну базу, що використовує сучасні наукові підходи до процесу діагностування та ремонту, у кінцевому рахунку має кращі показники ефективності технічного діагностування. Удосконалення системи технічного діагностування дасть змогу зменшити час на обслуговування та ремонт в цілому, а також знизити трудомісткість, складність і вартість відновлення РЕТ [2].

Як свідчить, аналіз існуючих способів підвищення ефективності технічного діагностування, актуальним напрямком для зменшення часу відновлення, є удосконалення діагностичних моделей та методик, що застосовуються при визначення технічного стану об'єкту радіоелектронної техніки. Один із шляхів підвищення ефективності функціонування радіоелектронних засобів озброєння є оптимальне застосування діагностуючих засобів та обладнання, яке дасть змогу скоротити час пошуку несправностей та відмов [3].

До основних передумов по скорочення часу для відновлення радіолокаційного озброєння слід віднести *середній час відновлення*. Він може бути визначений виразом (1)

$$T_{\text{в}} = t_{\text{інд}} + t_{\text{лок}} + t_{\text{ус.н}} + t_{\text{налашт}} \quad (1)$$

де:

$t_{\text{інд}}$ – час індикації несправності;

$t_{\text{лок}}$ – час локалізації несправності;

$t_{\text{ус.н}}$ – час усунення несправності;

$t_{\text{налашт}}$ – час налаштування об'єкта.

Як свідчить досвід експлуатації РЕТ, вбудовані системи контролю і діагностування локалізують несправність з глибини до групи ТЕЗ, та призводять до необґрунтованого витрачання запасні частини, інструменти, приладдя (ЗІП), подорожчання експлуатації радіоелектронних засобів озброєння.

У відповідності з проведеними дослідженнями, існує можливість зменшити час відновлення зразка радіоелектронної техніки ($T_{\text{в}}$), за рахунок мінімізації: $t_{\text{інд}}$ – часу індикації несправності; $t_{\text{лок}}$ – часу локалізації несправності. Це передбачає вдосконалення структурних зв'язків системи технічного обслуговування та ремонту, а саме використання енергодинамічних імпульсів в просторово-часовій та частотно-спектральній областях для діагностування цифрових типових елементів заміни, які містять мікропроцесорні великі інтегральні схеми. Такі підходи зможуть забезпечити зниження вартості і скорочення часу відновлення складових частин ТЕЗ, і є на теперішній час найбільш перспективними [4].

Таким чином для підвищення ефективності військової експлуатації радіоелектронних засобів озброєння недостатнього лише оснащення військових ремонтних органів діагностичним обладнанням, що має високу вартість, значні габаритні розміри та низьку достовірність діагностування. Застосування сучасних засобів діагностування та відповідних методів, забезпечить більш якісну експлуатацію радіоелектронних засобів озброєння та дасть змогу підтримувати їх у боєздатному стані та готовності до застосування за призначенням в умовах російської агресії проти України.

Список використаних джерел:

1. Гахович С.В. (2004) Усовершенствованный метод диагностирования цифровых устройств с использованием параметров энергодинамического процесса при

восстановлении их работоспособности в войсковых ремонтных органах (дис... канд. техн. наук) Військовий інституту КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.

2. Вишнівський В.В. Жердев М.К., Ленков С.В., Проценко В.А. (2009) Діагностування аналогових і цифрових пристроїв радіоелектронної техніки. Київ: ТОВ «Компанія ЛІК.
3. Жердев М.К. (2006) Напрями розвитку систем контролю технічного стану і діагностування складних технічних систем. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (3), 22- 25.
4. Ленков Е.С., Жиров Г.Б., Бондаренко Т.В. (2016) Формализованная математическая модель процесса адаптивного технического обслуживания по состоянию сложной радиоэлектронной техники. Информатика та математичні методи в моделюванні , (4), 365 -371.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ – ГІДНЕ ЗДОБУТТЯ ПРИКЛАДНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ НАУКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Голота Анатолій Анатолійович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1574-4163>

науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

Майже 30 років Україна шукала для своїх Збройних Сил необхідну модель морально-психологічної підготовки особового складу. Відбувались чисельні реорганізації структур по роботі з особовим складом, які дістались у нащадок від радянської армії. І правильним було у складний період оновлення нашої державності рішення щодо збереження у будь-якому вигляді певної категорії людей, які безпосередньо відповідали за розвиток національної свідомості військовослужбовців, нарощування їх розуміння необхідності захисту територіальної цілісності України та формування особистості громадянина *своєї* незалежної держави. Це виявилось надто складним процесом і викликало певні невдоволення категоричністю критеріїв до майбутніх захисників України. Але тільки сьогодні, на відстані років, ми бачимо як же були праві ті, хто стояв у витоків нової армії. Тому з порозумінням і повагою ми маємо відноситись до людей, які своєю присутністю робили справу державної ваги в українському війську, яких періодично реформували, трансформували, модернізували тощо щоб досягнути оптимального результату.

Протягом цього часу багатьом посадовцям було важко відірватись від розуміння того, що це вже не компартійна структура, яка має свої органи та важелі впливу у військах. Що ідеологічна робота, виховна робота, морально-психологічна робота вже не має належати окремій категорії представників політорганів, структур виховної роботи або морально-психологічного забезпечення. Що це є спільна, комплексна командна робота багатьох фахівців, справа всіх командирів і начальників, які приймають рішення та віддають накази, виконуючи завдання військово-політичного керівництва держави. Я підтримую думку військового науковця Кротюка В.А., що Збройні Сили України стоять перед необхідністю переорієнтувати роботу з людьми із формування єдиного для всіх світорозуміння й світовідчуття на самостійне індивідуальне продукування кожним позитивного ставлення до виконання військового обов'язку, наповненого високим змістом служіння Батьківщині.

На даний час структурам морально-психологічного забезпечення передані завдання внутрішніх комунікацій стратегічних комунікацій. Вважаю, що все мало б бути навпаки: завдання морально-психологічного забезпечення військ мають бути передані у сферу внутрішніх комунікацій стратегічних комунікацій як їх *змістовна* складова, адже завдання внутрішніх комунікацій ЗСУ, знаходячись в одному інформаційному просторі з завданнями морально-психологічного забезпечення військ, значно їх перекривають та перевищують.

Так на сьогодні таки напрямки діяльності МПЗ як зв'язки з громадськістю, із ЗМІ та з органами місцевої влади вже стали складовими СК. Заходи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу противника на збройні сили і місцеве населення неможливі без співпраці із структурами інформаційно-психологічних операцій СК. Забезпечення іміджу ЗСУ залежить від результатів діяльності кожного

військовослужбовця. В цілому реалізація внутрішніх комунікацій неможлива без взаємодії з усією системою СК.

За Доктриною зі стратегічних комунікацій, затвердженою Главкомом ЗСУ від 12.10.2020 основними завданнями внутрішніх комунікацій є:

- задоволення інформаційних потреб особового складу (зокрема через командирське (бойове) інформування особового складу);
- доведення та роз'яснення цілей і завдань діяльності;
- налагодження двостороннього зв'язку між керівництвом та особовим складом (зокрема з використанням методики "Аналіз проведених дій", результатів роботи груп внутрішніх комунікацій);
- захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника;
- впровадження та дотримання військових традицій;
- забезпечення лідерства військовослужбовців;
- удосконалення процесів об'єктивного інформування у підрозділах;
- мотивація підлеглих.

При цьому в Доктрині стратегічних комунікацій НГУ, затвердженій в листопаді 2021 року, до внутрішніх комунікацій додатково віднесені ще наступні питання:

- формування і розвиток у військовослужбовців відповідних світоглядних установок, ідейних переконань та морально-бойових якостей, необхідних для виконання поставлених завдань;
- підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату у військових колективах.

Якщо об'єднати ці напрямки внутрішніх комунікацій, додати до них напрямки національно-патріотичного виховання, культурологічного забезпечення, цивільно-військового співробітництва, психологічної роботи, соціально-правової роботи тощо, які також реалізуються у інформаційному просторі, то без будь-яких проблем це буде означати, що стратегічні комунікації природно прийшли на зміну морально-психологічному забезпеченню.

Також заслуговують на увагу державні документи, які були нещодавно прийняті. Відповідно до Указу Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 була затверджена Стратегія національної безпеки України, в якій визначено, що Україна розвиватиме інклюзивний політичний діалог через *створення системи стратегічних комунікацій*. Україна зміцнить бойовий потенціал Збройних Сил України, інших органів сил оборони шляхом, зокрема, *допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді тощо*.

У Стратегії воєнної безпеки України, яка була затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021, підкреслено, що всеохоплююча оборона України – це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, *нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі*; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства, у тому числі *духовного та культурного* потенціалів.

Указом Президента України від 17 вересня 2021 року №473/2021 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року про Стратегічний оборонний бюлетень України, в якому визначено, що за результатами реалізації воєнної політики України сили оборони відповідатимуть вимогам ведення всеохоплюючої оборони України та будуть *побудовані на національних і євроатлантичних цінностях*, взаємосумісні з відповідними структурами держав –

членів НАТО, спроможні забезпечити *ведення протиборства в інформаційному просторі* з використанням всього потенціалу держави та суспільства.

Досягнення успіху та визначених цілей *потребує наявності професійно підготовлених і мотивованих військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони, удосконалення системи військової освіти і підготовки військових фахівців, поширення національно-патріотичних ідейних переконань та цінностей, зокрема здійснення заходів військово-патріотичного виховання молоді та її підготовки до військової служби.*

Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року затверджено Стратегію інформаційної безпеки, яка передбачає *створення ефективної системи стратегічних комунікацій, розвиток інформаційного суспільства. Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких важливих завдань: визначення механізмів регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій, закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних студій та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ та населення.*

Таким чином поява доктринальних розробок щодо практичної реалізації стратегічних комунікацій у збройних силах держав НАТО та в подальшому їх опрацювання та впровадження у Збройних Силах України суттєво прискорили об'єктивні умови щодо створення нової філософської парадигми реалізації духовного та культурного потенціалу держави у інформаційній сфері, сприяло природному і реальному переходу системи морально-психологічного забезпечення від обмеженого кола посадових осіб до системи стратегічних комунікацій.

Короткий аналіз ключових положень керівних державних документів показує, що є всі підстави якомога швидше синтезувати завдання систем МПЗ та стратегічних комунікацій СБО у новий проект реалізації духовного та культурного потенціалу держави без будь-якої шкоди для МПС їх особового складу.

Таким чином, Стратегічні комунікації, як гідне досягнення прикладної військової науки в інформаційній сфері, в тому числі:

- забезпечили природній аргументований перехід корпоративної системи морально-психологічного забезпечення до розгорнутої системи стратегічних комунікацій СБО;

- стали підставою формування комплексної державної програми дій щодо реалізації духовного і культурного потенціалів держави як елементів всеохоплюючої оборони;

- виконують роль стандарту НАТО щодо уніфікованої системи інформаційного супроводження військової служби та морально-психологічного впливу на свідомість військовослужбовців.

СЕКЦІЯ Х. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ЗАХОДИ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД НЕБЕЗПЕК, ВИНΙΚАЮЧИХ ПРИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

Губанова А.С.

слухачка магістратури
НУЦЗ України, Україна

Пахота М.М.

слухач магістратури
НУЦЗ України, Україна

Науковий керівник: Ляшевська О.І.

канд. наук з держ. управ., доц.
НУЦЗ України, Україна

Сьогодні в зонах конфліктів по всьому світу регулярно гинуть або калічаться цивільні особи, міста зазнають пошкоджень і руйнуються під час цілеспрямованих або не вибіркових нападів. Людей позбавляють їжі, води та життєво необхідної допомоги, а в деяких випадках голодують як свідому тактику війни.

Гуманітарний і медичний персонал гинуть, поранені, викрадені або іншим чином не можуть дістатися до людей, які потребують допомоги. Вони піддаються правовим перешкодам і навіть формам покарання за неупереджене надання допомоги та догляду людям, які потребують цього, щоб вижити.

Оскільки війна в Україні триває, цивільні особи отримують поранення та гинуть у загрозливій кількості. Критична інфраструктура, така як лікарні та мости, була зруйнована. Лише за чотири місяці війни було скоєно понад 200 нападів на медичні центри. Багато людей було переміщено, причому деякі дісталися до Польщі та Європейського Союзу, а інші намагалися знайти безпеку в інших регіонах України.

В Україні координація діяльності та організація робіт у галузі захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій покладено на Державну службу України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Найважливішим чинником, що впливає на її функціонування, є підготовка керівного складу органів управління ДСНС України до дій в умовах загрози та розвитку надзвичайних ситуацій як мирного, так і воєнного часу.

Захист населення є комплексом взаємопов'язаних за місцем, часом проведення, мети, ресурсами заходів ДСНС України, спрямованих на усунення або зниження на територіях, що постраждали, до прийняттого рівня загрози життю та здоров'ю людей у разі реальної небезпеки.

Захист населення і територій є системою загальнодержавних заходів, які реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, виконавчими органами рад, органами управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного

захисту, підпорядкованими їм силами та засобами підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, добровільними формуваннями, що забезпечують виконання організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Рівень національної безпеки не може бути достатнім, якщо в загальнодержавному масштабі не буде вирішено завдання захисту населення, об'єктів економіки, національного надбання від надзвичайних ситуацій техногенного, природного або іншого характеру.

Загрози життєво важливим інтересам громадян, держави, суспільства поділяються на зовнішні та внутрішні і виникають під час надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та воєнних конфліктів.

Зовнішні загрози безпосередньо пов'язані з безпекою життєдіяльності населення і держави у разі розв'язання сучасної війни або локальних збройних конфліктів, виникнення глобальних техногенних екологічних катастроф за межами України (на землі, в навколосемному просторі), які можуть спричинити негативний вплив на населення та територію держави.

Внутрішні загрози пов'язані з надзвичайними ситуаціями техногенного і природного характеру або можуть бути спровоковані терористичними діями.

До жертв будь-якого збройного конфлікту (війни) належать:

- цивільні, що перебувають у районі воєнних дій і на окупованій території;
- військовополонені чи інші особи, воля яких обмежена через збройний конфлікт;
- поранені та хворі;
- особи, які зазнали корабельної аварії (аварії літального апарата);
- безвісно відсутні особи, а також загиблі (померлі).

Захист населення у НС ґрунтується на наступних принципах:

- захисту підлягає все населення України, а також іноземні громадяни та особи без громадянства, що знаходяться на території країни;
- підготовка та реалізація заходів щодо захисту здійснюється з урахуванням поділу предметів ведення та повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. При цьому заходи щодо захисту населення в НС здійснюються силами та засобами підприємств, установ, організацій, органів місцевого самоврядування;
- у разі виникнення надзвичайної ситуації забезпечується пріоритетність завдань щодо порятунку життя та збереження здоров'я людей;
- заходи щодо захисту населення в НС плануються та здійснюються у суворій відповідності до чинних нормативних правових актів;
- основний обсяг заходів, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій, а також на максимально можливе зниження розмірів збитків та втрат у разі їх виникнення проводиться завчасно. При цьому передбачається використання матеріально-технічних засобів не лише для захисту в умовах надзвичайної ситуації, а й на користь забезпечення функціонування об'єктів економіки та обслуговування населення у повсякденній обстановці;
- планування та здійснення заходів щодо захисту населення у НС проводяться з урахуванням економічних, природних та інших характеристик, особливостей територій та ступеня реальної небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру;

• обсяг та зміст заходів визначаються, виходячи з принципу необхідної достатності та максимально можливого використання наявних сил та засобів.

Основними способами захисту населення, які плануються та проводяться у комплексі, є:

- укриття населення в захисних спорудах;
- евакуація населення;
- використання індивідуальних засобів захисту;
- медичний захист;
- аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи.

При оголошенні загрози нападу населенню слід здійснювати такі дії:

• до оголошення евакуації та розосередження за місцем проживання та роботи забезпечити світломаскувальний режим;

- мати постійно включені засоби масової інформації міста, району;
- розпочати підготовку до евакуації до заміської зони;
- уточнити місця розташування укриттів у разі раптового нападу противника, а сільській місцевості розпочати обладнання протирадіаційних укриттів;
- отримати та привести у готовність до використання засобу індивідуального захисту, у тому числі й медичні засоби захисту;
- продовжувати виробничу діяльність.

Серед організаційних заходів захисту населення, що здійснюються заздалегідь, особливо важливе місце має організація оповіщення про можливе виникнення загрози та способи дії при цьому

Захист населення у надзвичайних ситуаціях – одне з головних завдань цивільного захисту. Він є комплексом заходів, що проводяться з метою не допустити або максимально знизити загрозу життю та здоров'ю людей. Реагування на надзвичайні ситуації включає постійний моніторинг потенційних загроз та небезпек, підтримання готовності сил, засобів та необхідних ресурсів, оперативне залучення органів надзвичайного управління відповідного рівня, своєчасне та правильне застосування способів захисту людей, мобілізація необхідних фінансових та матеріальних ресурсів для надання допомоги у зоні лиха та багато інших факторів.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" №1809-III. -- К., 2000.
2. Закон України "Про правові засади цивільного захисту" від №135 IV, 24 червня 2004. -- К., 2004.
3. Бикова О.В. та ін. Основи цивільного захисту: Навч. посібник; заг. ред. канд. іст. наук М.В. Болотських; МНС України, Ун-тет цивільного захисту України, Ін-тут держ. упр. у сфері цивільного захисту. - К., 2008. - 223 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ГАЗООБМІНУ В ЗАКРИТОМУ ПРИМІЩЕННІ ПІД ЧАС ПОЖЕЖІ

Пелипенко Микола Миколайович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1961-5008>

канд. пед. наук, старший науковий співробітник

відділу організації наукової діяльності

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Лагно Денис Вікторович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3663-6858>

науковий співробітник відділу організації наукової діяльності

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Газообмін – це рух конвективних газових потоків, що виникають за наступних умов:

- наявності самої пожежі;
- різниці температур нагрітих продуктів згоряння та холодного повітря;
- вітрових навантажень;
- примусової вентиляції у приміщенні.

Процес газообміну в закритому приміщенні під час пожежі має велике значення при організації евакуації людей та матеріальних цінностей, які є першочерговими заходами під час ліквідації пожеж. Тому дана корисна модель має як теоретичну, так і практичну цінність.

Рух холодного повітря, що надходить у приміщення, та диму, що виходить із приміщення, підпорядковується законам гідродинаміки.

Найбільш суттєвим фактором руху газів є перебіг реакції горіння. Пожежа у приміщенні призводить до значного підвищення температури повітря, що збільшує інтенсивність газообміну.

На початковій стадії пожежі горіння протікає за рахунок повітря, яке знаходиться у приміщенні, газообміну з навколишнім середовищем немає. При цьому деякий час пожежа не обмежується ні пожежним навантаженням, ні об'ємом горючих матеріалів, які знаходяться в приміщенні та можуть спалахнути, ні повітрообміном. З часом горіння інтенсифікується, а енергія, що виділяється, йде на нагрівання повітря, конструкцій і пального матеріалу.

При збільшенні площі горіння потужність теплового потоку збільшується, газове середовище над осередком горіння сильніше нагрівається, утворюються потужні конвективні потоки, які призводять до циркуляції всієї маси газів у приміщенні. У нижній частині приміщення відбувається підсмоктування повітря, частина якого взаємодіє з горючою речовиною. Надлишок цього повітря поєднується з продуктами горіння. При невеликій висоті приміщення гарячі потоки можуть досягати перекриття та обігрівати його. Продукти горіння, що остигають за рахунок теплопередачі біля стелі та стін приміщення, опускаються вниз. Безперервна циркуляція газових потоків супроводжується підвищенням середньооб'ємної температури у приміщенні [1, с. 50; 2, с. 46-49; 3].

Методи управління газообміном під час пожежі:

- зниження тиску у верхній частині приміщення, що горить, шляхом відкачування нагрітих продуктів горіння пересувними димососами і використання систем примусового видалення диму і вентиляції приміщень.

- підвищення ефективності процесу вентиляції приміщення за рахунок розкриття витяжних отворів в зоні, де створюється максимальна температура і тиск продуктів горіння.

- зниження температури і осадження продуктів горіння розпиленими струменями води.

- регулювання співвідношення площ припливних і витяжних отворів. Нейтральна зона завжди розташовується ближче до тих отворів, площа яких більше.

- підвищення тиску повітря в нижній частині приміщення шляхом нагнітання повітря в нижню частину приміщення димососа.

Характер руху повітряних мас залежить від об'єму приміщення, наявності отворів та їх взаємного розташування (рис. 1 та рис. 2).

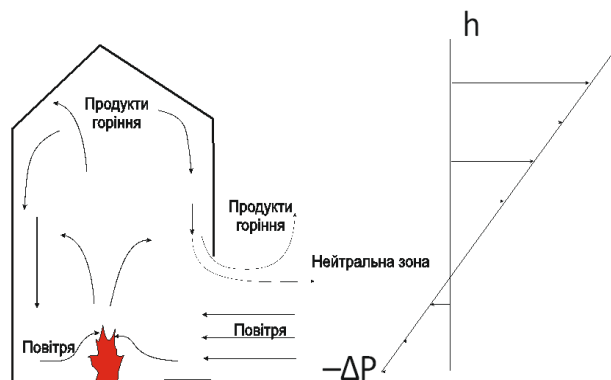

Рис. 1. Газообмін через нижні припливно-витяжні прорізи

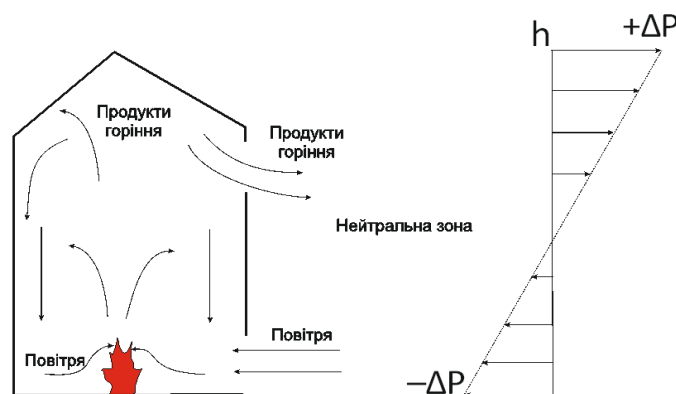

Рис. 2. Газообмін через відкриті нижні і верхні прорізи

Якщо газообмін здійснюється через прорізи (отвори), розташовані на різному рівні, їх можна умовно розділити на припливні (знаходяться внизу, з них надходить свіже повітря до приміщення) та витяжні (знаходяться вгорі, з них гарячі продукти згоряння виходять в атмосферу). Висота нейтральної зони залежить в тому числі і від розташування цих отворів.

Метою роботи є створення мобільного макету для демонстрації газообміну в закритому приміщенні під час пожежі.

Поставлена задача вирішується шляхом створення задимлення в умовному приміщенні з подальшим газообміном через відкриті припливний (нижній, дверний) та витяжний (верхній, віконний) прорізи з фіксацією необхідних показників.

Висновки. Таким чином, ми матимемо змогу визначити висоту нейтральної зони як одну з найважливіших характеристик газообміну в закритому приміщенні під час пожежі і практично (за допомогою вимірювальної шкали), і теоретично – з використанням формул, а також порівняти отримані дані.

Список використаних джерел:

1. Білим П. А., Фесенко Г. В. Курс лекцій з дисципліни «Теорія горіння та вибуху» (для студентів 4-го курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.170202 «Охорона праці») / Г. В. Фесенко. – Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012.
2. Визначення та прогнозування небезпечних факторів пожежі: Практичний посібник / Дерев'янка І. Г., Сенчихін Ю. М., Шаршанов А. Я. – Харків: АЦЗУ, 2006. – 68 с.
3. Пожежна тактика / П. П. Ключ, В. Г. Палюх, А. С. Пустовой та ін. – Харків: Основа, 1998. – 592 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНА ПОБУДОВА ЛАНКИ ОТГ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЄДСЦЗ

Кришталь Тетяна Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9715-2689>

Д-р. екон. наук, професор, завідувачка кафедри
управління у сфері цивільного захисту

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Пасинчук Кирило Миколайович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6007-834X>

канд. пед. наук, доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

Пасинчук Катерина Анатоліївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7128-3624>

канд. пед. наук, доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України, Україна*

В умовах децентралізації влади актуальним є питання побудови такої системи захисту населення і територій ОТГ від надзвичайних ситуацій (НС) у мирний час та в особливий період, яка спроможна забезпечити безпеку громадян.

З метою запобігання НС, реагування на них та ліквідації їх наслідків в кожній ОТГ необхідно створити ефективну місцеву систему цивільного захисту.

Забезпечення реалізації заходів цивільного захисту в межах певної адміністративно-територіальної одиниці здійснюється територіальною підсистемою ЄДСЦЗ, до складу якої, входять ланки та їх субланки, що утворюються органами місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 4 Кодексу цивільного захисту України цивільний захист – це комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від НС та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки [1].

Єдина державна система цивільного захисту – сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту [2].

Згідно статті 19 Кодексу цивільного захисту одним із повноважень органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту є забезпечення виконання завдань створеними ними ланками територіальних підсистем [1].

Ланки територіальних підсистем ЄДСЦЗ створюються [3]:

1) Радою міністрів Автономної Республіки Крим – у районах Автономної Республіки Крим;

2) районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями – у районах, районах у містах Києві та Севастополі.

Субланки ланок територіальних підсистем створюються виконавчими органами сільських, селищних, міських рад.

Безпосереднім керівником ланки ОТГ територіальної підсистеми ЄДСЦЗ є голова ОТГ.

Ланка ОТГ територіальної підсистеми ЄДСЦЗ виконує завдання, які визначено Кодексом цивільного захисту України, постановою КМУ від 09.01.2014 № 11 «Про затвердження Положення про ЄДСЦЗ» [1, 2].

Ланка ОТГ має два рівні: місцевий та об'єктовий.

До складу ланок та їх субланок входять постійно діючі органи управління, координаційні органи, сили цивільного захисту, відповідні суб'єкти господарювання, які виконують завдання цивільного захисту.

Постійно діючими органами управління цивільного захисту ланки ОТГ є:

- на місцевому рівні – виконавчий комітет ради ОТГ, підрозділ з питань цивільного захисту ради ОТГ (управління, відділ, відділення, сектор), підрозділ територіального органу ДСНС України у відповідній області;

- на об'єктовому рівні – органи управління (керівники) підприємств, установ та організацій усіх форм власності, а також підрозділи суб'єктів господарювання (посадові особи) з питань цивільного захисту.

Координуючими органами є:

- на місцевому рівні – місцева комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій ОТГ, яка діє відповідно до Положення про неї;

- на об'єктовому рівні – комісії з питань надзвичайних ситуацій суб'єктів господарювання, які діють відповідно до положень про них.

Тимчасовими органами управління ланки ОТГ є:

1) на місцевому рівні:

- керівник робіт з ліквідації наслідків НС місцевого рівня, який призначається розпорядженням голови ОТГ у разі виникнення НС місцевого рівня;

- спеціальна комісія з ліквідації наслідків НС місцевого рівня, яка створюється у разі необхідності при виникненні конкретної НС місцевого рівня;

- штаб з ліквідації наслідків НС, який створюється керівником робіт з ліквідації наслідків НС;

- тимчасові органи з евакуації (комісія з питань евакуації, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації), які утворюються за рішенням виконкому ради ОТГ;

2) на об'єктовому рівні:

- керівник робіт з ліквідації наслідків НС об'єктового рівня, який призначається наказом керівника суб'єкта господарювання;

- спеціальна комісія з ліквідації наслідків НС об'єктового рівня;

- штаб з ліквідації наслідків НС об'єктового рівня;

- тимчасові органи з евакуації (комісія з питань евакуації, збірні пункти евакуації), які утворюються наказом керівника суб'єкта господарювання.

Для забезпечення управління, координації дій органів управління ланки ОТГ та підпорядкованих їм сил цивільного захисту, здійснення цілодобового чергування та забезпечення збору, оброблення, узагальнення та аналізу інформації про обстановку

на місцевому рівні функціонує черговий ради ОТГ, а на об'єктовому – чергові (диспетчерські) служби суб'єктів господарювання.

До складу сил цивільного захисту ланки ОТГ на місцевому рівні входять:

- підрозділи (частини) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України, які підпорядковані ГУ ДСНС України у відповідній області і розташовані на території ОТГ;

- комунальні аварійно-рятувальні служби;

- територіальні спеціалізовані служби цивільного захисту, які утворюються шляхом об'єднання об'єктових підрозділів у відповідну територіальну спеціалізовану службу ЦЗ місцевого рівня;

- територіальні формування цивільного захисту, які утворюються шляхом об'єднання об'єктових підрозділів у відповідні територіальні формування;

- підрозділи добровільної пожежної охорони;

- підрозділи місцевої пожежної охорони.

Силами цивільного захисту ланки ОТГ об'єктового рівня є:

- непрофесійні аварійно-рятувальні служби;

- об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту;

- об'єктові формування цивільного захисту.

Отже, як бачимо, ланки ОТГ за своєю структурою і завданнями, що на них покладаються, не відрізняються від усіх раніше створених ланок територіальних підсистем ЄДСЦЗ. Проте, основною проблемою при створенні ланки ОТГ є дефіцит кадрів, підготовлених у сфері цивільного захисту. Для вирішення цієї проблеми необхідно організувати підготовку персоналу ОТГ у сфері цивільного захисту в НМЦ ЦЗ областей.

Організація і структура ланок ОТГ територіальних підсистем ЄДСЦЗ потребує подальшого удосконалення з урахуванням спроможності їх функціонування в умовах воєнного стану та приведення у відповідність до вимог чинного законодавства України. Нагальним є вирішення таких питань: оновлення та модернізація існуючого фонду захисних споруд цивільного захисту, створення передумов для будівництва нових захисних споруд цивільного захисту; приведення до рівня сучасних вимог матеріально-технічного оснащення органів управління та сил цивільного захисту, заміна і модернізація пожежної та аварійно-рятувальної техніки та спорядження; удосконалення системи оповіщення населення.

Підсумовуючи вищезазначене, констатуємо, що ланка ОТГ територіальної підсистеми ЄДСЦЗ є складовою системи цивільного захисту ОТГ, на яку покладено завдання щодо запобігання НС, реагування на них та ліквідації їх наслідків, надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 року № 11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>.
3. Про затвердження типових положень про функціональну і територіальну підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2015 року № 101. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-2015-%D0%BF#Text>.

СЕКЦІЯ XI. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGIES OF DNA SEQUENCING BY NEW GENERATION METHODS

Prilutskiy Sergiy Pavlovich

holder of a master's degree in the specialty 091 Biology
Melitopol State Pedagogical University. Bohdan Khmelnytsky, Ukraine

Sequencing is currently known as a method of analyzing the amino acid or nucleotide sequence of biopolymers or nucleic acids. This technology is most actively used to determine the nucleotide sequence in the DNA of living organisms. The main purpose of this technology is to determine the presence of genetic mutations in nucleic acid sequences. This technology is widely used in the medical field, which leads to the need for the development and search for the latest effective sequencing methods for the identification and possible correction of areas of certain genomic structures.

The most common method of DNA sequencing today is the Sanger method. This method is a dideoxynucleotide technology or chain breaking technology. During Sanger sequencing, an oligonucleotide with a diameter of about 20 links is hybridized with a specialized zone of one of the chains of the sequenced site. Usually, the oligonucleotide acts as a primer in the reaction of the sequencing process, which supplies special auxiliary enzymes to initiate the synthesis of the chain in the complementary matrix. As a result, a special set of oligonucleotides of different lengths is formed in each test tube during symbiosis with DNA polymerase. It should be noted that Sanger DNA sequencing cannot be performed without ionizing radiation. The role of radioactive isotopes in the use of this technology is due to the ionization of one of the deoxynucleotides (dTTP). Moreover, in order to determine the nucleotide sequence of the sequenced segment of the DNA molecule, a radioautograph is used, which also contains certain radioactive isotopes [1, p. 331].

Despite the widespread use of the Sanger method even today, scientists are trying to use more alternative and more modern methods for sequencing macromolecular structures, namely nucleic acids. This is a new generation DNA segment sequencing technology. The main differences with conservative methods are that the technology of the new generation allows determining the sequence of several genomic regions at once. The field of using nanotechnology in biotechnology and medicine is gradually gaining momentum. Nanomaterials have also found a place in sequencing technologies. As a result, a new technology for DNA molecule sequencing was developed, which is called nanopore. It represents the biophysical experimental methods of conducting studies of the sequencing procedure, namely the measurement of the current of ions through a nanopore in a certain membrane. When nucleotides pass through this pore, the current voltage gradually decreases. The time at which the ionic voltage changes and the magnitude of its drop depends on which nucleotide is inside the pore [1, p. 341]. Nanopore sequencing allows detecting pathogenic changes in the genetic structures of the DNA molecule even before the mechanism of pathogenesis at the macromolecular level begins. The most likely and

promising direction is that it can be used to detect mutagenesis characteristic primarily of oncology, the information of which is located in DNA regions [2, p. 9]. In addition to the nanopore method of sequencing DNA segments, biotechnologies also use the following methods: single-molecule sequencing, single-molecule real-time sequencing, massively parallel cognitive sequencing, and others. Most of these applied methods are currently in an active phase of experimental research for widespread use in the medical field.

New-generation sequencing technology using various methods will make it possible to detect mutations in the genomic structures of the DNA molecule in the early stages before the mechanism of the development of pathogenic factors begins, and with the help of auxiliary technologies, such as nanotechnological tools, it is quite possible to develop a technique for editing problematic parts of the genome.

References:

1. Syvolob A. In Molecular biology: a textbook / A.V. Syvolob K.: Publishing and Printing Center, Kyiv University. 2008. 384 p.
2. Yevdoshchenko I.M. Nanopore sequencing to determine genetic changes: dip. work/ KPI named after Sikorsky Kyiv. 2020. 78 p.

АМАРАНТ ЯК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА КУЛЬТУРА

Ходаніцька Олена Олександрівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5887-1755>

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри біології

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, Україна

Козішкурт Марина Русланівна

здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського, Україна

Одним із найважливіших завдань агробіології та сільського господарства є достатнє забезпечення населення харчовою продукцією. Проте через зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва і загальний спад купівельної спроможності населення вживання в їжу білків, зокрема і тваринного походження, зменшується. Тому виникає необхідність пошуку альтернативних джерел білка та інших макро- і мікронутрієнтів серед нетрадиційних або малопоширених культур, наприклад, сочевиці, нуту, льону, сорго, конопель, ожини, журавлини тощо.

Амарант також належить до нішевих сільськогосподарських культур та характеризується високою біологічною цінністю як зерна, так і зеленої маси, що містять значну кількість амінокислот і білків, харчових волокон, елементів мінерального живлення, біологічно активних речовин, а в зерні – ще й високоякісну олію.

Амарант – це група з понад 60 різних видів зернових [1]. Амарант має кілька напрямків використання. Наприклад, молоді рослини та мікрозелень вживаються в їжу як овочева культура. Насіння містить цінну олію і водночас класифікується як псевдозлак. Крім того, з пагона та насіння отримують біологічно активні речовини. Також амарант є цінною кормовою культурою, використовується зелена маса, силос, зерно.

Поживні речовини, що містяться в амаранті, можуть мати значну користь для здоров'я як частина здорового харчування. Зелень, насіння та олія амаранту використовуються в кулінарії для приготування супів, салатів, випічки, напоїв, каш [2].

Насіння амаранту є важливим джерелом білків (близько 14,0-16,5%). Білок знаходиться в ембріоні і, на відміну від звичайних зернових культур, таких як пшениця, білки складаються в основному з глобулінів та альбумінів [6].

Останнім часом амарант набув більшої актуальності, оскільки це псевдозлак без глютену. Важливо, що протеїни амаранту містять дуже мало або зовсім не містять проламінів, які не мають гліадину, секалінів або хордеїну, що є в певних кількостях в злаках і мають токсичний вплив при целіакії [4]. Протеїн амаранту є чудовим джерелом усіх необхідних амінокислот. ФАО/ВООЗ запропонували ввести амарант в харчування дітей дошкільного віку, оскільки білок амаранту має достатній рівень таких незамінних амінокислот, як триптофану, гістидину, валіну, фенілаланіну, лізину та треоніну [5].

В амаранті серед вуглеводів переважає крохмаль, але його вміст менший, ніж у злаках. Амарант має гіпохолестеринемічний ефект і викликає зниження рівня вільних жирних кислот. Амарант і його олія здатні значно знизити рівень

холестерину у складі ЛПНЩ крові без зниження рівня холестерину в ЛПВЩ, що має важливе значення для біохімічного гомеостазу організму.

В амарантовій олії від 75 до 77% жирних кислот є ненасиченими. Лінолева кислота має найвищу концентрацію (47,5-47,8%). Крім того, високим є вміст олеїнової кислоти (23,7-32,9%) і пальмітинової кислоти (12,3-20,9%) [6].

Амарант також є важливим джерелом вітамінів, зокрема, рибофлавіну (0,19-0,23%) і аскорбінової кислоти (4,5-5,0%). Кількість пантотенової кислоти – в середньому 1,4-1,6 мг/100г. Важливо, що у зерні амаранту присутні токофероли в концентрації 1,5-3,0 мг/100г, що сприяє тривалій стабільності олії. Концентрація фолатів становить близько 85-90 мг/100г, що є необхідним для нормального перебігу внутрішньоутробного розвитку.

Кальцій, магній і залізо є мінералами, яких не вистачає в продуктах без глютену, проте вживання амаранту дозволяє вирішити цю проблему. Загалом вміст мінеральних речовин в амаранті приблизно вдвічі більше, ніж в інших злаках. Серед мінеральних сполук в насінні найвищим є вміст заліза, фосфору, магнію, калію, натрію, кальцію, мангану тощо [2].

Амарант містить значну кількість антиоксидантів, поліфенолів та інших фізіологічно активних речовин, зокрема, кверцетин, рутин, ферулову і галову кислоту, антоціани тощо [5].

Овочеві різновиди амаранту відрізняються коротшим колосовидним суцвіттям, глянцевою чорною насінням та невизначеним характером росту. Молоді листки амаранта є джерелом фітонутрієнтів, антиоксидантів, мінералів і вітамінів, які сприяють здоров'ю та гарному самопочуттю. Зелень містить всього 23 калорії на 100 г. При цьому листя амаранту не містять холестерину, характеризуються значною кількістю харчових волокон, заліза, калію, цинку, ретинолу, аскорбінової кислоти, філохінону, фолатів, сквалену [3].

У фітотерапії використовують листки, стебла, корені та суцвіття амаранту, а також олію.

Амарант використовують як цінну добавку до кормів для тварин. Зерно сортів кормового напрямку містить 15-18% протеїну, 4-6% ліпідів, 55-65% крохмалю, а також пектинові речовини, мінеральні елементи. До комбікормів додають макуху, шрот з насіння, а також трав'яні гранули з амаранту. Крім значної концентрації білків, цінним є амінокислотний профіль таких добавок, адже включає 18 з 20 необхідних амінокислот, а кількість лізину вдвічі більша, ніж в протеїнах пшениці [6]. Амарантовий комбікорм використовують для годівлі птиці, свиней, кролів, риб, силос у поєднанні з кукурудзяним – для корів та овець. При цьому в господарствах відмічається прискорення росту, покращення репродуктивної функції, підвищення імунітету у тварин.

Таким чином, амарант є надзвичайно цінним та перспективним як продовольча та кормова культура. З цієї рослини використовується зерно, олія, зелена маса та проростки. Питання розширення можливих сфер застосування амаранту потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Assad, R., Reshi, Z. A., Jan, S., & Rashid, I. (2017). Biology of amaranths. *The botanical review*, 83(4), 382-436.
2. Chandra, S., Dwivedi, P., Baig, M. M. V., & Shinde, L. P. (2018). Importance of quinoa and amaranth in food security. *Journal of Agriculture and Ecology*, 5, 26-37.

3. Dodok, L., Modhir, A. A., Buchtova, V., Halasova, G., & Poláček, I. (1997). Importance and utilization of amaranth in food industry. Part 2. Composition of amino acids and fatty acids. *Food/Nahrung*, 41(2), 108-110.
4. Mlakar, S. G., Turinek, M., Jakop, M., Bavec, M., & Bavec, F. (2009). Nutrition value and use of grain amaranth: potential future application in bread making. *Agricultura*, 6(4), 43-53.
5. Ogrodowska, D., Zadernowski, R., Czaplicki, S., Derewiaka, D., & Wronowska, B. (2014). Amaranth seeds and products—the source of bioactive compounds. *Polish Journal of Food and Nutrition Sciences*, 64(3).
6. Wolosik, K., & Markowska, A. (2019). *Amaranthus Cruentus* taxonomy, botanical description, and review of its seed chemical composition. *Natural Product Communications*, 14(5), 1934578X19844141.

СЕКЦІЯ XII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ALLELOPATHIC INFLUENCE OF CORNFLOWER SEEDS ON ONTOGENESIS OF CEREAL CROPS

Zaporozhets V.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3946-211X>

PhD student

Poltava State Agrarian University, Ukraine

Pospelov S.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0433-2996>

Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Head of the Department
of Agriculture and Agrochemistry named after V.I. Sazanov

Poltava State Agrarian University, Ukraine

Cornflower (*Centaurea cyanus* L.) is a medicinal, food and ornamental plant, widely used in official and folk medicine in many countries. Raw cornflower blue - inflorescences (baskets), as a rule, are harvested in nature. However, due to the increase in the level of chemicalization in agriculture, the natural populations of cornflowers are declining. Therefore, the cultivation of blue cornflower as a medicinal plant is becoming a topical issue of medicinal plant growing [4].

In natural habitats, cornflower accompanies winter and spring cereals, especially rye [3]. This is due to similar cycles of cultural development. However, in the literature there are data on the allelopathic interaction of cultivated plants and cornflowers and the presence of allelopathically active substances that can affect plants in the agrocenosis [2].

The task of our research was to study the allelopathic effect of blue cornflower seeds and cultivated plants during their joint germination. For this purpose, the method of co-germination of plant seeds in a Petri dish was used [1]. For this purpose, cornflower seeds and cultivated plants were laid out on alternating rows on filter paper four times, 5 ml of distilled water was added and placed in a thermostat at a temperature of +23 °C for germination. To compare the interaction, cornflower seeds and cultivated plants were germinated separately in parallel by this method. After three days, the length of the seedlings and roots, their weight were estimated. The results are shown in Figures 1–3.

The obtained data allow us to conclude about the specific allelopathic influence of cultures on each other. When co-germinated with barley, its isolation had a positive effect on the length of seedlings and roots (+34.3% and 70.5%, respectively), but the mass indicators decreased: 60% by weight of seedlings and 50% by weight of cornflower roots. At the same time, barley plants developed worse during co-germination. The length of the coleoptile decreased by 14% and the roots by 12.4%. More significant data were obtained when estimating the mass of experimental plants. The mass of cornflower seedlings decreased by 60% during co-germination, and the mass of barley decreased by the same amount. Similar patterns were observed for the mass of roots: in cornflower it decreased by 50%, and in barley - by 66%.

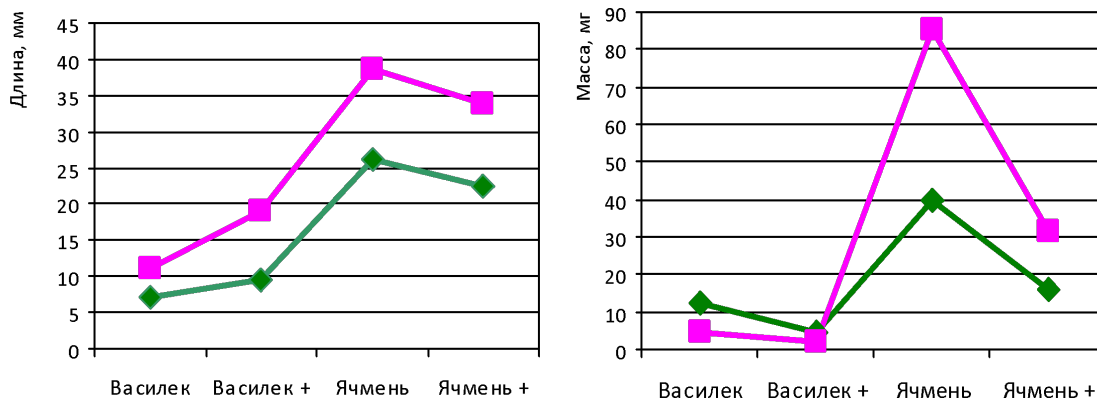

Fig. 1. Mutual influence of seeds of cornflower and sowing barley during germination

When studying the joint germination of seeds of cornflower and winter wheat, a positive effect of winter wheat secretions on the germination of blue cornflower is noted (Fig. 2). The length of cornflower seedlings increases by 27%, and their mass - by 2%. The roots of cornflower become longer by 48%, and the mass has increased by 19%. At the same time, the isolation of cornflower seeds somewhat inhibited the development of winter wheat seedlings by 11–25%.

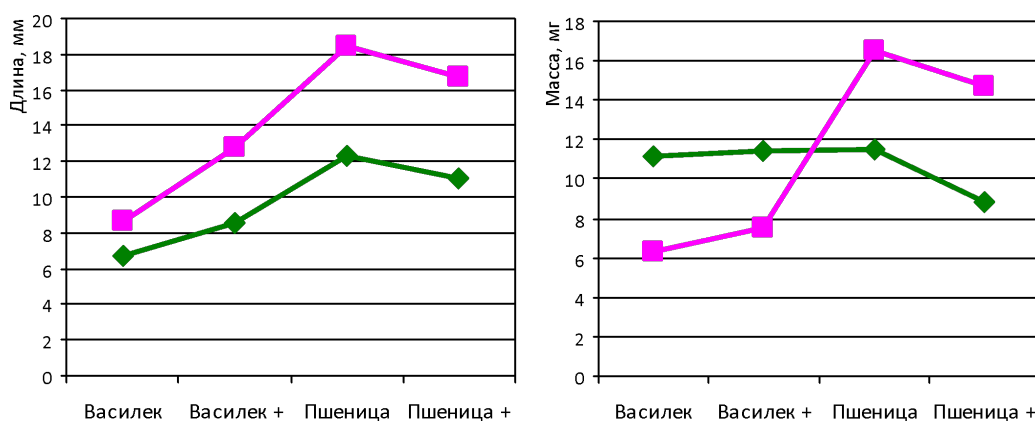

Fig. 2. Mutual influence of seeds of blue cornflower and winter wheat during germination

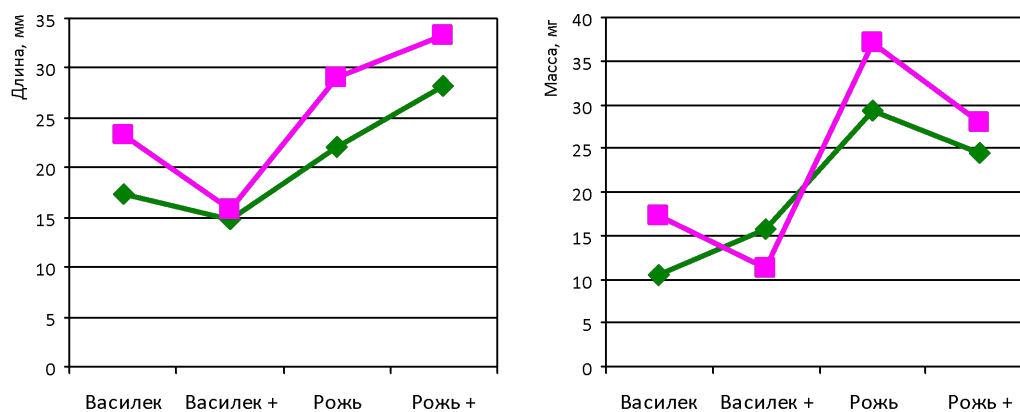

Fig. 3. Mutual influence of seeds of blue cornflower and rye during germination

Interesting data were obtained during the germination of cornflower seeds together with winter rye seeds. As is known, these cultures often accompany each other in agrocenoses, which is associated with the similarity of their developmental biology [4]. Our experiments give grounds to conclude that the presence of cornflower in crops to a greater extent and positively affects the development of rye than vice versa. The length of cornflower seedlings decreased by 15% during joint germination, but their weight increased by 50%. As for the roots, their length was 33% less, and their weight was 36% less. At the same time, the length of winter rye seedlings increased under the influence of germinating cornflower seeds by 29%, and roots - by 14.6%. However, the mass indices in the rye + cornflower variant were less than in the germination of rye seeds alone [5].

These data suggest complex allelopathic interactions between blue cornflower and grain crops during their joint germination.

References:

1. Larkina M.S., Kadyrova T.V., Ermilova E.V. (2011) Phenolic compounds of species of the genus *Centaurea* of the world flora. Chemistry of plant raw materials. 7-14.
2. Luneva N.N., Sokolova T.D., Nadtochiy I.N. (2007) Assessment of weed infestation of agricultural crops in the Novgorod region. Herald of plant protection. 3. 34-45.
3. Shokhina N.K., Dolgikh A.P. (2006) Features of growth, productivity and economic efficiency of *Centaurea cyanus* L. Plant resources. 26.3.297-3.
4. Karomatov I. D., Ruzikulov F. Kh., Boltaev O. B., Rustamoa Z. A. (2021) Blue cornflower medicinal plant. Biology and Integrative Medicine. 173-183.
5. Khanina M. A., Rodin A. P., Podolina E. A., Khanina M. G., et al. (2018) Elements of the aerial part of *Centaurea cyanus* L. Bulletin of Voronezh State University. Series: Chemistry. Biology. Pharmacy 3. 30-36.

ПОКАЗНИКИ АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗСАДНИКАХ РОЗМНОЖЕННЯ НОВОСТВОРЕНИХ СКЛАДНОГІБРИДНИХ ПОПУЛЯЦІЙ ЕСПАРЦЕТУ

Вінюков Олександр Олександрович

Д-р. с.-г. наук, с. д., директор

*Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН,
м. Покровськ, Донецька обл., Україна*

Бондарева Ольга Браунівна

канд. техн. наук, старший науковий співробітник, учений секретар

*Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН,
м. Покровськ, Донецька обл., Україна*

Гавриш Сергій Леонідович

старший науковий співробітник

*Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція НААН,
м. Покровськ, Донецька обл., Україна*

Внаслідок погіршення кліматичних умов, що спостерігаються в останні роки, не завжди вдається заготовити необхідну кількість кормової маси [1, 2].

В ґрунтово-кліматичних, економічних та соціальних умовах південно-східного регіону України, які характеризуються високою еродованістю ґрунтів з лужною реакцією ґрунтового розчину, дефіцитом вологи, частими та тривалими посухами з високою температурою повітря, низькими температурами повітря на фоні недостатнього снігового покриву в зимовий період, високою вартістю та значним скороченням систем зрошення дуже важливу роль у вирішенні проблеми забезпечення тваринництва кормовим білком відіграє еспарцет [3-5]. Це найменш енерговитратна та найстійкіша до несприятливих погодних умов бобова кормова культура, яка забезпечує повноцінну годівлю сільськогосподарських тварин.

В основу наших наукових досліджень покладено завдання створити сорти еспарцету з генетично обумовленим високим потенціалом продуктивності насіння та кормової маси, толерантні до впливу довготривалих ґрунтових посух, краще пристосованих до вирощування в агрофітоценозах на еродованих та малопродуктивних ґрунтах.

Селекційний процес спрямовується на надання кращим місцевим формам рослин бажаних властивостей способом міжвидової та міжсортової гібридизації методом полікросу з наступним індивідуальним, масовим, позитивним та негативним добором. В якості вихідного матеріалу використовуються рослини з власних селекційних розсадників, з колекцій інших наукових установ, дикі форми місцевого походження та з інших регіонів.

В 2020 році закладені два розсадника розмноження складногібридних популяцій, створених в 2019 році у розсадниках добору і направленою запилення. Складногібридна популяція № 1 налічувала в своєму складі 8 популяцій, відібраних за традиційними критеріями добору з урахуванням показників інтенсивності росту кореневої системи на початкових етапах органогенезу. Друга складногібридна популяція сформована за тими ж принципами, що і перша, але має в своєму складі

7 популяцій, що відносяться до іншої групи за своїми морфологічними та біологічними властивостями.

Основним завданням досліджень в перший рік життя було встановити адаптивний потенціал цих популяцій до несприятливих гідротермічних умов. Цієї мети досягали через визначення коефіцієнту негативної дії посухи ($K_{ндп}$) на інтенсивність розвитку кореневої системи, виживання сходів і стан рослин перед припиненням осінньої вегетації. Тому, для вирощування кореневої системи одночасно з проведенням сівби в полі закладали контрольні посіви в поліпропіленові циліндричні контейнери по 56 рослин від кожної вихідної популяції (1 блок × 7 контейнерів × 8 рослин). Кожну складногібридну популяцію закладали в два строки: 15 квітня і 10 серпня 2020 року.

В результаті проведених обліків і спостережень встановлено, що у складногібридної популяції № 1 $K_{ндп}$ інтенсивності розвитку кореневої системи на початкових етапах органогенезу в перший рік життя дорівнював 1,41, $K_{ндп}$ виживання сходів в літньо-осінній період – 1,54, $K_{ндп}$ кількості пагонів на одній рослині та висоти рослин перед припиненням осінньої вегетації складав 1,47 та 1,46 відповідно (табл. 1).

Таблиця 1.

**Інтенсивність розвитку кореневої системи
складногібридної популяції № 1 у 2021 році**

Ознака	Строк сівби	Вихідні популяції	Нова популяція	Відхилення, +/-
Об'єм кореневої системи, см ³	15.04.2020	8,34	9,83	+ 1,49
	10.08.2020	5,37	6,97	+ 1,60
	$K_{ндп}$	1,55	1,41	- 0,14
Виживання сходів, %	15.04.2020	74,94	89,13	+ 14,19
	10.08.2020	45,19	57,88	+ 12,69
	$K_{ндп}$	1,66	1,54	- 0,12
Кількість пагонів на одній рослині, шт.	15.04.2020	24,65	28,17	+ 3,52
	10.08.2020	15,99	19,16	+ 3,17
	$K_{ндп}$	1,54	1,47	- 0,07
Висота рослин, см	15.04.2020	24,67	28,54	+ 3,87
	10.08.2020	16,57	19,55	+ 2,98
	$K_{ндп}$	1,49	1,46	- 0,03

За всіма основними господарсько-цінними ознаками інтегральний коефіцієнт негативної дії посухи складногібридної популяції № 1 не перевищував цей показник у порівнянні з вихідною популяцією. Це свідчить про кращу здатність адаптуватися до дії несприятливих абіотичних чинників та їх згубному впливу на розвиток рослин в період формування основних елементів продуктивності.

Аналогічна закономірність зміни ступеню прояву основних господарсько-цінних ознак спостерігалась і в складногібридній популяції № 2. $K_{ндп}$ інтенсивності розвитку кореневої системи на початкових етапах органогенезу в перший рік життя дорівнював 1,45, $K_{ндп}$ виживання сходів в літньо-осінній період – 1,57, $K_{ндп}$ кількості пагонів на одній рослині та висоти рослин перед припиненням осінньої вегетації складав 1,48 та 1,47 відповідно (табл. 2).

Одержані результати показують, що у новостворених популяціях $K_{ндп}$ за всіма ознаками був нижчий у порівнянні з популяціями, з яких вони створені. Це свідчить про те, що проведені у попередні роки добори вихідного матеріалу за новими

критеріями дозволили значно покращити їх адаптивний потенціал популяцій і вплив негативної дії посухи на розвиток рослин в перший рік життя був не такий згубний.

Таблиця 2.

**Інтенсивність розвитку кореневої системи
складно-гібридної популяції № 2 у 2021 році**

Ознака	Строк сівби	Вихідні популяції	Нова популяція	Відхилення, +/-
Об'єм кореневої системи, см ³	15.04.2020	7,95	9,11	+ 1,16
	10.08.2020	5,09	6,28	+ 1,19
	К _{ндп}	1,56	1,45	- 0,11
Вживання сходів, %	15.04.2020	71,16	84,93	+ 13,77
	10.08.2020	43,20	54,10	+ 10,90
	К _{ндп}	1,65	1,57	- 0,08
Кількість пагонів на одній рослині, шт.	15.04.2020	23,69	26,84	+ 3,15
	10.08.2020	15,47	18,14	+ 2,67
	К _{ндп}	1,53	1,48	- 0,05
Висота рослин, см	15.04.2020	24,51	27,02	+ 2,51
	10.08.2020	16,29	18,38	+ 2,09
	К _{ндп}	1,50	1,47	- 0,03

Основним завданням досліджень на другий рік життя було встановити адаптивний потенціал цих популяцій до несприятливих гідротермічних умов та розмножити для подальших досліджень насіння новостворених популяцій.

Поставленої мети досягали шляхом визначення інтегрального коефіцієнту негативної дії посухи (І_{ндп}), який відображає середньозважений негативний вплив посушливих умов вегетації на ступінь прояву основних господарсько-цінних ознак: інтенсивність розвитку кореневої системи, вживання сходів та стан рослин в перший рік життя, зимостійкість, насінневу і кормову продуктивність.

За основними господарсько-цінними ознаками складногібридна популяція № 1 характеризувалася показниками коефіцієнту негативної дії посухи на рівні 1,33–1,39, популяція № 2 – 1,35–1,41 (табл. 3). Інтегральний коефіцієнт негативної дії посухи складав відповідно 1,42 та 1,44.

Таблиця 3.

Показники господарсько-цінних ознак складногібридних популяцій

Ознака	Строк сівби	Популяція № 1	Популяція № 2
Зимостійкість, %	15.04.2020	92,16	89,98
	10.08.2020	66,30	63,82
	К _{ндп}	1,39	1,41
Урожайність насіння, ц/га	15.04.2020	12,30	12,01
	10.08.2020	9,24	8,89
	К _{ндп}	1,33	1,35
Урожайність зеленої маси, т/га	15.04.2020	32,86	30,71
	10.08.2020	24,34	22,42
	К _{ндп}	1,35	1,37
І _{ндп}		1,42	1,44

На підставі одержаних даних показників господарсько-цінних ознак зроблено висновок, що популяція № 1 виявилась більш пластичною та стійкою до посушливих умов вегетації у порівнянні з популяцією № 2, як та, що має нижчий інтегральний

коефіцієнт негативної дії посухи при більших значеннях урожайності та зимостійкості.

Список використаних джерел:

1. Савчук Д. П. Посухи та посухозахисні заходи в Україні. Вісник аграрної науки. 2009. № 9. С. 64-67.
2. Ольховський Р. В., Шепіна В. П., Бондарева О. Б. та ін. Науково обґрунтована система ведення агропромислового виробництва Донеччини. Донецьк: КП «Реґіон», 2007. 511 с.
3. Макарова Л. И., Ермоленко В.В. Питательность кормов и растений в Ростовской области. Ростов н/Д, 1990. 330 с.
4. Кириченко І. І. Еспарцет – у кожне господарство. Донецьк: Донбас, 1974. 144 с.
5. Черенков А. В., Підгорна Л. Г., Тарасенко О. А. та ін. Багаторічні бобові трави (люцерна, еспарцет, буркун, козлятник). Система ведення сільського господарства Дніпропетровської області. Дніпропетровськ, 2005. С. 309-312.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІСІВ НА ВОДОЗБОРІ РІЧКИ СУЛА

Адаменко Ольга Павлівна

канд. с.-г. наук, старший викладач кафедри агротехнологій та екології
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка, Україна

Річка Сула протікає на території України, в межах Сумської, Полтавської Черкаської областей. Ліва притока Дніпра (басейн Чорного моря). Довжина річки 363 км, площа басейну 19 600 км². Долина трапецієподібна, часто асиметрична; її ширина від верхів'я до пониззя поступово зростає від 0,4–0,5 км до 10–11 км (найбільша – 15 км), лише на ділянці між гирлами Лохвиці та Удаю долина звужується до 4 км. Річище на всій протяжності звивисте, подекуди розгалужене, його пересічна ширина 10–75 м (на плесах до – 250 м), глибина пересічно 1,5–2 м. Заплава частково заболочена, є торфовища. Похил річки 0,2 м/км. Основне живлення – снігове. Замерзає у грудні, скресає з кінця березня – на початку квітня. Фактична лісистість коливається від 0,2 % до 19,2 % [1, 7, 9].

Геоморфологічна структура водозбору річки Сула є різноманітною. Так, на території дослідного об'єкта було визначено 3 геоморфологічних структур [2]: субгоризонтальна увалиста та горбисто-увалиста рівнина на крейдових, палеогенових і неогенових відкладах, перша та друга надзаплавні тераси, четверта та п'ята надзаплавні тераси.

Типологічна структура лісів водозбору річки Сула [3, 6, 8] є доволі різноманітною. Так, вона представлена 49 типами лісу [3], а також на водозборі річки Псел [5, 13, 15], дещо менше типів лісу виділено на водозборі річки Ворскла [10, 14, 16] – 46 і Сіверський Донець [11, 12, 17, 18] – 32 типи лісу.

У результаті аналізу розподілу площ, вкритих лісовою рослинністю земель на водозборі річки Сула [3, 4, 16, 17], за типами лісу (рис. 1) визначено, що найбільшу площу становлять свіжа кленово-липова діброва (25,9 %) і свіжа грабова діброва (19,6 %).

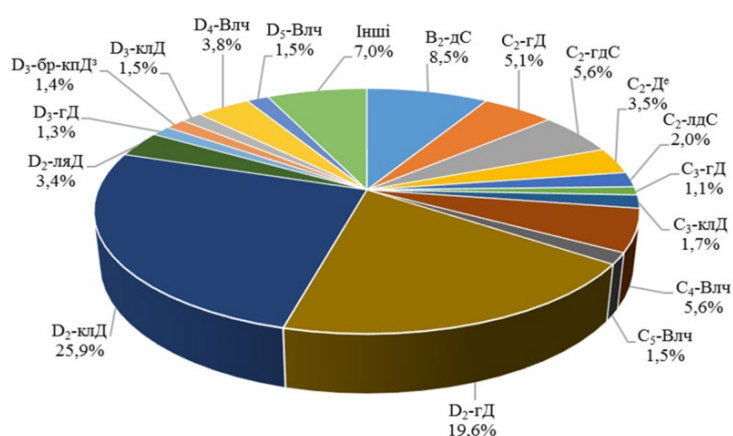

Рис. 1. Розподіл площ вкритих лісовою рослинністю земель за типами лісу на водозборі річки Сула [3]

Отже, в результаті аналізу літературних джерел було встановлено, що на водозборі річки Сула виділено 49 типів лісу. Ведення лісового господарства на водозборах річок Сули має бути спрямоване на збереження біорізноманіття лісів.

Список використаних джерел:

1. Бондар І., Бондар О. Структура менеджменту лісового господарства України. Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (13 травня 2020 року, м. Луцьк). 2020. С. 58-59.
2. Бондар О. (2020). Геоморфологічна структура водозборів річок Лівобережного Лісостепу України. Збірник наукових праць Л'ОГОС, 74–75. DOI <https://doi.org/10.36074/11.12.2020.v6.22>.
3. Бондар О. Б. (2016) Типологічна структура лісів водозборів річки Сула. Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія : Грунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів. 2016. № 2. С. 154-161.
4. Бондар О.Б. & Румянцев М.Г. (2019) Корінні й похідні типи деревостанів у найбільш поширених типах лісу на водозборах річок Лівобережного Лісостепу. Вісник Уманського НУС, (2019.1), С. 76-81. DOI <https://doi.org/10.31395/2310-0478-2019-1-76-81>.
5. Бондар О.Б. (2017) Типологічний аналіз лісів водозбору річки Псел. Аграрна наука та освіта Поділля: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції (14-16 березня 2017 року, м. Кам'янець-Подільський), Крок, С. 17-19.
6. Бондар О.Б. (2018) Лісистість і лісівничо-таксаційні особливості насаджень водозборів річок Лівобережного Лісостепу. Лісівництво і агролісомеліорація, (132), С. 13-24. DOI <https://doi.org/10.33220/1026-3365.132.2018.13>.
7. Бондар О.Б. (2019) Видове різноманіття лісів на водозборах річок Сула, Псел, Ворскла та Сіверський Донець у межах Лівобережного лісостепу України. Водні екосистеми у контексті євроінтеграції: реалії та перспективи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції приурочена до Всесвітнього дня водних ресурсів (21-22 березня 2019 року, м. Житомир), ЖНАЕУ, С. 115-117.
8. Бондар О.Б. (2019) Типологічне різноманіття лісів на водозборах річок Сула, Псел, Ворскла та Сіверський Донець. Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку: Збірник матеріалів учасників науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів, молодих вчених і викладачів (28 березня 2019 року, м. Малин), МЛТК, С. 30-34.
9. Бондар О.Б. (2019) Фактична лісистість водозборів Лівобережного Лісостепу України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. Четверті Анненковські читання» (3-4 жовтня 2019 року, м. Умань), Сочінський М. М., С. 55-57.
10. Ткач Л.І., Бондарь А.Б. & Солодовник В.А. (2016) Типологическая структура лесов водосбора реки Ворсклы. Труды БГТУ, (183), С. 74-78.
11. Ткач Л.І. & Бондар О.Б. (2015) Типологічна структура лісів водозборів річки Сіверський Донець. Лісівництво і агролісомеліорація, (126), С. 106-113.
12. Ткач Л.І. & Бондар О.Б. (2016) Аналіз типів лісорослинних умов та біорізноманіття лісів водозбору річки Сіверський Донець. Вісник Уманського НУС, (2016.1), С. 88-94.
13. Ткач Л.І. & Бондар О.Б. (2016) Типологічне різноманіття лісів водозборів річки Псел. Науковий вісник НЛТУ України. (26.5), С. 153-161.
14. Ткач Л.І., Бондар О.Б. & Солодовник В.А. (2016) Типологічна структура та біорізноманіття лісів малих водозборів річки Ворскла. Науковий вісник НУБіПУ, (238.2), С. 56-65.
15. Bondar O.B, Tkach L.I., Lisina I.S., Koliienkina M.S. & Musiyenko S.I. (2017) Лісівничо-екологічний аналіз насаджень *Populus alba* та *Populus nigra* на ріках лівобережного лісостепу України. Ukrainian Journal of Ecology. Вип. 7(1). С. 84-91. Doi: 10.15421/201712.
16. Bondar O. B., Tkach L. I., Halahan O. K. Typological diversity of forests in the catchment areas of the rivers of the Left-bank forest-steppe. International scientific and practical conference «Ideas and innovations in natural sciences»: conference proceedings, March 12-13, 2021. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 49-51. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-047-6-12>.
17. Bondar O., Rumiantsev M., Tkach L. & Obolonyk I. (2020) Prevailing forest types in the river catchments within the Left-Bank Forest-Steppe zone, Ukraine. Folia Forestalia Polonica, Series A – Forestry, (62.2), P. 100-113. DOI <https://doi.org/10.2478/ffp-2020-0011>.
18. Bondar, O., Adamenko, O., Korobkova, H., Hryn, Ye., Tsytsiura, N., Zaiarna, O., Halahan, O., Chalaya, O., Pavlushenko, Ye., Stankevych, S., Matsyura, A. (2021). Forest species diversity in river watersheds of the Left-Bank Forest-Steppe of Ukraine. Ukrainian Journal of Ecology, 11 (3), P. 79-85. DOI: 10.15421/2021_147.

СЕКЦІЯ XIII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

АНАЛІЗ ОБ'ЄМНИХ ЗМІН У ВОГНЕТРИВКИХ МАТЕРІАЛАХ ПІД ЧАС ВИПАЛУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Борисенко Оксана Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2746-6797>

канд. техн. наук, доцент, докторант кафедри технології
кераміки, вогнетривів, скла та емалей
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

Логвінков Сергій Михайлович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5957-2386>

Д-р. техн. наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри технологій і безпеки життєдіяльності
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Шабанова Галина Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7204-940X>

Д-р. техн. наук, професор, професор кафедри технології
кераміки, вогнетривів, скла та емалей
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

У вогнетривких матеріалах під час випалу та експлуатації відбуваються різноманітні хімічні перетворення, які супроводжуються об'ємними змінами, що впливають на фізико-механічні та експлуатаційні характеристики вогнетривів [1, 2].

Проведено аналіз об'ємних змін, що відбуваються у матеріалах на основі системи $MgO - Al_2O_3 - FeO - TiO_2$.

Відповідно до проведених розрахунків у системі $MgO - Al_2O_3 - FeO - TiO_2$ відбуваються різні об'ємні змін під час підвищення температури. Значні об'ємні зміни відбуваються під час утворення шпінелей різного складу. Також, під час роботи з матеріалами до складу яких входить тіаліт, слід враховувати значні об'ємні зміни. Тобто для отримання матеріалу певного складу необхідно враховувати не тільки фазові переходи, але й об'ємні зміни, які при цьому відбуваються.

Більш детально розглянемо фазові перетворення, які відбуваються під час випалу та експлуатації периклазошпінельних вогнетривів, що в свою чергу залежить від виду та кількості сировинних матеріалів.

Під час випалу вогнетриву до температури 1600°C у матеріалі можуть відбуватися наступні перетворення:

вільний Al_2O_3 та периклаз MgO реагують з утворенням алюмомагнезійної шпінелі та збільшенням об'єму на 14,6 %, що сприяє ущільненню структури вогнетриву, але значка кількість утвореної шпінелі призводить до

неконтрольованого розрихлення структури і, як наслідок, до зниження міцності виробу. Таким чином, вміст вільного Al_2O_3 слід чітко регламентувати;

якщо до складу входить вільний FeO , то можливе утворення герциніту зі збільшенням об'єму на 12,6 %. Поєднання у складі шихти алюмомагnezіальної шпінелі та герциніту сприяє інтенсивному утворенню рівномірної павутинної мікропоруватої структури, але кількість утворених шпінелей чітко регламентують;

також можливе утворення ульвошпінелі та квандиліту, що також відбувається з незначним збільшенням об'єму;

якщо у складі шихти є вільний TiO_2 , то слід взяти до уваги фазовий перехід, що відбувається зі зменшенням об'єму;

під час випалу можливі ще різні фазові перетворення, які відбуваються з незначними змінами об'ємів.

Під час експлуатації фазові перетворення у матеріалі стають більш складними: у процесі експлуатації відбувається інтенсивне окиснення зерен шпінелі з наступним її розкладом на вихідні компоненти зі зменшенням об'єму; вільний FeO окиснюється зі значним збільшенням об'єму, що супроводжується руйнуванням цілісності структури матеріалу.

Для запобігання інтенсивного окиснення шпінелей до складу шихти вводять легуючі добавки (наприклад, титанвміщуючі добавки), які захищають кристали шпінелі від окиснення та сприяють ущільненню синтезованої шпінелі.

Під час різкого охолодження об'ємні зміни у матеріалі загальмовані по кінетичним причинам («замерзла» структура, яка зберігається за нормальної температури майже такою, як і за високих температур), тому їх можна не враховувати. Під час повільного охолодження об'ємні зміни, що відбуваються у матеріалі обов'язково слід брати до уваги.

Список використаних джерел:

1. Борисенко О. М., Логвінков С. М., Шабанова Г. М. & Івашура М. М. (2022) Аналіз процесів фазоутворення в системі $Al_2O_3 - FeO - TiO_2$ на основі електронно-мікроскопічних досліджень. *International scientific journal «Grail of science»*, (14–15), 280–286. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.050>.
2. Borisenko O., Logvinkov S., Shabanova G. & Mirgorod O. (2021) Thermodynamics of Solid-Phase Exchange Reactions Limiting the Subsolvus Structure of the System $MgO-Al_2O_3-FeO-TiO_2$. *Materials Science Forum Submitted*, (1038), 177-184. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/MSF.1038.177>.

СЕКЦІЯ XIV. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

РОЗРАХУНКОВІ СХЕМИ ДИНАМІЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ В МЕХАНІЗМІ ПІДЙМАННЯ ВАНТАЖУ КРАНІВ

Горбатюк Євгеній Володимирович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8148-5323>

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри будівельних машин
Київський національний університет будівництва і архітектури, Україна

Булавка Олег Олександрович

головний механік

ТОВ «КСМ-ТРАНС», м. Київ, Україна

Крани як вантажопідіймальні машини широко застосовуються в будівництві для переміщення вантажів і монтажу конструкцій.

Науково-технічний прогрес, що відбувається у всіх країнах світу, настійно вимагає підвищення продуктивності, вантажопідіймальності і збільшення робочих швидкостей вантажопідіймальних машин, що приводить до скорочення перехідних процесів тобто до зменшення часу розгону і гальмування машин.

Все це веде до збільшення напруженості роботи вантажопідіймальної машини, викликає додаткові зусилля на всі елементи машини, що одержали в техніці назву - зовнішні динамічні навантаження.

З іншої сторони, будь-яка машина має структурні особливості своєї кінематики, відхилення в розмірах окремих деталей в межах встановленого допуску, зазору в зубчатих передачах і муфтах, деформованість системи – все це в процесі роботи машини викликає коливальні процеси в трансмісії машини і відноситься до явищ - внутрішньої динаміки машини.

Для безпечної роботи кранів важливо при розрахунку їх конструкцій і підборі комплектуючих елементів враховувати величину діючих всіх видів динамічних навантажень.

Для забезпечення безаварійної роботи і підвищення надійності кранів при розрахунках конструкцій і комплектуючих елементів їх робочого обладнання важливо враховувати динамічні навантаження, які в декілька разів перевищують статичні навантаження.

Елементами динамічних навантажень механізму підймання вантажу кранів є його пружні складові – канати і вали, які деформуються під дією навантажень. Величина цієї деформації елементів враховуються коефіцієнтами пружності або податливості лінійними та крутними чи їх зворотною величиною – коефіцієнтами жорсткості. Ці коефіцієнти залежать відповідно від лінійної або кутової деформацій.

У зв'язку з тим, що механізм підймання вантажу складається з великої кількості пружних елементів, складання і розв'язання рівнянь для визначення цих коефіцієнтів становиться складним завданням. З метою спрощення рівнянь і цих розрахунків в

роботі рекомендована приведена схема розрахунків за якою решта всіх елементів механізму приводяться до першого його елемента (двигуна). Це дозволяє значно спростити рівняння для розв'язання та визначати величини коефіцієнтів пружності або жорсткості елементів динамічних навантажень механізму підймання вантажу кранів.

Тому необхідно розробити методику визначення динамічних навантажень в механізмі підймання вантажу кранів при його несталому русі із застосуванням приведених розрахункових схем з метою спрощення складних розрахунків.

В роботах [1, 2] наведені залежності для визначення інерційних навантажень в механізмах самохідних кранів при підйманні (опусканні) вантажу, повороту стріли з вантажем, підймання (опускання) стріли та сполучень цих рухів, але не застосовується метод визначення показників динамічних навантажень з застосуванням приведених схем.

Будь-який механізм або будь-яка машина (рис.1) має елементи або вузли масивні або жорсткі тіла, що є, які в перебігу перехідного процесу переміщуються як одне ціле. Такі елементи можна вважати абсолютно жорсткими тілами, а всю їх масу можна зосередити в точці співпадаючої з центром ваги цього елемента або вузла.

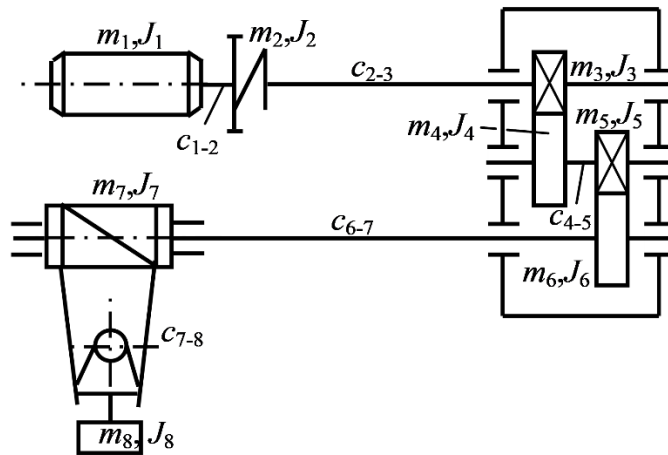

Рис. 1. Елементи динамічних навантажень механізму підймання вантажу

Таким чином, механізм або машина складається з «точкових мас» до яких можна віднести: вантаж, що транспортується, частини двигуна, що обертаються, гальмівний шків, барабан, зубчаті колеса і т.д. [3].

Ці «точкові маси» з'єднуються пружними елементами - валами, канатами та іншими елементами, що визначають, головним чином, деформацію механізму. Ці пружні елементи мають відносно малу масу, в порівнянні з «точковими масами», тому їх можна, в першому наближенні, вважати безмасовими або абсолютно пружними елементами.

Пружні елементи машини при її навантаженні відповідним чином деформуються. Величина цієї деформації елемента враховуються коефіцієнтом пружності або податливості.

Коефіцієнт пружності або податливості визначається як відношення величини лінійної деформації або кута закручування даного елемента до величини діючого на нього зусилля або крутного моменту, тобто

$$k_{\text{л}} = \frac{y}{P}, \text{ см/Н}; \quad k_{\text{кр}} = \frac{\varphi}{M}, \text{ рад./Н}\cdot\text{м}, \quad (1)$$

де:

P – сила, що викликає лінійну деформацію « y »;

y – лінійна деформація;

φ – кутова деформація;

M – момент, що викликає кутову деформацію « φ ».

На практиці частіше користуються величиною зворотного коефіцієнту пружності, яка носить назву – коефіцієнт жорсткості.

Лінійний коефіцієнт жорсткості або лінійна жорсткість визначається:

$$C_{\text{л}} = \frac{P}{y}, \text{ Н/см}; \quad (2)$$

кутова або крутильна жорсткість:

$$C_{\text{кр}} = \frac{M}{\varphi}, \text{ Н}\cdot\text{м/рад}. \quad (3)$$

Таким чином, розрахункова схема може бути представлена рядом «точкових мас» сполучених невагомими абсолютно пружними зв'язками. На рис. 2 представлена розрахункова динамічна схема механізму підймання вантажу.

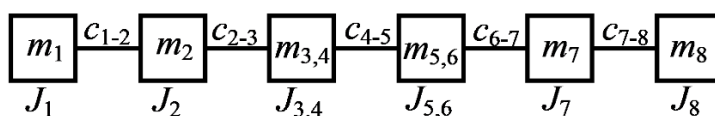

Рис. 2. Розрахункова динамічна схема механізму підймання вантажу

Висновки. З аналізу даних розрахункових схем слідує, що якщо враховувати в розрахунковій схемі всі елементи машини, то схема виходить вельми складною, а визначення динамічних навантажень – нерозв'язною задачею. Тому для вивчення динамічних процесів в механізмі або машині доцільно застосовувати так звані приведені розрахункові схеми, які відображають дійсну роботу механізму або машини та дають можливість не важким рішенням отримати і проаналізувати динамічні навантаження.

Список використаних джерел:

1. B. Jerman, P. Podržaj, J. Kramar. (2004). An investigation of slewing-crane dynamics during slewing motion-development and verification of a mathematical model. *International Journal of Mechanical Sciences*. 46 (5), 729-750. <https://doi.org/10.1016/j.ijmecsci.2004.05.006>.
2. Волянчук В. Міщук Д., Горбатюк Є. (2020). Визначення інерційних навантажень поворотної стріли самохідного крана. *Гірничі, будівельні, дорожні та меліоративні машини*, №96, 13-21. <https://doi.org/10.3247/gbdmm2020.96.05.25>.
3. Volianiuk V. Michuk D., Gorbatiyk E. (2021). The inertial loads of a telescopic boom of a truck crane. *Автомобільний транспорт*, Вип. 49, 54-62. <https://doi.org/10.30977/AT.2019-8342.2021.0.49.01>.

СЕКЦІЯ XV. АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

АНАЛІЗ ЗАДАЧ СИНТЕЗУ БАГАТОВИМІРНИХ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ З ВРАХУВАННЯМ СТРУКТУРИ ЦІЛЬОВОЇ СИСТЕМИ

Швейдер Віталій Сергійович

Магістр

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

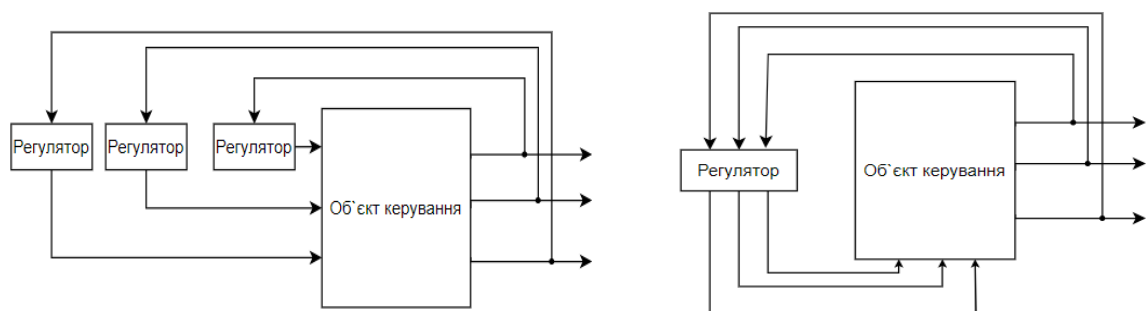
Науковий керівник: Стопакевич Андрій Олексійович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1719-9071>

Кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
автоматики та комп'ютерно-інтегрованих технологій

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

В теорії керування виділяють два основних типи структур багатовимірних систем керування (САК): децентралізовану й централізовану.

а) децентралізована структура

б) централізована структура

Рис. 1. Приклади структурних схем багатовимірних систем керування

Класична задача синтезу багатовимірних САК децентралізованої структури передбачає застосування типових одновимірних регуляторів (як правило ПІД-типу), кількість яких дорівнює кількості виходів. В САК децентралізованої структури може бути конфлікт між автономними регуляторами і чим складніший об'єкт, тим він помітніший. Тому виникає проблема настройки таких регуляторів, які зручно настроювати окремо як автономні тільки за моделями відповідних до них каналів керування. Істотні перехресні впливи тим не менш можуть призводити до втрати стійкості САК чи незадовільних перехідних процесів, тому для вибору максимально автономних каналів керування без істотних перехресних впливів застосовуються такі методи як RGA, ERGA, RRA, детальний огляд яких проведений в роботі [1]. Огляд методів розв'язку задачі синтезу САК з децентралізованою структурою з регуляторами ПІД-типу приведений в роботі [2]. У випадку можливості вибору автономних каналів керування достатньо обрати настройки кожного окремого

регулятора за моделлю каналів. В більш складних випадках можливо застосовувати такі методи, як метод послідовної настройки, методи корекції настройок за певним факторним коефіцієнтом метод BLT [3], робастний метод синтезу з модифікованим регулятором ПІД-типу з застосуванням ефективною передавальною функцією, запропонований в роботі [2]. Децентралізована САК з множиною регуляторів ПІД-типу має істотну перевагу: налаштування регуляторів можна змінювати, тому при виникненні певних проблем під час пуско-налагоджувальних робіт чи експлуатації системи автоматизації настройки регуляторів можна доволі просто змінити. Просто кажучи, проблемою синтезу САК децентралізованої структури є складання окремо працюючих регуляторів в працюючу багатовимірну САК.

Класична задача синтезу багатовимірних САК централізованої структури передбачає застосування одного централізованого регулятора, як правило надлишкової структури. Найбільш відомим типом багатовимірного централізованого регулятора є LQR, який реалізується в матричній формі. В задачі синтезу оптимального регулятора LQR використовується не моделі окремих каналів, а повна багатовимірна модель об'єкту керування. Це забезпечує як правило кращу якість керування, у порівнянні з САК децентралізованої структури, однак, наприклад, у задачі синтезу LQR є свої проблеми: майже для всіх складних об'єктів необхідно включати в структуру САК спостерігач, від якого залежить стійкість, проблема реалізації інтегральної складової, з якою знижується запас стійкості та ін. При використанні таких регуляторів виникають складнощі. Провести діагностику такої САК майже неможливо, оскільки регулятор втрачає стійкість як єдине ціле і його працездатність при штучному відімкненні каналів не гарантується. Коректування матриць вручну як правило не можливе, тому єдиним шляхом зміни регулятора є його перерахунок за моделлю при інших вагових коефіцієнтах. Оскільки матричні регулятори містять для складних об'єктів матриці великої розмірності, то часто їх невелика зміна чи неточний перерахунок вектору стану може призвести до втрати стійкості (звідси, до речі, вимога якісної математики).

З середини 2000-х з'явилась нова задача синтезу багатовимірних САК обмеженої структури. Як правило така задача реалізується за допомогою математичного апарату задачі синтезу централізованого H_∞ регулятора. За допомогою такої задачі можливо отримати, наприклад, САК децентралізованої структури з регуляторами ПІД-типу, яка буде задовольняти вимогам стійкості, хоча в деяких випадках якість керування може бути далекою від оптимальної. Крім того, автономність регуляторів при розв'язку задачі синтезу САК обмеженої структури не є метою задачі, тому при відімкненні окремим регуляторів САК може втратити стійкість.

Перспективною, з нашої точки зору, є задача розробки багатовимірних САК блокової структури. Математичним апаратом задачі може бути теорія синтезу оптимальних регуляторів, таких як LQR. Основна ідея задачі – перетворення оптимального багатовимірного матричного регулятора в САК, яка складається з типових блоків. Порядок включення цих блоків в САК визначається їхнім вкладом в критерій якості. Додані блоки не є автономними як в САК децентралізованої структури, однак при включенні на реальному об'єкті керування відомий порядок включення САК дозволяє легко діагностувати проблемний блок та виявити джерело проблеми (хибна модель, невірний критерій якості тощо).

Висновки. Проаналізовані переваги й недоліки двох типових структур САК – децентралізованої та централізованої, зроблено огляд класичних задач синтезу САК з такими структурами. Крім того, виділена задача синтезу САК обмеженої структури,

показана її відмінність від задачі синтезу САК децентралізованої структури. Запропонована нова задача синтезу САК блокової структури, перевагою якої має стати легкість діагностики проблемних блоків при наближенні якості перехідних процесів в САК до заданого критерію оптимальності.

Список використаних джерел:

1. Stopakevych A.O., Stopakevych O.A. Design of Robust Decentralized Control Systems for Distillation Columns. *Problemele energeticii regionale Vol. 54, No. 2, P. 38-52.*
2. Стопакевич А.О., Стопакевич О.А. Аналітичний огляд методів розв'язування задачі синтезу децентралізованих систем керування ректифікаційними колонами. *Інформатика та математичні методи в моделюванні.* 2021. Т. 11 №4 С. 343-356.
3. W. L. Luyben, M. L. Luyben, Essentials of Process Control. Singapore: McGraw-Hill, 1997.

СЕКЦІЯ XVI. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

CONCEPT OF DESIGN PATTERNS

Kadykova Anastasiia

student of Faculty of Software Engineering and Business
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Ukraine

Luchshev P.A.

PhD, Assistant Professor of Department of Software Engineering
National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Ukraine

In software engineering a software design is a useful tool for developers that somehow could make it easier for the specialist to create an web-application. However, there are a lot of discussions about its pros and cons. In general a software design pattern is a general concept for solving a commonly occurring problem within a given context in software design. Besides it, it is not a template of part of unique code that can be transformed directly into source code or machine code. In other words, design patterns include the best practices a developer can use in order to solve problems that appear during designing an application or system.

[1] They are often confused with algorithms, because both of them describe typical solutions to some known problems. The main difference between them is how differently they implement solutions. While an algorithm always defines a clear set of instructions which can achieve some goal, a pattern is a more high-level description of a solution. The code of the same pattern applied to two different programs may be different.

[1] The concept of patterns was first described by Christopher Alexander in "A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction". The book describes a "language" for designing the urban environment. The units of this language are patterns. They may describe how high windows should be, how many levels a building should have, how large green areas in a neighborhood are supposed to be, and so on. The idea was picked up by four authors: Erich Gamma, John Vlissides, Ralph Johnson, and Richard Helm. In 1994, they published Design Patterns: Elements of Reusable Object-Oriented Software, in which they applied the concept of design patterns to programming. The book featured 23 patterns solving various problems of object-oriented design and became a best-seller very quickly. Due to its lengthy name, people started to call it "the book by the gang of four" which was soon shortened to simply "the GoF book". Since then, dozens of other object-oriented patterns have been discovered. The "pattern approach" became very popular in other programming fields, so lots of other patterns now exist outside of object-oriented design as well.

In terms of usage of design patterns it is still not clear whether they are worth adding to our code or not. There are a lot of different attitudes in the IT field towards such a topic. For someone, a design pattern seems to be a sign of vulnerability in the programming language to which it applies. In contrast, there is opinion of possibility of using the concept of design patterns as a replacement for features that are absent in a language.

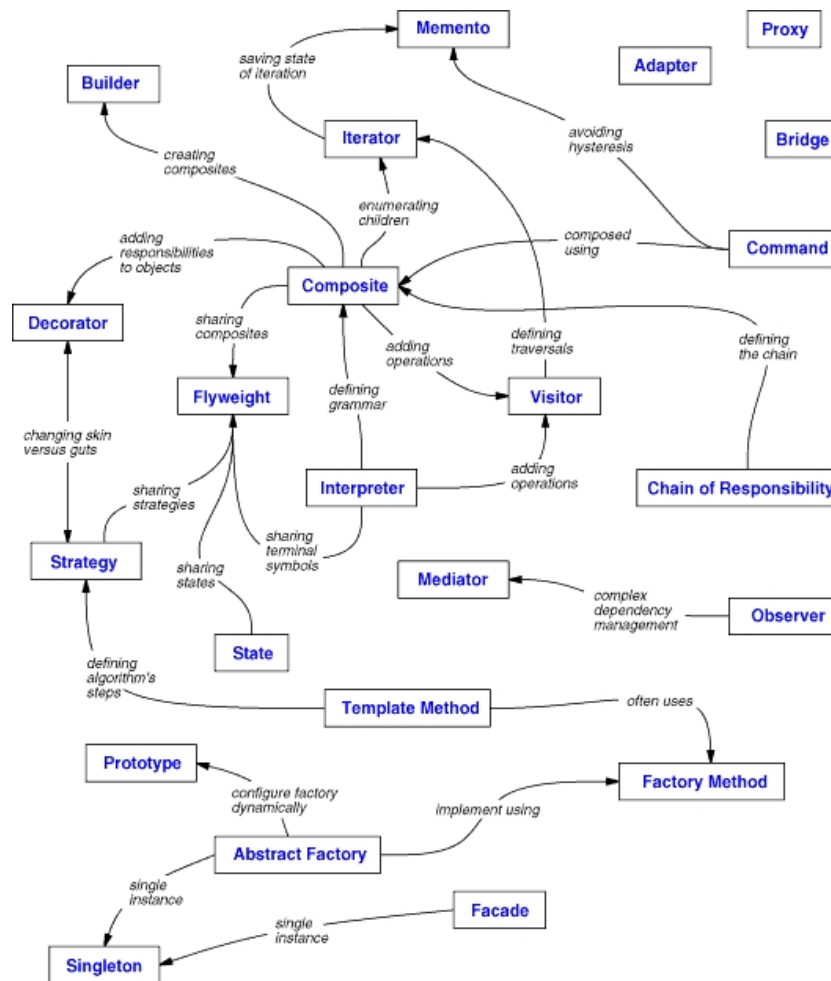

Fig. 1. Design-patterns relationships

Some developers tend to see patterns where none exist which usually leads to unjustified use of patterns and can therefore lead to poor or difficult code for understanding. For instance, there is an application with few elements that are created repeatedly but it does not use the RAM so much that it reaches a point where it could possibly crash. However, a developer can apply the Flyweight pattern here without fully analyzing the problem, thereby complicating the code. Another problem is that many developers learn patterns early in their careers at the very beginning of their career as a software developer, so they are inexperienced. They may try to include patterns without defending the use of these patterns. Some people believe that templates lack proper evidence of their work. These people argue that they are just workarounds for problems that should have been solved directly in the language.

On the other hand, it doesn't mean that it is a bad idea to use design patterns in your project. Moreover, they define a common language that your team and you can use for more efficient communication. You can advise using a Singleton for solving that problem and everyone will understand the idea behind your suggestion. No need to explain what a singleton is if you already know the pattern and its name.

In conclusion, design patterns donot always suit our code. They aren't worth using if a problem has two solutions, one that fits in ten lines of code, and another one with hundreds of lines of code along with a pattern. In other words, it is a nice idea to use design patterns if

you are sure in your knowledge of this topic and a particular part of a system requires something that matches the design pattern you have.

References:

1. Refactoring Guru, Design Patterns. Available at: <https://refactoring.guru/design-patterns> (Assesed 8 July 2022)
2. Nivietha Kesavan, Criticism and Different Perspectives of Design Patterns. Available at: <https://medium.com/@nivethakesavan2203/java-vs-c-748ebc5817f2> (Assessed 8 July 2022).
3. GeeksForGeeks, Software Design Patterns. Available at: <https://www.geeksforgeeks.org/software-design-patterns/> (Assessed 8 July 2022).
4. Wikipedia The Free Encyclopedia, Software Design pattern. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Software_design_pattern (Assessed 8 July 2022).

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЛП (НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ) ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ЕМОЦІЙ ТА ТИПУ СПРИЙНЯТТЯ СИСТЕМАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Говда Богдан Мар'янович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Приватний заклад вищої освіти ІТ СТЕП Університет, Україна

В останні кілька років ми бачимо значний сплеск цікавості до розвитку штучного інтелекту. Все більше штучний інтелект (далі ШІ) з'являється у нашому повсякденному житті у вигляді голосового асистента в телефоні, «розумного» холодильника тощо. Основним способом комунікації між людиною та ШІ залишаються слова та команди. Тому зараз вчені та програмісти хочуть наділити ШІ вмінням розуміти не тільки слова і їх зв'язок між собою, а й емоції та тип сприйняття людини. Але ШІ немає гормонів, нейрофізіологічних змін, які мали б створювати ці емоції, щоб їх розуміти. Можливим вирішенням може стати нейролінгвістичне програмування (НЛП) та його методи.

НЛП – це дослідження нашої поведінки та емоцій, створення певних моделей сприйняття. Зараз НЛП використовують у багатьох сферах життя і в ІТ також. Не всі розуміють, як працюють людські емоції та сприйняття, але саме НЛП намагається вивчати це і створювати такі типи, моделі, якими можна класифікувати людей та знаходити кращий спосіб порозуміння. Отож, якщо НЛП складає певні моделі, які формуються взаємодією між нейронами мозку, мовою і тілом [1], то це може допомогти у введенні цих моделей у ШІ.

Розглянемо детальніше моделі сприйняття за допомогою НЛП. У НЛП виділяють три типи сприйняття: візуальний (зір), аудіальний (звук), кінестетичний (дотик). Дехто ще виділяє ще й четвертий тип – діджитальний (логіка). Також є різні способи визначення типу сприйняття людини. Для цього можна пройти тести, почати спостереження за тим, як людині легше сприймати інформацію, які слова вона використовує при розмові. Наприклад, візуали часто використовують слово «бачити», описують кольори. Для аудіалів таке слово-тригер – «слухати», описувати гучність звуку, інтонацію. Кінестетики ж все «відчувають», описують текстуру, матеріал тощо. Отже, кожен тип має свої слова-тригери, за якими ми можемо відрізнити ці типи. А це вже може допомогти ШІ зрозуміти, як краще відповідати людині, як зрозуміліше доносити інформацію, щоб вона краще її запам'ятовувала та використовувала для свого блага.

Також не обійтися у сприйнятті інформації і без емоцій. Людина має безліч емоцій, але у НЛП виділяють основні: радість, гнів, сум, страх, відраза, презирство, здивування. Всі інші емоції є співставленням цих основних [2]. Єдиним способом визначити людські емоції є аналіз міміки обличчя, мови тіла та голосу. Міміка, як і в реальному житті, найкращий спосіб зрозуміти емоцію людини. Положення брів, відкритість очей, кутики рота – усе це дає дані для того, щоб зрозуміти людину та яку емоцію вона переживає. Вже існує система Emotion AI, яка встановлює основні точки на обличчі людини (очі, брови, рот) та, аналізуючи їхнє розташування та велику базу даних, може визначити емоцію людини [3].

Отже, ми на конкретних прикладах продемонстрували, що НЛП та його методики аналізу для визначення типу сприйняття чи емоцій людини можуть дуже допомогти у майбутньому для розвитку штучного інтелекту. Покращити розуміння та комунікацію між людиною і штучним інтелектом задля покращення та розвитку в різних сферах життя.

Список використаних джерел:

1. НЛП як дисципліна вивчає людський досвід. Взято з https://ua-referat.com/НЛП_як_дисципліна_вивчає_людський_досвід.
2. НЛП для матусь: дива емоційного інтелект. Взято з <https://gk-press.if.ua/nlp-dlya-matus-duva-emotsijnogo-intelektu/>.
3. Емоційний AI: як технологія набуває людських рис. Взято з <https://evergreens.com.ua/articles/emotion-ai.html>.

ВИКОРИСТАННЯ «НУЛЬОВОГО» ЗБИРАЧА СМІТТЯ ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ ОБЧИСЛЕНЬ ЗАДАЧ ОБРОБЛЕННЯ ПРИРОДНОЇ МОВИ НА ПЛАТФОРМІ .NET

Юсин Яків Олексійович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6971-3808>

асистент кафедри ПЗКС

Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Україна

На сьогодні мови програмування використовуються в багатьох галузях практичної діяльності людини – в тому числі і для наукових обчислень. При цьому існує велика різниця між загальною популярністю мов програмування та їх популярністю для використання в наукових задачах. Таку різницю можливо пояснити тим, що при виборі мови програмування для обчислень важливими є такі критерії, як швидкодія, масштабованість, гнучкість, легкість використання. Досить популярними для наукових обчислень є мови програмування зі збирачами сміття (garbage collector – GC), які впливають на їх швидкодію. Написання коду з високою швидкодією на таких мовах (включаючи мови платформи .NET) потребує або слідування спеціальним шаблонам, або підключення окремих бібліотек, написаних на інших мовах без збирача сміття.

Проте, з випуску .NET Core 2.0, стало можливим підключення власних збирачів сміття до платформи .NET [1]. Це дає змогу використовувати так званій «нульовий» збирач сміття – який ніколи не виконує збирання сміття – для прискорення наукових обчислень на платформі .NET (за рахунок збільшеного використання пам'яті), в тому числі, для задач оброблення природної мови.

Таким чином, метою даної роботи є прискорення обчислень задач оброблення природної мови на платформі .NET, шляхом використання «нульового» збирача сміття. Об'єктом даного дослідження є процес виконання обчислень на платформі .NET, предметом – «нульовий» збирач сміття для платформи .NET.

Для реалізації власного збирача сміття для платформи .NET, необхідно реалізувати декілька стандартних інтерфейсів CoreCLR: IGCHandleManager, IGCHandleStore та IGCHear [2]. Також модуль збирача сміття повинен оголосити дві зовнішні функції – GC_Initialize, яка відповідає за ініціалізацію, та GC_VersionInfo, яка відповідає за повернення підтримуваної версії CoreCLR. Якщо підтримувана версія є меншою, ніж поточна версія CoreCLR, буде завантажено збирач за замовчуванням.

IGCHear – основний інтерфейс для реалізації власного збирача сміття, який описує основну функціональність збирання сміття. Більшість методів цього інтерфейсу, у випадку «нульового» збирача, можливо реалізувати заглушками. Основними методами, що мають реалізацію у випадку такого збирача, є метод Initialize, а також три версії методу Alloc, який власне виділяє пам'ять для об'єктів. Відповідно, метод Alloc для створення об'єктів використовує блок наперед виділеної пам'яті, для якого зберігається вказівник на ще не використану область. В випадку, якщо ця пам'ять вже повністю використана, виділяється новий блок і вказівник переміщується на нього.

Для того, щоб вказати назву файлу з реалізацією збирача сміття, використовується змінна середовища COMPlus_GCName (при цьому бібліотека повинна знаходитись в одному місці з застосунком). В випадку, якщо ця змінна

вказана при старті застосунку, CoreCLR завантажує цю бібліотеку, перевіряє версію за допомогою виклику функції `GC_VersionInfo`, та виконує ініціалізацію збирача сміття за допомогою виклику функції `GC_Initialize`.

Для тестування швидкодії та використання пам'яті при використанні «нульового» збирача сміття, реалізовано чотири різних тестових програми, дві з яких реалізують синтетичні сценарії, і дві – справжні робочі сценарії (обчислення різних функцій з галузі оброблення природної мови). Запуск відбувався на робочій машині з 16 Гб оперативної пам'яті та процесором Intel Core i7-4790 @ 3.6 GHz.

Для першого синтетичного сценарію – розміщення в пам'яті великої кількості рядків – отримано прискорення більше, ніж в 4 рази, за рахунок збільшення використання пам'яті на два порядки.

Для другого синтетичного сценарію – виконання пакування структури – отримано прискорення близько в 1.5 рази за рахунок подвоєного-потроєного використання пам'яті.

Для першого робочого сценарію – обчислення відстані Левенштейна – виконання обчислення уповільнилось, з близько 34 секунд до 37 секунд. При цьому використання пам'яті збільшилось приблизно на 2 порядки. Це може бути пов'язано з використанням підходу динамічного програмування для реалізації обчислення відстані Левенштейна.

Для другого робочого сценарію – обчислення матриці кореляції термів – отримане прискорення становить близько 4-14%. При цьому збільшення використання пам'яті в абсолютних числах становить лише близько 50 Мб (у відносних – в три рази), що на сьогодні є невеликою різницею. В випадку, якщо таке обчислення потрібно запускати часто (наприклад, при надходженні нових текстів, якщо це потоковий аналіз), навіть мінімальне прискорення в 4% буде відчутним результатом.

Висновки. В даній роботі розглянуто метод прискорення обчислень задач оброблення природної мови на платформі .NET за допомогою використання «нульового» збирача сміття. Тестування на чотирьох різних сценаріях (два з яких синтетичні та симулюють різне навантаження на збирач сміття, та два робочих) показало, що головна мета даної роботи досягнута – на трьох сценаріях (два синтетичних та один робочий) отримано прискорення виконання обчислень. На фізичній машині з 16 Гб оперативної пам'яті та процесором Intel Core i7-4790 @ 3.6 GHz отримане прискорення знаходиться в межах від 4 до 425 відсотків в залежності від сценарію. При цьому, при найгіршому сценарії, відбувається збільшення використання пам'яті на два порядки.

Таким чином, ефективне використання «нульового» збирача сміття можливе при дотриманні наступних умов:

1. встановлена достатня кількість оперативної пам'яті для того, щоб уникнути її переповнення та запису на диск;
2. програмний код створює велике навантаження на збирач сміття, наприклад, створюючи велику кількість короткоживучих різноманітних об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Gillespie, S. (2017). Standalone GC Loader Design. Вилучено з GitHub: <https://github.com/dotnet/coreclr/blob/master/Documentation/design-docs/standalone-gc-loading.md>.
2. Kokosa, K. (2018). Custom GC. In K. Kokosa, Pro .NET Memory Management (с. 1042-1045). New York: Apress.

СЕКЦІЯ XVII. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ МОДЕЛЮВАННЯ ФАЗОВОЇ РІВНОВАГИ ДЛЯ ПРОЦЕСІВ РЕКТИФІКАЦІЇ

Стопакевич Андрій Олексійович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1719-9071>

Кандидат технічних наук, доцент, Кафедра автоматики
та комп'ютерно-інтегрованих технологій

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

Для задач ректифікації важливий критерій оцінки суміші – це простота розчинення. За цим критерієм суміші розділяються на ідеальні та неідеальні суміші.

Ідеальні суміші – це суміші, поведінка яких близька до закону Рауля. Цей закон описує суміш, частина якої знаходиться в рідкій, а частина в паровій фазах. Парціальний тиск пари компоненту в паровій фазі визначається як величина, пропорційна мольній долі цього ж компоненту в рідкій. Важливий висновок з закону – в загальному випадку склад пари й рідини не рівні.

Неідеальні суміші – це суміші, поведінка яких відрізняється від закону Рауля. Теоретичне пояснення наявності неідеальних сумішей – взаємодія між однорідними молекулами чистих компонентів відрізняється від їх взаємодії в сумішах, однак в деяких (ідеальних) цей ефект компенсується. Практичні наслідки неідеальності: аномальна зміна об'єму розчину, поглинання чи виділення тепла при змішуванні, компоненти не повністю розчинюються. Сучасний стан науки не може пояснити таку поведінку, тому приходится досліджувати емпірично міжмолекулярні взаємодії між компонентами сумішей та підставляти знайдені коефіцієнти в теоретичні моделі.

Особливістю задачі ректифікації є те, що вона розглядає суміш тільки в проміжку двох фазових станів: для рідини – це рідкий та паровий (часто його називають газовим), для газів – це газовий і рідкий. Опорною точкою для таких досліджень є правило фаз Гіббса, яке регламентує кількість незалежних змінних. Фундаментальним практичним висновком з правила є те, що для визначення всіх термодинамічних властивостей суміші з заданою концентрацією достатньо всього дві змінні [1]. Найбільш популярні і прямі – це температура і тиск. Змінних дві, а не три, оскільки розглядається суміш виходячи з концепції рівноваги. Припущення рівноваги дозволяє зробити висновок, що властивості суміші в паровій фазі безпосередньо зв'язані з властивостями суміші в рідкій фазі, що дуже спрощує розрахунки.

Також для задачі ректифікації важливим параметром суміші є її відносна летучість – α . Відносна летучість є відомою мірою легкості розділення і базовим поняттям рівноважної теорії, яка визначається за різницею тиску парів компонентів суміші. Значення $\alpha \approx 1$ означає, що процес ректифікації не можливий чи дуже коштовний. Прикладом такої суміші з різницею температур кипіння в 0.8°C є п-ксилен і м-ксилен чи з різницею до 1.1°C суміш води та важкої води. Крім того, $\alpha \approx 1$

мають і азеотропні суміші при певних відношеннях концентрації. При дуже невеликому режимі можливо отримати $\alpha \approx 1$ і для ідеальної суміші. Наприклад, для суміші метанол-вода при абсолютному тиску в ректифікаційній колоні (РК) близькому до 8 МПа, температурою, яка наближається до 250 °С, відносна летучість становиться одиничною. В залежності від номеру тарілки чи секції ректифікаційної колони відносна летучість змінюється, хоча для моделювання динаміки простих бінарних колон можна застосовувати спрощення, в якому приймають усереднену відносну летучість на всіх тарілках і вважають її постійною.

Азеотропні суміші – це дво- і багатокомпонентні суміші, в яких склади рівноважних фаз при певних умовах можуть стати однаковими. Існування таких сумішей відкрито Дальтоном в 1810 р. Майже 90% таких сумішей в азеотропній точці мають максимум, решта 10% – мінімум. Приклад графіку парорідинної рівноваги азеотропної суміші показаний на рис. 1

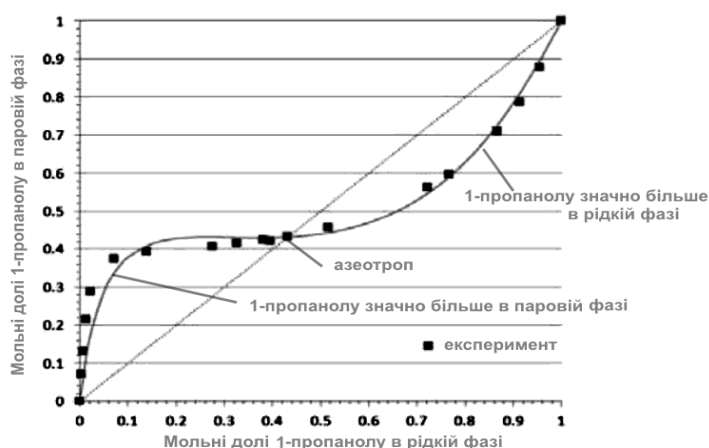

Рис. 1. Графік парорідинної рівноваги суміші 1-пропанолу і води

Крім того, навіть для бінарних сумішей можливі й ще більш важкі випадки, приклади яких показані на рис. 2.

Рис. 2. Приклади складних графіків рівноваги

Суміші, далекі від ідеальних, краще моделювати за допомогою рівнянь станів, моделей локального складу чи їх гібридних варіантів. Фундаментальна і принципово не застаріла робота на цю тему – це робота Карлсона [2], в якій побудовані дуже докладні дерева рішень. Докладний огляд математичних рівнянь Van Laar, Margulas, Wilson, NRTL, UNIQUAC, UNIFAC та ін. наведено в роботі [3]. Для суміші метанол-вода докладне дослідження точності оцінки всіх основних термодинамічних параметрів проведено в [4]. Також представляє науковий інтерес робота [5], в якій автори досліджували проблему застосування рівнянь для задач моделювання БРУ непрямої

дії [6]. В цій роботі рекомендовано для епюраційної колони використовувати UNIQUAC, а NRTL – для останньої ректифікаційної.

Узагальнюючи дані вказаних робіт можна сказати, що неточність існуючих рівнянь – основне джерело помилок при моделюванні та розрахунку РК. Треба розраховувати на те, що похибка розрахунків буде від 2-5% в простих застосуваннях, 3-7% для газів (в залежності від складу газу), до 10-15% для нафтоперероблювання (оскільки там ще йде робота з псевдокомпонентами) і ще більше для реактивної ректифікації.

Список використаних джерел:

1. Беляев А. П., Кучук В. И. Физическая и коллоидная химия. Москва : Геотар-Медиа, 2021.
2. Carlson E. C. Don't Gamble With Physical Properties For Simulations. *Chemical engineering progress*. Published online 1996. С. 35–46.
3. Mane M. B., Shinde S. N. Vapor liquid equilibria: a review. *Scientific Reviews & Chemical Communications*. 2012. № 2(2). С. 158–172.
4. Lundstrøm C., Michelsen M. L., Kontogeorgis G., Pedersen K. S., Sørensen H. Comparison of the SRK and CPA equations of state for physical properties of water and methanol. *Fluid Phase Equilibria*. 2006. Т. 247, № 1–2. С. 149–157. doi: 10.1016/j.fluid.2006.06.012.
5. Короткова Т. Г., Константинов Е. Н. Моделирование технологии получения пищевого спирта на брагоректификационной установке. *Известия вузов Пищевая технология*. 2012. № 1. С. 108–111.
6. Стопакевич А. А., Стопакевич А. А. Разработка концепции создания интерфейса оператора компьютерно-интегрированных систем управления технологическими установками в соответствии с принципом ситуационной осведомленности. *Інформатика та математичні методи в моделюванні*. 2020. Т. 10. №1-2. С. 109-118. doi: 10.15276/imms.v10.no1-2.109.

СЕКЦІЯ XVIII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ВІРТУАЛЬНОЮ КОМПАНІЄЮ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «VIRTONOMICS BUSINESS SIMULATIONS»

Зміївська Ірина Віталіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0774-2272>

*викладач циклової комісії економіки, управління та адміністрування
ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж»
Державний торговельно-економічний університет, Україна*

Динамічність соціально-економічних систем, що притаманна сучасній економіці, вимагає від фахівців економічного напрямку наявності теоретичних знань та практичного досвіду в галузях економічної теорії, фінансів та управління. Також в сучасних умовах більшість галузей потребують втручання інформаційних технологій для підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку. Ведення успішного бізнесу потребує досвіду використання бізнес-симуляторів, які дають можливість прогнозувати та приймати рішення на основі аналізу прикладних структурованих даних [3, 4].

Дослідження даного питання є актуальним у наш час і полягає в необхідності вирішення проблеми щодо комплексного застосування бізнес-симуляторів для отримання досвіду ведення власного бізнесу у віртуальних умовах, які максимально наближені до реальних.

Безпосереднє застосування бізнес-симуляцій в процесі навчання розглядали зарубіжні науковці В. Адамс (W. K. Adams), К. Елдріч (C. Aldrich), С. Фортман-Рое (S. Fortmann-Roe). В Україні дану тему досліджували П. Г. Банщиков, О. О. Мацюк.

Симуляція (симулятор) – це імітація певної реальної речі, ситуації чи процесу. Процес симуляції зазвичай включає відтворення деяких ключових властивостей чи поведінки обраної фізичної або абстрактної системи. Симуляцію проводять з різною метою – тренування та навчання персоналу, тестування технології в граничних умовах, тестування безпеки, розваги (відеоігри, симуляція невагомості) [5].

Бізнес-симуляція – це інтерактивна модель економічної системи, яка за своїми внутрішніми умовами повністю ідентична до реальних економічних одиниць: підрозділу чи підрозділів усього підприємства [2].

Використання бізнес-симуляції можливе онлайн через будь-який веб-браузер. Інтерактивний характер бізнес-симуляцій надає можливості учасникам отримувати та розвивати свої первинні навички і компетенції з управління компанією, побудови стратегії, вирішення тактичних та операційних завдань – тобто навчитися робити все те, що можна засвоїти лише в практичній діяльності. Інтерактивний характер бізнес-симуляції носить ознаки гри.

Virtonomics Business Simulations – це величезний ігровий простір з безліччю подій, процесів і факторів, що постійно змінюються. Мета гри – успішно керувати власним бізнесом у віртуальних умовах наближених до реальності [1].

Унікальна особливість Virtonomics Business Simulations полягає в тому, що розвиток ігрового світу не має заздалегідь заданого алгоритму. Учасники своїми

діями впливають на ринки, які змінюються, і, у свою чергу, знову впливають на дії інших гравців. Крім того, всі учасники пов'язані один з одним – деякі реальні гравці виступають покупцями та продавцями продуктів, обладнання, сировини і матеріалів для інших гравців. Все це створює реалістичне ринкове середовище, яке характеризується ризиком і невизначеністю. Усі дії в симуляції обробляються через регулярні проміжки часу. Така обробка називається перерахунком. Час між перерахунками називається кроком, під час кроку необхідно приймати рішення щодо управління віртуальною компанією. Протягом кроку потрібно реалізувати всі управлінські рішення для розвитку свого бізнесу. В ході гри гравець керує всіма ключовими ресурсами та бізнес-процесами – маркетингом, продажами, кадрами, ланцюгом поставок, виробництвом, управлінням фінансами тощо.

У наш час дуже важливо, щоб освіта на всіх етапах була застосовна до реального життя. Конкурентну перевагу на ринку праці отримують ті, хто готови приносити бізнесу прибуток тут і зараз, а не за деякий час. З метою підвищення якості підготовки студентів і створення умов для активізації самостійної роботи в Харківському торговельно-економічному фаховому коледжі ДТЕУ організовано проведення тренінгу з інформаційних систем в галузі. Платформа яка використовується для проведення тренінгу має назву Virtonomics Business Simulations.

В ході тренінгу студенти управляли власною віртуальною промисловою, торговою компанією. Підприємство розвивалося в абсолютно різних напрямках – видобуток природних ресурсів та їх первинна переробка, вирощування сільськогосподарської продукції, виробництво напівфабрикатів і готової продукції, наука, збут кінцевим споживачам. У кожному підрозділі віртуальної компанії моделювалися ключові бізнес-процеси та функції: кадри, виробництво, маркетинг, продажі, логістика, стратегічний менеджмент, фінанси, закупівлі тощо. У цій грі студент керував бізнесом, був генеральним директором компанії, розвивав існуючий бізнес, будував та керував новими типами бізнес-одиниць – фабриками, складами, науково-дослідними центрами, сервісними підприємствами. Граючи він встановлював свої цілі в грі, сам визначив стратегію та тактику розвитку свого віртуального бізнесу, засвоїв основні принципи, правила, процеси та механізми функціонування будь-якого бізнесу та конкурентного оточення. В ході тренінгу студент отримав максимальний або мінімальний дохід і прибуток, створив структурні підрозділи, що є результатами управління віртуальною компанією.

Висновки. Платформа Virtonomics Business Simulations це не тільки економічний бізнес-симулятор, але й унікальний простір для спілкування та навчання, який дає унікальну можливість застосовувати на практиці знання в різних галузях науки та техніки, а також покращувати свої комунікативні здібності. Крім базових професійних знань, цей симулятор дозволяє розвивати аналітичні здібності, стресостійкість, вміння працювати в команді та інші якості, що є запорукою успішного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Virtonomics Tutorial PDF. URL: https://virtonomics.com/wp-content/uploads/sites/2/2018/12/UserGuideVirtonomics_en.pdf (дата звернення: 27.06.2022).
2. Бізнес-симуляція [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бізнес-симуляція> (дата звернення 27.06.2022).
3. Новаківський І. І. Інформаційні системи в менеджменті : адаптивний підхід : підручник / І. І. Новаківський, Н. В. Смолінська. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. – 440 с.
4. Павлиш В. А. Основи інформаційних технологій і систем : підручник / В. А. Павлиш, Л. К. Гліненко, Н. Б. Шаховська; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівська політехніка, 2018. – 619 с.
5. Симуляція [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Симуляція> (дата звернення 27.06.2022).

ЕВОЛЮЦІЯ ЛОГІСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Новіцький Павло Сергійович

здобувач вищої освіти інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Берко Андрій Юліанович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7300-5262>

Україна

***Анотація.** У статті узагальнені поняття та завдання логістичного обслуговування, визначено сутності механізмів логістичного обслуговування, тенденції розвитку інформаційного забезпечення процесів управління системою логістичного бізнесу, інструментів інтеграції її елементів в єдиний механізм управління задля підвищення конкурентоспроможності, підвищення доходів, ефективності, та прозорості управління організацією. Установлена роль інформаційних технологій та описаний загальний механізм цифрової трансформації логістичної організації для оптимізації та покращення усього ланцюгу роботи від складу та персоналу до доставки до кінцевого споживача.*

Вступ. Важко уявити, що галузь з таким складним набором процесів, як логістика, може працювати без належної цифрової трансформації. Постачання мільйонів підприємств і споживачів щомісяця потребує дуже практичного підходу, і не можна очікувати, що це буде весь час працювати старомодним способом. Незалежно від того, чи це 3D-друк чи доставка за допомогою безпілотних літальних апаратів, усі великі компанії в усьому світі прокладають свій шлях до цифровізації і немає сумніву, що це працює їм на користь.

В даний час бізнес-організації все частіше прагнуть до вдосконалення своєї діяльності з використанням інформаційних технологій, використовуючи комп'ютери, комп'ютерні мережі, мобільні технології та інші нові цифрові підходи, як-от цифровий ідентифікація за допомогою RFID і NFC. Це шлях у цифрову еру, інструменти якої, дозволять компанії в першу чергу залишатися конкурентоспроможними. Тому інформаційні системи є необхідним елементом, що значно покращить управління логістичними процесами.

Постановка проблеми. Стрімка еволюція нових технологій та їх доступність спонукають людей приймати їх на масовому рівні, полегшуючи своє життя. Це змушує суб'єктів господарювання та їх екосистеми трансформуватися, щоб покращити та зберегти свої конкурентні позиції. Суспільство змінило те, як поширюються знання та як ми взаємодіємо з навколишнім середовищем, це впливає на людей і особливо на організацію бізнесу.

Клієнти мають доступ до все більшої кількості постачальників, рішень та послуг, з яких можна вибрати і бар'єри для змін поступово зменшуються. Клієнти отримують владу над вибором послуг, а конкуренція стає жорсткішою, що у свою чергу, стимулює креативність та інновації як відмінні аспекти.

У свою чергу це змушує організації все більше хвилюватися за актуальність механізму надання своїх послуг та вдосконаленням цього процесу. Існує відчуття терміновості в розумінні того, що відбувається і як вирішувати нові виклики. І саме сучасні технології відіграють у цьому ключову роль.

У світлі зростання обсягу транзакцій і дедалі більш вимогливих споживачів постачальникам логістики доводиться ставати більш гнучкими, швидкими та надійними, а також створювати нові та інноваційні рішення для доставки, які дозволять їм відповідати поточним очікуванням клієнтів:

- Надійні терміни доставки
- Довгі години роботи
- Якісні постачання
- Відстеження в режимі реального часу
- Гнучкі та персоналізовані послуги
- Швидка обробка повернення

Щоб задовольнити дані вимоги, інвестиції в дослідження, розробки та інновації та рівень якості з точки зору розподілу стали ключовими факторами успіху для постачальників логістики (особливо це стосується електронної комерції). У результаті трансформація, яку здійснюють постачальники логістичних послуг, в першу чергу базується на аспектах інформаційно-комунікаційних технологій.

Задля вдосконаленню клієнтського досвіду компанії мають повністю трансформувати процеси внутрішньої взаємодії, щоб розвинути цифрову культуру, яка дозволить їм вносити зміни з тією швидкістю, яку вимагає ринок, аби як організації, так і кінцеві споживачі були задоволені сучасним і технологічним процесом отримання і опрацювання послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо управління, обслуговуванням бізнес-процесів сучасного логістичного бізнесу із залученням інформаційно-комунікаційних технологій розкрито в наукових роботах таких авторів, як: Д.А. Глухова, В. С. Стоколяс, А. О. Передерій, Н.К. Заборська, О.Ф. Кір'янов, С.В. Скрипін, М. Коваль та Ю. Трач, Дж. Сток, Д. Ламберт та інших науковців і практиків у сфері логістики та інформаційних технологій.

Проблематиці розвитку та інтеграції інформаційного програмного забезпечення у логістичні процеси присвячено праці, описаній на відкритих електронних ресурсах, та досвіду дослідницьких відділів світових транспортно-управлінських компаній, такі як Shippeo, Coyote Logistics, UPS, DHL, XPO Logistics.

Варто зауважити, що попри значну теоретико-методологічну базу інформації щодо питання використання сучасних інформаційних систем у сфері логістичного бізнесу, відсутня загальноприйнята методологія управління та опрацювання логістичних процесів на базі використання інформаційних технологій. Окремі фрагментарні дослідження не дають цілісно-системного уявлення про процеси, цілі, завдання, показники та критерії, функції, інструменти опрацювання і проведення цифровізації логістичних бізнес-процесів.

Формулювання цілі статті. Метою дослідження є обґрунтування використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі логістичного обслуговування бізнес-процесів. У контексті досягнення поставленої мети необхідно вирішити завдання стосовно сутності механізмів логістичного обслуговування, тенденцій розвитку інформаційного забезпечення процесів управління системою логістичного бізнесу, інструментів інтеграції її елементів в єдиний механізм управління задля підвищення конкурентоспроможності, підвищення ефективності, доходів та прозорості управління організацією.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у логістичному бізнесі потрібно розуміти вирішенням яких завдань займається транспортна логістика. Це

необхідно для подальшого опрацювання та аналізу даних при виконанні розрахунків із використанням сучасних технологій.

Завдання розрахунків транспортної логістики

Аналіз кінцевих пунктів. На даному етапі виробляється прокладка попереднього маршруту в залежності від відстані між пунктами. При цьому враховуються особливості вибраного відрізка шляху, на основі чого здійснюється вибір найбільш вдалого транспортного засобу для виконання поставленої задачі. У певних ситуаціях може виникнути необхідність вдатися до використання різного виду транспорту на окремих ділянках.

Аналіз властивостей вантажу. Після детального аналізу технічних і експлуатаційних характеристик транспортованого вантажу здійснюється вибір відповідного транспорту, а також створюється зручний маршрут.

За умови, якщо виконується перевезення небезпечних речовин, то такий маршрут повинен бути прокладений далеко від густонаселених пунктів і стратегічно важливих об'єктів [1]. Додатково при виконанні такого рейсу може знадобитися спеціальний дозвіл.

Вибір відповідного транспорту. Сутність транспортної логістики полягає у забезпеченні своєчасної доставки вантажу. Без вибору найбільш відповідного транспорту вирішити таку задачу не є можливим. Перевезення може виконуватися різними типами транспортних засобів.

Побудова оптимального маршруту. Логістика транспортних систем включає в себе побудову оптимального маршруту доставки вантажу, за яким транспортування буде виконуватися в стислі терміни. При цьому обов'язково враховується необхідна швидкість доставки, обумовлена з замовником на попередньому етапі співпраці [2]. Також беруться до уваги специфіка транспортованого вантажу та географічне положення всіх точок маршруту.

Контроль вантажу під час транспортування. Для виконання встановлених часових рамок слід ретельно відстежувати пересування вантажу і при необхідності вносити деякі виправлення в маршрут. Поломка транспорту, затримка при проведенні вантажно-розвантажувальних робіт — все це може призвести до порушення термінів поставки. Стежити за пересуванням транспорту можна при використанні сучасних навігаційних пристроїв.

Цифрова трансформація організації

Визначивши основоположні задачі, які вирішуються у ході розрахунків транспортної логістики, варто врахувати, що осучаснення бізнес-процесів неможливе без відкритої організаційної культури, що може існувати лише, коли наявні відкриті основні цінності та принципи одночасно представляють і зміцнюють культуру організації за допомогою процесів, комунікації, структур і навіть технологій. Це потрібно для оновлення стилю керівництва, процесів, операцій, організації, мотивації та залучення співробітників, щоб протистояти викликам цифровізації [5].

Відкритість і прозорість. Доступність інформації «демократична». Кожен має доступ до вихідного коду (іншими словами, до інформації, яка потрібна для прийняття рішень). Довіра створюється тому, що немає прихованих планів або даних, які призводять до недовіри.

Співпраця та співтворчість. Цифрові інструменти дозволяють оптимізувати співпрацю. Вони є інструментами особистої продуктивності. Потреба в спеціальних профілях вимагає більшого ступеня співпраці між міждисциплінарними командами.

Спільнота. Колективний інтелект будується як спільнота, коли кожен ділиться тим, що знає або розуміє. Діляться досвідом, відкриттями, документами та перспективами. Найважливіший аспект – поділитися.

Автоматизація процесів. Автоматизація управління складом, відвантаження та розподілу, переробки відходів та охорони навколишнього середовища, адміністративна підтримка [3].

Цифровізація документообігу. Обмін інформацією у більш швидкий спосіб, оцифрування внутрішньої та клієнтської документації з подальшою економією офісного простору, автоматичне архівування документів, автоматизація процесів і форм.

Безпека. Технологічна безпека реалізується з пріоритетом захисту та збереження інформації у форматі документа і спрямована насамперед на забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації.

Інтеграція інформаційних технологій у процеси

Після перетворення управління та оновлення культури бізнес-організації можлива більш вдала та гнучка адаптація та інтеграція нових інформаційно-комунікаційних технологій у системі логістичного обслуговування процесів за допомогою яких можливе:

- **Спрощення** додаткових елементів для перевізників і навантажувачів при виборі найбільш відповідної послуги. Таким чином, онлайн-платформи надають більше інформації про існуючі послуги в усіх режимах доставки та надають користувачам доступ до інформації в режимі реального часу про доставку товарів.

- **Оптимізація** управління процесами доставки, маючи інформацію в режимі реального часу про затримки, інциденти тощо. Ця інформація дає змогу реагувати та організовувати зміну маршруту або переключатися на інший спосіб доставки тощо.

- **Зменшення адміністративних витрати** шляхом включення електронних документів.

Основними напрямками використання нових технологій у логістиці є:

Сканування документів. Додатки для всіх типів використовуваних пристроїв цифровізації: центральний сканер, веб-сканер, мережеві сканери та мобільні пристрої.

Цифровий підпис. Рішення для письмових підписів на електронних документах для самостійного вивезення, зі спеціальними заявками для кожного формату. Включає виявлення даних біометричного підпису та юридичні гарантії.

Штрих-код. Використовується для управління запасами та запасами, відстеження продуктів на платформі, автоматизації підготовки замовлень, відстеження партій, моніторингу відправки та відстеження товару.

Електронні чіпи. Завдяки електронним етикеткам продукти можна відстежувати протягом усього циклу виробництва та розповсюдження.

Радіочастота. Особливо цікавий для операцій зі складування та розподілу, оскільки забезпечує більшу гнучкість.

Смартфон. Існують логістичні додатки для відстеження, а також для керування складами, маршрутами та автопарком.

GPS. Дозволяє впроваджувати системи керування автопарком, щоб знаходити та відстежувати транспортні засоби, планувати маршрути в режимі реального часу.

RFID і NFC. Дозволяє фіксувати дані та відстежувати переміщення без участі людини, а потім ділитися цією інформацією всередині компанії або з третіми сторонами. Це включає ідентифікацію товару в місці походження, зміну місця

розташування, видимість ланцюга поставок, управління поверненими товарами тощо.

Однак, без сумніву, основним викликом і можливостями для логістичної галузі щодо технологій стане розширення та використання концепції Інтернету речей, що відноситься до цифрового взаємозв'язку повсякденних об'єктів через Інтернет. Ця концепція має свої виклики, з якими логістична галузь повинна зіткнутися, щоб прискорити свою діяльність і скористатися можливостями, які відкриває нова цифрова ера. Є дві основні проблеми:

Управління складом. Рух людей і транспортних засобів у складській зоні можна оптимізувати, зменшуючи кількість непотрібних поїздок, зменшуючи споживання палива та запобігаючи заторам у певних зонах у певний час. Все це можна оптимізувати за допомогою Інтернету речей, забезпечивши всі елементи, які беруть участь у процесі, системами RFID, щоб вони могли спілкуватися один з одним, тим самим знижуючи рівень взаємодії людей для більш ефективних і точних операцій [4].

Керування автопарком. У логістиці успіх полягає в доставці товарів вчасно і в хорошому стані. Для цього компанії повинні оптимізувати управління доставкою, наразі доступна низка потужних систем планування маршрутів, які враховують численні фактори, такі як відстань між пунктами доставки, місткість транспортного засобу, розміщення вантажу, уподобання клієнтів тощо. Використання концепцій Інтернету речей дозволяє знати, де знаходиться кожен транспортний засіб у парку (це вже вирішують системи GPS), і скоріше використовувати цю інформацію та приймати постійні рішення в реальному часі. Інформацію, яку надають інші транспортні засоби, дороги, світлофори, серед інших аспектів, слід використовувати для адаптації планів транспортних засобів у реальному часі та для постійної оптимізації маршрутів.

Інтернет речей можна використовувати не тільки для маршрутів; управління автопарком охоплює набагато більше. Сучасні технологічні рішення включають датчики, вбудовані в транспортні засоби для вказівки на потреби в технічному обслуговуванні певних деталей, бортові системи безпеки, які зменшують ймовірність інцидентів, спричинених людською помилкою, тощо [4]. Нові можливості з'являються щодня, і спеціалісти галузі логістики повинні їх досліджувати, оскільки вони можуть скористатися багатьма потенційними можливостями для оптимізації та покращення усього ланцюгу роботи.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження місця та ролі інформаційно-комунікаційних технологій в системі логістичних бізнес-процесів можна зробити висновок, що логістичне обслуговування бізнес-процесів в умовах процесно-орієнтованого управління визначається як сукупність логістичних послуг, інтегрованих за продуктом, технологіями, ринком або споживачем. Система логістичного обслуговування включає цілі, об'єкти, суб'єкти, методи, механізми логістичного обслуговування.

Установлено, що ключове місце в системі прийняття управлінських рішень у сфері логістичного обслуговування належить інформаційним рішенням. Активне запровадження інформаційних технологій у системи логістичного обслуговування бізнес-процесів дає змогу підвищити оперативність, повноту і достовірність інформації, необхідної для ефективного реалізації механізму управління системою логістичного сервісу в умовах динамічного середовища, а нові споживчі звички перетворюють логістику на важливий елемент, який пов'язує цифрові транзакції та доставку відповідних товарів. Як наслідок, галузь логістики повинна адаптуватися до нової цифрової ери, щоб розвиватися, і не тільки через загрози, з якими стикаються

компанії, які не адаптуються, а особливо через конкурентні переваги, отримані підприємствами, які розуміють, як зробити найбільше можливостей.

Список використаних джерел:

1. А. О. Передерій, О. Ф. Кір'янов. (2013) Алгоритми та системи оптимальної автоматичної кільцевої маршрутизації. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 3/2013, (80), 142–147. Вилучено з: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2013-3\(80\)/142.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2013-3(80)/142.pdf).
2. В. С. Стоколяс. (2014) Ефективність транспортної логістики як складової логістичної системи. Електронний журнал «Ефективна економіка», (7). Вилучено з: <http://www.eco.pnu.ua/?op=1&z=3216>.
3. В.С. Скрипін. (2017) Організація транспортного процесу розвезення тарно-штучних вантажів пунктами збуту на принципах логістики. [Дис. канд. т. наук, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова]. Вилучено з: https://radats.kname.edu.ua/images/Files/dis_Skripin.pdf.
4. Глухова Д.А. (2019, червень) Інформаційні технології в сучасній логістичній системі як невід'ємної складової міжнародної торгівлі. Конференції державного університету «Житомирська політехніка». Вилучено з: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/109-1.pdf>.
5. М. Коваль, Ю. Трач. (2019) Електронні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології. Системи моніторингу логістичних потоків. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері, Том 2, (1), 75–85. Вилучено з: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/904562.pdf>.

МОБІЛЬНІ ТРОЯНЦІ-ПЕРЕДПЛАТНИКИ – НОВІ ВЕРСІЇ

Демидов Захар Георгійович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2821-8047>

Старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем інформаційних технологій та протидії злочинності у кіберпросторі
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Колмик Олег Олександрович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0401-9588>

Науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем інформаційних технологій та протидії злочинності у кіберпросторі
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

З початку 2022 року у віртуальному світі з'явилися нові троянці-передплатники - зловреди, які оформляють передплату за ваші гроші без вашого відома. Розглянемо їх більш ретельно нижче.

Троянець Trojan.AndroidOS.Vesub поширюється через неофіційні джерела під виглядом популярних ігор та програм, наприклад GameBeyond, Tubemate, Minecraft, GTA5, Vidmate. У більшості підроблених програм повністю відсутня легітимна функціональність: відразу після запуску вони приступають до оформлення підписки, а користувач бачить вікно завантаження програми. Однак у деяких випадках, наприклад у підробленому GameBeyond, крім зловреда виявили випадковий набір працюючих ігор. Процес оформлення підписки у Vesub аналогічний попереднім випадкам: зловред відкриває невидиме вікно, запитує передплату та підставляє код із SMS.

Усі описані вище додатки підписують користувача на легітимні, хоч і непотрібні йому послуги сторонніх провайдерів. Проте бувають і зловреди, які оформлюють підписку на послуги самих зловмисників. Оформити таку підписку можна, просто не уважно прочитавши угоду користувача про надання платної послуги. Наприклад, у Google Play останнім часом активно поширюються програми, що пропонують скласти індивідуальний план схуднення за неймовірно низьку плату. Після запуску програма пропонує пройти опитування. Потім відкривається сторінка, яка повідомляє користувачеві, що йде створення індивідуального плану. Після цього залишається лише оплатити послугу та отримати свій план схуднення, який зловмисники обіцяють надіслати електронною поштою. Якщо прокрутити сторінку оплати вниз, можна побачити, що доступ до «сервісу» надається за підпискою з використанням автоплатежу. Тобто з банківського рахунку користувача регулярно та без підтвердження списуватимуться гроші. Те, що програми підписують користувача на регулярні платежі, підтверджують відгуки в Google Play. Причому багато хто скаржиться, що скасувати підписку через ці додатки неможливо, а деякі зазначають, що план схуднення після оплати не отримали.

Рішення антівірусів детектують такі програми як Trojan.AndroidOS.GrifHorse.l. Також дослідники виявили сайти, які оформлюють підписки за аналогічною схемою. Ці сайти пропонували доступ до більш широкого набору матеріалів — наприклад, курсів з офісних програм або заробітку на онлайн-маркетплейсах.

Спостерігалася активність троянца GrifHorse.l з 25 січня 2022 року. Більшість зразків GrifHorse.l виявили на пристроях користувачів з Росії (81,37%). Другою

країною за кількістю порушених користувачів стала Саудівська Аравія (6,07%), третьою — Єгипет (1,91%).

Троянець Trojan.AndroidOS.GriftHorse.ae, хоч і відноситься до того ж сімейства, що і GriftHorse.l, поводить себе зовсім інакше. Зловред видає себе за програми для відновлення віддалених файлів, редагування фотографій та відео, моргання спалахом при вхідному дзвінку, навігації, сканування документів, перекладу тощо. Однак на практиці все, що вміють ці додатки, — запитувати номер телефону нібито для входу та оформлювати передплату при натисканні кнопки «Увійти». Це найпростіший вид передплати — вона оплачується з мобільного рахунку, і для оформлення достатньо номера телефону жертви. На що саме підписують користувачів троянці GriftHorse.ae, невідомо. Розповсюджується GriftHorse.ae, як і його родич, через Google Play. Зловмисники завантажують у магазин величезну кількість однотипних додатків для того, що хоча б частина з них буде деякий час доступна користувачам.

Троянець GriftHorse.ae вперше потрапив на наші радары 10 березня 2022 року. Серед постраждалих за неповний місяць користувачів 43,57% перебували у Росії, 22,95% – у Саудівській Аравії, а ще 6,14% – в Омані. На четвертому та п'ятому рядках знаходяться Польща (4,39%) та Білорусь (3,22%).

3 січня 2021 року до березня 2022-го найбільш активним з троянців-передплатників був MobOk. З ним зіткнулося 74,09% користувачів, атакованих розглянутими в цій статті шкідниками. Троянці Jocker були заблоковані на пристроях 17,16% користувачів, найменш активними були представники сімейств Vesub (3,57%) і GriftHorse (3,53% користувачів зіткнулися з GriftHorse.l і 2,09% - з GriftHorse.ae). Проте варто відзначити, що останнє сімейство нове та його активність ще тільки набирає обертів.

Більшість користувачів, які зіткнулися з троянцями-передплатниками, перебували в Росії (27,32%), Індії (8,43%), Індонезії (8,18%), Україні (6,25%) та Саудівській Аравії (5,01%).

Троянці-підписники вміють обходити захист від роботів на сайтах платних послуг, а іноді підписують користувача на власні неіснуючі послуги.

Щоб уникнути небажаних передплат, намагайтеся не встановлювати програми з неофіційних джерел: саме через них найчастіше поширюються зловреди. При встановленні програм з Google Play також варто виявляти увагу: читати відгуки, дізнаватися інформацію про розробника, умови використання та оплати. Зокрема, для відправки SMS краще вибрати програми з великою історією та позитивними відгуками.

Навіть якщо ви впевнені у додатку, не варто видавати йому надто багато дозволів. Доступ до сповіщень надайте лише програмам, яким він необхідний для виконання їх функціональності (наприклад, програм для передачі повідомлень на пристрої). Каталогам шпалер, фоторедакторам тощо доступ до повідомлень не потрібен.

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗРАХУНКУ КОЕФІЦІЄНТІВ ЛІНІЙНОГО ПЕРЕДБАЧЕННЯ В СИСТЕМАХ ГОЛОСОВОЇ АВТЕНТИФІКАЦІЇ

Кіщенко Маргарита Іванівна

здобувач ступеня магістра факультету інфокомунікацій
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Пастушенко Микола Савелійович

канд. техн. наук, професор, професор кафедри ІКІ ім. В.В. Поповського
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

***Summary.** The scientific problem of determining the directions for increasing the efficiency of voice authentication systems is being solved. As the main direction, it is proposed to use the phase data of the speech signal, which is currently ignored. In this case, the main attention is paid to the procedures of linear prediction coefficients, which are calculated on the basis of phase data, which are widely used in user templates of voice authentication systems. The use of phase information makes it possible to refine the estimates of these coefficients, and hence increase the efficiency of the authentication systems under consideration.*

Важливим напрямком підвищення якості кібербезпеки сучасних систем є удосконалення процедур автентифікації.

Одним з напрямків удосконалення систем автентифікації пов'язують з біометричних ознак користувача. Спочатку було запропоновано використовувати статичні біометричні ознаки, однак вони виявилися неефективними. Тому зараз більшу увагу приділяють динамічним (поведінковим) ознакам користувача, а саме, його голосу.

Зараз удосконалення процедур автентифікації пов'язують з використанням голосових систем. При цьому удосконалюються склад та порядок розрахунку ознак шаблонів користувача, а також процедури прийняття рішень.

Лінійне передбачення є одним з найефективніших методів для оцінки основних параметрів мовних сигналів, таких як період висоти звуку, функція області голосового тракту тощо. Важливість цього методу полягає у високій точності отриманих оцінок і відносній простоті розрахунків. Аспект методів лінійного прогнозування полягає в тому, що поточний звукозапис можна апроксимувати лінійною комбінацією попередніх записів. Коефіцієнти лінійного передбачення потім однозначно визначаються шляхом мінімізації середньоквадратичної помилки (за кінцевий інтервал) між звітом про мовний сигнал і його прогнозованим значенням.

Для представлення моделі мовного сигналу в розпізнаванні та передачі мови широко використовуються коефіцієнти лінійного передбачення (linear prediction coefficients, LPC [1, 2]). Порядок розрахунку та використання коефіцієнтів має ряд особливостей, таких як:

- модель демонструє особливо хороші властивості для голосових сигналів, де присутні звукові елементи. На ділянках, де тиша або перехідні ділянки мови, модель менш ефективна;
- схема розрахунку LPC проста та математично точна в реалізації модель;

• використання ознак користувача на основі LPC приводить до чіткого розділу джерела і вокального тракту, що входить до простого уявлення його основних характеристик.

Основна проблема при використанні моделі лінійного прогнозування полягає в тому, що необхідно визначити набір коефіцієнтів з мовного сигналу таким чином, щоб спектральні властивості цифрового фільтра збігався з властивостями цієї ділянки звукової хвилі у цьому вікні спостереження. Складність цього полягає в тому що спектральні характеристики слова змінюються з часом.

В ряді робіт, наприклад [3, 4], розрахунок основних характеристик шаблону (частота основного тону, формантні частоти, кепстральні та мел-частотні кепстральні коефіцієнти) здійснювалося за фазовою інформацією голосового сигналу. Такий підхід виявився дуже ефективним. Однак оцінка коефіцієнтів лінійного передбачення не здійснювалася.

Тому в даній роботі запропоновано здійснити розрахунок вказаних коефіцієнтів за амплітудною та фазовою інформацією, а також виконати їх порівняльний аналіз.

В роботі розглянута методика виконання розрахунків, наводяться результати модельного експерименту, а також запропоновані рішення по використанню отриманих оцінок.

Список використаних джерел:

1. Makhoul J. Linear prediction: A tutorial review // Proceedings of the IEEE. 1975. Vol. 63, no. 4. P. 561-580.
2. Rabiner L., Juang B.-H. Fundamentals of speech recognition. Prentice-Hall, Inc., 1993.
3. Pastushenko, M. & Pastushenko, V. & Pastushenko, O. Specifics of Receiving and Processing Phase Information in Voice Authentication Systems. International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T). (pp. 621-624). 2019, Kyiv, Ukraine.
4. Pastushenko, M. & Krasnozheniuk, Y. & Lemeshko, O. Analysis of voice signal phase data informativity of authentication system. Proceedings of The Third International Workshop on Computer Modeling and Intelligent Systems (CMIS-2020). (pp 1040-1053). April 27-May 1, 2020, Zaporizhzhia, Ukraine.

ОЦІНКА КОНЦЕПЦІЇ WEB 3.0 ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Д'яков Ян Русланович

аспірант

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Бітченко Олександр Миколайович

канд. техн. наук, доцент кафедри радіотехнологій
інформаційно-комунікаційних систем

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Вступ. Впровадження та розвиток мережі Інтернет призвели до низки супутніх процесів, серед яких пошвидшення інформаційного обміну, суттєвий приріст згенерованих знань (т.з. інформаційний вибух), зміни концепції об'єктивності, довіри, індивіда тощо. У такій ситуації стає все складнішим оброблювати експоненційно зростаючий об'єм даних, класифікувати та систематизувати наявну інформацію, відсікати шуми (дублікати, беззмістовні, відверто заангажовані повідомлення тощо).

Новітня концепція Web 3.0 не має чіткої імплементації, проте визнається наступним кроком інформаційного суспільства. Її механізми потенційно здатні вирішити вищезначені проблеми, проте сумнівним залишається питання організації зв'язності в подібному інформаційному середовищі (надалі ІС).

Мета роботи. Аналіз концепції Web 3.0, її еволюції, зокрема щодо впровадження зв'язності; формалізація терміну зв'язності у зазначених межах.

Матеріали і методи дослідження. Виконання дослідження проводилось шляхом всестороннього аналізу предметної області, зокрема наукових статей, матеріалів інтернет-ресурсів та ін.

Першочергово були з'ясовані сутність, типові ознаки й механізми Web 3.0.

Увагу було приділено концепції семантичної павутини (з англ. Semantic Web), що є фундаментом Web 3.0. Його теж було проаналізовано з позицій зв'язності у глобальному ІС.

Подальший аналіз наукових джерел дозволив не лише окреслити сутність зв'язності в ІС [1], але й доповнити її у відповідності до предметної області.

Дослідження інтернет-ресурсів у розрізі поточних елементів децентралізованих мереж та тенденцій привело до з'ясування концепції децентралізованих громад або автономних організацій (ДАО) [2, с. 7]. Впровадження та еволюція таких громад цілком виправдана інтенсифікацією генерації та монетизації знань, загальної еволюції інтернет-простору тощо.

Шляхом асоціативного аналізу виділено, що системи досягнення консенсусу в вищезначених громадах як ІС виступають корінними елементами організації зв'язності та дуже схожі на такі у випадку звичайних соціальних об'єднань. Сформовано типові критерії стабільності ДАО з огляду на зв'язність.

Результати та їхнє обговорення. Означення концепції Web 3.0 не є чітко формалізованим навіть на поточний час. Так, у роботі вченого Ітінсон К. з посиланням на Бернерса-Лі Т., вказується, що "Web 3.0 виділяється як створення високоякісного контенту й послуг, що використовують технології Web 2.0 у якості базової платформи" [3, с. 20], що підкреслює ітераційний розвиток інтернет-інфраструктури.

Як альтернатива, група вчених на чолі з Галкіним В. з посиланням на Андрєєва А., вважає зазначену концепцію “ієрархічною версією Web 2.0, побудованою на принципах самоорганізації з виділенням класу професійних експертів” [4, с. 185]. Тут увагу акцентовано на т.з. “менеджерах знань”, які стають цінними акторами між інформацією та засобами передачі й відкривають шлях до меритократичного поділу впливу.

З основних властивостей майбутньої екосистеми Web 3.0 виділяють децентралізацію (замість серверів, дані будуть належати користувачам й зберігатимуться на їх особистих пристроях), всестороннє використання засобів штучного інтелекту, свобода (користувачі відмовляться від ресурсів з можливістю державної, корпоративної цензури на користь децентралізованих громад) тощо. Отже, Інтернет 3.0 стає самокерованим децентралізованим ІС.

Зв’язність на ІС розкривається як інтегральна оцінка формалізованості (для машини) та зрозумілості (для людини) комплексу його елементів. Такими можуть виступати слова, речення, абзаци; кортежі, домени; послідовності суджень, гіпотез; збірні статистичні дані, їх трактування та багато ін.

З огляду на децентралізованість та орієнтацію на знання екосистеми Web 3.0, зв’язність визначає цілісність й несуперечність її джерел даних. Їхні інформаційні сутності мають між собою такі зв’язки, що є повністю зрозумілими для людей та які є досяжними (такими, що їх можна представити у форматі “абстракція А — зв’язок — абстракція В” засобами мов інтерфейсів) для машини. Ті сутності, які не відповідають поданим критеріям, задовольняють їх шляхом впровадження зовнішніх зв’язків на елементи інших джерел даних. Рекурсивність такого підходу дозволяє увести зв’язність на усьому просторі Web 3.0.

Фундаментом зв’язності виступає семантична павутина — нащадок теорії Giant Global Graph [3]. Пропоновані метадані (ключові слова, що характеризують той чи інший ресурс у Інтернеті) дозволяють не лише прискорити пошук, але й піддавати елементи мережі структуризації та кластеризації. Слабка формалізація зв’язності наразі не дозволяє окреслити чіткого механізму її впровадження в інтернет-ресурси. Метадані ж, як реперні точки ресурсів-сутностей, відкривають перше приближення до глобальної зв’язності.

Показник зв’язності у ІС є цінним для оцінки не лише її знань, а й їхніх генераторів (т.з. акторів). Прикладом є актори децентралізованих громад.

У широкому сенсі децентралізована громада або ДАО (Olympus DAO, Maker DAO [5]) розкривається як функціонально-структурна віртуальна одиниця Інтернету, що досягає цілі / цілей свого існування шляхом роботи фіксованої у кванті часу кількості фізичних (люди, “речі”) та / або віртуальних (ДАО менших рівнів, елементи штучного інтелекту тощо) акторів на основі деякої внутрішньої системи досягнення консенсусу. Над-ціллю вважається забезпечення концепції “довіри”, тобто відповідності результатів досягнення консенсусу бажаним з боку більшості акторів.

Активна фаза життєвого циклу ДАО передбачає інтенсифікацію генерації знань. Закріплення їх у внутрішніх базах даних регулюється алгоритмом консенсусу. Така система виступає єдиним власником закону розподілу (т.з. гарантом) знань. Масштабуючи це до теми дослідження, отримуємо локальну зв’язність в подібних ІС. Іншими словами, впроваджений алгоритм досягнення консенсусу виступає оператором зв’язності.

Зазначені алгоритми різняться за структурою й якістю результату. Найпростішим варіантом є вільне голосування усіх акторів та відкрите уведення пропозицій. З огляду на токени як базис впливу в децентралізованих громадах,

можливе впровадження квадратичної системи голосування [5]. З уведенням т.з. “менеджерів знань”, ціна їхнього голосу в процесі прийняття рішення може бути підвищеною. У такому випадку показник зв'язності дозволяє дослідити ступінь консолідованості акторів, ефективність їхньої роботи.

Статистично оцінити зв'язність можна за допомогою наступних критеріїв:

1. Мінімізація конфліктних ситуацій між акторами через некогерентність внутрішніх баз даних.

2. Мінімізація тенденції до зниження чисельності акторів. Як альтернатива, значення коефіцієнту k лінійного тренду часового ряду зміни чисельності.

Екосистема Web 3.0 як сукупність ДАО, IoT-механізмів тощо, стає глобальною децентралізованою громадою. Її актори займаються інтенсивною генерацією знань. Взаємодія акторів окреслена у принципах семантичної павутини. Цілі громади залишаються сталими: забезпечення працездатності (стабільності) системи, “вічності” (відсутність можливостей до знищення) знань, ефективності керування знань. Закономірним стає майбутня автоматизація пошуку ними одне одного, під'єднання й роз'єднання, загалом взаємодії.

Формалізація зв'язності у глобальному ІС додатково ускладнюється відсутністю єдиної системи консенсусу. Частково такою можуть виступати державні регулятори, приватні компанії й неприбуткові організації, індексатори на кшталт Google, але повністю систематизувати Web 3.0 є неможливим. Щодо статистичної оцінки зв'язності, то зробити це можливо лише для “видимої” частини екосистеми й зі суттєвими спрощеннями. Можливим рішенням є впровадження децентралізованих пошукових систем на кшталт FAROO, YaCu, проте їхня ефективність у поданому контексті є складно-досліджуваною [6].

Висновки. Зв'язність у Web 3.0 виступає критерієм доступності ІС до всестороннього та ефективного її дослідження не лише людиною, а й засобами штучного інтелекту. Подальше окреслення зв'язності ускладнюється її слабкою формалізацією, однак цьому сприяють можливості семантичної павутини. Плацдармом для дослідження можуть стати децентралізовані громади.

Список використаних джерел:

1. Д'яков Я., Бітченко М. Дослідження проблеми зв'язності в інформаційному просторі. *Modern research in world science*. Матеріали 4 міжнародної науково-практичної конференції. SPC “Sci-conf.com.ua”. Львів, Україна. 2022. 229-236 с. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-10-12-07-2022-lviv-ukrayina-arhiv> (дата звернення: 19.07.22).
2. Итинсон К. Web 1.0, web 2.0, web 3.0: этапы развития веб-технологий и их влияние на образование. *Карельский научный журнал*. 2020. №1 (30). 19-21 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/web-1-0-web-2-0-web-3-0-etapy-razvitiya-veb-tehnologiy-i-ih-vliyanie-na-obrazovanie> (дата обращения: 19.07.22).
3. Галкин В., Журавлева Т., Стойлик Ю. Разработка единого портала информационной поддержки потребителей в области технического регулирования. *Транспортное дело России*. 2012. №6-2. 184-185 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-edinogo-portala-informatsionnoy-podderzhki-potrebiteley-v-oblasti-tehnicheskogo-regulirovaniya> (дата обращения: 19.07.2022).
4. Что такое ДАО (децентрализованная автономная организация)? 2022. 6 с. URL: <https://forklog.com/cryptorium/chto-takoe-dao-detsentralizovannaya-avtonomnaya-organizatsiya> (дата обращения: 20.07.2022).
5. Distributed Search Engine. 2020. 1 с. URL: <https://rorur.com> (resource access date: 20.07.22).

СЕКЦІЯ ХІХ. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ СПРЯМОВАНИХ НА ОХОРОНУ І БЕЗПЕКУ МОРСЬКИХ СУДЕН

Мельник Олексій Миколайович

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9228-8459>

канд. техн. наук, доцент кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Волошин Андрій Олександрович

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3993-5826>

канд. техн. наук, професор кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Щенявський Геннадій Сергійович

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7803-978X>

викладач кафедри судноводіння і морської безпеки
Одеський національний морський університет, Україна

Морські міжнародні перевезення мають вирішальне значення для світової торгівлі завдяки тому, що переважний обсяг вантажів різного призначення перевозиться саме водними шляхами. Світова система морського транспорту, згідно даних на початок 2021 року, складалася з торговельного флоту, кількість одиниць якого, сягнула більш ніж 100 тис., при близько 4 тис. портів. Однак з приводу того, що така транспортна система є відкритою та гнучкою, це робить її вразливою до терористичних атак та інших видів загроз. Крім того, морські судна можуть бути використані для контрабанди зброї, наркотиків, торгівлі людьми або забезпечення логістичної підтримки терористичних організацій.

За оцінками експертів нові заходи безпеки на морі, що будуть потрібні у короткостроковій перспективі для виявлення, запобігання і нейтралізації кібернетичних загроз, вимагатимуть від судновласників та операторів суден, інвестицій у розмірі понад мільярд доларів США, а в подальшому, щорічні експлуатаційні витрати ще збільшуватимуться. Однак будь-які витрати, у тому числі додаткові, за обсягами виявляються значно меншими за сумарну вартість від нанесеної шкоди, навіть від незначних терористичних атак, згідно зі статистичними даними щодо безпеки на морському транспорті.

Більше того, частина додаткових витрат може бути компенсована економією за рахунок підвищення ефективності заходів, спрямованих на безпеку суден. Для ефективного впровадження кодексу ОСПЗ (Міжнародний кодекс з охорони суден та портових засобів, англ. ISPS Code) або досягнення його головної мети - забезпечення безпеки судна та портових засобів потрібні ресурси у вигляді кваліфікованого персоналу, обладнання та технологій.

Базуючись на такому підході з'являється можливість ефективно забезпечити виконання норм і вимог кодексу, які пред'являються безпосередньо для захисту судна під час морського переходу та його стоянки в порту, а також для захисту портових засобів. Імплементация основних завдань кодексу щодо захисту судна та портових засобів та споруд від незаконних актів, за великою мірою лягає на плечі судновласника, який повинен у підсумку спиратися безпосередньо на екіпаж і ті заходи та засоби, які є в наявності для забезпечення охорони та безпеки судна (рис. 1).

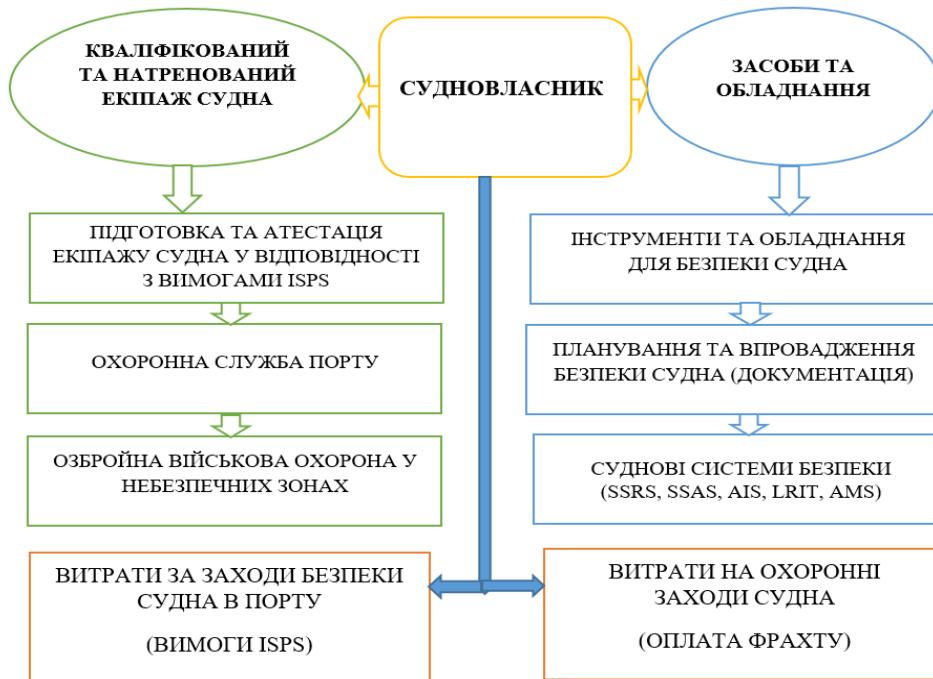

Рис. 1. Комплекс заходів спрямованих на охорону та безпеку судна

Як стає очевидним із представленої схеми для реалізації заходів захисту судна з боку судновласника пропонується комплекс заходів, які повинні бути втілені для забезпечення безпечної роботи судна, як під час його перебування в порту так і під час переходу, і які можна умовно розділити на дві складові. Ці складові поділяються на власне екіпаж судна, куди входить спектр його компетентностей, навички та рівень підготовки для адекватного реагування на різні види загроз, взаємодія екіпажу з різними службами порту, включаючи охоронну службу, а також спеціальною воєнізованою охороною, яка наймається судновласником під час проходження піратонебезпечних районів. Витрати на ці заходи є обов'язковими з боку судновласника та покликані забезпечити охорону та безпеку власного судна. Іншою складовою витрат судновласника є матеріально-технічне та документальне забезпечення згідно вимог кодексу ОСПЗ, що є більш істотною частиною витрат, але частково компенсується за рахунок фрахтових надходжень.

Таким чином, як судновласник, так і порт несе витрати на забезпечення охорони та безпеки у вигляді залучення кваліфікованого персоналу, застосування технічних засобів та обладнання, яке здатне реалізувати заходи, передбачені кодексом. З метою покриття таких витрат судновласник стягує надбавку до фрахту, тобто плату за безпеку перевезення. Аналогічна оплата за безпеку знаходження судна в порту стягується з боку порту вже з судновласника, для покриття витрат, пов'язаних із забезпеченням дії вимог кодексу ОСПЗ у відповідному порту/терміналі.

Розмір зборів ОСПЗ обумовлюється судновласником зі стороною, яка оплачує фрахт (фрахтувальник, відправник вантажу або вантажоодержувач), залежно від порту заходу, оскільки деякі з цих витрат є змінними. Однак навіть незважаючи на те, що такі витрати бувають часом істотними, враховуючи постійну загрозу з боку морського піратства, контрабанди та інших небезпек такі ініціативи забезпечують необхідний захист екіпажу, судна і вантажу, і засновані на безумовних перевагах у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Melnyk, O., Onyshchenko, S., Koryakin, K.(2021) Nature and origin of major security concerns and potential threats to the shipping industry. *Scientific Journal of Silesian University of Technology. Series Transport.* 113, 145-153. ISSN: 0209-3324. DOI: <https://doi.org/10.20858/sjsutst.2021.113.11>.
2. Melnyk, O., Onyshchenko S., Pavlova N., Kravchenko O., Borovyk S. (2022) Integrated Ship Cybersecurity Management as a Part of Maritime Safety and Security System. *International Journal of Computer Science and Network Security*, vol.22 (03), 135-140. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.18>.
3. Мельник О.М., Бичковський Ю.В. Сучасна методика оцінки рівню безпеки судна та шляхи його підвищення / О.М. Мельник, Ю.В. Бичковський // *Розвиток транспорту.* – 2021. - № 2 (9) – С.37- 46. DOI:10.33082/td.2021.2-9.03.
4. Мельник О.М., Онищенко С.П., Логінов О.В., Окулов В.І., Пуляєв І.О. (2021). Актуальні проблеми морської безпеки та сучасні шляхи забезпечення охорони судна. *Комунальне господарство міст*, 6(166), 204-210. DOI 10.33042/2522-1809-2021-6-166-204-210.
5. Бичковський Ю.В., Мельник О.М. (2022). Роль та місце людського елементу у ситуації навалу або зіткнення судна з причалом. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Технічні науки* 33(72) № 1 – С. 270 – 276.
6. Окулов В.І., Пуляєв І.О., Мельник О.М. Захоплення заручників / В. І. Окулов, І. О. Пуляєв, О. М. Мельник. // *Логос. ONLINE.* – 2020. – №15. – С. 1-7.

СЕКЦІЯ XX. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

DETERMINING THE EFFECT ON HETEROJUNCTIONS BY REDUCING SERIES RESISTANCE

Elmira Alesgerovna Khanmamedova

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1911-1096>

Assistant, Faculty of information technology and control
Azerbaijan State Oil and Industry University, Baku, Azerbaijan

Summary. One of the ways to reduce the series resistance in heterojunctions is the maximum possible decrease in the thickness of the buffer layer connected to the contact, taking into account optical laws. From the point of view of the cost of the manufactured device, this method can be considered advantageous. Thus, by reducing the thickness, on the one hand, the material consumption is reduced, and on the other hand, the series resistance of the heterojunction is reduced by the technological method.

Keyword: diffusion, photovoltaic effect, electrochemical precipitation methods, heterojunctions, electrochemical deposition process, nanostructure.

Introduction. In addition to some optical laws, according to the laws of the electric field, the photosensitivity must somehow increase with decreasing layer thickness. [5,8,9] Thus, the electric field strength is inversely proportional to the thickness. This means that by reducing the thickness of the thin layer, it is possible to increase the value of the internal electric field created due to the diffusion of charge carriers in the p-n junction. That is, in the end, an increase in the internal electric field accelerates the process of separation of charge carriers formed under the action of light, which, in turn, leads to an increase in efficiency. That is, you can get maximum efficiency by purchasing an additional ultra-thin layer. But if we take into account that the degree of light absorption in the layer depends nonmonotonically on the layer thickness. [4,6,7] Therefore, in order to increase efficiency in general, it is necessary to take into account not only electrical, but also optical properties. Therefore, to achieve maximum efficiency, a specific thickness should be selected according to a specific material (table 1). All-component heterojunctions prepared at the optimal value of the deposition potential exhibit the photovoltaic effect immediately after deposition, and the sign of the photovoltage does not change over the entire photosensitivity region. All photoelectric parameters of heterojunctions depended non-monotonically on the amount of Zn in the thin films. [3] As with the electrical parameters, the maximum photoelectric parameters were obtained in heterojunctions based on thin films with x=0.6 composition.

Table 1.

Example	Cd _{1-x} Zn _x O layer thickness (nm)	J _q (mA/sm ²)	V _{ad} (mV)	FF	η (%)
p-Si/ Cd _{0.4} Zn _{0.6} O	100	12.56	420	0.55	2.9
	150	12.9	442	0.57	3.25
	200	17.92	429	0.57	4.38
	300	16.52	440	0.58	4.22
	400	19.9	442	0.59	5.1
	500	19.78	442	0.59	5.1
	800	18.5	442	0.57	4.7

On the photocurrent spectral distribution curve in heterojunctions, the maximum in the near infrared region corresponds to the main transitions in Si, and the maximum in the short-wavelength region corresponds to the band gap of $\text{Cd}_{1-x}\text{Zn}_x\text{O}$ thin films.[2]

Conclusion

With the increase of the amount of Zn in the thin films, the maxima in the short wavelength region shift to the shorter wavelength region, which indicates the production of $\text{Cd}_{1-x}\text{Zn}_x\text{O}$ solid solutions by the electrochemical deposition method.[1,2,12] In heterojunctions based on $x=0.6$ thin films, the maximum in the short wavelength region was observed at 420 nm. On the other hand, with an increase in the amount of Zn in the composition, the intensity of the maximum in the short wavelength region decreases. This can be explained by the increase in the specific resistance of the layers with the increase of Zn. However, heterojunctions exhibiting photosensitivity in the ultraviolet region at high concentrations of Zn can be used as sensors in the UV region.[3,11]

References:

1. Jafarov M.A., Nasirov E.F., Khanmamedova E.A. "Preparation of nanosized A_2B_6 Compound Multilayer Structures for Solar Cell " *Universal Journal of Physics and Application* 1(2): p.125-129,2013 <https://www.hrpub.org/download/201309/ujpa.2013.010212.pdf>.
2. М. А. Джафаров, Э. Ф. Насиров, С. А. Джахангирова, Е. А. Ханмамедова "Фотохимическая реакция в наноразмерных пленках твердых растворов A_2B_6 , осажденных из раствора" Российская Федерация, г. Воронеж, Конденсированные среды и межфазные границы, том 15, № 3, 2013. http://www.kcmf.vsu.ru/resources/t_15_3_2013_007.pdf.
3. H.M. Mamedov, M.Muradov, M.Jafarov, Z.Konya, A.Kukovecz, K.Kordas, S.I. Shah, V.J.Mamedova, Kh.M. Ahmedova, V.U.Mamedov, E.A.Khanmamedova. "Photo- and gas- sensitivity of heterojunctions c-Si/porous-Si/CdS" *Journal of Low Dimensional Systems*, v 1 (1), 2017, Baku State University. https://www.researchgate.net/publication/323280578_Photo-_and_gas-_sensitivity_of_heterojunctions_c-Siporous-SiCdS.
4. S.R.Figarova, E.M.Aliyev, R.G.Abaszade, R.I.Alekberov, V.R.Figarov, Negative Differential Resistance of Graphene Oxide/Sulphur Compound, *Journal of Nano Research* Submitted, Vol.67, pp. 25-31, 2021. <http://dx.doi.org/10.4028/www.scientific.net/JNanoR.67.25>.
5. R.G.Abaszade, O.A.Kapush, S.A.Mamedova, A.M.Nabiyev, S.Z.Melikova, S.I.Budzulyak, Gadolinium doping influence on the properties of carbon nanotubes, *Physics and Chemistry of Solid State*, Vol. 21, No. 3, pp. 404-408, 2020. <https://doi.org/10.15330/pcss.21.3.404-408>.
6. R.G. Abaszade, O.A. Kapush, A.M. Nabiyev, Properties of carbon nanotubes doped with gadolinium, *Journal of Optoelectronic and Biomedical Materials*, Vol.12, №3, pp.61-65, 2020. https://www.chalcogen.ro/61_AbaszadeRG.pdf.
7. Kh.M.Popal, R.G.Abaszade, Research and modeling of hybrid energy systems (review), *Ecoenergetics*, №1, pp.65-69, 2022. <http://ieeacademy.org/wp-content/uploads/2022/05/ECOENERGETS-JOURNAL-No1.-2022.pdf#page=66>.
8. R.G.Abaszade, S.A.Mamedova, S.T.Azizov, O.A.Aliyev, E.M.Aliyev, A.M.Nabiyev, Syntesis and analysis of few-layered graphene oxide, *AJP Fizika*, Vol.25, №2, section: Az, pp.56-49, 2019. http://physics.gov.az/Dom/2019/AJP_Fizika_02_2019_az.pdf.
9. R.G.Abaszade, A.G.Mammadov, V.O.Kotsyubynsky, E.Y.Gur, I.Y.Bayramov, E.A.Khanmamadova, O.A.Kapush, Modeling of voltage-ampere characteristic structures on the basis of graphene oxide/sulfur compounds, *International Journal on Technical and Physical Problems of Engineering*, Vol.14, №2, pp.302-306, 2022. <http://www.iotpe.com/IJTPE/IJTPE-2022/IJTPE-Issue51-Vol14-No2-Jun2022/37-IJTPE-Issue51-Vol14-No2-Jun2022-pp302-306.pdf>.
10. R.G.Abaszade, A.G.Mamedov, I.Y.Bayramov, E.A.Khanmamadova, V.O.Kotsyubynsky, O.A.Kapush, V.M.Boychuk, E.Y.Gur, Structural and electrical properties of sulfur-doped graphene

oxide/graphite oxide composite, Physics and Chemistry of Solid State, Vol.23, №2, pp. 256-260, 2022.

11. E.A.Khanmamedova, Effect of KOH + C₃H₈O texturing on the electrical Properties of p-Si/textured-Si/ZnS_{1-x}Se_x heterojunctions Journal of Baku Engineering University PHYSICS 2019. Volume 3, Number 2, p146-150. http://journal.beu.edu.az/media/media/files/Fizika_2019_2_Volume3_Number2.pdf.
12. E.A.Khanmamedova, Effect of etching on the electrical properties of ZnS_{1-x}Se_x/P-Si and ZnSe_{1-x}Te_x/P-Si heterojunctions Journal of Low Dimensional Systems, v 3 (2), 2019, Baku State University. [http://static.bsu.az/w10/Shekil/LOW%20Dimension%20Journal/2019-2/LDS%20VOL3\(2\)%20\(2\)%20en%20son%201.pdf](http://static.bsu.az/w10/Shekil/LOW%20Dimension%20Journal/2019-2/LDS%20VOL3(2)%20(2)%20en%20son%201.pdf).

СЕКЦІЯ ХХІ. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

БІЛІНГВІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ КРОСКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Динікова Лілія Шерифівна

кандидат культурології, доцент кафедри української мови,
літератури та культури факультету лінгвістики
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Основою суспільства є комунікація. Природа будь-якого суспільства комунікативна за своєю суттю. Поняття соціальної комунікації полісемантичне. Вона розглядається як процес становлення соціальних зв'язків; як механізм передачі смислів; як рух смислів у соціальному часі та просторі; як основа процесу суспільного обміну; як не лише взаємообмін смислами, а і як речовий та енергетичний обмін; як обмін, який породжує взаємозв'язок і загальність. Але в будь-якому випадку комунікація уявляється як процес взаємодії, тим самим наголошується на діалогічності її природи. Ураховуючи, що слово (текст) як основа існування думки є головним носієм культури, поняття «діалогічність» можна поширити на культурні процеси в цілому і конкретизувати їх на прикладі національного типу культури.

У процесі комунікації відбувається залучення не лише до культури своєї народності, а й до загальнонаціональної, загальнолюдської культури, що забезпечує певну цілісність соціальних й етнічних груп й обумовлює характер їхніх взаємовідносин. Тому, безперечно, актуальним є вивчення можливих способів інтеграції етнічних груп через їх включення в систему соціальних відносин завдяки комунікативним процесам.

Інтеграція культурних систем етнічних груп у межах однієї держави стає можливою завдяки комунікативним ресурсам. Для взаєморозуміння і побудови діалогу необхідною є кроскультурна компетентність, яка передбачає здатність до успішної комунікації з представниками іншої культури. Кроскультурна компетентність передбачає наявність комплексу вмінь, які дають можливість адекватно оцінити комунікативну ситуацію, співвіднести інтенції з вибором вербальних і невербальних засобів, втілити в життя комунікативний намір і верифікувати результати комунікативного акту за допомогою зворотного зв'язку.

У складі міжкультурної компетентності виокремлюють мовну компетентність, що є інструментом ефективності міжкультурної комунікації. Розвиток відкритого інформаційно-комунікативного простору сприяє поширенню білінгвізму як провідної тенденції мовного розвитку суспільства.

Значення білінгвізму як соціокультурного явища сучасного суспільства незаперечна, оскільки розвиток двомовності сприяє зближенню народів, мирному вирішенню питань співіснування, виробленню навиків шанобливого ставлення до культури і мови, традицій і звичаїв інших народів, формування загальних завдань і цілей у процесі інтеграції.

Білінгвізм охоплює не лише лінгвістичні здібності, а й питання самоідентифікації, формування картини світу, психологічний і соціальний аспекти, тобто безпосередньо впливає на розвиток особистості білінгва, а також дає можливість повною мірою реалізувати ідентичність мовної особистості. Білінгвізм є інструментом комунікації як процесу створення спільних смислів через використання символів, серед яких провідна роль належить мові, що є інструментом соціалізації, вираження і передачі соціальних і культурних традицій, а також засобом самоідентифікації. Тому існують білінгвальні процеси збереження культурної самобутності етногрупи в суспільстві, до яких належать трансляція культурної спадщини, інтеграція та соціалізація. На практиці це означає культурне взаємозбагачення при збереженні прикметних рис свого етносу: мови, традицій, індивідуальної та групової самоідентифікації. Така інтеграція культурних систем етнічних груп у межах однієї держави стає можливою, зокрема, завдяки білінгвістичним процесам.

Білінгвізм уможливорює кроскультурний діалог, який виступає способом інтеграції етнічних спільнот і передбачає здатність і бажання вступати у відносини, що характеризуються взаємовідповідальністю, як при ухваленні певних рішень, так і при виконанні спільних дій, на основі толерантності. Тобто білінгвізм сприяє створенню соціальної моделі культурологічного розвитку особистості, яка базується на загальнолюдських цінностях.

Білінгвізм дає усвідомлення культурної альтернативи, виявлення її абсолютної відмінності від власної культури і, зрештою, встановлення толерантних стосунків, які взаємозбагачують учасників взаємодії як духовно, так і матеріально.

Таким чином, білінгвізм як інструмент міжкультурної комунікації, є функціонуючим джерелом розвитку культур і фактором регулювання внутрішнього життя культур, взаємодії між ними.

Список використаних джерел:

1. Рудик І.М. Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації / І.М. Рудик // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 23. – С. 101-103.
2. Україна як місце діалогу культур : лекція // Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного середовища : Навч. модуль / К.О. Баханов, С.С. Баханова, Є.В. Більченко та ін. – Режи доступу : <http://history.novadoba.org.ua/theory/data/2.pdf>.
3. Шейко В. М. Генеза та еволюція діалогу культур у цивілізаційному глобалізаційному світі / В. М. Шейко // Культура України. – 2011. – Вип. 33. – С. 19-31.

ЗЛОЧИНИ МИХАЙЛА КРАВЧУКА

Мельник Ганна Віталіївна
аспірантка філологічного факультету
Університет Марії Кюрі-Склодовської, Польща

10 жовтня 2022 року український народ та світова математична спільнота буде святкувати 130-ліття з дня народження відомого українського математика Михайла Кравчука (10.10.1892-09.03.1942). Науковець відомий на весь світ своїми дослідженнями у галузі диференційних та інтегральних рівнянь, математичної статистики, теорії множин, теорії ортогональних многочленів, теорії функцій, вищої алгебри та інших розділах математики [1 с. 217].

Михайло Кравчук один із перших усвідомив важливість мови у математиці, саме тому почав працювати над творенням української математичної термінології. Він був першим, хто почав публікувати наукові математичні праці українською мовою. Михайло Кравчук розумів значення рідної мови у процесі навчання, тому переклав з російської на українську мову підручник зі шкільної геометрії Андрея Кісельова. Також науковець видав друком свій курс лекцій з геометрії, плідно працював над виданням тритомного математичного словника [2, с. 26-27].

Михайло Кравчук був високоінтелектуальною людиною та поліглотом, знав кілька іноземних мов: польську, німецьку, французьку, італійську, російську. Володів ними на високому рівні, міг вільно вести кореспонденцію із закордонними колегами і писати наукові статті.

Пізніше, в 30-х роках ХХ століття, советська влада використала факт листування Михайла Кравчука іноземними мовами з колегами, звинувативши його у шпигунстві та державній зраді. Знання іноземних мов почали трактувати як шпигунство на користь різних капіталістичних держав, а знання рідної української мови як український буржуазний націоналізм.

Тоталітарний режим інкримінував Михайлу Кравчукові звичний на той час набір контрреволюційних стереотипів, але особливу увагу акцентували на його знанні іноземних мов. Зв'язки із закордонними „буржуазними” науковцями сприймалися за шпигунство, а отже вважалися небезпечними для советської держави [1 с. 219].

21 лютого 1938 року Кравчука заарештували, а 23 квітня 1939 року відправили на каторжні роботи у колимські копальні [3, с. 90]. На Колімі Михайлові Кравчуку дозволяли продовжувати працювати над своїми математичними дослідженнями лише за умови, якщо він щодня віддаватиме записи наглядачу. Виснажений нелюдською працею, Михайло Кравчук все одно знаходив час, аби продовжити займатись тим, чим серце його горіло – математикою.

Михайло Кравчук кілька разів писав скарги до Верховного Суду, спростовуючи свою причетність до сфабрикованих проти нього злочинів. Надсилав пояснювальні записки, пояснюючи чому себе обмовив: „Ознак шпигунства, свідомого чи ненавмисного, не можу знайти у своїй роботі. Готовий давати відповіді слідству на докази й на різні питання з цього приводу. Визнавши себе українським націоналістом, я не можу відмовити собі в праві любити свою батьківщину і не завдавати їй шкоди таким мерзенним способом, як шпигунство”, однак ніколи не отримував відповіді [1 с. 220].

Злочином Михайла Кравчука була любов до України і математики, за які „советська машина” і забрала його життя. Свою наукову діяльність Кравчук розглядав

як справу патріотичну і громадську. Він зробив неоціненний вклад у розвиток української науки, в нелегкому поступі українського народу до національного та державного відродження [4, с. 50].

Список використаних джерел:

1. Сіренко Г. О. & Солтис Л. М. (2012). «Михайло Кравчук – Гомер математики»*, математик від БОГА, педагог – від СЕРЦЯ (доля вченого на тлі трагічної історії України). *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Серія Хімія, (XV)*, 212-224.
2. Моя любов – Україна і математика. Ювілейна сесія Загальних зборів Національної академії наук України, присвячена 120-й річниці від дня народження академіка М.П. Кравчука. (2013). *Вісник НАН України, (1)*, 25-28.
3. Антоненко Г.М. & Карпенко Н.В. (2012). Трагічні роки академіка Михайла Кравчука. *Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя, (7)*, 88-92.
4. Вірченко Н.О. (2014). Велет української математики. 13. *Всеукраїнська наукова конференція „Актуальні питання історії науки і техніки”, (с. 49-51). 16-18 жовтня 2014 року, м. Коростень, Україна.*

КОМУНІКАЦІЙНІ АКТИВНОСТІ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Бабенко Вікторія Володимирівна

кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
доцентка Школи журналістики і комунікацій
Український католицький університет, Україна

Ефективні повідомлення легкі у сприйнятті і розумінні миттєво знаходять свою аудиторію у цифровому просторі. Дизайнери своїми креативами привертають та втримують увагу користувача, формують та залучають спільноту до взаємодії. Візуальна комунікація – це завжди співпраця між автором і глядачем, синхронізація спільних емоцій та практика співдії, під час якої народжуються спільне розуміння і спільна реальність. Активний розвиток цифрових носіїв наблизив зорові образи до аудиторії, роблячи візуальний світ ще ближчим до користувачів, які все активніше розглядають і реагують на зображення.

Дизайн за допомогою візуальної оповіді може підказувати, як поводитися, скеровувати думки, викликати відчуття. Щоб створити максимально ефективне рішення, креатори найперше тісно працюють з почуттями, емоціями, цінностями, зосереджуючи увагу спільноти на тому, що бачать вони, для розмірковування над тим, що це означає для них.

Шон Адамс у праці «Як дизайн спонукає нас думати, відчувати, діяти» розповідає, як надихнути, спровокувати, розважити, розлютити чи заспокоїти. Деякі рішення зваблюють глядача, запрошуючи його до комунікації, інші – викликають почуття ностальгії, або апелюють до новаторського погляду. Дизайнери інтегрують колір, форму, образи, матеріал і контекст, щоб заохотити аудиторію до комунікації [1, с.30].

З початку повномасштабної війни в Україні візуальні повідомлення інформують, підтримують, мобілізують різні цільові аудиторії документальною та ілюстративною мовою. Війна перемістилася в інформаційне середовище і перетворилася на контент для різних платформ зі спільними меседжами. Візуальні повідомлення, постери, інфографіки, статистики, ілюстрації, мерч та стікери стали дієвими дизайнерськими рішеннями в інформаційній боротьбі. Важливі та своєчасні, мотиваційні та ствердні повідомлення інформують широку аудиторію в Україні та за кордоном. Активно з'являються нові інформаційні канали та проекти українською мовою або оновлюються ті, які вели російською.

У цифровому вимірі візуальні звернення борються з пропагандою, фейками, психологічним тиском та іншими формами цифрового наступу. Автори проєктів «StopFake», «Voxcheck», «Без брехні», «По той бік новин», «Брехунець» (Район.in.ua) активно розвінчують неправдиву інформацію і сфабриковані наративи.

Винятковий інструмент креатора – гумор, який може переконати, мотивувати, заохотити і підтримати бойовий дух. Синхронно з дезінформацією та російською пропагандою, українські канали жартують та постять меми. Хороший гумор завжди базується на ефекті несподіванки, пропонуючи шлях до дієвого повідомлення. Вміння перетворити зневіру на сміх – частина комунікаційного процесу, коли треба передати складну, соціально суперечливу або непопулярну інформацію.

Найпоширеніші меми – про російських окупантів, когута, слово-символ «паляниця», а також комедійні розповіді-зображення про «привида Києва», Чорнобаївку, любов та пошану до ЗСУ, трактор, який відвезе військову техніку окупантів «куди потрібно», інтерпретації поезії Тараса Шевченка та Івана Франка тощо. Двозначність, як потужна техніка створення особистого, а згодом вірусного повідомлення, через гумористичний досвід розшифрування образу сприяє запам'ятовуванню та викликає бажання поширити контент.

Аудиторія прагне зрозуміти й деконструювати образ і отримує щось кумедне як винагоду, зазначає Шон Адамс, розмірковуючи про креативний процес дизайнування повідомлення [1, с.78].

Інтелект, гумор та повага до реципієнта – об'єднують найуспішніші дизайнерські кейси. Медіа про культуру та книговидавництва «Читомо» разом з ілюстратором Євгеном Ветровим зібрали відомі вислови та актуальні вирази, які увійшли до широкого вжитку українців та впорядкували «Абетку війни», сповнену ентузіазмом та гумором, зокрема: «Азовсталь б'ється» проілюстрований влучною метафорою – серцем в національних кольорах прапора на синьому фоні з вибухами ракет; «Байрактар: турецький бойовий дрон на озброєнні ЗСУ, від якого у окупантів чомусь підгорає» доповнює колона палаючих танків з російською символікою; «Герої: війна з росією виявила український героїзм. Слава героям!» супроводжує танк окупанта, на якому стоїть хлопець з українським прапором тощо. Візуальну та смислову організацію важливих моментів втілено таким чином, що вони стають помітними для глядача з першого погляду.

Крім інформаційної боротьби, цифрові звернення стали економічним та культурним фронтом, осередком координації дій та емоційної підтримки. Зокрема, в Інстаграмі з'явилася однойменна сторінка «@na_den_blyzhche», на якій публікують ілюстрації з пропозиціями «на день ближче до перемоги, до планів, до мрій» [5]. Про те, щоб «повернутися до звичного життя, коли сон не переривають звуки сирен», «про відмивання скотча на вікнах», «про перший півмарафон» тощо [5]. Такий ресурс допомагає зберігати оптимізм і підіймає настрій, взаємодія з повідомленнями відповідає сподіванням користувачів соціальної мережі.

Візуальна мова – це певна «точка складання» безлічі різних основ, за допомогою яких відбувається розкриття емоційного стану й настрою глядача [3, с. 20]. У комунікативному суспільстві дизайн здатний змінювати світ довкола за допомогою візуального образу – метафор, кодів, патернів, кольорів тощо. Дизайн-продукти стали дієвим засобом передання ідей, інформації, сенсів, досвіду, цінностей ще під час пандемії коронавірусу. Креативні індустрії генерують ідеї та втілюють у матеріалах, які зараз так потрібні Україні. Проєкт «Never Again Gallery» [6] звертається до історичної пам'яті західних країн з проханням підтримати Україну. Художники та ілюстратори адаптували та переосмислили 20 плакатів часів Другої світової війни, щоб звернутися до країн вільного світу допомогти Україні. За допомогою мультимедійних технологій, вони поєднали минуле і сьогодення в емоційних плакатах, щоб розповісти про війну.

За останні роки в дизайні відбулися значні зміни, що перетворили його з методу естетичного конструювання на потужний засіб візуальної комунікації. Дизайнери створюють не лише інформацію про речі (дизайнерські продукти), але й актуальні повідомлення (комунікативні проєкти), транслюючи цінності людей і брендів, стаючи активними комунікаторами. Інформаційна робота виконує важливу роль у формуванні світового сприйняття подій в Україні та позиціонуванні нації. Креативна агенція Vanda у співпраці з Міністерством цифрової трансформації України створили

платформу «brave.ua» [7], головна місія проєкту – розповісти про сміливих людей, бізнеси та сміливі ідеї. Через візуальні коди та повідомлення комунікатори закладають координати для масштабної внутрішньої і міжнародної рекламної кампанії про національну сміливість та створення іміджу країни.

Креативними рішеннями автори залучають аудиторію до спільних дій, актуалізуючи неусвідомлені відчуття глядача, і переводячи їх на мову зрозумілу, відчутну з першого погляду. Проєкти «Листівки з України», попри спільну назву, різняться візуальним потенціалом – документальним та ілюстрованим. Художниця Тома Сафарова створила проєкт з авторською інтерпретацією міст та сіл України, демонструючи, якими вони були до російської агресії [8], водночас достовірний проєкт з однойменною назвою покликаний зафіксувати і розповісти про знищення культурної спадщини окупантами автентичною мовою фотографії [9]. Візуальний код – базовий наратив, який виявляють глядачі через зв'язок всіх композиційних елементів.

Талановиті креатори осмислюють події, інформаційні приводи і пропонують влучні образи для трактування дійсності. Візуальна комунікація – це спосіб творення «індивідуальних ідентичностей і колективної приналежності; шлях до радості, рівноваги, миру й надії», – зазначає дослідник візуальної культури Алексіс Бойлен, міркуючи про сприйняття оптимістів [2, с.11]. Це вихід за межі очевидного задля розуміння прихованих сигналів, до яких звертаються комунікатори, застосовуючи комбінацію елементів – шрифтів, зображень, форм, кольорів, текстури, фактури – щоб залучити аудиторію та передати повідомлення, яке породжує нові думки та емоції.

Дизайнери Оля Кузовкіна та Сергій Сербін створили серію постерів, які говорять «Дякую» шістнадцятьма мовами [10]. Українці отримали можливість подякувати людям за потужну допомогу, яку вони надають, організатори ресурсу пропонують роздрукувати постери і розмістити їх на вулицях міст по світу і в соціальних мережах. Така комунікація має зворотний зв'язок через співчуття, співпричетність і спільний досвід.

Тригером в роботі креаторів стали дієві трансформації та актуальні дизайнерські проєкти, присвячені національним символам. Фотопроєкт «Вільні» – «проєкт-присвята архаїчній, неповторній та самобутній українській культурі» [14]. Для проєкту команда зібрала унікальне вбрання – традиційні святкові строї кінця XIX – початку XX століття, цей одяг пройшов: Першу світову війну, колективізацію, голодомори, Другу світову війну та радянську окупацію. Гортаючи карусель фотографій з елементами колажу, можна побачити, як виглядали наші предки у різних куточках України 100 років тому. Кураторкою і стилісткою проєкту стала Марія Квітка, фотограф – Дмитро Комісаренко, автор колажів – Данієль Скрипник.

Перевинахід чогось звичного вимагає переосмислення очікувань. Українські дизайнери урізноманітнили офіційний державний символ, наблизивши образ тризуба до кожного українця. Художник Нікіта Тітов увиразнив слова «Воля» та «Ірпінь» у впізнаваному тризубі; Катерина Королевцева закарбувала фразу Степана Бандери «Віра найбільше скріплює сили душі». Олександр Грехов, відомий виставкою «Квантовий стрибок Шевченка», з'єднав тризуб та Байрактар (героя пісень, поезії, ілюстрацій), поєднавши символи боротьби за незалежність.

Станіслав Куценко переніс тризуб у море, на який натрапив російський корабель; Yanis Savolainen скинув з допомогою тризуба російського ведмеда до прірви; Дмитро Сімонов склав «ЗСУ», а в іншому постері проглядаємо тризуб на нічному небі з відбитків ракет, ілюстрацію супроводжує підпис «Слава Артилерії – Богам війни!»; Marinka Alisen підготувала «писанку для ворога» у вигляді гранати з

татуванням тризуба на руці; Лазебнюк Валерія наділила державний символ міцними металевими крилами з написом «Angels with Ukraine».

Артем Гусев одягнув тризуб, після перемоги Kalush Orchestra на Євробаченні, у рожеву панаму, яка стала справжнім символом української перемоги. Такий підхід став трендом і знакову панаму приміряли логотипи «Укрпошти», «Укрзалізниці», «Нафтогазу», Книгарні «Є», «Розетки», «Київстару», «Української правди», на сторінці «Нової пошти» привітали виконавців з перемогою та одягли котика у рожеву панаму. Чимало компаній та митців підхопили флешмоб і звернулися до образу в брендингу та своїх авторських працях.

Автор @Bohdan_Pr. зобразив тризуб у виконанні графіті, звернувшись до поезії Володимира Сосюри «Любіть Україну» та створив «Базу креативних постерів» [13], яка об'єднала художників і графічних дизайнерів інформаційними візуальними повідомленнями про війну, відтворюючи хронологію та символіку подій.

У логотипі «I am Ukrainian» Олег Міщенко втілює лаконічне зображення фрази в жовто-блакитному виконанні, в якому прочитуємо національний герб України. Місія бренду – формувати та підтримувати позитивний імідж України та українського народу в світі, а також викликати бажання бути причетними до України. Айдентика хабу дизайнерів UDDU (Ukrainian Digital Design United), орієнтованих на брендинг, графічний дизайн та створення ілюстрацій для підтримки України, вирізняє лаконічний у графічному виконанні тризуб.

Дизайн-проекти з чіткими комунікаційними цілями охоплюють різні підходи для досягнення мети. Завдання креаторів створити дизайн, який естетично доречний та візуально привабливий для цільової аудиторії, функціональний із зрозумілою мовою кодування комунікаційних повідомлень, для ефективного декодування задуму. Навряд чи буде успішним дизайн, зрозумілий лише автору, або такий, що містить недостатньо чітке повідомлення для глядача.

Візуальні проекти поєднують суб'єктивність і об'єктивність в авторській фразі, все, що привертає увагу, стає популярнішим, незалежно від стилю виконання. Увіразняють цифрову комунікацію маскоти, які уособлюють співтовариство, бренд, команду. У мережі з'явилася підбірка з малюнками, які зображають різні фронти українського спротиву російському вторгненню. Авторка з ім'ям Аліса Ужасная публікує серію ілюстрацій у коміксовому стилі із зображенням котиків («Кібер котики», «Волонтери котики», «ЗСУ котики», на підтримку Маріуполя, до «100 днів війни»), які сьогодні своєю діяльністю захищають та рятують країну [11]. Ці ілюстрації «розмовляють» з цифровими користувачами рідною мовою, створюючи відчуття близькості, а найпопулярніші стають дієвим засобом брендування.

Перша у світі віртуальна блогерка Astra Starr [12] говорить про реалії воєнного життя в «Astra War Diaries», у своїх дописах інфлюенсерка розповідає про вибухи, евакуацію, волонтерство, переховування в бомбосховищі та інші правдиві історії під час війни. За кожен репост Astra жертвує на допомогу фонду «Повернись живим». Головна мета проєкту – інноваційним способом підвищити обізнаність про війну в Україні та розповісти про неї поколінню Zet. У своїх дописах інфлюенсерка звертається і до важливої теми сьогодення – як працювати в умовах повномасштабної війни та як знаходити однодумців для реалізації спільних проєктів.

Висновки. Ефективні дизайнерські рішення формують довіру, а отже спонукають до повернення. Соціальні мережі стали літописцями воєнного часу, у деяких випадках це найнадійніше джерело інформації. Дизайнерські звернення зайняли своє місце в стрічці поруч з приватними повідомленнями та новинами. Документація в соціальних мережах має менше шансів на тривалість – вона ефемерна

за своєю природою, але для користувача створює безпосередній досвід ситуації, що розгортається тут і зараз.

Дизайнерські тактики підсилюють сприйняття мови як словесної, так і візуальної. Вміння прислухатися до навколишнього світу і здатність фіксувати та передавати контент стало нормою сьогодення. Цифрова комунікація масова і водночас індивідуальна, вона впливає на те, як людина відчуває реальність і освоює нові візуальні світи. Зміни форматів, тем, ще активніший перехід у соцмережі – нові реалії воєнного стану, який також змінив й ієрархію ресурсів. Спершу соціальні мережі, а потім сайти. В умовах воєнного стану використання соціальних мереж може бути навіть тлумачено як форма «партизанської тактики» [4]. Поступове проникнення інтернету у різні сфери життя запровадило нову практику споглядання та розповіді, а також сформувало культуру прихильності аудиторії до зображення.

Список використаних джерел:

1. Адамс, Ш. (2022). Як дизайн спонукає нас думати, відчувати, діяти. К.: ArtHuss, 256.
2. Бойлен, А. (2021). Візуальна культура. К.: ArtHuss, 208.
3. Синєпупова, Н. (2019). Композиція: тотальний контроль. К.: ArtHuss, 240.
4. Suci, P. (2022). Is Russia's Invasion Of Ukraine The First Social Media War?. Вилучено з: <https://www.forbes.com/sites/petersuciu/2022/03/01/is-russias-invasion-of-ukraine-the-first-social-media-war/?sh=5a776ce01c5c>.
5. Вилучено з: https://www.instagram.com/na_den_blyzhche/.
6. Вилучено з: <https://neveragaingallery.com/>.
7. Вилучено з: <https://brave.ua/>.
8. Вилучено з: <https://www.behance.net/gallery/140882303/Postcards-from-Ukraine>.
9. Вилучено з: <https://ui.org.ua/sectors/cross-sector-projects/postcards-from-ukraine/>.
10. Вилучено з: <https://ukrainianssaythankyou.com/>.
11. Вилучено з: <https://opensea.io/collection/cats-ua>.
12. Вилучено з: <https://www.instagram.com/starr.astra/>.
13. Вилучено з: <https://prjctr.notion.site/a441535fb4fb4a9cab4cda445ee3a869>.
14. Вилучено з: https://www.instagram.com/ukrainian_garment/.

ОКРЕМІ ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ В СИСТЕМІ ПРИГОЛОСНИХ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК СІЛ СТЕЦЕВИ І СТЕЦІВКИ, ПОКУТТЯ, УКРАЇНА)

Личук С.В.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4508-7368>

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Говірки сіл Стечеви і Стецівки належать до західноукраїнського говору, зокрема покутського. У них засвідчений цілий ряд окремих фонетичних змін в системі приголосних. Серед таких фактів зафіксовано приклади заміни щілинного [з] на африкат [дз], зокрема в іменниках **биндзі́на** 'бензин' (*Ніколи ни заправи машину. Як треба їхати, то у него одна причина: нима бинзини.*), **дзє́рніта** 'зернята' (*Шо будим у зимі робити? Посідаймо на теплу піч та й будимо зерніта хрустати.*), **бедз** 'бузок' (*Кругом хати без розрісси, а як цвіте, то запахи такі!*), **брíндза** 'бринза' (*Як любиш бриндзу, то натри ї до бануша.*), **гарбу́дз** 'гарбуз' (*Купи гарбуз, али солоткий.*) та вислови з останньою лексею **гарбу́дз ма́мі тво́ї**, **гарбу́дз ма́ттпирі тво́ї** (з більшою експресією та подвоєним [т]), що вживається у суперечці чи в сварці. В опозиції до них перебувають такі номени, як-от: **гу́зик** 'гудзик' (*Гузик за гузиком, дивиси і сам навчиси защеплюватиси.*), **кукурудзє́нка** 'поле, на якому росла кукурудза' (*Ой, маім шо робити на цьому куску кукурудзенкі.*), **курудзє́нка** (*З такого кавалка курузенкі зібрали десікь кошиків ковінюк.*). В окремих іменниках м'який приголосний [л'] вимовляється твердо, наприклад, **слотá** 'сльота' (*На дворі така слота, шо ни хочіси с хати виходити.*), **слоза́** 'сльоза' (*Повтирай слози на вітрі, бо лице посідаіси.*) та дієсловах **ка́шлати / покáшлати** 'кашляти / покашляти' (*Мільо кури кікюн і кашлаї, як пес.*) та інші. Свистячий [с] уживається у слові **слюб** 'шлюб' (*Пирит тим, як брати слюб у церькві, треба пройти спиціальну науку.*), у прислівнику **судá** 'сюди' приголосний [с] вимовляється твердо (*"Ходи суда. Я принесла тобі подарунок від зайчика", – так мама шоднини казала, як приходила з роботи.*); заміна [с] > [ш] у спільнокоренових номінаціях **шніда́нок** 'сніданок' (*Кожда мама муси зранку встати, злагодити шніданок чоловікови і дітим.*), **шнідату / пошнідату** 'снідати / поснідати' (*Я ни маю коли шнідати, хіба лиш чай віп'ю.*), **шуші́ти / зашуші́ти** 'сушити / засушити' (*Зашуши собі яблук на зиму. Вони хоть так, хоть так загниют.*). Перехід глухого [т] > [д] в іншомовних словах: **фодигра́фія** 'фотографія' (*Робилам поредок у шуфляді тай найшла старі фодиграфії.*), **фодиграфува́ти(си) / сфодиграфува́ти(си)** 'фотографувати(ся) / сфотографувати(ся)' (*Мій малий дужи ни люби фодиграфуватиси.*). Зафіксовано перехід приголосного [х] > [ф]: **шуфля́да** 'шухляда' (*Твої таблетки віт серца поклала у шуфляду.*), **фу́стка** 'хустка' (*Прислала міні систра канадійску фустку.*). Початкові звукосполучення [хв] > [ф], [кв] > [ф]: **фіст** 'хвіст' (*Треба прирубати корові фіст, аби так сильно по голові ни біла.*), **фіртка** 'хвіртка' (*Закривайти фіртку, аби кури ни вйшли.*), **фалі́ти(си) / пофалі́ти(си)** 'хвалити(ся) / похвалити(ся)' (*Фалит курка кугута, а кугут курку.*), **фасу́ля** 'квасоля' (*То-то цего року насадила фасуль, доої ни дают змолотити.*), **фасуле́нка** 'рослина фасолі' (*Це такий сорт фасуль, шо фасуленка виіси.*). У говірках Стечеви і Стецівки є

м'яка фонема /r'/, але перед головним [a] м'який [r'] вживатися не може, тому й зазнав ствердіння в лексемах **м'рака** 'мряка' (*Як зачінаїси осінь, на вечір сідаї мрака.*), **бур'ак** 'буряк' (*Бураки цього року файно ўродили.*), **др'япати / др'япнути, подр'япати** 'дряпати / дряпнути, подряпати' (*Ти подивиси як кіт подрапаў дитину.*), **ратув'ати / вратув'ати** 'рятувати / врятувати' (*Олика ледви вратували з води, чуть ни утопиўси.*) та інші.

Ми зафіксували й інші зміни фонологічно-фонетичної системи досліджуваних говірок. Можливо, що є ще якісь явища, які не потрапили в наше поле зору.

Отже, можна зробити висновок, що говірки Стечеви і Стецівки підпорядковані тим самим основним фонетичним законам, які найбільше властиві гуцульським і буковинським говіркам.

ПРИКМЕТНИК ЯК КОМПОНЕНТ ПРЕДИКАТА

Дейчаківська Олександра Володимирівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2120-2405>

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Прикметник, як частина мови, є позбавлений предметної основи і має лише понятійну. Як вказував О. Потебня, ім'я ознаки в прикметнику і назви дії в дієслові не мають відповідної субстанції [5]. Саме значення ознаковості, яке властиве передусім прикметникам і дієсловам, зближує їх. На цій основі розвинулися предикативні можливості ад'єктивів [3].

Загалом функціонування прикметника як предикатива, тобто частини складеного іменного присудка, є цілком закономірним у світлі концепції синтаксичної деривації (тобто корелювання категоріального значення частин мови й відповідної синтаксичної функції). Таке співвідношення частин мови та їх функцій характеризується двома протилежними процесами:

а) тяжінням до однозначного синтаксичного вживання категорій (первинна синтаксична функція);

б) використання категорій у невласних функціях (вторинна функція).

Функція предикатива для прикметника є вторинною, оскільки в цій функції ідеться про короткочасний стан, у якому перебуває суб'єкт. Однак, на думку Є. Вольф, саме предикація є провідною функцією прикметника, "у цій функції прикметник поруч із дієсловом займає центральне місце" [2].

Низка спільних характеристик, які у випадку прикметників проявляються лише у функції предикатива, дозволяє говорити про приналежність прикметників і дієслів до категорії предикатів. До таких ознак належить поділ прикметників на динамічні та статичні; модальність, якщо за прикметником слідує правостороннє розширення, виражене підрядним реченням; темпоральна сема у випадку інфінітивної комплементации; транзитивність у разі розширення прийменниковим додатком; каузативність за вказівки на каузатор (знову ж таки в ситуації прийменникового розширення).

Якщо у функції предикатива виступає віддієслівний становий похідний прикметник, то він виражає і значення стану [1], наприклад : The distinction between factive and non-factive adjectives is not applicable for the research presented here.

Таким чином предикативна функція прикметника активізує його валентні можливості. Прикметники у функції предикатива "втягуються в зону активних синтаксичних зв'язків і фактично зближуються за валентними ознаками з дієсловом" [4].

Предикативна функція є необхідною, коли потрібно конкретизувати в той чи інший спосіб характер відношення ознаки до предмета. Конкретизація такого відношення відбувається за допомогою правостороннього розширення. Функцію правостороннього розширення може виконувати прийменниковий зворот, підрядне речення або інфінітив.

У всіх випадках вживання предикативних прикметників, за якими йде правостороннє розширення, спостерігаємо їх адресатну спрямованість, що при докладнішому аналізі дозволяє класифікувати їх як складові того чи іншого мовленнєвого акту.

Серед типів модальності, які характерні для предикативних прикметників, виокремлюють: епістемічну модальність, спрямовану на вираження значень достовірності/недостовірності повідомлюваного; деонтичну та динамічну модальність пов'язані відповідно із поняттями дозволу чи обов'язку, чи спроможності, а також евалютивну модальність, яка виражає оцінювальні судження щодо змісту підрядного речення. Оскільки в основі модальності загалом лежить оцінка, у випадку предикативних прикметників йдеться дуже часто про емотивну модальність. Водночас загально визнаним вважається факт, що емотивна лексика включає в своє значення оцінний компонент.

Для прикметника як класу слів характерним є існування суб'єктно-оцінювальних значень та відповідних конотацій. Таким чином в самій семантиці прикметника пов'язані власне семантичний і прагматичний плани висловлювання. Якщо для інших частин мови семантичний та прагматичний аспекти, зазвичай, роз'єднані і їхній зв'язок реалізується тільки у висловлюванні, то у прикметників взаємодія цих двох аспектів продемонстрована вже у самому значенні.

Вивчення прагматичного аспекту знаменує перехід від аналізу стабільного значення до аналізу мінливого змісту висловлювання. Комунікативний аналіз передбачає вивчення теорії мовленнєвих актів і мовних подій, а з іншого боку він пов'язаний з вибором конкретних мовних форм у ході їхньої дискурсивної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Билинский М.Э. (1985) Парадигматика и синтагматика глагольно-словообразовательных блоков залога в английском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.04. Львов, 24 с.
2. Вольф Е.М. (1978) Грамматика и семантика прилагательного. М.: Наука, 198 с.
3. Кононенко І. (2010) Семантико-граматична структура предикатів з ад'єктивним компонентом. *Предикат у структурі речення: монографія*. Київ; Івано-Франківськ; Варшава, 408 с.
4. Степаненко Н.И. (1989) Синтаксическая и семантическая сочетаемость имен прилагательных в современном украинском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.01. К., 24 с.
5. Потебня А.А. (1968) Из записок по русской грамматике. М.: Просвещение. Т.3.554 с.

СВОЄРІДНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ ЧАСУ (ЗА ПОВІСТЮ ІВАНА СЕНЧЕНКА «САВКА»)

Ротова Наталія Володимирівна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3759-678>

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук
Українська інженерно-педагогічна академія, Україна

Кожна національна література існує в динамічній співдії внутрішніх і зовнішніх сил і процесів, проте у випадку української літератури цей момент ускладнювався довготривалою політичною залежністю і тим колоніальним статусом, який ми тепер, осмислюючи наше письменство ХХ століття, щораз більше усвідомлюємо. У період перегляду й ревізування духовних цінностей, залишених нам у спадок культурно-мистецькими діячами попередньої епохи, дуже важливо дати їм об'єктивну оцінку, співзвучну з морально-етичними критеріями демократії та побудовану на кращих досягненнях сучасної наукової думки. Так, залишається малодослідженою творчість Івана Сенченка, одного з тих письменників, які входили в літературу в 20-ті р.р. ХХ ст. Лише сьогодні можна говорити про цілісне, неупереджене, об'єктивне, невибіркоче вивчення літературного процесу, у якому не може бути «модних» і «немодних» періодів, тем, імен.

Ім'я Івана Сенченка завжди називалося серед тих, кого прийнято називати «фундаторами» української літератури, проте доробок письменника зазвичай розглядався під кутом зору, який не торкався глибинної її сутності – латентного змісту, підтекстового заперечення «зовнішньої» оповіді, широкого діапазону іронії та сатири, майже поза увагою літературознавців залишились такі площини авторської світомоделі, як міфопоетика, до якої відносять хронотоп. Отже, метою нашої статті є дослідження особливостей темпорального виміру творчості І.Сенченка.

Традиційно хронотоп художнього твору розглядається в рамках міфопоетики, оскільки простір і час належать до первинних і основних категорій. Авторська світо модель неодмінно включає ці параметри, що виражаються переважно в бінарних опозиціях: «Будь-яке входження у сферу смислів здійснюється лише через ворота хронотопів, оскільки якими б не були ці смисли, щоб увійти в наш досвід, вони повинні набути просторово-часового прояву» [1: 406].

У 1975 році була опублікована основоположна праця М.М. Бахтіна «Форми часу й хронотопу в романі», де було введено поняття «хронотоп» як нерозривний просторово-темпоральний зв'язок із домінуючим значенням часу [1].

Про виняткову роль часу як онтологічної категорії свідчить те, що він впливає на всі сфери життя та діяльності людини і, засвідчуючи співвіднесеність дії з моментом мовлення чи якимось іншим моментом, прийнятим як точка відліку для часових відношень, служить для темпоральної локалізації в межах перцептуального часу.

Найцікавішою в цьому аспекті видається повість «Савка». Саме темпоральна своєрідність авторської світомоделі сприяє створенню химерності: категорія часу в творі реалізується в кількох вимірах, своєрідних за природою, способами вираження та художніми значеннями. Автор широко використовує ретроспекцію як композиційний прийом поєднання різночасових площин: конкретно-історична –

оповідь про Савку та його родичів, зокрема його племінника Івана – майбутнього автора повісті; спогади персонажів, які належать до конкретно-історичного часового виміру і створюють ретроспективний вимір; уявно-майбутній час або випередження, в якому події розглядаються крізь призму значного проміжку часу. Саме п'ятдесятирічна відстань дає можливість оповідачеві зображувати окремі події в іронічному модусі, робити певні зауваження філософського характеру.

Просторова сталість оповіді протиставлена рухові часу – зокрема суспільним змінам, що відбуваються на початку ХХ століття, – бурхливому розвитку капіталізму: “Та життя мінялося; в сільські звичаї вривалося нове й нове” [2: 319]. Авторська світо модель презентує дві точки зору на ці події – “прийняття” / “неприйняття”. Так, переважна кількість українського селянства, що представляє таласократичний тип світосприйняття, намагається пристосуватися до нових умов: безземельні й малоземельні селяни йдуть на міські заводи й фабрики, де знаходять щотижневий гарантований заробіток. Відповідно змінюється й селянський побут: “Щоб цілий день орудувати лантухами, потрібна і відповідна заправка. І на столі в баби Дарії почало частіше сало з'являтися, почало сало з'являтися навіть не в м'ясниці” [2: 319].

Проте не всі люди сприймають рух часу, що матеріалізується в суспільних змінах. Дехто не може уявити життя без власного наділу. Так, персонаж повісті “Савка” Сіліверст відчуває в собі закорінений у підсвідомість зв'язок зі “своєю землею”, він пов'язаний з нею не лише матеріально, але й духовно; для нього люди, які здатні зрадити дідівський спосіб життя, – не хто інший, як провісники нещастя й порушники вікових традицій: “Жив біля нас батьків приятель... Він був “хазяїном” – жив із свого поля... Розсердившись чогось, було, лає нашого батька: “Ах ти ж сякий-такий, нехазяїн, голодранець! Як жив він, того і уявити не можна...” [2: 322] Як відомо, питання землі і його розв'язання було наріжним каменем художньої літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття, мусимо зазначити, що, констатуючи наявність опозиції “прийняття” / “неприйняття” суспільних змін, автор не вдається до традиційного дидактизму й моралізаторства, не нав'язує реципієнту власної позиції.

Саме час, точніше, його втілення – вранішній гудок, що кличе людей на роботу, створює кільцеве обрамлення повісті, причому завершенням повісті стає його відсутність, що сприймається як порушення звичного ритму життя й гармонії. “Савко, чуєш, Савко, пора вставати! Перший гудок!” [2: 319] “Фірма нашого хазяїна збанкрутувала, Савелію Олександровичу. Млин закрито. На воротах замок” [2: 423]. Отже, розірваний темпоральний вимір у авторській світо моделі залишає враження невизначеності й примушує читача “додумувати” власну кінцівку твору, що притаманне модерністським творам. Використання уявно майбутнього часу також дає автору можливість висловити власну точку зору щодо місця народної творчості в житті українського народу; він неодноразово звертається до “літературознавчих” питань, якими переймається село: письменник докладно з'ясовує, чим не влаштовував реалістичний жанр жіноцтво Шахівки (“... тверезий побутовий жанр... здавався... пісним, приземленим, безкрилим”) і чим приваблювали “відьомсько-романтичні новели”. Насправді йдеться про те, що людина намагається осмислити й вдосконалити понятієву міфологічну картину світу, тобто продовжується перманентний процес пізнання: “Радіо не було, газет не було, телебачення не було. А люди жили. І не хлібом єдиним. До хліба була ще й література, та і яка ж!” [2: 345] Отже, народна творчість продовжує залишатися важливою трансформаційною системою переорганізації міфологічної картини світу в міфопоетичну.

З огляду на викладене вище, можна говорити, що виняткового значення набуває своєрідність моделювання письменником часу, як об'єктивно-суб'єктивної категорії, що дозволяє передати детермінований зв'язок між минулим і майбутнім і поєднує в собі властивості реального, перцептуального та індивідуального часу. Темпоральність включає не лише зовнішній хід подій, можливість "заглянути і забігати то вперед, то в минуле" (Гете), але й відтворювати внутрішній світ людини.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М.М. *Формы времени и хронотопа в романе: Очерки по исторической поэтике* // Бахтин М.М. *Эпос и роман*. – СПб. : Азбука, 2000. – С. 9–193.
2. Сенченко І.Ю. *Оповідання. Повісті. Спогади* / Іван Сенченко Упоряд. і приміт. М.М. Гнатюк; Вступ. ст. і ред. тому В.С. Брюховецький. – К.: Наук. думка. 1990. – 664 с.

УЖИВАННЯ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СПОРІДНЕНОСТІ: ДИНАМІКА У ВИРАЖЕННІ АКСІОЛОГІЧНИХ СМИСЛІВ (НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСЕМИ БАБА)

Халіман Оксана Володимирівна

доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Арсенал засобів лінгвоаксіології перебуває в постійній динаміці. У ньому власне оцінні слова доповнюють нейтральні, що, розширюючи своє значення, виражають додаткові смисли, зокрема оцінні, так реалізуючи свій аксіологічний потенціал. Крім того, у сучасному мовленні спостерігаємо зміни в аксіологічному маркуванні мовних одиниць на протилежне в порівнянні з традицією вживання. Серед таких засобів привертають увагу лексеми на позначення спорідненості.

Лексема *баба* має давню традицію вживання в українській мові, зокрема у фольклорних (див. Галицько-руські народні приповідки, 2006: 36–44), художніх текстах, розмовному мовленні. Як слушно наголошує А. Бурячок, «протягом історичного розвитку слова *баба*, *бабка* поширили семантику більше, ніж будь-яка інша назва спорідненості» (Бурячок, 1961: 54). Історичні зміни семантики слова засвідчує і динаміка відбиття її в словниках: наприклад, З. Коцюба, аналізуючи лексикографічні праці, фіксує появу в досліджуваній лексемі пейоративного відтінку значення (див. про це Коцюба).

Крім указівки на назву спорідненості, з уживанням цього слова пов'язані й інші значення, що виникають у процесі номінування жінки та можуть супроводжуватися в процесі вживання оцінними відтінками значень: «стара за віком жінка», «взагалі жінка», «те саме, що дружина» (див. про це Халіман, 2022: 306–307). В українській мові, як відомо, поширене й транспоноване використання іменників жіночого роду для реалізації прагматичних інтенцій – вираження аксіологічних (негативнооцінних) смислів, що спостерігаємо в процесі позначення осіб протилежної статі (див. про це Халіман, 2010: 78–80, Халіман, 2019: 121–130).

Іменник *баба*, що раніше в аспекті лінгвоаксіології функціонував переважно з негативною конотацією, як демонструє аналіз сучасного мовлення, часто набуває позитивної оцінки, «оскільки в сучасній дискурсивній практиці так називають розумну, красиву, жіночну, досвідчену, енергійну, життєрадісну жінку» (Космеда, 2017: 192). Ця лексема, на думку Т. Космеди, у сучасній комунікації в процесі позначення жінки демонструє явище енантіосемії (внутрішньослівної антонімії): одне зі значень репрезентує традиційну негативну конотацію, належить до лайливих слів, друге виражає захоплення, позитивну оцінку (там само).

Наведену вище думку про поширення позитивнооцінних смислів засвідчує й частотне вживання в сучасному мовленні словосполучення *класна баба*, що пов'язано з активним функціонуванням оцінних сленгових номінацій на тлі загальної «детабуїзації» мови. Таке явище, як сленг, зауважує Г. Врублевська, не є питомо українським. Численні його елементи запозичені з різних мов (зокрема, російської, англійської) (Врублевська: 157). На цьому наголошує і З. Коцюба, звертаючи увагу на словосполучення *класна баба*, порівн.: «уживання слова *баба* у значенні 'жінка' чи навіть 'дівчина' у сучасному молодіжному сленгу (напр. *Класна баба!*) є виразним впливом російської мови і не має в українській мові жодного історичного чи культурного підґрунтя» (Коцюба).

Г. Врублевська вказує на широку семантичну структуру прикметника *класний* («якісний», «цікавий, вражаючий», «який викликає довіру») і саме до останнього значення наводить приклад зі словосполученням *класна баба* (Врублевська: 158).

У сучасному художньому мовленні аксіологічне наповнення текстів забезпечує, зокрема, і вживанням сленгізмів, їх своєрідна сполучуваність з іншими словами, що має потужний експресивно-емоційний потенціал. Матеріали авторської картотеки засвідчують частотність уживання досліджуваної номінації в мові творів сучасної української літератури, напр.: *Ліля з підозрою глипнула на мене й промовила: – Зірка – класна баба. Ти дурний, що не женився на ній* (Ю. Винничук, 2019); *Молода, класна баба, знайдеш надійного, як автомат Калашникова, мужика* (С. Ухачевський, 2003); – *Так, ви маєте рацію: Анна Тронько – класна баба, красуня* (А. Сахно, 2014).

У численних контекстах автори художніх творів вводять цю одиницю в мовлення соціально нижчих верств населення, що описані, наприклад, у ситуаціях уживання алкоголю, порівн.: *Ти, Юлько, класна баба, хвалить її Степан, і наливає Юльці в гранчак по самі вінця* (В. Даниленко, 1997).

Проаналізовані приклади насичені іншими згрубілими, сленговими й под. мовними елементами, що в комплексі моделює мовлення персонажа й слугує засобом образотворення, напр.: *А хто ж не знає Валюху? Класна баба. Але з мухами* (Леся Романчук, 2006); – *А знаєте, сказала Євка, Я не можу сказати, що знаю, як Вас звати, але Ви класна баба. Іншими словами, Ви така ж сука, як і я* (Ірена Карпа, 2004); *І не тра' мені розказувати про Магду різні гадості. Вона класна баба. А в тебе на рожі написано: гад, гівнюк та подонок* (Дара Корній, 2014).

Фіксуємо також уживання лексеми *баба* в сполученні зі сленговим прикметником *крута* в аналогічній функції (*Він прокаже, повільно, з прицмоком розкуштовуючи торжествуючий усміх: «А ти крута баба – зразу вискочила ментам морду бити»* (О. Забужко, 2014)), а також з іншими позитивнооцінними словами, напр.: *Ну, самі ж бачили – бойова, грім-баба* (В. Лис, 2006) *Вона залишилася. Це краща мені гарантія... Смілива баба!* (Ю. Дмитренко-Думич, 2000).

Тенденцію до зміни в аксіологічному маркуванні іменника *баба* засвідчує і функціонування його в складі синтаксичного фразеологізму *Який N1Сорф* (див. Ситар, 2017: 122–135). У формуванні семантики фразеологізованих речень, побудованих за моделлю *Який N1Сорф*, наголошує Г. Ситар, беруть участь кілька чинників, передусім лексичне значення змінного компонента моделі (N1), що досить часто виступає маркованим відповідною оцінкою (Ситар, 2017: 128). Найпродуктивніше з усіх значень досліджуваного фразеологізму – позитивна оцінка мовцем повідомлюваного (Ситар, 2017: 130), що й фіксуємо в разі заповнення його лексемою *баба*. Її вживання в наведеному вище синтаксичному фразеологізмі вказує на відповідні оцінні асоціації, порівн.: *Конраде, ти подивись – яка баба! А цицьки нічоге-енькі!.. От би до такої під спідничку залізти!* (В. Строкань, 2003).

Результат пошуку в корпусі української мови ГРАК усе ж засвідчує більшу частотність уживання досліджуваної лексеми в поєднанні з негативно оцінними прикметниками (*дурна баба* – 139 уживань, *класна баба* – 9 уживань, *крута баба* – 2 вживання), що вказує про тяглість традиції в її сполученні з негативнооцінними прикметниками в порівнянні із сучасними особливостями вживання.

Отже, іменник *баба*, який в українській мові тривалий час функціонував з нейтрально- чи негативнооцінними відтінками значень, у сучасному мовленні демонструє сполучуваність з позитивнооцінними прикметниками, що засвідчує динаміку у вживанні аксіологічно маркованих засобів. Номінацію *класна баба* фіксуємо в сленговому мовленні, що не забезпечує її поширення в широкому вжитку.

Виникає потреба кодифікації відповідних тенденцій, поясненні нових семантичних і прагматичних відтінків значень у лексикографічних джерелах.

Список використаних джерел:

1. Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 148 с.
2. Врублевська Г. Сленг та жаргонна лексика як питома ознака мовного побуту (особливості використання просторічної лексики у творах письменників «Житомирською школи прози»). *Волинь-Житомирщина*. URL: http://library.zu.edu.ua/vz/6/st_154_161.pdf.
3. Галицько-руські народні приповідки: у 3 т. / зібрав, упоряд. і пояснив Др. Іван Франко. 2-е вид. Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2006. Т. 1. А – Діти. 2006.
4. Космеда Т. Лингвокалейдоскоп: процессы живой речи (на материале русского и украинского языков): моногр. Саарбрюккен: Lambert Academic Publishing RU, 2017. 308 с.
5. Коцюба З. Чи завжди жінка бабою була? *Культура мови*. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine68-69-9.pdf>.
6. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в українській мові: структурно-семантичний, прагматичний і прикладний виміри: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01, 10.02.21 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Вінниця, 2017.
7. Халіман О. В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: моногр. / передне слово, наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Майдан, 2019. 458 с.
8. Халіман О. В. Морфологічні засоби вираження категорії оцінки в сучасній українській мові: рід і число: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2010.
9. Халіман О. В. Уживання слів на позначення спорідненості в аспекті лінгвоаксіології. *Аргументи сучасної філології. Образ жінки: «жіноче», «феміністське», «фемінне»*. Матеріали Міжнар. наук. конф. (7–8 квітня 2022 р.). Харків, 2022. С. 304–310. DOI: <https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.6455192.svg>.

СЕКЦІЯ XXII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ ГЕОСТРАТЕГІЇ: ДИСКУРСИВНИЙ АНАЛІЗ

Ліпкан Володимир Анатолійович

доктор юридичних наук, професор, докторант відділу правових проблем політології
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Україна

Формування сучасної Української Держави ґрунтується на сучасних методологічних концепціях, теоріях, водночас і нових реаліях світової архітектури. Однією з таких теорій виступає теорія геостратегії, одним із складових елементів якої виступає дискурсивний аналіз.

Дискурсивний аналіз унаочнює необхідність порізнення та систематизацію мультиплікативності дискурсів, які функціонують при опису явищ у геостратегічному просторі. Тому постає необхідність у формуванні когнітивної системи, в якій би знайшов опис стратегічних явищ стосовно прив'язки не лише до землі, простору і суші, як це зазвичай виокремлюють різноманітні сучасні дослідники, виділяючи геополітику як самостійний напрям дослідження, а передусім стратегічний зріз — простір, в якому функціонують явища стратегічно порядку.

У даному аспекті доцільно говорити про геостратегічний дискурс, а відтак, зважаючи на презентовану мною у попередніх статтях модель метакогнітивного системного дискурсу, яка складаються з основних 10 компонентів, корисним є дослідження сутності дискурсивного аналізу.

Дискурс – єдність тексту і комунікативної ситуації [1]. При аналізі геостратегії в лінгвокультурологічній перспективі виділяється декілька найбільш традиційних підходів. Для мого дослідження важливим є об'єктний і суб'єктний (*тональність* ведення дискурсу, її вплив на особливості ведення комунікації, яка характеризується інформативністю і фасцинативністю, лишаємо поза межами даного дослідження). Відповідно до *першого*, дискурс може бути *об'єктним*.

Відтак, в поданій та презентованій мною концепції геостратегії виділено, принаймні 10 ключових дискурсів: 1) стратегічний; 2) політологічний; 3) праксеологічно-безпековий; 4) правовий; 5) онтологічний; 6) гносеологічний; 7) аксіологічний; 8) феноменологічний; 9) мілітарний; 10) космологічний.

Важливою характеристикою окреслених вище дискурсів виступає поняття *хронотопу* – визначені жорсткі показники часу та місця.

Цікавість даного підходу полягає у тому, що в його рамках існує один важливий вимір: формат подачі інформації, наявність підтексту, прихованого змісту, прямого або непрямого вираження інформації. Адже комунікативна ситуація сама по собі пояснює ту дозу підтексту, яку ми можемо витягти з тексту. Зазвичай шукати підтекст в інструкції до електроприладів – марна справа, водночас коли йдеться, наприклад про такий нормативний акт, як Стратегічна концепція НАТО від 29 червня 2022 року, то вочевидь, що окрім явно виражених номінацій та смислових форм, які

вони утворюють, в текст зашивається чимало додаткових смислів, які вже більш детально розкриваються в безпосередньому процесі реалізації геостратегії.

Калібрування спільного розуміння базових, я вже лишаю осторонь навіть стратегічних, цінностей відбувається саме в рамках дискурсивного аналізу, адже якщо в рамках простих текстів не відбувається вироблення спільного розуміння, розходження в трактуванні визначальних посилів та взагалі смислу, це означає, що нас не розуміють не тому, що ми невдумливо або не зрозуміло написали, а тому, що нас не бажають чути і розуміти. Найбільш яскравим прикладом для України виступає Будапештський меморандум, згідно з яким жодна держава „гарант” територіальної цілісності і державного суверенітету, насправді ніяких гарантій не реалізувала, тобто фактично навіть і не була гарантом. Так само можна говорити і про Мінські домовленості, положення яких суттєво і докорінно відрізняється у своїй інтерпретації та трактуванні Україною та Росією, а також міжнародними партнерами, що призвело до війни, а також абсолютно різному її трактуванні, в тому числі й нашими іноземними партнерами.

Зокрема це стосується і самого факту війни Росії проти України, яку називали:

- *конфліктом* (китайська влада, італійський прем'єр-міністра М. Драгі, німецький канцлер О. Шольц, президент Франції Е. Макрон та інші);
- *українською кризою* – фраза китайського лідера Сі Цзіньпіна [2];
- *неспровокованим вторгненням* – термін США;
- *військовою агресією*;
- *анексією*;
- *проксі війною, спеціальною воєнною операцією* – термін, що вписує Україну в концепції геополітичного суперництва атлантизму та неоевразійства, презентований в руських дослідженнях.

А вже у липні 2022 року, коли здавалося б все і всім зрозуміло, коли вже політики, в тому числі і французькі побували на місцях військових злочинів з боку Росії, зненацька французька агенція назвала російську армію „українськими сепаратистами”. МЗС України відразу ж дуже жорстко і миттєво відреагувало на пропагандистське видання Франції, відзначивши на неприпустимість підігрування Росії і відповідальності за свідоме уведення в оману і нанесення репутаційної шкоди України [3].

Отже навіть на рівні міжнародного товариства не було початково вироблено та узгоджено правильне тлумачення подій, що і призвело до логічного обґрунтування значного уповільнення темпів правильної і масштабної реакції і надання Українській державі достатньої кількості потрібної та необхідної зброї у визначеній Українською Державою час для забезпечення власної національної безпеки.

Відтак, за допомогою дискурсивного аналізу за даного випадку доходимо чіткого висновку: нас слухають, але не завжди бажають чути; партнери роблять зацікавлений публічний вигляд щодо прагнення нас зрозуміти, але на практиці нас не бажають розуміти, розуміти нашу позицію і її зміст; з нами ведуть переговори, але ще й досі нас не вважають реальними рівноправними партнерами, незважаючи на офіційні заяви для преси. паритетність відносин є лише перспективою, а не реальністю, якої потребує українська політична нація.

Допомога надається на тому рівні, щоб не можна було дорікнути, що допомога взагалі не надається. Натомість її обсяги і час надходження необхідних озброєнь не відповідає оперативній обстановці. Допомога не надається для перемоги, вона надається на томі рівні, щоб знесилити Росію, послабити її, але все за рахунок,

передусім людських ресурсів України. Адже матеріальні ресурси відновити можливо дуже швидко, а ось людські, які щодня втрачає Україна – на жаль, ні.

Переконали, що активні розвідувальні заходи щодо європейських лідерів з боку українського розвідувального товариства дали б змогу більш чітко розуміти справжнє ставлення до України і перспективи її війни проти Росії. Врахування цих початкових посилів має визначати відповідну тактику і стратегію реалізації власної державної політики. Дуже небезпечним є впровадження в геостратегічний дискурс у червні 2022 року нарративу про „необхідність обміну миру на території”, який в тих чи інших інтерпретаціях і скритих формах висловлюють як окремі представники адміністрації США, усілякі „експерти, аналітики, представники аналітичних спільнот”, так і європейські політики, включаючи президента Німеччини Ф.-В. Штайнмаєра і канцлера О. Шольца.

Теза про втомленість від війни є частиною російського стратегічного нарративу, який впроваджують дуже обережно, але цілеспрямовано і стратегічний дискурс. Знову ж таки, така варіативність і лабільність, фактично керованість геостратегічного дискурсу є наслідком відсутності власної геостратегії Української держави, в рамках якої дані питання мали б бути наперед визначені. Це позбавило б поля можливостей численних пропагандистів у багатьох європейських країнах, які, відпрацьовуючи російські гроші, впливають на формування як суспільної думки, так і на ухвалення рішення своїми політиками зсередини країни. Проблематика лобізму українських національних інтересів у зовнішній сфері також є окремою темою наукових досліджень і має бути досконало розроблена, з урахуванням нинішніх подій.

Однак поза контекстом власної геостратегії ці стратегії знову поміщується на тактичний рівень здебільшого зводяться до ситуативного управління без виходу на стратегічний рівень.

Згідно з *суб'єктивним дискурсом*, він пов'язаний із людьми, які формують, використовують, легітимують та реалізують певні ідеї, тим самим демонструючи свою належність до певної групи. Саме тому, це, передусім, ідеологічне та світоглядне розуміння. За даного підходу дискурс може бути: дискурс влади; дискурс еліти; дискурс олігархів; дискурс агресора; патріотичний дискурс або дискурс іншої групи людей, вираженої в комунікативному акті та поведінці взагалі.

Окремо слід говорити про дискурс речників та блогерів, яскравим представником якого під час першої стадії війни виступали О. Арестович та Ю. Швець.

На думку професора В. І. Карасика, в рамках суб'єктивного дискурсу доцільно виділяти два типи: особистісно-орієнтований і статусно-орієнтований [1].

Особистісно-орієнтований тип – спілкування між людьми, які добре, або буцімто добре знають одне одного.

Статусно-орієнтований тип дискурсу – комунікація між представниками різних груп з метою досягнення визначених цілей. Оскільки метою геостратегічного дискурсу є реалізація власної стратегії, то в рамках реалізації геостратегії як політико-безпекової практики потрібно чітко усвідомлювати, що кожен учасник або ж суб'єкт міжнародних відносин прагнутиме до реалізації передусім власних національних інтересів.

Яскраві приклади сучасності:

1. дисбаланс у сфері прав людини через фактичне примушування до вакцинації та дискримінація людей за ознакою вакцинування;
2. дисбаланс у розподілі по світу вакцин від ковід у 2019-2020 роках;
3. цифрова асиметрія світу;

4. кліматичні зміни, зумовлені нереалізацією політики декарбонізації і нульових викидів тими державами, які найбільше чинять негативний вплив на навколишнє середовище;

5. односторонні випробування кінетичної зброї США, Китаєм, Росією та Індією у космосі, що створює небезпеку мирному використанню космосу формує преференційні умови, передусім у контексті формування та розвитку космічної інфраструктури, для окремих країн.

У цілому ж підкреслю, що дискурсивний аналіз виступає серйозним методологічним підґрунтям для формування теорії геостратегії, а також виділення та окремого дослідження комунікативної інфраструктури геостратегії з урахуванням теорій метакогнітивного дискурсу [4].

Список використаних джерел:

1. Карасик В. И. „Дискурс – это единство текста и коммуникативной ситуации”. *Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина*: [сайт]. URL: <https://www.pushkin.institute/news/detail.php?ID=15579>.
2. Лідер Китаю війну в Україні продовжує називати «українською кризою». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kytay-viyna-v-ukrayini/31911143.html>.
3. У МЗС вказали агенції Франс Прес, що армію росії не можна називати «сепаратистами». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3520779-u-mzs-vkazali-agencii-frans-pres-so-armiu-rosii-ne-mozna-nazivati-separatistami.html>.
4. Савченко О. В. Когнітивні та метакогнітивні стратегії розв'язання проблемних питань. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/15/23/148#:~:text>.

РОЛЬ ТРАНСФЕРУ ПОЛІТИКИ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Пугач Вікторія Геннадіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7486-6427>

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
освіти та права Центрального інституту післядипломної освіти

Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти», Україна

Важливим сегментом сучасної політичної науки є комплекс питань, пов'язаних з проблемою політичного розвитку. Не заглиблюючись в історію концептуалізації політичного розвитку, цікаво відзначити, що, по-перше, від початку артикуляція даної проблематики в сучасному науковому дискурсі відбувалася на «піку віри у культурний релятивізм», котрий ставив під сумнів саму легітимність розвитку; по-друге, поняття політичного розвитку з'являється, саме тоді, коли політична наука всіляко відмежувалася від своєї нормативної традиції і прагнула перевтілення на суто емпіричну науку. Американський професор Л.Пай з цього приводу зауважив, що «дух емпіризму, який прийшов на зміну інтересу до утопій та більш ідеальних механізмів, надав певної легітимності поточному перебігу будь-якого політичного процесу, створивши, в свою чергу, у політологів відчуття, що реформізм певною мірою наївний і що зміни та покращення можуть бути лише поступовими [1, с.3, 4]. Тим не менш, очевидна відсутність помітної позитивної політичної динаміки у новостворених державах, підштовхнула академічну спільноту до усвідомлення важливості розуміння сутності політичного розвитку.

Окремим виміром даної проблеми є вивчення характеру, змісту та видів кризи політичного розвитку. Дослідження деструктивних елементів, протиріч, дисфункцій, деформацій, інших патологій та їх комбінації, які визначають політику як неуспішну з точки зору розвитку, створюють теоретико-методологічний контекст, в якому виникають нові та поглиблюються існуючі знання про політичний розвиток. В свою чергу, кризова оптика політичного розвитку зумовлює об'єктивну необхідність вивчення підходу, у центрі уваги якого перебуває трансфер політики.

Поняття «трансфер політики» в сучасному політологічному дискурсі з'являється у 90-х рр. XX ст. В розумінні західних дослідників Д.Доловіца та Д.Марша трансфер політики являє собою процес за допомогою якого сформовані в певний час та/або у певному місці знання про політику, адміністративні механізми, інститути тощо, використовуються при формуванні політики, адміністративних механізмів та інститутів в інший час та/або іншому місці [2, с.344]. Запозичення політики, підкреслюють згадувані вище дослідники, може бути як добровільним, так і примусовим. При цьому вважається, що добровільного характеру трансфер політики набуває, з одного боку, в ситуації незадоволеності результатами політики («провал політики»), що реалізується, з іншого – під час виборчих кампаній, коли кандидати прагнуть відзначитися, запропонувавши електорату політичні інновації і тим самим «залишити власний слід в історії». Найбільш відверто примусовий характер трансферу політики проявляється в ситуації, коли один уряд змушує інший впроваджувати певну політику. Як стверджують Д.Доловіц та Д.Марш, пряме нав'язування політики однієї країни іншій трапляється рідко. Між тим, саме наднаціональні інститути зазвичай відіграють ключову роль у примусовому трансфері політики [2, с.348]. В цьому зв'язку звертає на себе увагу позиція провідних

представників кризового підходу в рамках школи політичного розвитку. Примітно, що ані Л.Біндер, ані Г.Алмонд у своїх теоретичних конструкціях не ігнорували транснаціональний вплив на політичний розвиток, водночас, даний аспект «не був інкорпорований в жодну із систем на основі будь-якої когерентної теоретичної перспективи...В моделі Біндера міжнародні фактори якщо взагалі обговорюються, то здебільшого зводяться до поширення ідей та очікувань від «розвинених» країн до країн, «що розвиваються»» [3, с.177-178]. Натомість американський політолог Д. ЛаПаломбара висловив певне занепокоєння з приводу «надмірного поширення інформації про те, як живе розвинений світ». На його переконання подібна інформація спонукає країни, що розвиваються до примусового експорту західних моделей розвитку, що до того ж, підбурюється «інстинктом азартного гравця», який не має будь-яких вагомих досягнень. Небезпека такої ситуації пояснюється відсутністю у «будівничих нації», серед іншого, холоднокровного раціонального мислення, що зрештою може призвести до національної катастрофи [3, с.178]. Таким чином, можна припустити, що Д. ЛаПаломбара не схильний визнавати беззаперечно конструктивну роль трансферу політики для політичного розвитку. Більше того, стверджується, що «рекомендовані» стратегії можуть поглибити кризу політичного розвитку. В якості ілюстрації Д. ЛаПаломбара наводить приклад кризи проникнення, розв'язання якої рекомендувалося здійснювати засобом стратегії інституційного будівництва. Втім, відсутність необхідних передумов для успішної реалізації даної стратегії загрожує лише посиленням кризи.

Важливо відзначити, що деякі науковці евристичний потенціал концепту трансферу політики вбачають лише у поясненні механізмів стримування розвитку. В цьому контексті досить показовим є висловлювання американського професора А.Гіршмана про те, що «архітектор соціальних змін ніколи не може мати надійного креслення. Кожен будинок, що ним будується не лише відрізняється від будь-якого раніше збудованого, але й обов'язково використовує нові будівельні матеріали і навіть експериментує з неапробованими принципами...Тому, те, що можна з найбільшою користю передати будівельнику цього будинку – це розуміння досвіду, який зробить можливим будівництво у складних обставинах» [3, с.182]. На противагу даній позиції представники теорії трансферу політики вважають, що переноситися з однієї політичної системи до іншої може практично все. Тим не менш виокремлюється вісім категорій трансферу: цілі політики, зміст політики, інструменти політики, програми політики, інститути, ідеології, ідеї, установки та негативні практики [4, с.12].

Безумовно, трансфер політики не слід абсолютизувати в контексті проблематики подолання кризи політичного розвитку, адже трансфер політики - це не лише запозичення винятково успішних політичних практик. Разом з тим, трансфер політики - є поширеним інструментом перетворення політичної реальності, котрий дозволяє у певній мірі передбачати та контролювати політичний розвиток. З огляду на це, теоретичні пояснення та узагальнення в межах концепції трансферу політики мають евристичну цінність для пошуку оптимальних рішень щодо запобігання та подолання кризи політичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Pye L.W. (1965) The Concept of Political Development. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, (358), 1-13. Вилучено з: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000271626535800102>.

2. Dolowitz D.P., Marsh D. (1996) Who learns what whom a review of the policy transfer literature. *Political Studies*, (2), 343-357. Вилучено з: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9248.1996.tb00334.x>.
3. Sandbrook R. (1976) The 'Crisis' in Political Development Theory. *Journal of Development Studies*, (12), 165-185. Вилучено з: https://www.researchgate.net/publication/233250503_The_'Crisis'_in_Political_Development_Theory.
4. Dolowitz D.P., Marsh D. (2000) Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance: An International Journal of Policy and Administration*, (1), 5-24. Вилучено з: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/0952-1895.00121>.

СЕКЦІЯ ХХІІІ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВИБІРКОВІ ДИСЦИПЛІНИ ЯК КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ

Чижикова Інна Валеріївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2722-3258>

аспірантка першого року навчання

Університет імені Альфреда Нобеля, Україна

Згідно загальнодоступного визначення, вибіркові дисципліни, або індивідуальна освітня траєкторія, – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [1].

Подальші спроби дослідження походження поняття вибіркових дисциплін відсилають нас до робіт Карла Роджерса, американського психолога та головного розробника орієнтованої на особистість психотерапії, який наголошує на тому, що студент приймає активну участь у формуванні власної освітньої траєкторії навчання, а також має можливість самостійно оцінювати результати власного навчання [2, с.841].

Українські ЗВО застосовують практику вибіркових дисциплін починаючи з 2014 року. Саме тоді набрав чинності закон України «Про вищу освіту», який дозволяє українським студентам обирати приблизно одну четверту предметів від обсягу освітньої програми [3].

Самостійність вибору та подальші результати навчання тісно пов'язані з питанням мотивації, яка є основною складовою навчальної автономії (НА) студентів, та яка, на думку деяких авторів, розвиває у студентів бажання розширювати свої знання, спонукає до саморозвитку та пошуку тих знань, які б відповідали сучасним вимогам суспільства. Тобто мотиваційна складова є важливою складовою освітнього процесу та формує подальші результати навчання.

Мотивацію, як правило, визначають як силу, стимул або вплив. Існує два види мотивації, а саме: внутрішня та зовнішня мотивація. Внутрішня мотивація шукає нові можливості та зміни, що тісно пов'язано з когнітивним та соціальним розвитком студента [5]. Крім того, на думку деяких науковців, а саме І. Меклер, Ф. Брітлманна та ін. внутрішня мотивація характеризує прагнення до діяльності при умові, що вона цікава або приємна [6]. На думку І. Лапінської, до зовнішньої мотивації навчальної діяльності можна віднести покарання та винагороду, погрозу і вимогу, тиск з боку навчальної групи або середовища в цілому тощо.

У контексті обговорення питань вибіркових дисциплін як компонента формування навчальної автономії студентів слід сказати про використання діалогічно-дискусійних технологій в навчанні – одного із ефективних засобів, який

сприяє вільному висловлюванню власних думок у студентів та спонукає до критичного мислення, тобто виступає наявним прикладом прояву навчальної автономії студентів на певному рівні. Одним із практичних прикладів застосування діалогічно-дискусійних технологій в освітньому процесі можна вважати визначення власної освітньої траєкторії навчання. Як шлях подолання питань, пов'язаних з обговоренням обрання індивідуального навчального плану студентів, вбачаємо застосування методу «Ток-шоу» як один із можливих для знайомства та обговорення вибіркового дисциплін для їх подальшого застосування у навчальному процесі студентів. Даний метод полягає в отриманні навичок, які тісно пов'язані з публічними промовами, виступами тощо [7].

Окрім цього, сучасні тенденції розвитку педагогіки та необхідність застосування цифрових засобів навчання, яка пов'язана з швидким розвитком технічних ресурсів та необхідністю їх впровадження в усі сфери життєдіяльності людини, також передбачає застосування сучасних технологій в освіті. Сьогодні Kahoot, Mentimeter, Online Test Pad, Wooclap, SurveyMonkey є дуже популярними та ефективними інструментами для проведення опитувань й тестувань, і може окремо використовуватись як підготовчий процес для проведення обговорення різних освітніх питань та завдань у реальному оффлайн режимі.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що використання вибіркового дисциплін у закладах вищої освіти надає можливість студентам долучатися до формування власної освітньої траєкторії, брати на себе відповідальність за результати навчання та здійснювати необхідну професійну підготовку, що сприятиме розвитку особистих та професійних інтересів студента, а також позитивно впливатиме на здобуття та подальший розвиток професійних знань та навичок.

Список використаних джерел:

1. Вибіркові дисципліни (2022). Електронний ресурс: <http://puet.edu.ua/uk/vibirkovi-disciplini> (режим доступу 03.07.2022).
2. Ясніковська, С. М. (2020). Особливості впровадження вибіркового дисциплін в навчальний процес. The 10th International scientific and practical conference "Dynamics of the development of world science" (June 10-12, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. 848 p.
3. Закон України Про вищу освіту від 1 липня 2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38.
4. Хорунжий, М. Й. (2012). Мотивація студентів при вивченні вибіркового дисциплін.
5. Arbolado, K. et al. (2012). Levels of learner autonomy.
6. Староста, В. (2021). Мотивація навчання студентів різних курсів.
7. Лапінська, І. А., & Лапінський, В. В. (2002). Мотивація навчальної діяльності та можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах інтенсивної педагогічної корекції.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ

Коваль Олена Іванівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2143-7311>

викладач кафедри мовної підготовки

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Наразі вивчення української мови набуває все більшої популярності серед іноземних громадян. Викладання державної мови в медичному університеті покликане допомогти студентам-іноземцям здобути потрібних компетенцій та набути лексичного досвіду у майбутній професійній медичній діяльності.

Студенти-іноземці, вступаючи до вищих медичних навчальних закладів України, здебільшого обирають основною мовою навчання англійську, проте українська залишається невід'ємною частиною навчальної програми.

Перед викладачем постає завдання створити такі умови вивчення української мови, щоб студенти могли активно користуватися нею в усіх сферах громадського життя, оскільки іноземні студенти використовують мову і як інструмент набуття професійних знань, і як засіб повсякденного спілкування [1].

Активний розвиток та модернізація системи освіти, що відбувається в Україні, висувають нові вимоги до підготовки медичних фахівців із інших країн та вимагають створення нових технологій, оновлення освітніх програм і використання інтерактивних методів навчання української мови як іноземної. Освітній процес має відповідати практичним потребам сучасних студентів-медиків і сприяти якісній підготовці майбутніх фахівців. Саме тому важливим є впровадження в освітній процес інтерактивних методів.

Використання інтерактивних методів навчання досліджували: І. Лук'янченко, П. Шевчук, Н. Коломієць, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Коротаєва, Н. Суворова, Т. Сердюк, Т. Сазерленд та інші.

Зазвичай виділяють такі три основні моделі навчання: традиційна (класична), активна й інтерактивна. Серед основних особливостей традиційної моделі – засвоєння студентами матеріалу в формі лекцій чи з тексту підручника, не беручи при цьому участі в обговоренні. Активна ж модель передбачає стимулювання пізнавальної діяльності та самостійності студентів, взаємодію в системі студент-викладач та наявність творчих завдань.

Інтерактивна модель – це процес взаємодії викладача та студента, використання моделювання життєвих і професійних ситуацій, рольові ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, сумніву, переконання, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем [7, с. 10]. Інтерактивне заняття передбачає організацію освітнього процесу таким чином, щоб були задіяні різні види завдань (діалоги, монологи, дискусії, ігри), форми навчання (парна, групова робота, рідше – самостійна), робота з різноманітними джерелами інформації (аудіо- та відеоматеріали, журнали, газети тощо) [5]. Важливим є те, що викладач має створити найбільш комфортну психологічну атмосферу для результативного процесу засвоєння мовного матеріалу й належні умови для творчого навчання мови. Викладач коригує та направляє діяльність студентів-іноземців через співпрацю з ними.

Найбільш відомі методи інтерактивного навчання: метод кейсу, метод проєктів, рольові та ділові ігри, тренінгові заняття, командні конкурси і змагання. Також активно використовуються елементи і прийоми інтерактивного навчання в традиційних формах навчання вищої школи – робота в парах, робота в малих, робочих або творчих групах, мозковий штурм тощо [7, с. 11]. Для формування у студентів-іноземців мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь і навичок можна запропонувати такі види завдань на заняттях із української мови як іноземної:

1. Метод case-study полягає у розв'язуванні кейсів, вирішенні проблемних ситуацій. Практична реалізація методу заснована на тому, що викладач пропонує для обговорення та вирішення ситуації, які мають бути максимально наближеними до реальних життєвих умов. Це слугує для студентів певним сигналом для активації дій та залучення до пошуку конкретного матеріалу з метою розв'язання навчальної та життєвої задачі. Студенти у процесі вирішення проблеми здобувають нові навички та компетенції мовного спрямування.

2. Дискусія, у процесі якої невеликі групи студентів обговорюють певну проблемну ситуацію, після чого презентують одне або кілька рішень, сформованих у процесі обговорення. Це надзвичайно важливе завдання на заняттях із української мови як іноземної та дієвий засіб пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, оскільки вважається ґрунтовним публічним обговоренням спірного питання.

3. Повідомлення для соціальної мережі про подію, яка вас вразила: студент пише повідомлення про подію або ситуацію, свідком якої він був і своє враження від неї. Або ж студент-іноземець розповідає про почуту ним новину й висловлює свою думку стосовно неї [6, с. 188].

Варто наголосити, що групове навчання передбачає переважно роботу парами або малими групами, виконуючи завдання, наприклад, з обговорення певного текстового матеріалу, визначення ставлення співрозмовника до зазначеного питання або ситуації. За нашими спостереженнями, найбільш дієвими є вправи, у процесі виконання яких висловити власну думку чи ставлення до ситуації може кожен студент-іноземець.

Результативним інтерактивним методом навчання, на нашу думку, є ділова гра, яка вважається формою побудови в аудиторних умовах ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності медичного працівника, є характерними для окремих видів медичної практики, сприяє суттєвому розвитку професійних компетенцій, формує навички взаємодії з колегами, необхідні ділові якості фахівців.

Доцільно створити на заняттях із української мови як іноземної реальні та уявні мовні ситуації, в ході яких студенти братимуть на себе конкретні соціальні ролі, вироблятимуть алгоритми вирішення проблем, наближаючись до необхідного результату, добираючи доцільну лексику, вивчаючи медичну термінологію, занурюючись у професійну атмосферу.

Ми переконані, що чітко продумані згідно з особливостями потреб професійного медичного спрямування ділові ігри допомагають іноземним студентам значно швидше адаптуватися в соціумі. Таким чином, педагог під час аудиторної роботи стимулює надбання студентом-іноземцем соціального досвіду, що є вкрай необхідним у процесі реалізації ланцюжка лікар-пацієнт для студентів вищих медичних навчальних закладів.

Ділова гра допомагає реалізувати основний методичний принцип викладання української мови як іноземної – комунікативну спрямованість навчання, сприяє

підвищенню у іноземних студентів мотивації до вивчення української мови, дозволяє враховувати їхні інтереси, нахили, сферу діяльності, моделювати ситуації реального спілкування [3].

Викладач розглядає ділову гру як одну із ефективних форм організації навчального процесу в групі студентів-медиків, для яких українська мова не є рідною, для студента ж це своєрідна професійна діяльність в ігровій формі, яка суттєво допомагає засвоїти необхідний лексичний чи граматичний матеріал, знівелювати мовні бар'єри, реалізувати навчальні цілі.

Виробленню вкрай важливих комунікативних навичок у студентів-іноземців сприяє насамперед те, що практично весь навчальний час у діловій грі відведено на мовленнєву практику. Разом із цим активним має бути не лише мовець, а й слухач, адже він повинен зрозуміти і запам'ятати репліку партнера, асоціювати її з ситуацією, визначити наскільки вона коректна стосовно ситуації та правильно на неї відреагувати.

Здійснення фахової підготовки іноземних громадян — непросте завдання, адже при вступі у навчальний заклад студентський контингент не володіє українською мовою. Тому її вивчення є важливим складником професійної підготовки за обраною спеціальністю, а сама мова — засобом отримання освіти. Для навчання іноземців в українських вишах знання української мови — це необхідність. Глибоке занурення у мовне середовище дає можливість забезпечити певну адаптацію іноземців до нових соціальних і лінгвістичних ситуацій, що виникають у навчанні та побуті [4].

Інтегрування сучасної системи вищої освіти України в європейську визначає нові завдання і умови надання освітніх послуг. Динамічний розвиток сучасного світу сприяє кардинальним змінам у фаховій підготовці іноземних студентів, де пріоритетним виявляється ефективне викладання української мови як іноземної, оскільки процес адаптації до мовнокультурного середовища іншої країни здійснюється насамперед через опанування нової мови, за допомоги якої має здобуватися професійна освіта у вищому закладі [2].

Отже, завдання викладача полягає у мотивуванні студента-іноземця вивчати українську мову, сприяти поповненню його тезауруса, застосуванню на практиці вивченого матеріалу, подоланню мовних бар'єрів, спонуканню до самостійного оволодіння мовними компетенціями в умовах практичної та дослідницької діяльності. Реалізації саме таких цілей сприяє використання інтерактивних методів викладання української мови як іноземної для студентів вищих навчальних медичних закладів.

Список використаних джерел:

1. Ключник В. Я. Проблеми вивчення української мови іноземними студентами / В. Я. Ключник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць / Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Вип. 79 (т. 1). – С.154-157.
2. Лобода Т. М. Методичні засади викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах / Т. М. Лобода // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): зб. наук. праць. - Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. - Вип. 9. - С. 82-88.

3. Мухаровська Н. І. Роль засобів рольової/ділової гри в розвитку комунікативних умінь студентів-медиків / Н.І. Мухаровська / Інновації в освіті: інтеграція науки і практики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 277-288.
4. Назаревич Л. Т. Вивчення української мови як іноземної: прийоми та методи ейдетики / Л. Т. Назаревич // *Studia methodologica*: [науковий альманах]. – Тернопіль: ТНПУ, 2015. – Вип. 40. – С. 240-244
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – Київ: А.С.К., 2004. – 192 с.
6. Савченко Л. А. Особливості інтерактивного навчання на заняттях з української мови як іноземної / Л. А. Савченко // Проблеми і перспективи підготовки іноземних студентів: зб. наук. праць. – Харків: ХНАДУ. – С. 185-189.
7. Ягоднікова В. В. Я Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. – Київ: ДП «Вид. дім «Персонал». – 2009. – 80 с.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВНМЗ

Булаткіна Галина Іванівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4091-1768>

викладач кафедри мовної підготовки

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Щороку в НМУ імені О.О. Богомольця зростає кількість іноземних студентів, які вступають до нашого університету, щоб отримати конкурентоспроможну медичну освіту. Щоб успішно засвоїти знання та швидко адаптуватися до нових життєвих реалій, іноземцям необхідно вивчити мову країни, в якій вони живуть і навчаються.

Наразі активно дискутується питання заохочення студентів-іноземців до вивчення української мови та культури. Низька мотивація студентів вивчати українську мову пов'язана насамперед з тим, що іноземці у нашому виші навчаються переважно англійською мовою. Для вирішення окресленої проблеми необхідно постійно вдосконалювати технології навчання, а, отже, активно впроваджувати новітні навчальні засоби та інструментарій.

На шляху модернізації структури та змісту вищої освіти стає очевидною доцільність та актуальність використання мультимедійних технологій у викладанні української мови як іноземної. Впровадження в систему освіти мультимедійних засобів допомагає активізувати мотивацію студентів, стимулювати інтерес до наукової діяльності тощо.

Викладач вищої школи сьогодні повинен бути готовим до інноваційної педагогічної діяльності, освоєння нових педагогічних технологій та застосування їх у навчально-виховному процесі. Мультимедійний інструментарій дозволяє вивести процес навчання у вищій школі на принципово новий рівень.

У сучасних теоретико-методологічних джерелах вчені виявляють зростаючий інтерес до окремих аспектів та алгоритмів використання мультимедійного сервісу в освітньому процесі (Д. Васильєва, Д. Бодненко, М. Жовнір, І. Зозуля, Т. Лещенко, Н. Моргунова, Л. Назаревич, Л. Недашківська, Т. Полиця, А. Стадній, А. Тимченко та ін.).

У своєму доробку науковці окреслили дефініції найпоширеніших мультимедійних ресурсів, висвітлювали особливості їх застосування та акцентували свою увагу на перевагах використання мультимедійних технологій. Попри всебічну зацікавленість дослідників проблемою, є нагальна потреба в подальшому системному вивченні медіатехнологій під час роботи з іноземними студентами.

Викладання української мови іноземним студентам-медикам, які опановують обраний фах в Україні, є провідним напрямом навчальної діяльності кафедри мовної підготовки НМУ імені О.О. Богомольця. Викладачі кафедри намагаються подати навчальний матеріал у такій формі, щоб акцентувати увагу на навчальному предметі та водночас заохотити студентську аудиторію до вивчення української мови. *Метою дослідження* є аналіз доцільності імплементації мультимедійних засобів навчання у викладання української мови як іноземної у НМУ імені О.О. Богомольця на основі результатів традиційного та експериментального навчання. *Завданням* є вивчення інноваційних технологій навчання української мови як іноземної, що

використовують викладачі кафедри мовної підготовки в процесі навчання студентів-нефілологів.

Мультимедійні засоби навчання у вищій школі здатні вдосконалити й значно урізноманітнити діяльність викладача, тим самим підвищуючи продуктивність студентів. Попри те, що використання мультимедійних технологій не може повністю замінити викладача у процесі вивчення української мови як іноземної, воно дозволяє більш повно розкрити творчий потенціал кожного студента. У той же час мультимедійні технології не повинні ставати центром процесу навчання, а бути скоріше допоміжним засобом активізації уваги та нести пізнавальний характер.

У процесі навчання найбільш доцільне використання тих методів, які спонукають студентів до продуктивної праці та до активних дій, які стануть запорукою успішної професійної діяльності у майбутньому. Мультимедійні засоби в процесі викладання української мови як іноземної у вищій школі охоплюють електронні підручники, мультимедійні презентації, рольові ігри, електронні інтерактивні дошки та ін.

На кафедрі мовної підготовки НМУ імені О.О. Богомольця для забезпечення навчального процесу активно використовуються інтерактивні дошки. Необхідне програмне забезпечення та ресурси у поєднанні з інтерактивною дошкою значно покращують розуміння нових граматичних та лексичних тем, оптимізують планування і темп заняття.

Під час роботи з електронною інтерактивною дошкою нам доступні такі види навчальної діяльності: робота з текстом та зображеннями; створення заміток за допомогою електронних чорнил; зберігання зроблених заміток для передачі електронною поштою, розміщення в Інтернеті або друку; колективний перегляд Web-сайтів; створення завдань для заняття за допомогою шаблонів і зображень; демонстрація і нанесення заміток зверху освітніх відеокліпів; використання вбудованого в програмне забезпечення інтерактивної дошки презентаційних інструментів для збагачення дидактичного матеріалу; демонстрація презентацій, створених студентами тощо.

Відповідно до методики викладання української мови як іноземної, найбільш ефективними напрями використання інтерактивної дошки є навчання граматичного матеріалу, зокрема, на етапі формування репродуктивної граматичної навички (вибрати граматичну структуру, яка б відповідала даній ситуації мовлення). Вона дозволяє тренувати як граматичні структури так і зразки мовлення. Не менш важливим напрямом роботи з інтерактивною дошкою є семантизація лексичних одиниць, оптимальним способом якої вважається коментар. Використання інтерактивної дошки також буде корисним для усунення труднощів аудіювання. Для подолання таких труднощів насамперед необхідно виходити з факторів, що полегшують сприймання мовлення на слух. Окрім того інтерактивна дошка стане в нагоді під час навчання діалогічного та монологічного мовлення. При цьому завдання педагогів-словесників – створити максимально сприятливі умови для подолання мовного бар'єру, опанування іноземними студентами навичок мовленнєвої діяльності.

Загальновідомо, що людина запам'ятовує 10% прочитаного і 30% побаченого. Для ефективного навчання 65% людей потрібно бачити інформацію [4; 111]. Тому під час аудиторної роботи зі студентами-іноземцями, які вивчають українську мову, викладачі кафедри активно використовують мультимедійні презентації, які є одним із сучасних інструментів візуалізації навчальної інформації у формі таблиць, схем, фото тощо.

Досвід роботи нашої кафедри показав, що для створення навчальної мультимедійної презентації викладачам потрібно досконало володіти фаховими знаннями та вміння застосовувати онлайн ресурси. У результаті мультимедійні презентації, що подані в легкій для сприйняття формі, наочно продемонструють теоретичні аспекти та зацентрують увагу іноземних студентів на комунікативних питаннях.

Інформація, яка оформлена у мультимедійну презентацію, як правило охоплює всі види мовленнєвої діяльності студентів (читання, писання, говоріння, переклад та аудіювання). Вдало підібрана інформація у презентаціях стане корисним доповненням кожного з традиційних етапів заняття. Передаючи зміст за допомогою малюнків, фото тощо, необхідно враховувати специфіку і корисність матеріалу, ретельно добирати лексичний мінімум. Після представлення мультимедійної презентації, викладач повинен пояснити новий матеріал і залучити студентів до обговорення, при цьому зосередивши увагу на її змісті та головних елементах.

Одним із перспективних та вкрай необхідних способів використання інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення непрофільних дисциплін у медичних вишах України є мультимедійні ресурси для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів – Quizzy, QuizWorks, Kahoot, Playbuzz та ін. При цьому, необхідно не перевантажувати учасників гри нормами, трафаретами, алгоритмами й правилами, навпаки, запорука дидактичного успіху – найпростіші ігрові форми, приміром вікторини. Вона сприяє моніторингу рівня засвоєння навчального матеріалу. Вікторини розширюють кругозір та ерудицію, сприяють формуванню пізнавального інтересу, розвивають вміння та зменшують мовний бар'єр [2].

Сміливі експерименти з методикою викладання дисципліни «Українська мова як іноземна», які перегукуються з найновішими новаціями в загальному – світовому й вітчизняному освітньому просторі, употужнює ідея використання ігрових компонентів. На нашу думку, вони допомагають активізувати студентську аудиторію, дають змогу акцентувати їхню увагу на предметі вивчення. Використання рольових ігор, зокрема, дає можливість учасникам спілкуватися один з одним, граючи певну роль. Студенти повинні знайти інформацію, необхідну для ролі та ігри, тим самим виявляючи самостійність у пошуку та підборі необхідної та цікавої інформації українською мовою.

На заняттях із дисципліни «Українська мова як іноземна» викладачі кафедри також користуються електронними підручниками, які дають можливість викладачеві знаходити індивідуальний підхід до студентів та підвищити їхню мотивацію до вивчення предмету. Перевагою електронних підручників є наочність подачі матеріалу, можливість коригування підручника та адаптація його до рівня і вимог дисципліни, самоконтроль вивченого матеріалу, простота в застосуванні. «Для того, аби досить вільно читати медичну літературу й розуміти усні повідомлення, а також уміти порозумітися зі спеціалістами, в першу чергу потрібна кількісна і якісна конкретизація бажаних результатів навчання, тобто встановлення конкретних критеріїв володіння мовою на фонетичному, лексичному/граматичному рівнях» [3, с.251].

У процесі роботи, як додатковий метод спілкування, використовується й електронна пошта, яка є одним з допоміжних методів функції контролю якості навчального процесу. Студенти мають можливість уточнити інформацію або вирішити питання, що виникли в поза аудиторний час, тим самим більш якісно підготувати домашнє завдання.

Варто звернути увагу на ще одну очевидну перевагу використання мультимедійних технологій у процесі навчання української мови як іноземної у вищій школі. Насамперед, це функція контролю, яка нівелює роль викладача-карателя, оскільки оцінювання відбувається автоматично і без його прямої участі. Крім того, підвищується об'єктивність оцінювання знань студентів, викладач починає виконувати функцію консультанта, а для студентів ускладнюється можливість списування або підказки. Позитивними сторонами використання мультимедійних засобів, безумовно, є об'єктивність і неупередженість оцінювання, а також збільшення оперативності й точності отримання результатів оцінювання.

Отже, викладання української мови як іноземної у вищій школі з використання мультимедійних технологій дає можливість перейти від пасивної подачі матеріалу до активного способу реалізації освітньої діяльності, в якому студент стає не тільки центральним об'єктом процесу, а й активним його учасником. Таким чином, за рахунок збільшення наочності пропонованого матеріалу, освітній процес стає більш динамічним, відбувається плідна інтерактивна взаємодія. Цілком очевидно, що мультимедійні технології, як допоміжний інструмент у викладанні української мови як іноземної у вищій школі прискорюють процес навчання, збільшують мотивацію студентів до вивчення іноземної мови, покращують якість засвоєння матеріалу. Застосування мультимедійних засобів у процесі викладання помітно покращує якість навчання, розвиває пізнавальну активність студентів, їхню самостійність у пошуку, вивченні та обробці інформації.

Список використаних джерел:

1. Зозуля І.Є., Стадній А.С. Використання онлайн-ресурсів та мобільних додатків у вивченні української мови як іноземної. // Міжнародна комунікація – полілог культур (актуальні питання навчання іноземців), 2019. – С.110-113.
2. Лещенко Т.О., Жовнір М.М. Використання електронного сервісу Kahoot під час вивчення предмета «Українська мова як іноземна» у вищому медичному закладі освіти. // Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 19 березня 2020 р.), Полтава, 2020. – С.124-127.
3. Лещенко Т.О. Інноваційні підходи у викладанні української мови як іноземної / Т.О. Лещенко, О.М. Шевченко // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О.Г. Хомчак. – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – С.250-253.
4. Лещенко Т.О. Шляхи удосконалення мовної підготовки іноземних студентів / Т.О. Лещенко, В.Г. Юфименко, О.М. Шевченко // Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 11-12 жовтня 2018 р. – Чернівці, 2018. – С.111-113.
5. Моргунова Н.С. (). Використання можливостей інтерактивної дошки Smart Board у процесі мовної підготовки іноземних студентів технічних ВНЗ. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, №42. – 2015. – С.563-569.
6. Назаревич Л.Т. Інноваційні підходи до вивчення української мови як іноземної за допомогою інтернет-технологій / Л.Т. Назаревич // Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні: матеріали IV міжнар. наук.-метод. конф. (Тернопіль, 2-4 травня 2018 р.). Тернопіль: ТНТУ, 2018. – С.76-78.
7. Недашківська Л. Інфокомунікаційні технології у вивченні та викладанні ділової української мови як іноземної. // Теорія і практика викладання української мови як іноземної Вип.10. – Львів, 2014. – С.26-35.
8. Полиця Т.В. Вікторини у викладанні української мови як іноземної // Молодий вчений. – 2019. – №6.1 (70.1). – С.45-49.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: КАЛЕЙДОСКОП ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Стрюкова Оксана Михайлівна

директор

Комунальна установа "Міський центр професійного розвитку педагогічних працівників Кропивницької міської ради", Україна

***Анотація.** У даній статті розглянуто інструменти для вчителів, які можна використати під час дистанційного навчання, що дає можливість впроваджувати широкий спектр сучасних технологій та методик викладання матеріалу. Воно має ряд таких переваг, як гнучкість, актуальність, зручність, модульність, економічна ефективність та інтерактивність.*

В умовах поширення коронавірусної інфекції COVID-19 виникла необхідність проведення дистанційного навчання учнів. За кілька місяців до поширення COVID-19 вчителі та учні не уявляли, що так зміниться форма навчання. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, мотивувати учнів, давати раду технічним проблемам - це було тоді одним з головних завдань вчителів. З початку російського нападу на Україну дистанційне навчання вимушено знову стало найпоширенішою формою в освітньому процесі.

Дистанційна форма навчання передбачає доступ до Інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу, а також те, що вчителі володіють технологіями дистанційного навчання. Дистанційне навчання дасть результати, лише якщо буде посиленням для всіх учасників освітнього процесу.

З метою здійснення якісної організації дистанційного навчання в освітніх закладах міста Кропивницького та вивчення потреб педагогів у володінні ними технологіями й інструментами дистанційного навчання комунальною установою «Міський центр професійного розвитку педагогічних працівників Кропивницької міської ради» (МЦПРПП КМР) було проведено діагностичне опитування педагогічних працівників.

За результатами опитування розроблено план, який включив цілий ряд заходів, мета яких є надання практичної допомоги педагогічним працівникам в опануванні інструментарієм дистанційного навчання.

Міським центром професійного розвитку педагогічних працівників Кропивницької міської ради була проведена робота з метою надання дієвої допомоги вчительській спільноті в оволодінні інструментами дистанційного навчання:

- започатковано проєкт «Інтерактивний вернісаж педагогічних знахідок «Дистанційне навчання: старт із сьогодення в майбутнє»;
- започатковано проєкт «Дистанційне навчання: калейдоскоп цифрових інструментів для вчителя»;
- проведено ряд консультацій для педагогів різних фахів щодо організації і впровадження дистанційного та змішаного навчання;
- проведено ряд консультацій щодо використання інструментів дистанційного навчання для педагогів, які атестуються;

- проведено ряд консультацій для педагогів різних фахів щодо використання різних форм дистанційного навчання для підвищення власного фахового рівня та самоосвіти.

З метою надання ефективної практичної допомоги педагогам у підвищенні їх фахового рівня щодо особливостей використання технологій дистанційного та змішаного навчання МЦПРПП КМР запущено проєкт «Дистанційне навчання: калейдоскоп цифрових інструментів для вчителя» https://padlet.com/ksenia_antonova3/kaledoskop. У його рамках консультантами проведені вебінари:

- 1) Електронна дошка Linoit - для нових можливостей в навчанні;
- 2) Використання онлайн дошки Padlet у роботі педагога;
- 3) IDroo-віртуальна дошка дистанційного навчання для індивідуальної та групової роботи;
- 4) PhET - інтерактивні симуляції;
- 5) Платформа ZOOM у роботі вчителя;
- 6) Створення відеоконференції в Google Meet;
- 7) Google-календар - інструмент для онлайн-планування;
- 8) Сервіс Blogger як комунікативний інструмент педагога;
- 9) Створення та застосування інтерактивних робочих аркушів від ідеї до впровадження;
- 10) Socrative - онлайн конструктор тестів і вікторин;
- 11) Triventy - онлайн конструктор ігор і вікторин;
- 12) Quizizz - цікавий сервіс для створення вікторин та флеш-карток;
- 13) Plickers - інструмент вчителя для миттєвого опитування учнів під час уроку;
- 14) Навчальна платформа Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище);
- 15) Movavi Video editor та інші відеоредактори для сучасного вчителя;
- 16) Робота на платформі LearningApps для створення інтерактивних вправ;
- 17) Hot Potatoes - інструмент для створення веб-анкет всіх видів.

Зупинимося на цифрових інструментах більш детальноше.

Електронна дошка Linoit - універсальний онлайн-сервіс для роботи з нотатками і стікерами. На віртуальну дошку можна додавати зображення, відео, текстові файли. Створені стікери можна переміщувати, обертати, а також фіксувати їх положення. Є наявність інструментів для додавання дати, редагування й видалення постів. У кожного стікера є номер. Увесь матеріал розміщено на одній сторінці. Є можливість створювати групи, переглядати дошки інших користувачів. На цю дошку педагог може завантажувати власні файли та зображення і виводити їх на екран. Вчитель пише на дошці запитання в режимі реального часу, а діти на віртуальних стікерах фіксують відповіді.

Ще однієї добре відомою онлайн-дошкою є **Padlet**. Це універсальна онлайн-дошка (онлайн-стіна) з інтуїтивним інтерфейсом, яку нескладно опанувати та легко застосовувати в навчальному процесі. Вона може бути використана для проектної роботи, пірінгової взаємодії, індивідуальних завдань чи як інструмент збору інформації від учасників процесу в одному місці.

Віртуальна дошка **iDroo** може стати чудовою заміною для дошки в класі (особливо актуально для вчителів математики й природничих наук, яким на занятті потрібно багато писати, малювати схеми, фігури тощо) [1].

Проєкт **Phet** (phet.colorado.edu/uk) створений дружньою командою Колорадського університету. На сайті є цікаві, інтерактивні, мультимовні, науково-дослідницькі комп'ютерні моделі для забезпечення освітньої ефективності

викладення навчальних предметів. Симуляції написані у Java, Flash або HTML5 і можуть працювати, як у онлайн режимі, так і завантажуються безпосередньо на пристрій користувача.

Сервіс **Zoom** є дуже популярним та використовується для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Організувати зустріч може будь-який користувач, що створив обліковий запис. Легко завантажити програму можна на офіційному сайті Zoom. Платформа доступна для операційних систем Windows, MacOS, Android та iOS та має плагін, який дозволяє використовувати Zoom прямо у браузері Google Chrome та Mozilla Firefox.

Одним з найбільш пристосованих для навчання та зручних у використанні інструментів є програма **Google Meet**. Вона дозволяє організацію відеозустрічей, онлайн-занять; можуть одночасно брати участь до 150 користувачів. Є можливість демонстрації матеріалів на робочому столі ПК під час занять і семінарів: під час зустрічі можна надати доступ до свого екрану, щоб показати презентації або іншу інформацію на робочому столі. Планування занять заздалегідь та прив'язка до гугл-календаря. Синхронізація запланованих занять виконується автоматично на всіх пристроях, тому почати зустріч можна на комп'ютері, а закінчити - на іншому пристрої, наприклад, телефоні [2].

Google-календар - онлайн-сервіс для планування зустрічей та подій, організації робочого часу. Google-календар допомагає організувати робочі процеси та планувати майбутні заходи. Користуватися календарем можна у браузері та з мобільних пристроїв на iOS та Android. Календар Google має синхронізацію з іншими сервісами корпорації.

Blogger - веб-сервіс для ведення блогів, за допомогою якого будь-який користувач може завести свій блог, не вдаючись до програмування та не дбаючи про встановлення та налаштування програмного забезпечення. За допомогою сервісу Blogger вчитель створити блог, на якому розмістить потрібні інформацію для дистанційного навчання учнів [3].

Використання **інтерактивних технологій**, впроваджених на основі компетентнісних підходів створюють необхідні передумови високоякісного навчання. Інтерактивний робочий аркуш являє собою вебсторінку, на якій можна розмістити навчальний матеріал і різного типу завдання для учнів. Наприклад, це може бути відео, зображення, текст на основі яких учні відповідають на запитання і виконують завдання.

За допомогою сервісу **Socrative** вчителі можуть ініціювати формуючі оцінки за допомогою вікторин, швидких опитувань та космічних ігор на час, що викликають інтерес та азарт до навчання. Для входу в систему не обов'язково створювати новий обліковий запис, можна використовувати адресу електронної пошти домену Google. Результати обробляються та візуально відображаються в режимі реального часу, щоб заощаджувати сили та час педагога та допомогти йому визначити можливості для подальшого навчання. Учні можуть підключитися до унікальної кімнати педагога, відкривши через будь-який пристрій програму або сайт socrative.com.

Triventy - це безкоштовний конструктор ігор та вікторин. Вчитель може створити тест або вікторину на своєму комп'ютері, а учні можуть відповідати на питання зі своїх мобільних пристроїв. Очки нараховуються за правильні відповіді. Додаткові бали нараховуються за швидкість відповіді. Учні можуть приєднатися до вікторини, перейшовши в [Triv.in](https://triv.in) і після введення PIN-коду, присвоєного вашій грі, можна також відсканувати посилання за QR-кодом [4].

Quizizz дозволяє влаштовувати змагання між учнями чи давати домашні завдання (на відміну від Kahoot-у, тут учні бачать і запитання, і відповіді на власних смартфонах або комп'ютерах).

Plickers - простий, але з великим освітнім потенціалом, інструмент формувального оцінювання. З його допомогою вчитель в режимі реального часу отримує зворотний зв'язок про навчальні результати учнів. Крім того з цим інструментом ви зможете відслідковувати прогрес у навчанні учнів, складати і роздруковувати звіти про навчання учнів за досить тривалий проміжок часу.

Moodle є повнофункціональною системою організації дистанційного навчання та створення електронних курсів. Ця система потребує встановлення на сервер, обов'язкового адміністрування на рівні закладу освіти. Перевагою є те, що розроблені курси можуть повторно використовуватись для різних груп учнів [5].

Головне призначення програми **Movavi Video Editor** полягає в редагуванні відеоматеріалів. Відрізняється унікальним поєднанням простоти у використанні й підвищеної функціональності. Movavi Video Editor дозволяє розрізати та склеювати відео без втрати в якості, застосовувати фільтри й ефекти. За допомогою редактора відео також можна вставляти в відео фонову музику, додавати титри тощо.

LearningApps.org - онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час, і для малечі, і для старшокласників. Сервіс Learningapps є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у навчальних закладах різних типів. Конструктор Learningapps призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу.

Hot Potatoes - інструмент, який використовується для створення веб-анкет всіх видів, від кросвордів і до вправ на заповнення пропусків у тексті.

Висновки. У рамках проекту «Дистанційне навчання: калейдоскоп цифрових інструментів для вчителя» відбувались вебінари для педагогічних працівників, які добирають для використання в освітньому процесі певні ресурси, що дає можливість створення якісного середовища для впровадження різноманітних практик. Водночас був проведений запис вебінарів для подальшого повторного перегляду.

Список використаних джерел:

1. Хміль, Н. А. & Морквян, І. В. & Отрошко, Т. В. (2015) *Віртуальні інтерактивні дошки та їх використання в освітньому процесі*. Харків, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради: Україна.
2. Лотоцька, А. & Пасічник, О. (2020) *Організація дистанційного навчання в школі*. Київ, Педагогічна думка: Україна.
3. Слюсаренко, В. В. (2018) *Інтернет-технології та веб-дизайн*. Кропивницький, Видавництво ТОВ «КОД», Україна.
4. Устименко, О. (2019) Використання сервісів онлайн тестування для контролю чеськомовної комунікативної компетентності. У О. Кучерина (Ред), *Іноземні мови* (с. 47-59). Видавництво Ленвіт.
5. Кухаренко, В. М. & Бондаренко, В. В. (2020) *Екстрене дистанційне навчання в Україні*. Харків, Видавництво КП «Міська друкарня»: Україна.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Леонов Максим Анатолійович

здобувач PhD

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

На сучасному етапі розвитку суспільства в результаті широкого поширення інформаційно-комунікативних технологій значній трансформації піддаються соціальні інститути, процеси і практики. У сучасних засобах комунікації, передусім, у мережі Інтернет, істотно розширюється спектр можливостей особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Віртуальний простір електронної комунікації стає особливим середовищем буття сучасної особистості, яка визначає характер її самоідентифікації та самореалізації. Водночас, дослідниками відзначається тенденція до зростання комунікативних і соціокультурних ризиків Інтернет-комунікації, що говорить про складність і суперечливість об'єктивованих інформаційно-комунікативними технологіями соціальних реалій.

У сучасній ситуації має місце *суперечність* між зростанням популярності й психологічного впливу соціально-мережних ресурсів та несформованістю якісної оцінки викликаних ними психологічних механізмів реалізації соціокультурних практик, слабкою вивченістю природи, структури, особливостей і наслідків соціально конструктивної діяльності особистості в соціальних мережах.

У концепціях різних дослідників у фокусі уваги перебувають різні аспекти радикальних перетворень життя сучасного суспільства. Наприклад, теорія «трьох хвиль» Е. Тоффлера обґрунтовує послідовний перехід людства до інформаційного суспільства («третя хвиля») від аграрного («перша хвиля») і індустріального суспільства («друга хвиля») [7]. Футуролог Дж. Нейсбітт передбачив провідні тренди світового розвитку, зокрема: впровадження новітніх технологій, руйнування традиційних ієрархій, поглинання безлічі національних економік однією світовою, торжество індивідуальних свобод. Ці та інші концепції інформаційного суспільства, незважаючи на безсумнівну їх методологічну значущість, відображають більшою мірою зовнішній бік змін, що відбуваються, тобто, фактичну зміну способів виробництва, зберігання й передачі інформації, а не імпліцитні характеристики інституційних трансформацій самої структури соціальної організації [6]. На противагу цьому М. Кастельс створено концепцію «мережевого суспільства». Специфічним атрибутом сучасного суспільства М. Кастельс вважає розвиток мережевих структур, що змінюють лінійні ієрархічні форми соціальної організації. Науковець пише: «... сьогодні саме мережі становлять нову соціальну морфологію наших суспільств, а поширення «мережевої» логіки значно позначаються на ході та результаті процесів, пов'язаних із виробництвом, повсякденним життям, культурою і владою» [2, с. 45]. Підтвердженням ідей М. Кастельс слугують глобальні економічні структури (транснаціональні корпорації), різні неформальні групи й об'єднання, складові інституту громадянського суспільства. Особливим прикладом є інформаційні (комп'ютерні, телекомунікаційні) мережі, зокрема, всесвітня комп'ютерна мережа Інтернет.

Інтернет іманентно містить в собі ознаки соціальної мережі, що відображають його загальноприйняті назви, – світова павутина, Мережа.

Соціальна мережа – інтерактивний багатокористувацький веб-сервіс, який слугує для побудови і організації соціальних зв'язків і відносин у віртуальному

просторі. Необхідно розрізняти поняття Social Network – соціальна мережа в значенні «структура зв'язків» і Social Network Service – соціально-мережевий сервіс. Саме соціальні мережі в другому значенні – як самостійний вид інтерактивних веб-сервісів – є полем нашого дослідницького інтересу [9].

Соціальні мережі виникли спочатку як засіб комунікації, пошуку й підтримки контактів, але надалі миттєво стали багатофункціональним користувальницьким середовищем і набули величезної популярності в усьому світі. Широке поширення соціальних мереж почалося в 2003 р., коли були запущені «MySpace», «Hi5», «LinkedIn», і особливо після створення 4 лютого 2004 р. Марком Цукербергом соціальної мережі «Facebook», яка до початку 2014 р. налічувала вже понад 1 млрд. осіб, а наприкінці 2020 р. – 2,7 млрд [1]. Однією з найбільш популярних соціальних мереж є також створений в березні 1999 р. Бредом Фіцпатріком проєкт «Livejournal» [10]. До початку 2000 р. аудиторія «Livejournal» налічувала 1 млн. користувачів, у 2015 р. – 40 млн. Новим трендом з 2006 р. став синтез блогінгу та соціальної мережі, реалізований в сервісі «Twitter», що швидко набрало популярність – до вересня 2011 р. число активних користувачів досягло 100 млн. [12]. Сьогодні в цій мережі налічується 1.3 млрд аккаунтів. у вересні 2016 китайською компанією ByteDance запущено нову платформу для коротких відео – TikTok, яка дозволяє користувачам створювати музичні, танцювальні, комедійні та інші відео тривалістю до 15 секунд. Кількість користувачів з 170 країн станом на 2018 р. сягнула 1 млрд [11].

Соціальні мережі характеризуються впевненою позитивною динамікою. За даними Statista і Internet World Stats, на кінець 2011 р. кількість користувачів Інтернету в світі перевищувало 2,3 млрд., протягом наступних п'яти років ця цифра зросла до 3,2 млрд, у 2019 р. вона досягла 4,5 млрд [3]. За рік пандемії користувачів збільшилося на 280 мільйонів осіб. Зміни сталися й для України [5]. За даними досліджень холдингу *Factum Group Ukraine* станом на листопад 2019 р. Інтернетом регулярно користувалися 71% українців (22,96 млн), у 21 млн осіб (65%) Інтернет був вдома. Між тим, за рік – з початку 2020-го до 2021 р., як зазначає GlobalLogic, – представництво української аудиторії в соціальних мережах збільшилася на 7 млн. осіб. «Інтерфакс-Україна» вказує на збільшення користувачів Інтернету в Україні до 26 млн. Водночас, відбувається збільшення користувачів соцмереж майже на 50%. Офіційно в них зареєстровані 60% населення України, порівняно з 40% користувачів у січні 2020 р. Через карантинні заходи за останній рік у всьому світі стали більше дивитися відео та фільми через Інтернет на 57%, на 37% – слухати музику і на 15% – дивитися подкасти [5].

За даними *GlobalLogic* в Україні найбільшого розповсюдження з-поміж інших мереж набув YouTube – 96% користувачів, де відвідувачі в середньому проводять майже 40 хв. / день. Instagram зросла на 22% та охоплює 14 млн. українців, Facebook – на 7% та вміщує 16 млн. українських користувачів. Нова мережа TikTok досягла 16% користувачів з України, її зростання за рік склало 500% [4].

В Україні, за даними *Factum Group Ukraine*, найбільшу кількість користувачів соціальних мереж (25%) складають особи від 25 до 34 р., далі (21%) йдуть користувачі віком від 35 до 44 р., 18% – особи 45-54 р., підлітки та молодь віком від 15 до 24 р. складають лише 15%, 12% припадає на вік від 55 до 64 р. та 8% – від 65 р. Щодо соціального статусу користувачів, то 1% мають високий рівень доходу, 6% – вище середнього, 44% – середній, 40% – нижче середнього, 7% – низький рівень доходу. Повна вища освіта в 36% користувачів, неповна вища – 5%, середня спеціальна – 40%, повна середня – 16%, школярі складають 3% [5].

Відзначимо, що серед соціальних мереж можна виокремити ті, які мають структуру блогу – сайту, на якому є стрічка новин однієї людини або особиста сторінка в Інтернеті. Існує значна кількість веб-сервісів (у їх числі – «LiveJournal», «Twitter», «LiveInternet»), які не є соціальними мережами в повному розумінні цього слова. Зазвичай, ці сервіси поєднують в собі властивості соціальної мережі і блогу, і можуть бути з рівним ступенем умовності зараховані і до того, і до іншого засобу комунікації – це, зокрема «Instagram», «Однокласники.ру», «Facebook»).

Отже, багато в чому соціальні мережі схожі на блоги, що пояснює подібність їх функцій і комунікативних можливостей. Але, на відміну від блогу – особистого віртуального щоденника – соціальна мережа орієнтована більшою мірою на міжособистісну комунікацію. Соціальна мережа в такому розумінні є відображенням існуючих зв'язків між людьми, при цьому мається на увазі, що зв'язки мають горизонтальний неієрархічний характер. Між тим, термін «соціальні мережі» використовується й для позначення структури формальної організації, передусім, в економічних, соціологічних, психологічних науках. Така соціальна мережа не носить ані формальний, ані неформальний характер – вона є лише моделлю тих чи тих соціальних стосунків. Визначальне значення в структурі соціальної мережі має характер зв'язку між вузлами. Соціальна мережа в такому трактуванні зводиться до інструменту опису формалізованих ознак і характеристик соціальної взаємодії без глибокого аналізу їх змісту [8].

Дослідниками встановлено, що проголошені ідеологією WEB 1.0. властивості Інтернет-комунікації (передусім, анонімність і побудова альтернативної ідентичності) не отримують сьогодні широкого поширення в соціальних мережах. Гра ідентичностей в них переважно неактуальна; навпаки, особистість в межах самопрезентації в соціальних мережах прагне до самоствердження шляхом репрезентації своїх справжніх характеристик. Самопрезентація, будучи онтологічним базисом особистості і початковою формою соціокомунікативної діяльності, визначає можливості здійснення більш складних форм мережевих взаємодій і інформаційно-комунікативних практик у соціальних мережах.

Проведене дослідження зі 100 відібраних випадковим чином користувачів соціальної мережі «Facebook» та 60 студентів Криворізького державного педагогічного університету показало, що головний зміст самоконструювання особистості в соціальних мережах забезпечується наступними 2-ма рівнями, визначеними на підставі ступеня соціокультурної інтеграції особистості в соціальну мережу, зокрема: 1) особистісно-діяльнісні практики та 2) мережеві взаємодії. Представлені рівні розташовуються в міру ускладнення форм соціальності особистості в соціальній мережі.

Головними детермінантами самопрезентації особистості в соціальних мережах є: ціннісно-цільові орієнтації особистості в розрізі конкретних інструментально-практичних реалізацій; інформаційно-комунікативна культура соціальних мереж як сукупність зовнішніх умов і створюваного користувачами середовища; творчий потенціал як сукупність особистісних характеристик, що визначають здатність і готовність брати участь у творчій діяльності.

Особливе значення в соціальних мережах має творче самовираження особистості, що становить сутність більшості реалізованих нею соціокультурних практик. В ході дослідження було виділено дві загальних форми реалізованих практик самовираження: 1) творчість як створення власних об'єктів культури; 2) творчість як прилучення до тих чи тих культурних продуктів, засвоювання патернів соціокомунікативної діяльності. Загалом ця дихотомія відображає дуалістичний (суб'єкт-об'єктний) статус особистості в соціальних мережах. При

цьому переважаючою є саме творча інтенція на споживання культурних паттернів у соціальній мережі.

Отримані в ході дослідження результати дозволяють говорити про існування чотирьох призначених для користувача стратегій, що характеризують певну інтегральну настанову на здійснення соціокультурних практик та самопрезентації, серед них: орієнтація на спільну діяльність; орієнтація на творчість; орієнтація на перетворення середовища; інформаційно-комунікативна орієнтація.

За результатами проведеного дослідження визначено актуальні напрями наукового й соціально-психологічного пошуку в сфері самопрезентації особистості в соціальних мережах, серед них:

– розробка практичних принципів мінімізації інформаційно-комунікативних ризиків комунікації в соціальних мережах, а також інструментів психологопедагогічного контролю за девіантною та соціально небезпечною поведінкою / діяльністю в соціальних мережах;

– побудова ефективних стратегій комунікативної діяльності в мережевих спільнотах;

– створення механізмів ефективного управління ресурсами (когнітивними, інтелектуальними, інноваційними, інформаційними, людськими) на основі застосування соціальних мереж;

– розробка ефективної технології застосування соціальних мереж як інноваційного інструменту в різноманітних сферах (політичній, економічній, науковій тощо) на основі ключових положень інформаційної ідеології WEB 4.0. зі створення високоінтелектуальних продуктів колективними зусиллями.

Список використаних джерел:

1. Альгрен М. 35 + Facebook статистика и факты для 2022. URL: <https://www.websiterating.com/ru/research/facebook-statistics/> (дата звернення 15.07.2022).
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва: Академия, 2000. 608 с.
3. Кількість інтернет-користувачів у світі досягла 4,8 млрд. URL: <https://mind.ua/news/20219912-kilkist-internet-koristuvachiv-u-sviti-dosyagla-48-mlrd> (дата звернення 15.07.2022).
4. Кондратенко М. За рік карантину кількість українців у соцмережах зросла на сім мільйонів. URL: <https://www.dw.com/uk/za-rik-karantynu-kilkist-ukraintsiv-u-sotsmerezhakh-zroslo-na-sim-milioniv/a-56899697> (дата звернення 15.07.2022).
5. Майже 23 млн українців регулярно користуються Інтернетом – дослідження. URL: <https://mind.ua/news/20204323-majzhe-23-mln-ukrayinciv-regulyarno-koristuyutsya-internetom-doslidzhennya> (дата звернення 15.07.2022).
6. Нейсбитт Дж., Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000. Москва: Республика. 1992. 416 с.
7. Тоффлер Э. Третья волна. Москва: АСТ. 2004. 781 с.
8. Хитров А.В. Блог как феномен культуры. URL: https://www.researchgate.net/publication/272226142_Blog_kak_fenomen_kultury (дата обращения 15.07.2022).
9. Щербина В.Н. Сетевые сообщества в ракурсе социологического анализа (опыт рефлексии становления «киберкоммуникативного континуума»). Бердянск, 2011. 252 с.
10. Livejournal. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/LiveJournal> (accessed date 15.07.2022).
11. Fallon J., Hawk T. TikTok surges past 6M downloads in the US as celebrities join the app. URL: <https://www.theverge.com/2018/11/15/18095446/tiktok-jimmy-fallon-tony-hawk-downloads-revenue> (дата звернення 15.07.2022).
12. Twitter. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%82%D0%B5%D1%80> (accessed date 15.07.2022).

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПАРТЕРНОЇ ГІМНАСТИКИ У ПОЄДНАННІ З ДИХАЛЬНИМИ ВПРАВАМИ ЦИГУН ТА АСАН КУНГ-ФУ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Залецька Анастасія Миколаївна

магістр

*Львівський державний університет фізичної культури
ім. Івана Боберського, Україна*

Актуальність. Танець відображає всю красу світу, яку тільки може передати людина, використовуючи виключно власне тіло: красу ритму та звуку, ліній, чуття, сили [2,4]. Він демонструє можливості тіла людини як еластичного матеріалу, як невербальної мови, зрозумілого представникам любого народу. Досягнення успіху у видах спорту, пов'язаних із мистецтвом рухатись, вимагає від танцівників спеціальної підготовки, яка включає в себе функціональні показники та розвиток фізичних якостей [3,6].

Дихання є важливою складовою будь-якого руху, а особливо танцю. Щоб навчити рухатись легко та граційно, хореографам необхідно включати в навчальну програму дихальні вправи [1,8]. Вони прекрасно поєднуються з музикою, що дозволяє танцівникам краще усвідомити механізм свого дихання. Ритм є чудовим засобом засвоєння вірної моделі дихання [5,7].

Новітнім є застосування у позаурочні форми фізичного виховання з дітьми молодшої школи партерної гімнастики у поєднанні з дихальними вправами Цигун та асан Кунг-фу, однак до сьогодні ця тема не набула широкого поширення та не була науково досліджена.

Мета роботи – застосування у позаурочні форми фізичного виховання з дітьми молодшого шкільного віку партерної гімнастики у поєднанні з дихальними вправами Цигун та асан Кунг-фу.

Виклад основного матеріалу. Нами було проведено педагогічний експеримент, який полягав у застосуванні партерної гімнастики у поєднанні з дихальними вправами Цигун та асан Кунг-фу для покращення функціонального стану дітей молодшого шкільного віку. Учні були розподілені на дві групи – контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ): в КГ тренування проводились на основі традиційного комплексу вправ; в ЕГ тренування проводились із застосуванням партерної гімнастики, що базувались на дихальній гімнастиці Цигун та асанах Кунг-фу.

З дітьми КГ займались партерною гімнастикою (за Б. Князєвим, 1937). Партерна гімнастика це «станок на землі», яка полягає в тому, що всі рухи класичного екзерсису виконують лежачи або сидячи на підлозі. Балетний екзерсис на підлозі, який був розроблений Б. Князєвим, використовує методику та послідовність вправ біля балетного станка і на середині, тобто в партері вивчають такі рухи як демі і гранд пліе, батман тандю і батман жете, демі ронд, батман ре ліве лян та батман девлюпе, батман фондю, гранд батман та ін. Така система тренінгу має ще іншу назву – «балетна гімнастика» [1,3].

У дітей ЕГ заняття партерною гімнастикою були поєднанні з дихальними вправами Цигун та асан Кунг-фу. Основу гімнастики Цигун складають дихальні

вправи в гармонійному поєднанні з фізичними навантаженнями [2,8]. У результаті занять за системою Цигун досягається абсолютна гармонія між фізичним, емоційним та інтелектуальними рівнями. Така система дихання поєднувалась з певними формами Кунг-фу: Mui Fa Kuen; Seipilma; Chin Tszü Kyun.

Однією з важливих та найпоширеніших функціональних проб серцево-судинної системи, є проба Мартіне-Кушельовського [4,6]. У результаті проведення трьохмісячних досліджень ми виявили наступні відмінності показників якості реакції серцево-судинної системи в обох групах дітей. У 35% дітей КГ, що займались партерним тренажем показник ПЯР вкладався в межі від 0,3 до 0,4, отже реакція була задовільною; 25% дітей цієї ж групи мали ПЯР у межах 0,5–1,0 тобто відмічалась добра реакція; у 40% дітей КГ відмічалась нераціональна реакція (10% – критерій ПЯР був від 0,1–0,2; 30% – критерій ПЯР був вищим за 1,0). У 60% учнів КГ, після трьохмісячного циклу занять, спостерігався задовільний та добрий тип реакції на фізичні навантаження, але у 40% дітей даної групи реакція належала до нераціонального типу.

У ЕГ, де партерний тренаж поєднували із елементами Кунг-фу та Цигун показник якості реакції дітей на фізичні навантаження був добрим (тобто в межах від 0,5 до 1,0) у 50%; задовільною реакція була у 30% дітей; і тільки у 20% дітей ЕГ відмічалась нераціональна реакція з рівнем ПЯР > 1,0. У більшості дітей з ЕГ, після трьохмісячного циклу занять, спостерігався фізіологічно адекватний тип реакції серцево-судинної системи на фізичні навантаження, тобто частота серцевих скорочень та систолічний артеріальний тиск адекватно збільшувалася після тренування та швидко відновлювалася після завершення фізичного навантаження. Це свідчить про здоров'я серцево-судинної системи учнів та їх хорошу фізичну підготовку.

Після завершення шестимісячного дослідження ми спостерігали наступні відмінності показників якості реакції серцево-судинної системи в обох групах дітей. У 40% дітей КГ, що займались партерним тренажем показник ПЯР вкладався в межі від 0,3 до 0,4, отже реакція була задовільною; 30% дітей цієї ж групи мали ПЯР у межах 0,5–1,0 тобто відмічалась добра реакція; у 30% дітей з КГ відмічалась нераціональна реакція (10% – критерій ПЯР був від 0,1–0,2; 20% – критерій ПЯР був вищим за 1,0).

У дітей ЕГ, показник якості реакції був добрим (тобто в межах від 0,5 до 1,0) у 70%; задовільною реакція була у 20% дітей; і тільки у 10% дітей ЕГ відмічалась нераціональна реакція з рівнем ПЯР > 1,0.

У дітей ЕГ, після шестимісячного циклу занять, спостерігалось зростання дітей з фізіологічно адекватним типом реакції серцево-судинної системи на фізичні навантаження. Це свідчить про покращення здоров'я серцево-судинної системи учнів та їх відмінну фізичну підготовку. У 70% учнів з КГ, після шестимісячного циклу занять, спостерігався задовільний та добрий тип реакції на фізичні навантаження, але у 30% дітей даної групи реакція все ж належала до нераціонального типу.

Висновки. Таким чином, доведено позитивний вплив застосування партерної гімнастики у поєднанні з дихальними вправами Цигун та асан кунг-фу на покращення функціонального стану дітей молодшого шкільного віку. Так, у дітей КГ результати покращились незначно, а у дітей ЕГ спостерігалось більш інтенсивні зміни, що свідчить про ефективність розробленої методики.

Список використаних джерел:

1. Атабалова М.Ф. Фактори, що сприяють розвиткові витривалості танцюриста. Культура України. 2016. Лип 18; 54: 277-285.

2. Городецька О. Г. Проблема розвитку фізичних здібностей на заняттях хореографії: класифікація вправ партерної гімнастики. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica* - Stuttgart, Deutschland. 2020. 90-92.
3. Лю Сінґтін. Характеристики Вектори естетичної культури хореографів. Київ: Центр навчальної літератури; 2019. 208 с.
4. Язловецький В.С. Основи діагноститки функціонального стану та здоров'я. Кіровоград, 2003. 50 с.
5. Analysis of Attitudes to educational reforms in Ukraine of Physical Education teachers and primary education teachers / Natalia Moskalenko, Ivanna Bodnar, Nataliya Sorokolit, Olga Rymar, Alla Solovey // *Society. Integration. Education : proceedings of the International Scientific Conference (May 22th -23th)*. - Rēzekne, 2020. - Vol. 2. - P. 119-129.
6. Sorokolit, N., Rymar, O., & Bodnarchuk, O. (2020). The comparative analysis of physical training teachers' attitude to the educational reforms in the general secondary educational institutions. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, (2 (50), 20-25. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-02-20-25>.
7. The Effectiveness of Zumba Kids Implementation Into Physical Education of Elementary School Pupils / Olga Rymar, Nataliya Sorokolit, Alla Solovey, Marta Yaroshyk, Olena Khanikiants // *Society. Integration. Education : Proceedings of the International Scientific Conference (May 28th-29th)*. - Rēzekne, 2021. - Vol. II. - P. 548-557.
8. Tools for children fitness in the physical education of primary school pupils / Olga Rymar, Alla Solovey, Nataliya Sorokolit, Uliana Shevtsiv, Vasyl Matviiv // *Society. Integration. Education : proceedings of the International Scientific Conference (May 22th -23th)*. - Rēzekne, 2020. - Vol. 3. - P. 540-551.

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Яковченко Аліна Олександрівна

Здобувач вищої освіти другого рівня факультету педагогіки, психології та мистецтв
*Центральноукраїнський державний педагогічний
університет ім. В. Винниченка, Україна*

Науковий керівник: Котелянець Юлія Сергіївна

Д-р. пед. наук, доцент, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
*Центральноукраїнський державний педагогічний
університет ім. В. Винниченка, Україна*

Постановка проблеми. Життя людини пов'язане з навколишнім середовищем. Відтак, від стану оточуючого середовища залежить рівень та комфорт життя людини. Сьогодні суспільство почало розуміти наслідки своєї поведінки, передбачати її жахливі наслідки, особливо для майбутніх поколінь. Тому тема екологічного життя, екологічної культури людини стоїть зараз чи не на першому місці в сучасному суспільстві. Тому з найменшого віку у дітей формують екологічну культуру, а для підвищення ефективності цього, педагоги шукають нові, різноманітні засоби екологічного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив природи на формування особистості розглядався багатьма науковцями: Я. Коменським, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, С. Русовою, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинським, Є. Тихеевою, К. Ушинським, Ф. Фребелем та іншими. Сьогодні, оскільки проблема не втрачає своєї актуальності, багато педагогів продовжують дослідження цього питання. Зокрема, сутність та зміст екологічного виховання, екологічної компетентності вивчають С. Лапшина, Н. Лисенко, О. Половіна, М. Фіцула, Г. Чорна та ін. Засоби екологічного виховання та способи їх застосування досліджують Г. Беленька, О. Вашак, Г. Корінна, Н. Кот, Н. Кулик, О. Сорочинська та ін.

Мета статті. Проаналізувати та узагальнити засоби екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В сучасній педагогічній науці існують різні погляди на дефініцію поняття екологічне виховання. Загалом, коротким та вичерпним є визначення М. Фіцули: «систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури» [9].

Поняття екологічна культура визначається наступним чином: «частина загальнолюдської культури; соціально значуща діяльність людини у природі за її екологічними законами у взаємозв'язку з її результатами – матеріальними й духовними цінностями, правовими нормами, народними звичаями» [1].

Здатність особистості застосовувати екологічні знання й досвід у різних ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з навколишнім середовищем на основі усвідомлення причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної поведінки дослідники називають екологічною компетентністю [6].

Педагоги вбачають формування екологічної компетентності у екологічному вихованні дитини, тобто у формуванні екологічної свідомості, мислення, екологічної поведінки та, як результат, сформованості екологічної культури. Все це реалізується

педагогами за допомогою різних методів та технологій, з використанням різних засобів екологічного виховання.

Одним з перших засобів екологічного виховання, який впливає з логіки досліджуваного предмету, є природа. Вона є джерелом знань і позитивних переживань, пробудження інтересу і любові до природного довкілля та пізнання його через конкретні об'єкти і явища природи [3].

На сьогодні, в педагогічній науці розробляються нові засоби екологічної освіти. Проте, всі вони базуються на досвіді народної педагогіки, виховний досвід нашої нації, що тісно пов'язаний з природою, традиції народу, норми та правила поведінки у природі, що передавалися через покоління засобами народного календаря, усної народної творчості, через обряди, свята. Тому це і є першими і важливими і сьогодні, засобами екологічного виховання [5].

Вашак О. стверджує, що у формуванні екологічної компетентності дошкільників провідними засобами впливу мають бути засоби народної педагогіки: рідна мова, усна народна творчість, мистецтво, народна гра та іграшка, календарно-обрядові свята, народне декоративно-вжиткове мистецтво, звичаї, символи, родинно-побутова культура, народні ігри. Під час їх проведення дошкільники вчать розпізнавати різноманітні природні явища і об'єкти, набувати знань та уявлень не тільки про взаємозв'язки та взаємозалежності у природі, але й про національну культуру та історію рідного краю [2].

Засоби екологічного виховання виділяє Лисенко Н. пошуково-дослідна діяльність – дітям стає доступним те, що в об'єктивно існуючій природі не піддається спостереженню; фольклор – позитивно впливає на емоційність сприймання природних явищ; народний календар – народні календарні свята мають «могутній екологічний заряд і емоційно-естетичний потенціал» [6].

Кот Н. у своїх дослідженнях екологічного виховання додає такі засоби:

- природне оточення дошкільників – розвивальне екологічне середовище, поглиблене ознайомлення дітей з рослинами і тваринами;
- зелена зона – пізнавальна діяльність (проведення циклів спостережень у ній), практична (творення і підтримка необхідних умов життя для живих істот, догляд за ними), природоохоронна (зимова підгодівля птахів, акції на захист природних об'єктів), діяльність спілкування (емоційно-доброзичлива взаємодія з живими істотами), зображувальна (ізодіяльність, гра, конструювання) допомагають виховати в дітей потребу в піклуванні за об'єктами живої природи;
- дитяча література, що яскраво відображають події в природі, є прикладом любові до природного довкілля, глибокого пізнання природи;
- ділянка або «город на підвіконні» – вирощування рослин, спостереження за їх ростом, відображення спостережень в календарях природи [4].

Багато педагогів, зокрема Половіна О. та Гаращенко Л. розглядають мистецтво як засіб екологічного виховання. Вчені виокремлюють такий метод екологічного виховання як «художня репрезентація природних об'єктів», що передбачає актуалізацію художніх компонентів відображення природи засобами мистецтва. Вони пропонують використовувати поряд із науковою інформацією під час ознайомлення з природою живопис, музику, художнє слово [8].

Цікаві засоби екологічного виховання, які виділяє Маршицька В.– це екологічні проекти (один із видів практичних справ дітей, спрямованих на вивчення стану природи, екологізацію поведінки та способу життя з метою покращання стану природи) та соціально-моральні задачі екологічного змісту (корегують мотиви

емоційно-ціннісного ставлення до природи та дозволяють залучати до цих процесів потенціал соціальної взаємодії) [7].

Дослідники Чорна Г. та Скірко Г. приділяють увагу організації «екологічних просторів» на ділянці дитячого садка: майданчика природи, мікроферми, «куточка незайманої природи» (лісу, лугу, пустиря), екологічної стежки, «лікарських грядок», городу, фонд методичних, наочно-ілюстративних матеріалів, групові куточки природи, зимовий сад, теплиця, кімната природи, акваріум, живий куточок [10].

Висновки. Отже, сьогодні розробляється велика кількість шляхів, методів, технологій та засобів екологічної освіти. Найпоширенішими засобами формування екологічної компетенції на сьогодні є: природа, народознавчий матеріал, ігри, розвивальне середовище, наочні матеріали, трудова діяльність в природі, художня література. Педагог має органічно поєднувати їх в різних видах діяльності, зважаючи на особливості дітей.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. А. Дошкільнятам про світ природи : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2013. 106 с.
2. Вашак О. О. Українські народні ігри, як засіб екологічного виховання дошкільників. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Київ : Фенікс, 2011. Випуск 12. С. 187-190.
3. Корінна Г. О. Природа як засіб екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси : ХДПУ, 2017. Випуск 4. С. 105-111.
4. Кот Н. До питання про технології екологічного виховання дошкільників: загальний підхід. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Випуск 23. С. 96–100.
5. Лапшина С. В. Теоретичні основи екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків : Основа, 2010. Випуск 24. С. 109-116.
6. Лисенко Н. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2018. 142 с.
7. Маршицька В. В. Соціалізація особистості шляхом застосування екологічних проєктів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ : НПУ, 2004. Випуск 2. С. 99-104.
8. Половіна О. А. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язбережувальний підхід. *Молодий вчений*. Херсон : Гельветика, 2018. Випуск № 8.1 (60.1). С.47–53.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академія, 2000. 544 с.
10. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка*. Херсон : Гельветика, 2021. Випуск 31. Т.2. С. 163–169.

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ В STEM-ОРІЄНТОВАНОМУ ПІДХОДІ

Левченко Фессалоніка Григорівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4295-2934>

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу STEM-освіти
Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Сучасні трансформаційні зміни в освітньому процесі визначають один з актуальних напрямів модернізації та інноваційного розвитку природничо-математичного, гуманітарного профілів, що дістав назву STEM-орієнтованого підходу. Даний підхід сприяє популяризації серед молоді професій інженерно-технологічного спрямування, більш детальному інформуванню майбутніх фахівців про можливості кар'єрного зростання в інженерно-технічній сфері, формуванню стійкої мотивації у вивченні дисциплін, що є підґрунтям STEM-освіти.

STEM-орієнтований підхід за базову основу бере характерні риси відповідної дидактики, сутність якої полягає у використанні міждисциплінарних практикорієнтованих підходів у процесі вивчення природничо-математичних дисциплін. Але разом з тим активно залучається сукупність творчих, мистецьких дисциплін, що об'єднані загальним терміном Arts (позначення відповідного підходу – STEM and Arts).

Актуальними напрямками STEM and Arts є промисловий дизайн, архітектура, індустриальна естетика тощо. Щодо STEM-освіти, то дану категорію визначає відповідний педагогічний процес (технологія), що полягає у формуванні, розвитку у молоді розумово-пізнавальних і творчих якостей, що визначає її конкурентну спроможність на сучасному ринку праці, а також розвиває здатність і готовність розв'язувати комплексні задачі, критично мислити, бути творчими, когнітивно гнучкими, бути готовими співпрацювати, здійснювати управління та інноваційну діяльність.

Домінуючим принципом на якому базується STEM-освіта є інтеграції.

Інтегративний підхід в освіті веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Даний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань [1].

Тобто інтегроване навчання в межах предметоцентричного освітнього середовища представлене сукупністю послідовних та взаємопов'язаних дій учителя і учня, які спрямовані на формування цілісної картини світу школяра на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей. Можливості інтегрованого навчання спряють «виходу» за межі окремого навчального предмета (окремої освітньої галузі), а також формуванню в суб'єктів освітнього процесу цілісної картини світу.

Навчаючись за законами інтеграції учні: краще розуміють сутність об'єкта чи явища в контекстах різних навчальних предметів та отримують цілісне уявлення про них; глибоко розуміють ключові ідеї з огляду на їх аналіз із різних точок зору;

усвідомлюють яким чином використати набуті ідеї та навички в життєвих ситуаціях; можуть системно мислити.

Інтегровані зв'язки можна встановлювати на різних рівнях, як от: змістовому; операційно-діяльнісному; ціннісно-смісловому.

Відповідно визначають види міжпредметної інтеграції:

- контент-орієнтовану інтеграцію: інтеграція на основі змісту навчальних предметів, або її інша назва – тематична інтеграція (об'єднання навколо однієї теми знань із різних навчальних дисциплін);
- інтеграцію, орієнтовану на формування способів дій (або інтеграцію навичок);
- інтеграцію на ціннісно-смісловому рівні (або інтеграцію перспектив).

Використання принципу інтеграції у STEM-освіті сприяє здійсненню модернізації методологічних засад, змісту, обсягу навчального матеріалу предметів природничо-математичного циклу, технологізацію процесу навчання та формування навчальних компетентностей якісно нового рівня. Це також сприяє більш якісній підготовці молоді до успішного працевлаштування та подальшої освіти, яка вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять.

Наприклад яким чином відбувається інтегрування при STEM-орієнтованому підході. У 8 класі інтегрували поняття «серце». Розпочали з уроку зарубіжної літератури, де створено кроссенс на основі безсмертної трагедії В.Шекспіра «Ромео і Джульєтта». Пригадавши засвоєний матеріал з уроків біології, учні зробили висновок, що коли людина закохується, то в неї пришвидшується серцебиття, змінюється частота серцевого ритму.

Опановуючи тему «Населенні пункти» вивчали поділ міст за функціями. Встановили, що місто Київ є адміністративним «серцем» України. А також зробили висновок, що аналогічним «адміністративним серцем» для кожної області є його обласний центр.

Уроки англійської мови сприяли інтеграції міжкультурного компоненту та інтернет технологій: створення учнями 8 класу вітальних листівок від щирого серця із QR кодом, звичайних, об'ємних макетів серця та порівняння.

На уроці фізичної культури вимірювали частоту серцевих скорочень. Пригадали як на уроці біології виконували лабораторну роботу і будували графік залежності ЧСС від фізичного навантаження.

На уроці алгебри у 8 класі під час вивчення теми «Функція $y=\sqrt{x}$, її графік та властивості» повторили, що називається прямокутною системою координат, побудували точки за їх координатами та з'єднали послідовно їх відрізками й отримали фігуру серця, пригадали прозові твори та вірші, у яких зустрічається образ серця.

На уроці української літератури у 8 класі під час аналізу гумористичного твору Валентина Чемериса "Вітька + Галя, або Повесть про перше кохання" звернулися до образу серця як символу на позначення любові. Відвідали віртуальний музей розбитих сердець у Хорватії (мистецтво), з'ясували роль серця як одного з найважливіших органів людини (біологія)

На уроці фізики виготовили Фонтан Герона - це серце, яке розносить воду по пластикових судинах.

При вивченні теми «Алгоритми та програмування» на уроці інформатики учні розглянули процес перекачування крові в організмі людини, створили фізичну модель серця людини. Знайшли необхідні довідкові відомості в мережі Інтернет та створили математичну модель серця людини. Потім використовуючи середовище

програмування Lazarus створили програму розрахунку кількості прокачаної серцем людини крові за визначений час.

На уроці біології «Серце: будова та функції» учні створили модель серця, термінологічне сердечко.

Отже, використання принципу інтеграції у STEM-освіті надає переваги цьому підходу над іншими існуючими підходами в освіті, зокрема застосування знань з науки і технологій у реальному житті під час виконання практичних завдань; розвиток навичок критичного мислення та інтересу до технічних дисциплін; прямий зв'язок навчання-кар'єра; підготовка до технологічних інновацій.

Список використаних джерел:

1. Кремень В. Г. (ред.) (2008) Енциклопедія освіти. К. : Юрінком Інтер.

КАР'ЄРНЕ ЗРОСТАННЯ ДОСЛІДНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Чорнойван Ганна Петрівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8935-6000>

канд. пед. наук, старший науковий співробітник відділу
інтеграції вищої освіти і науки

Інститут вищої освіти НАПН України, Україна

Розвиток наукового потенціалу дослідників в університетах зумовлений підвищенням якості наукової та інноваційної діяльності, розбудовою дослідницького потенціалу університетів у контексті інтеграції до European Research Area (Європейського дослідницького простору – ЄДП) (European Research Area, n.d), основними напрями якого є:

- посилення мобільності дослідників та потоку знань;
- стимулювання інвестування у дослідження та інновації;
- сприяння гендерній рівності та різноманітності в науці;
- посилення співпраці між університетами, бізнесом та іншими учасниками досліджень та інновацій.

Концепція ЄДП складається з шістьох пріоритетів, відповідно до яких кожна країна-учасниця формує свою дорожню карту відповідно: підвищення ефективності національних дослідницьких систем; спільного вирішення проблем, зумовлених глобальними викликами; вільного ринку праці дослідників; гендерної рівності; сприяння відкритій науці та інноваціям; розвитку міжнародного співробітництва (European Research Area, n.d).

У контексті інтеграційних процесів вітчизняної науково-інноваційної системи до ЄДП розроблено Дорожню карту з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору (далі – Дорожня карта) (Дорожня карта..., 2021). Пріоритети, визначені у Дорожній карті повністю відповідають пріоритетам ЄДП. Ключовими цілями, на наш погляд, у розвитку науково потенціалу ЗВО є:

- інтеграція до наукових та інноваційних програм ЄС;
- стає фінансування наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок для розвитку наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- забезпечення вільного доступу вчених до національних та європейських дослідницьких інфраструктур;
- застосування комплексної політики розвитку людських ресурсів (імплементация Стратегії розвитку кар'єри дослідників на основі принципів Європейської хартії дослідників та Кодексу працевлаштування наукових працівників);
- створення сприятливих умов для кар'єрного зростання, міжнародної та міжгалузевої мобільності вчених;
- розвиток інноваційної та дослідницької інфраструктур України та їхня інтеграція до дослідницьких інфраструктур ЄС;
- застосування принципів відкритої науки та використання інструментів відкритого доступу ЄС;

–формування політики інтернаціоналізації наукових досліджень, науково-технічних розробок та інновацій (Дорожня карта..., 2021).

Важливим аспектом для посилення дослідницької діяльності є пошук інструментів для імплементації пріоритетів Дорожньої карти у вітчизняне законодавство та університети. Адже, статистичні дані щодо кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за останнє десятиріччя (2010-2022 рр.) свідчить про зменшення кількості дослідників на 103624 осіб (43,2%), з них кількість дослідників зменшилася на 82 317 осіб (38,5%), докторів наук на 4914 осіб (59%) та докторів філософії (кандидатів наук) на 28 736 осіб (38,4%). Варто відзначити, що кількість докторів наук до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок зросла на 2,4% (Державна служба статистики..., 2020)

Посиленню дослідницького потенціалу сприяє діяльність Національного фонду досліджень України (далі – НФД). У звіті НФД за 2020 р. (Звіт..., 2020) зазначено, що в поточному році проведено два конкурси «Наука для безпеки людини та суспільства» та «Підтримка досліджень провідних та молодих учених» із загальним бюджетом 271,7 млн грн. За двохрічну діяльність НФД перемогу отримали 216 проєктів за такими напрямками: природничі, технічні науки та математика; біологія, медицина і аграрні науки; соціальні та гуманітарні науки. У 2021 р. на посилення діяльності НФД виділено майже 584 млн грн (це майже вдвічі більше, ніж у 2020 р.).

Активними учасниками у конкурсах НФД є ЗВО. Відсоток ЗВО, що стали грантоотримувачами в 2020 р. у конкурсі «Наука для безпеки людини та суспільства» складає 42,2 %, а у конкурсі «Підтримка досліджень провідних та молодих учених» – 46,8%. Рейтинг ЗВО, які перемогли у конкурсах НФД сумарно очолює Київський національний університет імені Тараса Шевченка – 24 проєктів; Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» – 10 проєктів; Сумський державний університет – 10 проєктів; Львівський національний університет імені Івана Франка – 5 проєктів; Національний університет «Львівська політехніка» – 3 проєкти (Звіт..., 2020).

Висновки. У контексті євроінтеграційних процесів пріоритетом інституційних політик постає розвиток людських ресурсів й наукового потенціалу університетів, створення умов для кар'єрного зростання та професійного розвитку дослідників, зменшення відтоку кадрів, збільшення фінансування науки та оплати праці дослідників у відповідності до чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Наука, технології та інновації. 2020. Вилучено з: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/ni.htm.
2. Дорожня карта з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору. Наказ МОН України від 10.02.2021 р. № 167. Вилучено з : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>.
3. Звіт Національного фонду досліджень України за 2020 р. Вилучено з: <https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/zvit-nfdu.pdf>.
4. European Research Area. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/era_en.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КУРСУ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО (КОРАБЕЛЬНОГО) ГОСПОДАРСТВА В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ»

Саган Віталій Васильович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1042-835>

старший викладач кафедри логістики

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

Досвід проведенням антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, повномасштабне вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року обумовлює об'єктивну потребу в удосконаленні змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх офіцерів–прикордонників. Особливо це стосується готовності майбутніх офіцерів до вирішення завдання організації та ведення військового (корабельного) господарства (далі – ВКГ) в органах та підрозділах охорони державного кордону (далі – ОПОДК) Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). З метою всебічного та повного вирішення завдань ВКГ, майбутній офіцер повинен вміти організувати виконання завдань ВКГ. Для цього, майбутній офіцер має знати основні вимоги та положення щодо організації ведення ВКГ у ОПОДК ДПСУ. Впровадження європейських стандартів у систему підготовки та роботи з персоналом, розширення обміну досвідом з європейськими прикордонними школами, створення єдиної ефективної системи логістичного забезпечення про це йдеться у важливих нормативно-правових документах, які регламентують діяльність правоохоронних органів, у тому числі й ДПСУ (Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, Укази Президента України та Постанови КМУ, у яких розглядаються питання удосконалення системи тилового/логістичного забезпечення ДПСУ).

Окрім цього, досвід розвитку ДПСУ показує, що її функціонування повністю залежить від системи всебічного забезпечення. Основним елементом системи всебічного забезпечення ДПСУ виступає тилове забезпечення підсистемою якого є ВКГ ОПОДК. В арміях країн європейського союзу під тилівим забезпечення розглядається система логістичного забезпечення.

Знання основ тилового/логістичного забезпечення підрозділів ДПСУ в мирний час та в умовах виконання бойових завдань, основ організації та ведення ВКГ це запорука підтримання прикордонного підрозділу у постійній бойовій готовності.

З метою більш повного та якісного вивчення майбутніми офіцерами ДПСУ основ ВКГ у Вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ) нами розроблено спеціальний курс «Організація ведення військового (корабельного) господарства в органах та підрозділах охорони державного кордону Державної прикордонної служби

України» (далі – спеціальний курс), а також запропоновано методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам ВВНЗ щодо викладання спеціального курсу.

Результати наших досліджень в сфері організації ВКГ у підрозділах ДПСУ, готовності майбутніх офіцерів до вирішення питань ВКГ свідчать про необхідність розроблення та експериментальної перевірки дієвості педагогічних умов, що направлені на розвиток компонентів формування професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення ВКГ у підрозділах ДПСУ. Під час нашого дослідження вивчено досвід провідних вищих військових навчальних закладів України (далі – ВВНЗ) щодо підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України (далі – ЗСУ), Національної Гвардії України (далі – НГУ) до вирішення питань тилового/логістичного забезпечення. Для вивчення особливостей підготовки майбутніх офіцерів ДПСУ до ведення корабельного господарства у загонах морської охорони ДПСУ прийнято участь у стажуванні на посаді заступника командира – начальника відділу матеріально-технічного забезпечення, а також спільно із курсантами Національної академії ДПСУ прийнято участь у реалізації практичної підготовки до ведення ВКГ під час проведення спільної спеціальної прикордонної операції «Полісся». Вищезазначене дає змогу стверджувати про необхідність поглиблення компетентностей курсантів у питаннях організації ВКГ прикордонних підрозділів. Тому, нами запропоновано включити до освітнього процесу Національної академії ДПСУ вивчення спеціального курсу «Організація та ведення військового (корабельного) господарства в органах та підрозділах охорони державного кордону Державної прикордонної служби України».

Отже, ми пропонуємо розглянути зміст занять спеціального курсу «Організація та ведення військового (корабельного) господарства в органах та підрозділах охорони державного кордону Державної прикордонної служби України» для надання методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо порядку підготовки та проведення даних занять.

Метою спеціального курсу «Організація та ведення військового (корабельного) господарства в органах та підрозділах охорони державного кордону Державної прикордонної служби України» є: підготовка курсантів до виконання завдань з організації та ведення ВКГ в ОПОДК ДПСУ, повсякденної та бойової діяльності в мирний час та особливий період; ознайомлення курсантів з порядком оформлення та ведення бойових документів логістичного забезпечення органів та ПОДК; розвиток вмій щодо ведення робочих карт, нанесення умовних знаків логістичного забезпечення (по службах тилу).

За результатами вивчення спеціального курсу курсанти набувають компетентностей щодо володіння: знаннями структури та організації діяльності ВКГ у підрозділах ДПСУ; організаційно-штатної структури підрозділів тилового/логістичного забезпечення органів (підрозділів) охорони державного кордону, здатність планувати роботу підрозділів забезпечення, здійснювати контрольні функції, що пов'язані із перевіркою ведення ВКГ у відповідності до вимог; знаннями щодо порядку проведення необхідних розрахунків потреби матеріальних засобів та порядок витребування їх з метою забезпечення оперативно-службової, бойової діяльності прикордонного підрозділу; знаннями щодо порядку розгортання та ліквідації ВКГ органів та ПОДК; навичками організації обліку, порядку приймання, зберігання та видачі матеріальних засобів на складах (сховищах) органів та ПОДК; навичками оформлення службової документації пов'язаної із прийманням та здаванням посади а також проведення інвентаризації матеріальних засобів (військового майна); розроблення та оформлення бойових та інших документів,

пов'язаних з військово-професійною діяльністю щодо організації ВКГ у підрозділах ДПСУ.

Основними видами навчальних занять зі спеціального курсу є: лекція, групове, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, рольова гра, консультації.

Кожне заняття спеціального курсу має свої особливості. З метою якісної підготовки до занять спеціального курсу науково-педагогічним працівникам необхідно ознайомитись із нормативно-правовими документами, які регламентують організацію ведення ВКГ у ДПСУ. Для якісного проведення занять необхідно мати відповідну матеріально-технічну базу, зокрема, це – макети технічних засобів служб тилу, що використовуються у побуті ОПОДК для вирішення завдань з приймання, зберігання, розвантаження, видачі матеріальних засобів. Аудиторії, що обладнані стендами з відповідною інформацією, макетами військового містечка з об'єктами ВКГ, технічними засобами для показу презентацій, фільмів. Пропонуємо проводити практичні заняття використовуючи навчально-матеріальну базу Національної академії ДПСУ: продовольчі, речові склади, пункт заправлення та склад пального, курсантська їдальня, банно-пральний комплекс, курсантські казарми (гуртожитки) тощо. Для практичного відпрацювання занять щодо ведення документів обліку та звітності матеріальних засобів у відділі прикордонної служби розроблено збірник формалізованих документів «Організація та ведення обліку зі служб тилу у підрозділі кордону».

Як показала практика проведення занять з організації та ведення ВКГ важливим аспектом у такій підготовці є засвоєння курсантами посадових обов'язків посадових осіб, завдання яких вони виконують. З метою досягнення таких результатів ми пропонуємо на відповідних заняттях розподіляти курсантів по мікрогрупам, ознайомлюючи їх з вимогами до певної посади посадової особи і до змісту її господарської діяльності. Мета такого заняття вважається досягнутою якщо курсант спробував себе у якості усіх запропонованих посадових осіб. Під час проведення оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників Національної академії ДПСУ саме такі заняття курсанти зазначили, як найефективніші, цікаві та результативні.

Також, хочемо акцентувати Вашу увагу на наступному. Давайте уявимо що військовослужбовець, який щойно закінчив ВВНЗ проходить службу в ПОДК. Він отримує від начальника ПОДК завдання, яке не має можливості виконати з різни обставин, але він хоче його виконати. Що він буде для цього робити? Звісно він звернеться за допомогою до товаришів, які мають певний практичний досвід та можуть йому допомогти у виконанні даного завдання. Отже, виникає необхідність моделювання такої ж ситуації і під час проведення навчального заняття. Це дає можливість курсанту почувати себе впевненіше під час прийняття відповідного рішення у командній роботі. Тому ми орієнтуємо науково-педагогічних працівників на використання у своїй педагогічній діяльності підходів роботи навчаних у колективах, групах.

Методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо викладання спеціального курсу з метою підготовки майбутніх офіцерів до організації та ведення ВКГ в ОПОДК ДПСУ мали на меті допомогти у підготовці до занять, фундаментально розкрити сутність та особливості специфіки таких занять.

МОНІТОРИНГ ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE

Мілюкова Ірина Раїфівна

доцент кафедри Будівництва та цивільної інженерії
ПрАТ "ПВНЗ "Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій", Україна

Дотримання норм і правил академічної доброчесності можна вважати одним із головних викликів до системи освіти. Особливо загострюється це питання під час дистанційного навчання. Велика кількість робіт аналізують взаємозв'язок якості освіти та формування особистості здобувачів освіти із сформованими звичками дотримання академічної доброчесності (наприклад [1], [2]). Не вдаючись у аналіз чинників, що підштовхують студентів та учнів до порушення академічної доброчесності, у роботі аналізується один із інструментів виявлення таких порушень при організації дистанційного навчання на платформі Moodle.

Одним із видів порушення є виконання завдань за іншу людину. Якщо мова іде про виконання завдань типу Есе, Реферат, Твір тощо, то при асинхронному режимі навчання виявити та довести факт недоброчесності доволі складно, оскільки здобувачі освіти зазвичай обмінюються інформацією у месенджерах та самостійно завантажують роботи із власних акаунтів. Деякі джерела взагалі не рекомендують використання подібного типу завдань (наприклад [3]). Якщо аналізувати інструмент Тест платформи Moodle, то можливо принаймні частково контролювати хто проходить тестування адже в цьому випадку частіше студенти надають один одному логіни та паролі від своїх облікових записів для виконання тесту. Тут не розглядається випадок із розповсюдженням між студентами бази питань після проходження ними тестів, оскільки це є методологічною проблемою, яка вирішується збільшенням банку питань (висока рандомізація [4]), використанням питань типу "розрахункове" для технічних спеціальностей тощо. Для цього необхідно проаналізувати дані із Журналу подій в системі, а саме IP-адреси користувачів та переходи між ними. Отримати ці данні можна у меню, що наведено на рисунку 1.

Час	Повне ім'я користувача	Стосується користувача	Контекст події	Компонент	Назва події	Опис	Джерело	IP-адреса
22 July 2022, 18:25 PM	Мілюкова Ірина Раїфівна	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '19' viewed the course with id '3233'.	web	46,175,248.232
21 July 2022, 22:55 PM	Ірина Раїфівна Мілюкова	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1596' viewed the course with id '3233'.	web	46,119,240.85

Рис 1. Данні журналу подій курсу

Для полегшення аналізу масиву даних рекомендується завантажити цю таблицю даних як файл Microsoft Excel (.xlsx). Зразок файлу наведено на рисунку 2 (прізвища здобувачів освіти тут і надалі змінено).

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	Час	Повне ім'я користувача	Стосується користувача	Контекст події	Компонент	Назва події	Опис	IP-адреса
2	18.07.22, 10:50	Мілюкова Ірина Раїфівна	-	Тест: Контрольна робота 10 з теми "Атомна та ядерна фізика"	Тест	Переглянуто звіг тесту	The user with id '19' viewed the report 'overview' for the quiz with course module id '38547'.	46.175.248.232
3	18.07.22, 10:47	Мілюкова Ірина Раїфівна	Ковальов Артем	Тест: Контрольна робота 10 з теми "Атомна та ядерна фізика"	Тест	Переглянуто спробу тесту	The user with id '19' has had their attempt with id '72679' reviewed by the user with id '1608' for the quiz	46.175.248.232
4	17.07.22, 19:51	Іваненко Олександр	-	Тест: Тест 10. Лінії. Побудова зображень у лінзах. Формула тонкої лінзи	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1609' viewed the 'quiz' activity with course module id '37642'.	46.175.248.209
5	17.07.22, 19:50	Іваненко Олександр	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1609' viewed the course with id '3233'.	46.175.248.209
6	17.07.22, 19:50	Іваненко Олександр	-	Тест: Тест 11. Дисперсія, інтерференція, дифракція світла	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1609' viewed the 'quiz' activity with course module id '37684'.	46.175.248.209
7	17.07.22, 18:16	Пенько Владислав	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1590' viewed the course with id '3233'.	195.211.150.175
8	17.07.22, 18:16	Пенько Владислав	-	Тест: Тест 13. Протонно-нейтронна модель атомного ядра. Ядерні сили	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1590' viewed the 'quiz' activity with course module id '38038'.	195.211.150.175
9	17.07.22, 14:04	Ковальов Артем	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1608' viewed the course with id '3233'.	188.163.96.31

Рис 2. Данні журналу подій курсу у форматі таблиці Microsoft Excel

Кожен із користувачів може заходити до власного облікового запису із різних IP-адрес, але унікальна IP-адреса не може фігурувати у декількох користувачів, якщо вони не використовують спільний пристрій (що може свідчити про порушення доброчесності, а саме виконання роботи одним студентом замість іншого). Тому аналіз таблиці журналу подій зводиться до виявлення спільних IP-адрес для різних користувачів, що легко реалізується інструментарієм Microsoft Excel. На цьому етапі також можна виявити чи виконував один студент роботу за іншого, або, навпаки, заволодівши даними для входу в чужий обліковий запис, намагається використати інтелектуальну власність іншого здобувача освіти. Друге може реалізовуватися внаслідок різних причин:

– користувачі ненадійно зберігають логіни та паролі до облікового запису і вони потрапляють до інших здобувачів освіти;

– структура присвоєння логіна та пароля однотипна для всіх студентів і вони можуть підібрати їх до певного облікового запису, що звісно є недоліком у роботі адміністратора платформи у навчальному закладі, але не зменшує провини порушника норм та правил академічної доброчесності.

Аналіз журналу подій дає уявлення про яке саме порушення йдеться. Наприклад, на рис. 3 подано випадок, коли студент Роев виконує Тестові завдання замість студента Пащенко (фіксується подія "Розпочато спробу тесту" та "Завершено спробу тесту"). На рис. 4 зафіксовано інший випадок, студент Ковальов відвідує облікові записи студентів Фісова та Перельмана та переглядає їхні спроби проходження тестів (фіксується подія "Переглянуто модуль курсу").

Таким чином можна вести аудит подій. Зазвичай студенти, вдаючись до порушення норм і правил академічної доброчесності, не передбачають, що їхні дії можуть відслідковуватись та перевірятись за допомогою індивідуальних інтернет адресів пристроїв. Навіть коли здобувачі освіти попереджені про моніторинг їхніх дій на платформі, більшість досить легковажно ставиться до потужних можливостей Moodle у цьому випадку.

Але не виключені випадки навмисного приховування своїх дій здобувачами освіти із використанням динамічних IP-адрес анонімайзерів або сервісів VPN.

Доведення виконання таких дій цілком можливе для певного користувача, а відслідковування всіх дій цього користувача буде ускладнене. Наприклад, наявність динамічної IP-адреси у користувача можна зафіксувати за кількістю унікальних IP-адрес з яких виконуються дії на платформі Moodle.

	A	B	C	D	E	F	G	H
	Час	Повне ім'я користувача	Стосується користувача	Контекст події	Компонент	Назва події	Опис	IP-адреса
1	30.06.22, 23:35	Пащенко Єгор	Пащенко Єгор	Тест: Тест 13. Протонно-нейтронна модель атомного ядра. Ядерні сили	Тест	Завершено спробу тесту	The user with id '1596' has submitted the attempt with id '72157' for the quiz with course module id '38038'.	46.119.240.85
782	30.06.22, 23:35	Пащенко Єгор	Пащенко Єгор	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Змінено бали в журналі оцінок	The user with id '1596' updated the grade with id '303046' for the user with id '1596' for the grade item with id '16587'.	46.119.240.85
784	30.06.22, 23:30	Пащенко Єгор	Пащенко Єгор	Тест: Тест 13. Протонно-нейтронна модель атомного ядра. Ядерні сили	Тест	Почато спробу тесту	The user with id '1596' has started the attempt with id '72157' for the quiz with course module id '38038'.	46.119.240.85
787	30.06.22, 23:29	Пащенко Єгор	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1596' viewed the course with id '3233'.	46.119.240.85
808	30.06.22, 23:23	Роєв Євген	Роєв Євген	Тест: Тест 13. Протонно-нейтронна модель атомного ядра. Ядерні сили	Тест	Завершено спробу тесту	The user with id '1586' has submitted the attempt with id '72155' for the quiz with course module id '38038'.	46.119.240.85
809	30.06.22, 23:23	Роєв Євген	Роєв Євген	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Змінено бали в журналі оцінок	The user with id '1586' updated the grade with id '303036' for the user with id '1586' for the grade item with id '16587'.	46.119.240.85
811	30.06.22, 23:19	Роєв Євген	Роєв Євген	Тест: Тест 13. Протонно-нейтронна модель атомного ядра. Ядерні сили	Тест	Почато спробу тесту	The user with id '1586' has started the attempt with id '72155' for the quiz with course module id '38038'.	46.119.240.85
814	30.06.22, 23:18	Роєв Євген	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1586' viewed the course with id '3233'.	46.119.240.85

Рис 3. Данні журналу подій відсортовані для випадку виконання одним здобувачем освіти завдань замість іншого

	A	B	C	D	E	F	G	H
	Час	Повне ім'я користувача	Стосується користувача	Контекст події	Компонент	Назва події	Опис	IP-адреса
1	7.06.22, 09:55	Перельман Кирило	-	Тест: Контрольна робота 10 з теми "Атомна та ядерна фізика"	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1611' viewed the 'quiz' activity with course module id '38473'.	188.163.4.38
5160	7.06.22, 09:55	Перельман Кирило	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1611' viewed the course with id '3233'.	188.163.4.38
5161	7.06.22, 09:54	Ковальов Артем	-	Тест: Контрольна робота 10 з теми "Атомна та ядерна фізика"	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1608' viewed the 'quiz' activity with course module id '38473'.	188.163.4.38
5162	7.06.22, 09:54	Фісов Віктор	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1610' viewed the course with id '3233'.	188.163.4.38
5163	7.06.22, 09:54	Фісов Віктор	-	Тест: Контрольна робота 10 з теми "Атомна та ядерна фізика"	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1610' viewed the 'quiz' activity with course module id '38473'.	188.163.4.38
5164	7.06.22, 09:54	Фісов Віктор	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1610' viewed the course with id '3233'.	188.163.4.38
5165	7.06.22, 09:53	Ковальов Артем	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1608' viewed the course with id '3233'.	188.163.4.38
5166	23.05.22, 16:56	Фісов Віктор	-	Тест: Тест 10. Лінзи. Побудова зображень у лінзах. Формула тонкої лінзи	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1610' viewed the 'quiz' activity with course module id '37642'.	188.163.4.38
9070	23.05.22, 16:56	Фісов Віктор	-	Курс: Фізика 1 курс ІТ	Ядро системи	Переглянуто курс	The user with id '1610' viewed the course with id '3233'.	188.163.4.38
9071	23.05.22, 16:56	Фісов Віктор	-	Тест: Тест 11. Дисперсія, інтерференція, дифракція світла	Тест	Переглянуто модуль курсу	The user with id '1610' viewed the 'quiz' activity with course module id '37684'.	188.163.4.38
9072								

Рис 4. Данні журналу подій відсортовані для випадку перегляду одним здобувачем освіти завдань результатів виконання завдань іншими

Зазвичай користувач може мати декілька персональних комп'ютерів, мобільні телефони із інтернетом декількох провайдерів, а з врахуванням воєнних дій в Україні, може пересуватися між регіонами та країнами. Тож для одного користувача цілком імовірна наявність 5 – 10 різних IP-адрес, які періодично змінюють одна одну, але повторюються через певні інтервали часу. При підключенні динамічної IP-адреси кожна сесія користувача буде унікальна, а кількість IP-адрес може досягати декількох сотень. Для виявлення підключення через анонімайзер або сервіс VPN потрібно вручну перевірити IP-адресу користувача через один із онлайн-сервісів, наприклад <https://scamalytics.com/>. Сайт аналізує данні та оцінює ризики даної IP-адрес на приналежність до технології VPN. Приклад IP із високим ризиком приналежності до технології VPN наведено на рис. 5. Нажаль, окрім попередження користувачів про недоречність або неприпустимість використання вище згаданих технологій, дієвих способів запобігання порушенню академічної доброчесності в цих випадках немає.

77.111.246.19 Fraud Risk

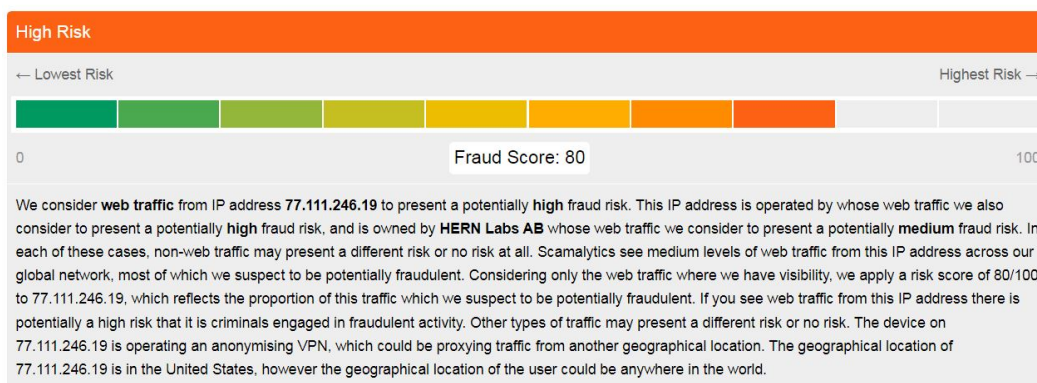

Рис 5. Приклад аналізу IP-адреси користувача на приналежність до технології VPN

Список використаних джерел:

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд "Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики"; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова – К.; Таксон, 2016. – 234 с.
2. <https://academiq.org.ua/novyny/informatsiini-bulleteni/> серія інформаційних бюлетенів "Академічна доброчесність Infobulletin" проекту Academic IQ.
3. "Як підтримати чесність дистанційного навчання?" / Академічна доброчесність / Інформаційний бюлетень вип. № 8 Квітень 2020 р.
4. Бойчук О.А. "Прояви академічної нечесності в умовах дистанційного навчання" / Академічна доброчесність: виклики сучасності : збірник наукових есе / Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського, Фундація ADD. – Варшава, 2020. – 182 с.

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ІСПАНІЇ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ

Лосєва Наталія Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2194-134X>

Д-р. пед. наук, професор, la profesora de la Facultad de Educación
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Україна,
Universidad de Barcelona (UB), España

Пузирьов Володимир Євгенович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6770-182X>

Д-р. фіз.-мат. наук, професор, el profesor de la Facultad de Matemáticas e Informática
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Україна,
Universidad de Barcelona (UB), España

Цивілізаційне майбутнє будь-якої країни залежить від інвестицій в освіту, оскільки вона надає не лише знання, а й формує критичне мислення людини, посилює її прагнення самореалізації. Зрозуміло, що рівень реалізації освітніх завдань максимально визначається педагогічною компетентністю викладачів [1; 2]. Викладач виконує важливу роль в організації педагогічної взаємодії. Не лише реалізує свою найважливішу функцію навчання, а й стає довіреною особою, співрозмовником, порадиником для студентів, у тому числі з приводу набуття подальшої освіти. Сучасні українські абітурієнти обирають окрім університетів нашої країни також закордонні вищі навчальні заклади. І, на нашу думку, замислюючись про навчання у вишах Англії, Франції або ж Німеччини, усе частіше обирають університети Іспанії. Тут створено відмінні умови для отримання якісної вищої освіти й країна посідає 7 місце в світі за кількістю студентів на 100 тисяч населення. Університети королівства Іспанії мають давню історію як, наприклад, університет Саламанки (заснований у 1218 році), стіни якого пам'ятають Сервантеса, Лопе де Вега та інших загальновідомих особистостей. Сьогодні 15 іспанських університетів входять в 500-топ світового рейтингу QS, що свідчить про дуже високий рівень вищої освіти Іспанії. Величезні здобутки багатьох іспанських університетів прирівняли їх до відомих європейських та американських університетів.

За освіту в Іспанії, її рівень і реформи несе відповідальність Міністерство освіти, культури та спорту (*Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* або *MECD*), проте у 17 автономіях країни є певні регіональні відмінності в освітніх системах. Загалом же іспанська система освіти складається з чотирьох етапів: дошкільна освіта (до шести років) – за бажанням; обов'язкова середня освіта (*educación secundaria obligatoria ESO*) – це обов'язковий етап (з 6 до 16 років); бачилерато (*bachillerato*) – дворічний курс для тих, хто планує вступати до університетів (16-18 років); вища освіта.

Освітня система країни нараховує 60 вищих навчальних закладів та більше 21 тис. початкових і середніх шкіл. Завдяки проведеним реформам та збільшенню фінансування освітня система в Іспанії покращується з кожним роком. Про це свідчать як дослідження PISA щодо освітніх стандартів 15-річних іспанських школярів, які мають рівень «вище середнього», так і здобутки іспанських університетів, що невпинно покращують свої позиції у світових рейтингах. Навчальні заклади Іспанії можуть бути як державними, так і приватними. Переважна більшість університетів Іспанії є державними і вони надають освіту за порівняно невеликими цінами (приблизно 1000 євро за рік), навчання ж у приватних вишах коштує значно дорожче. В Іспанії не існує безкоштовної вищої освіти, але можна отримати

різноманітні стипендії на навчання для тих абітурієнтів, які набирають найбільшу кількість балів за критеріями університету.

Зауважимо, що університети Іспанії, на відміну від багатьох вищих закладів освіти інших європейських країн, проводять відбірковий вступний іспит *Selectividad*, який є схожим на наше ЗВО й проводиться, як і в Україні, у вигляді тестів [3; 4]. Офіційна назва цього єдиного вступного іспиту *Prueba de Acceso a la Universidad* і його результати є перепусткою до університету.

Вищі навчальні заклади Іспанії надають можливість здобути вищу освіту трьох рівнів: бакалаврат (*International Standard Classification of Education – ISCED 6*), магістратура (*ISCED 7*) і докторантура (*ISCED 8*). Іспанія є учасницею Болонського процесу, за умовами якого один навчальний рік відповідає 60 кредитам *ECTS*. В Іспанії один кредит дорівнює 25 годинам й оцінює час, який студент витратив на лекції, семінари, самостійну роботу, проекти, підготовку та складання іспитів. Таким чином передбачено 1500 навчальних годин на рік. Доцільно нагадати, що раніше один кредит дорівнював 10 годинам й насправді оцінював зусилля викладача на проведення занять, а не зусилля студента. Сучасне студентоцентроване навчання спрямоване на компетентності, якими повинен оволодіти студент, на задоволення тих власних потреб, що забезпечить його здатність до працевлаштування.

Одним з показників забезпечення якісної роботи викладачів університетів, з метою виконання проголошених сучасних завдань компетентнісного навчання і його студентоцентрованої спрямованості, є належний рівень їх кваліфікації. Викладачі університету (і студенти – майбутні вчителі) працюють над власним професійним розвитком як самостійно, так й на різноманітних тренінгах чи курсах підвищення кваліфікації. В Іспанії перевага надається інтенсивним, але не довготерміновим курсам (наприклад, не більше 25 днів). Застосовується майже такий самий підхід до вирішення цього питання як і в Україні [5; 6]. Але слід вказати на велику різницю між Іспанією та Україною, наприклад, щодо взаємодії між університетами, дослідницькими центрами та комерційними організаціями, яка є повсякденною практикою в Іспанії на відміну від нашої країни. Також особливої уваги заслуговує той факт, що під час навчальних занять іспанські студенти більш розкуті, не соромляться висловлювати власну думку, а викладачі завжди відкриті для дружнього спілкування, використовують різноманітні найсучасніші інформаційно-комп'ютерні технології. Такий підхід не лише полегшує навчання і допомагає студентам захопитися предметом, а й дозволяє самореалізуватися обом суб'єктам освітнього процесу [7].

Нам довелося працювати в університеті Барселони, одному з найкращих університетів світу і першому у рейтингу серед університетів Іспанії. Усе вищеописане побачили і відчули безпосередньо. І приємно було зрозуміти, що на факультеті математики та інформатики університету Барселони викладається курс «Математичні моделі і динамічні системи» з питаннями його навчальної програми, що знаходяться в сфері наших інтересів та є вельми близькими до результатів наукових праць авторів [8; 9; 10]. Вивчення досвіду іспанських колег дозволило нам запропонувати аналогічний курс у Ніжинському університеті для магістрів математики, де планується розглянути такі актуальні питання:

1. Неперервні динамічні системи. 1.1. Неперервні еволюційні процеси. Динамічна система та її стан. 1.2. Моделювання динамічної системи. Динамічна система, що описується скінченою системою диференціальних рівнянь. 1.3. Одновимірні системи: якісний аналіз та фазові портрети. 1.4. Лінійні диференціальні рівняння: розв'язки, якісний аналіз та класифікація. 1.5. Введення в якісну теорію: стаціонарні розв'язки та стійкість. Граничні цикли. Орбітальна стійкість. 1.6. Метод малого параметра.

Рівняння з параметром при похідних. Приклади. Швидкі та повільні рухи. Релаксаційні коливання. 1.7. Метод усереднення. 1.8. Біфуркація станів рівноваги динамічної системи. Точка біфуркації. Приклади.

2. Дискретні динамічні системи. 2.1. Дискретні еволюційні процеси: ітерація додатків. 2.2. Рівняння у лінійних різницях. Одномірні випадки: якісний аналіз, фазові портрети та біфуркації. 2.3. Дискретні лінійні системи: розв'язання, якісний аналіз та класифікація. 2.4. Введення в якісну теорію: стаціонарні розв'язки та стійкість.

Вважаємо, що презентований нами план навчального курсу, прототипом якого послугувала дисципліна одного з найкращих університетів Європи і світу, допоможе викладачам математичних факультетів українських університетів у плануванні освітнього процесу за високими стандартами. Сподіваємося, що здобутий нами в іспанському університеті досвід зможемо донести до колег і це дозволить покращити певні аспекти навчального процесу в університетах України. Робота в університеті Іспанії продовжується і новий здобутий досвід буде висвітлено у матеріалах подальших конференцій.

Список використаних джерел:

1. Лосева Н.М. Педагогічна компетентність викладача // Дидактика математики: проблеми і дослідження. Міжн. зб. наук. робіт. – Донецьк: Фірма ТЕАН, 2006. – Вип. 25. – С. 209-213.
2. Losyeva N. Information competence as a basis for students' self-realization: practical experience / N.M.Losyeva, N.M.Kyrylenko, V.V.Kyrylenko, A.I.Kryzhanovskyi // Information Technologies and Learning Tools. 2021. №4(84). P.65-79.
3. Раков С.А., Вашуленко О.П., Горех В.П., Милянник А.І, Пузырьов В.В. Три виміри логіко-математичної компетентності // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті № 12, 2009. С.6-15.
4. Лосева Н.М. Тестування в умовах багатоступеневої підготовки фахівців у вищій школі // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 4. – С. 150-156.
5. Лосева Н, Стрельников В. Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі короткотермінових курсів-тренінгів // Імідж сучасного педагога. – 2020. – № 1 (190). – С. 49-53.
6. Losyeva N. Introduction of information communication technologies for the development of creative thinking in future educators in Ukraine /N.Losyeva, N.Kyrylenko, V.Kyrylenko // Zeszyty naukowe szkoły Wyzszej Rodzin w Warszawie. Seria Pedagogiczna. Zeszyt 16-17, Numer serii 9-10, Warszawa, 2018. – P.121-140.
7. Лосева Н.М. Інформаційно-комунікаційні технології і самореалізація студента у процесі навчання / Н.М.Лосева, А.Р.Борздох // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – Серія: Педагогіка. – Мелітополь, 2018. – С. 190-194.
8. Jan Awrejcewicz, Volodymyr Puzyrov. Asymptotical stability of the motion of mechanical systems with partial energy dissipation // Nonlinear Dynamics. – 2018. – Vol. 91, No.1. – P. 329–341.
9. Awrejcewicz J., Losyeva N, Puzyrov V. Pervasive damping in mechanical systems and the role of gyroscopic forces // ZAMM Zeitschrift fur Angewandte Mathematik und Mechanik, 2019. Vol.99, No.4. <https://doi.org/10.1002/zamm.201800119>.
10. Awrejcewicz J., Bilichenko D., Cheib A, Losyeva N., Puzyrov V. Estimating the Region of Attraction Based on a Polynomial Lyapunov Function // Applied Mathematical Modelling, Volume 90, 2021, Pages 1143-1152.

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Сарана Анастасія Андріївна

здобувач вищої освіти кафедри загальної, спеціальної педагогіки,
реабілітації та інклюзивної освіти
Дніпровська академія неперервної освіти, Україна

Науковий керівник: Савченко Вікторія Анатоліївна

канд. пед. наук, доцент кафедри виховання та культури здоров'я
Дніпровська академія неперервної освіти, Україна

Прискорений розвиток науково-технічного і соціального прогресу нашого сьогодення, економічні, екологічні, демографічні та інші явища неминуче позначаються на системі освіти, загострюють протиріччя і труднощі у способах та засобах навчання та виховання. Традиційні педагогічні засоби організації навчально-виховного процесу все частіше не спрацьовують. Все це вимагає поглибленого вивчення та активного застосування нових методів і форм навчання і як наслідок, впровадження та використання інноваційних технологій у навчальному процесі.

На сьогоднішній день можемо сказати, що українська система освіти впевненими кроками рухається від традиційної до інноваційної. Головним завданням програми освіти в Україні є розкриття потенціалу кожного здобувача освіти, виявлення особистісних здібностей та формування навичок і компетентностей.

Основним в освіті є пріоритет загальнолюдських цінностей. Згідно з особистісно-діяльнісним підходом до організації навчального процесу в центрі його знаходиться той, хто вчиться. Формування особистості і її становлення відбувається в процесі навчання, коли дотримуються певних умов:

- створення позитивного настрою для навчання;
- відчуття рівного серед рівних;
- забезпечення позитивної атмосфери в колективі для досягнення спільних цілей;
- усвідомлення особистістю цінності колективно зроблених умовисновків;
- можливість вільно висловити свою думку і вислухати свого товариша;
- викладач не є засобом „похвали і покарання”, а - другом, радником, старшим товаришем. Всім цим умовам відповідають інтерактивні технології [1].

Для досягнення високих показників цих завдань, кожен викладач шукає найкращий спосіб викладання та подачі інформації, тому сучасні інформаційно-комунікативні технології стають незамінними в наш час.

Застосовуючи сучасні методи навчання, викладач може використовувати різні матеріали та допоміжні пристрої, які урізноманітнюють та зацікавлюють швидше, ніж традиційний виклад інформації. Використання інтерактивних дошок, проєкторів, презентацій, уроків-екскурсій, групових вправ беззаперечно впливає на уважність та здатність до запам'ятовування навчального матеріалу та передачі його у довготривалу пам'ять. Звичайно, інформаційно-комунікативні технології несуть велику користь не лише здобувачам освіти, а й викладачеві, оскільки набагато простішим виявляється показати, наприклад, виверження вулкану на відео, ніж малювати чи прикріплювати відповідні схеми чи малюнки на дошці. Використання

мультимедійних засобів сприяє підвищенню інтенсивності й ефективності процесу навчання; створює умови для самоосвіти та дистанційної освіти, тим самим дозволяючи здійснювати перехід до безперервної освіти; у поєднанні з телекомунікаційними технологіями розв'язує проблему доступу до нових джерел різноманітної за змістом і формою представлення інформації.

Проведення під час заняття комп'ютерного тестування дозволяє викладачу за короткий час отримати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, одночасно від усіх учнів і своєчасно її опрацювати. При цьому існує можливість коригувати рівень складності виконання тих чи інших завдань, здійснюючи індивідуалізацію навчального процесу. Для тих, хто навчається, важливим залишається той факт, що одразу після складання тестових завдань можна отримати об'єктивний результат, де зазначаються помилки. Наприклад, цей вид навчальної діяльності неможливо організувати й провести під час усного опитування [2].

Швидкий розвиток комп'ютерних телекомунікацій, глобальної мережі Інтернет створює умови для ефективної співпраці здобувачів освіти та викладачів незалежно від географічного місця знаходження.

Тож можна виокремити наступні переваги щодо використання інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі:

- активізація навчального процесу завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подачі інформації;
- підвищення загальної мотивації та інтересу до навчання завдяки новим формам роботи;
- індивідуалізація навчального процесу;
- формування вмінь та навичок щодо здійснення творчої діяльності;
- виховання інформаційної культури;
- оволодіння навичками оперативного прийняття рішення в непередбачуваній ситуації;
- об'єктивність контролю;
- інтенсифікація самостійної роботи;
- зростання обсягу виконаних завдань;
- можливість оперативного отримання необхідної інформації;
- розширення інформаційних потоків при використанні Інтернету;
- можливість застосування технологій дистанційного навчання тощо [2].

Список використаних джерел:

1. Пометун О.І., Побірченко Н.С., Коберник Г.І., Комар О.А., Торчинська Т.А. (2008) Інтерактивні технології: теорія та методика. Що таке інтерактивні технології? (1.2), (12-13). Вилучено з: <https://docplayer.net/75379523-Interaktivni-tehnologiyi-teoriya-ta-metodika-kolektiv-avtroriv-pometun-o-i-pobirchenko-n-s-kobernik-g-i-komar-o-a-torchinska-t-a.html>.
2. Бахтіярова Х.Ш., Арістова А.В. (2017) Інноваційні технології навчання. Сучасні інформаційно-комунікативні технології, (2.2), (95). Вилучено з: <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2019/01/18/itn/>.

ПОЧАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

Лимар Леся Володимирівна

Канд. психол. наук, доцент, доцент навчально-наукового центра
Неперервної професійної освіти Інституту післядипломної освіти
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ, Україна

Початковий контроль рівня сформованості англomовної комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії відбувається на вступному іспиті з дисципліни «Фахова іноземна мова», який включає оцінювання таких видів діяльності як письмо, читання, аудіювання та говоріння. Взагалі, кожний заклад вищої освіти встановлює власний регламент згідно положення про академічну автономію. В даному виступі автор вважає необхідним поділитись загальними спостереженнями визначення рівня знань та комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії на вступному іспиті у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця. Викладання іноземної мови майбутнім докторам філософії, як і інших дисциплін, здійснюється викладачами Інституту післядипломної освіти, а навчальний процес регулюється відділом аспірантури.

В цілому, іспит складається з завдань на перевірку знань, вмінь та навичок компонентів: письма, говоріння, аудіювання та читання, загального та медичного спрямування. Завдання на оцінювання письма включають написання офіційного та неофіційного листа за умовами легенди, обсягом 150-200 слів, причому завдання для неофіційного листа були творчими, дещо нагадували написання есе (Write to your friend your opinion about modern science). Завдання на написання офіційного листа пов'язані з фаховою діяльністю здобувачів (Write an application letter to the university/write a CV). Завдання на аудіювання містять уривки загальних та медичних змісту, загальною тривалістю до 30 хвилин, починаючи з діалогів чи монологів на рівні A2, та закінчуючи рівнем B2. Завдання на читання містять уривки загальних та медичних англійських текстів, кожний обсягом 1000-1800др.зн., до яких сформовані вправи (Answer the questions, choose the correct answer, match the texts with the events, correct the false options). Програма мовного іспиту в компоненті «говоріння» включає обговорення основних академічних та медичних тем, вирішення проблем комунікації в сфері медицини, тощо. Оцінюванням передбачено визначення рівня сформованості іншомовної комунікативної фахової компетентності, проте рівень англomовної комунікативної академічної компетентності на іспиті не оцінювався. Програмою іспиту передбачено не тільки перевірка сформованих знань, проте умінь та навичок спілкування в професійному середовищі, а також визначення деяких питань академічної взаємодії (обговорення проблемних питань взаємодії з пацієнтами, колегами, викладачами, гендерної та вікової рівності, роботи у стресових ситуаціях, етичних принципів комунікації, тощо, у вигляді кейсів- розмовних тем). Відповідно, згідно результатів конкурсного відбору та результатів вступного іспиту з англійської мови отримують право вступу здобувачі з високими оцінками та високим рівнем компетентності, проте останні поняття не є тотожними. Втім, у рамках 4-годинного іспиту неможливо оцінити повністю ступінь сформованості англomовної фахової компетентності, проте можливо визначити рівень знань особи з загальної та професійної англійської мови. Наступний контроль рівня сформованості

комунікативної компетентності відбувається на першому занятті онлайн, коли здобувачі отримують загальний тест-зріз, що включає базові питання на перевірку когнітивного та практичного компонентів, а також заповнюють психологічні анкети, завдяки яким можливо визначити рівень сформованості індивідуального компонента. В межах даного тесту здобувачам запропоновано виконати завдання, що перевіряють знання медичної та академічної лексики та граматичних конструкцій, навички їх коректного вживання при фаховому та академічному спілкуванні. Також важливим є психологічне визначення особливостей кожного здобувача, на першому занятті. Відповідно, при високій негативній комунікативній установці здобувачу спочатку програму можливо коригувати в бік більшої кількості завдань на монологічне говоріння, поступово додаючи роботу в малих групах. При високій позитивній комунікативній установці викладач активно залучає здобувача в обговорення проектів у групі одразу, підготовку спільного проекту, тощо. Відповідно до результатів даного тесту, викладач може проводити первинну корекцію навчального плану та програми, а також корекцію при розподілі здобувачі по малим групам.

ПРОФЕСІЙНА ПРОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАСІБ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Лубінець Олеся Геннадіївна

здобувач вищої освіти факультету початкового навчання
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Шищенко Валентина Олексіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3872-3840>

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Трудове виховання у початковій школі має бути спрямованим на розвиток інтересів, коригування цінностей, мотивів і формування цілей. У цьому контексті значну роль відіграє професійна просвіта молодших школярів, адже необхідно вчасно виявити, якими ціннісними орієнтаціями керується учень, які його мотиви вибору професії, здібності, професійні інтереси тощо.

Проблему трудового виховання у початковій школі досліджували І. Бех, Л. Гриценко, Л. Гуцан, В. Кухарський, О. Морін, З. Охріменко, К. Ушинський.

Саме у початковій школі закладається фундамент загальнотрудової підготовки учнів, адже мета трудового виховання – це формування працьовитості, поваги до людей праці, ознайомлення молодших школярів з професіями, розвиток у процесі навчання трудових умінь.

Зауважимо, що під час навчання у початковій школі у молодших школярів формуються уявлення про світ професій завдяки організації різноманітних видів пізнавальної, ігрової і пошукової трудової діяльності, що спонукає молодших школярів виявляти інтерес до професій батьків, як працівників з найближчого оточення. Вчитель початкових класів повинен пам'ятати, що дитина виховується і розвивається у праці як особистість, якщо вона знає мету роботи, чітко уявляє собі її кінцевий результат, розуміє відповідальність за доручену справу та прагне зробити її самостійно. У процесі навчання та виховання молодших школярів під час підготовки до трудової діяльності треба спиратися на їх особистий досвід та спостереження.

Слід зазначити, що професійна просвіта має здійснюватися на всіх етапах навчання молодших школярів. Значну увагу слід приділяти вихованню в учнів початкових класів дбайливого ставлення до суспільного надбання, шкільного майна, підручників. Формування цих аспектів є невід'ємною частиною процесу трудового виховання молодших школярів.

Необхідно постійно виховувати в учнів глибоке розуміння необхідності праці, потреби працювати, формувати в них навички, готувати до самостійного трудового життя та свідомого вибору професії.

Провідною умовою ефективної роботи з професійної просвіти у процесі трудового виховання в початковій школі є його змістовність, особистісна та суспільно корисна значимість, сучасна технічна та технологічна оснащеність, чітка організація та висока продуктивність. Психологічний закон організації дитячої праці вимагає того, щоб молодші школярі неодмінно досягали успіху, мали можливість виявити творчість та пережити радість перемоги, адже успіх формує самостійність та впевненість у собі.

Отже, трудове виховання закладає фундамент творчої активності та результативності у навчальній діяльності молодших школярів, а виховна робота в початковій школі має бути організована таким чином, щоб допомогти дитині обрати професію в майбутньому.

РИТОРИЧНА ОСВІЧЕНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Красницька Ольга Володимирівна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0417-3318>

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
суспільних наук гуманітарного інституту

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна

Грегори Бернс зазначає: «Найкраща ідея на світі – зовсім нова й ні на що не схожа – не варта нічого, якщо ви не можете переконати в ній достатню кількість людей». Професійно-педагогічна діяльність викладача вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) спрямована на підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації військового фахівця (професіонала), здатного до саморозвитку та самовдосконалення, спроможного зайняти й відстоювати активну життєву і професійну позицію, включитися в соціальну, духовну та інші сфери життя суспільства, здібного до розвитку обороноздатності держави [4, с. 18]. Її основу складає ораторська діяльність науково-педагогічного працівника, сповнена найрізноманітніших публічних виступів – лекцій, доповідей, звітів, презентацій, розповідей, мотиваційних промов, дискусій тощо.

Головним інструментом впливу викладача на слухачів є живе слово – його публічна промова. Звертаючись до вислову Грегори Бернса, зазначимо, що науково-педагогічний працівник повинен бути висококваліфікованим фахівцем, мати безмежно широкі знання, прекрасно володіти навчальним матеріалом, однак, якщо він не зможе побудувати ефективну взаємодію з аудиторією, донести лаконічно й змістовно інформацію, правильно декодувати поведінку слухачів, задовольнити їхні потреби і відповісти на запити, уся його діяльність не отримає належного відгуку в аудиторії й матиме низьку результативність. Це актуалізує проблему риторичної освіченості викладача ВВНЗ, про яку говорили ще відомі українські педагоги А. Макаренко та В. Сухомлинський, визначаючи вимоги до вчителя. Важливе місце їй відводять у своїх дослідженнях Д. Будянський, Н. Голуб, І. Зязюн, А. Капська, І. Кучеренко, В. Нищета, Г. Сагач, Л. Ткаченко та ін.

Ораторська діяльність науково-педагогічного працівника потребує найперше його риторичних знань (знань із сучасної риторики) й володіння ораторським мистецтвом та красномовством. Сьогодні вже відійшов у небуття образ викладача, який стоїть за кафедрою, читає лекцію, а слухачі його уважно слухають і конспектують матеріал. Сучасний науково-педагогічний працівник у процесі ораторської діяльності активно взаємодіє з аудиторією, зацікавлює її й завойовує увагу, виявляє лідерську позицію, робить затребуваним навчальний контент, вдало його візуалізує, спонукає слухача до самовдосконалення, пізнання нового, формує у нього післядовільну увагу, викликає активний інтерес до своєї особистості як оратора й матеріалу, що подає.

Знання з риторики дають змогу викладачу сформувати мисленнєво-мовленнєву культуру, оволодіти ораторським мистецтвом і красномовством, використовувати їх основні положення, закони та правила не лише під час публічних виступів, а й у професійному та повсякденному спілкуванні, говорити чітко, лаконічно, змістовно, красиво й переконливо. Адже, як зазначає, А. Капська, риторика навчає правильно будувати міркування, аргументовано відстоювати власну позицію чи бачення [2,

с. 778]. М. Барахтян додає, що риторика вчить думати, виховує почуття слова, формує смаки та цілісність світовідчуття [1, с. 21].

Вдало зауважує Г. Онуфрієнко: «...знання з риторики допомагають у цивілізований спосіб за допомогою слова впливати на співрозмовника, захищатися від прихованого маніпулювання словами чи прямої омани, самоактуалізуватися як особистість та посилити комунікативну інтуїцію, вправно користуватися секретами організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, ефективно виступати, безконфліктно спілкуватися, дискутувати без словесної агресії, зразково виступати на широкий загал». Підсумовуючи, учена наголошує на тому, що риторика озброює цінними знаннями й формує вміння досягати високого рівня взаєморозуміння у словесній комунікації [6]. Як теоретико-прикладне вчення про закони і закономірності організації та реалізації мовленнєвої поведінки мовців, мовленнєвої й комунікативної взаємодії людей (за В. Нищетою) [5, с. 57], риторика спонукає до оволодіння викладачем спектром вербальних і невербальних засобів мовлення як ефективного інструменту подачі матеріалу, управління увагою аудиторії, впливу на слухачів. До того ж невербальні засоби дають характеристику самому оратору. О. Хміляр зазначає, що характеристики голосу людини створюють її образ, сприяють розпізнаванню психічного стану, виявленню психічної індивідуальності [7, с. 138], жест свідчить про ставлення до співрозмовника, події, озвученого матеріалу, сигналізує про бажання оратора [там само, с. 203], а також є засобом вираження, передачі та регуляції смислових установок особистості [8, с. 4], жестикуляція є не лише засобом передачі повідомлень, а й знаряддям мислення [7, с. 220].

Отже, з метою риторичної освіченості викладача ВВНЗ нами було розроблено авторський курс «Сучасна педагогічна риторика» [9]. Його метою є розкриття теоретичних і практичних основ педагогічної риторики як науки, формування готовності викладача ВВНЗ до ораторської діяльності, розвиток риторичної компетентності та риторичної культури, формування позитивного педагогічного іміджу.

Авторський курс містить 60 год. аудиторної роботи, з яких лише 14 год. присвячені лекціям, на яких слухачі не лише отримують основні риторичні знання, а й спостерігають на прикладі викладача використання у процесі ораторської діяльності найрізноманітніших ораторських технік і прийомів. 46 год. відводиться на практичні заняття, кожне з яких містить публічний виступ слухача, у процесі якого він «втлює теоретичний матеріал на практиці», розвиває ораторські вміння. Водночас навчальний курс супроводжується однойменним відеокурсом, розміщеним на ютуб каналі автора «Мистецтво живого слова» [3].

У результаті опанування курсу «Сучасна педагогічна риторика» слухачі отримують риторичні знання: сутності та особливостей ораторської діяльності викладача ВВНЗ; сучасних технік управління аудиторією під час публічного виступу; особливостей сприйняття інформації слухачами, використання вербальних і невербальних засобів мовлення; архітектоніки публічної промови; методики підготовки публічного виступу; критеріїв ефективності публічного мовлення викладача ВВНЗ; особливостей відповідей на запитання в публічному виступі, технік роботи з провокаційними запитаннями та складною аудиторією; особливостей аргументації в публічному мовленні.

Під час практичних занять слухачі розвивають такі ораторські вміння: самопрезентації та презентації ідеї, проєкту, результатів наукових досліджень, роботи команди перед цільовою аудиторією; побудови стратегії й тактики публічного виступу, добору актуального контенту, структурування промови;

побудови ефективної взаємодії з цільовою аудиторією (її профіль, увага, довіра); здійснення психологічного впливу на слухачів; аргументації й контраргументації; лаконічного, змістовного, зрозумілого донесення контенту та його візуалізації; доцільного використання вербальних і невербальних засобів мовлення, володіння технікою мовлення; звертання до розуму, почуттів, емоцій, волі слухачів; формування в них післядовільної уваги; подолання хвилювання, керування власним психоемоційним станом; влучних відповідей на запитання, ведення полеміки, наукової дискусії; імпровізації під час виступу; протидії гібридно-маніпулятивним впливам.

Таким чином, риторична освіченість викладача ВВНЗ дає йому змогу ефективно здійснювати ораторську діяльність, вдало презентувати результати власної освітньо-наукової діяльності, досягати успішних результатів в освітньому процесі, бути цікавим і затребуваним науково-педагогічним працівником та лектором, поширювати наукові ідеї, формувати слухачів як риторичних особистостей, здійснювати успішну комунікацію в різних сферах.

Список використаних джерел:

1. Барахтян М. М. (2018) Роль риторичної освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Педагогічні науки, (139), 20–26. Вилучено з: <http://surl.li/cnfzw>.
2. Капська А. Й. (2008) Риторика. Енциклопедія освіти. Київ : Юрінком Інтер. С. 778.
3. Красницька Ольга (2020) Мистецтво живого слова. Вилучено з: https://www.youtube.com/channel/UCws0vkxcxIZql61L9DoFb_g.
4. Красницька Ольга (2020) Педагогічна майстерність викладача вищої військової школи : підручник. Київ : вид. дім «Кондор». 528.
5. Нищета В. (2018) Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи : монографія. Київ : Центр учбової літератури. 340.
6. Риторика (2014) : методичні рекомендації для самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей заочної і денної форм навчання / уклад. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя : ЗНТУ. 46 с. Вилучено з: <https://studopedia.org/6-84182.html>.
7. Хміляр О. Ф. (2016) Психологія символічної регуляції дій і вчинків особистості : монографія. Київ : ТОВ «Контекст Україна». 380.
8. Хміляр О. Ф. (2017) Психологія символічної регуляції поведінки особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ. 602.
9. Krasnytska Olha (2020) «Modern pedagogical rhetoric» in the preparation system of Doctors of Philosophy. Technium Social Sciences Journal. A new decade for social changes, (9), 43–49. Вилучено з: <http://surl.li/cnges>.

РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Даниляк Софія Володимирівна

здобувач вищої освіти факультету психології, педагогіки та соціальної роботи
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Інтенсивне поширення у сучасному світі медіа та раннє залучення до користування ними дітей дошкільного віку актуалізує проблему розвитку медіаграмотності дошкільнят. Сучасні діти надзвичайно рано опановують телевізійну та комп'ютерну техніку, мають медійний досвід та медійні уподобання. Вони мають улюблені мультфільми, комп'ютерні ігри, журнали, комікси тощо. Зрештою, і в закладах дошкільної освіти сьогодні широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології, проектна діяльність, дистанційні форми навчання і виховання.

Усе це означає, що діти змушені стикатися з великою кількістю інформації, однак при цьому вони ще нездатні правильно відбирати потрібну інформацію, а також критично оцінювати її зміст. З огляду на це, важливим завданням освітньої практики має стати розвиток медіаграмотності дітей дошкільного віку. Сучасні діти мають уміти безпечно комунікувати з сучасними медіа, а також вирізняти важливу та потрібну інформацію. Принагідно зазначимо, що медіаграмотність є сукупністю мотивів, знань, умінь і можливостей, «що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві» [3].

Розвиток медіаграмотності є тривалим і складним процесом, що охоплює, на переконання І. Кузьми, низку структурних компонентів: мотиваційно-цільовий, ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний, рефлексивний, емоційний [1]. З огляду на це перед закладом дошкільної освіти стоїть низка завдань:

- розвиток у дошкільнят мотивації до медіаосвіти, бажання свідомо обирати необхідну інформацію тощо;
- формування знань про медіа, їхні переваги та небезпеки для споживачів, а також розвиток умінь дотримуватися правил грамотного користування ними;
- розвиток умінь створювати медіа (наприклад, газету чи комікс, невеликий відеоролик тощо), виявляючи самостійність та творчу ініціативу.

Реалізація цих завдань може здійснюватися шляхом використання низки методів та форм. Зокрема, автори парціальної програми «Медіасвіт для дошкільнят» виділяють такі: прогнозування, логічні ланцюжки, сінквейн, капелюшки мислення, розвивальні ігри, перегляд чи прослуховування медіапродукції з наступним її аналізом, створення презентацій, діафільмів, мультфільмів тощо [2].

У процесі роботи із розвитку медіаграмотності дітей дошкільного віку важливо реалізувати співпрацю закладу дошкільної освіти із родинами вихованців, адже ставлення батьків до медіатехнологій значною мірою визначає стиль спілкування вихованців з медіа.

Отже, розвиток медіаграмотності дошкільнят є важливим завданням діяльності сучасного закладу дошкільної освіти. Використання різноманітних форм і методів

роботи, залучення батьків до медіаосвітньої діяльності є запорукою розвитку особистості, що характеризується високим рівнем медіаграмотності.

Список використаних джерел:

1. Кузьма І. Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія : монографія. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2019. 188 с.
2. Медіасвіт для дошкільнят : парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку / С. Василюк, О. Алексійчик, О. Проценко та ін. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 98 с.
3. Медіаосвіта та медіа грамотність: підручник / ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Жуга Наталія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Калініна Тетяна Станіславна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6618-1268>

канд. психол. наук, доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

У психологічній літературі соціальна перцепція розглядається як одна з функцій спілкування. Під терміном «соціальна перцепція» розуміється те, що, встановлюючи комунікативні зв'язки для досягнення цілей діяльності, взаємодіючи й здійснюючи різнобічні впливи на інших партнерів зі спілкування, люди безпосередньо сприймають один одного й мають можливість пізнавати фізичні, психологічні та індивідуальні особливості, притаманні кожному учасникові цього процесу [2].

Соціальна перцепція є основою адекватного процесу сприймання і розуміння іншої людини та запорукою неускладненого спілкування дитини з однолітками й іншими людьми. Формування соціальної перцепції залежить від сформованості низки психічних функцій, зокрема:

– зорового, слухового, тактильного і кінестетичного сприймання (що забезпечує орієнтацію у схемі тіла й словесне відображення просторового розташування людини);

– пам'яті (що забезпечує запам'ятовування іншої людини);

– наочно-образного мислення (для категоризації рис особистості однолітка й близького дорослого, його порівняння з ким-небудь тощо);

– уявлень і уяви як більш творчого процесу, що забезпечує повноцінне функціонування «Я-образу» та вміння уявляти іншу людину в різних життєвих ситуаціях без її фізичної присутності;

– мотивації (що є основою формування етичних уявлень та емпатії як більш складних механізмів соціальної перцепції);

– мовлення (для точного розуміння висловлювань іншої людини);

– адекватної самооцінки (для того, щоб точно відтворювати уявлення і зміст впливів інших людей) [1].

У нормі психофізичного розвитку всі зазначені функції у дитини сформовані в старшому дошкільному віці. Водночас спеціальні дослідження підтверджують, що у дітей з порушенням інтелектуального розвитку психічні процеси розвинені нерівномірно, що порушує їх взаємодію.

Аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури показав, що низка досліджень висвітлює особливості сформованості у дітей з порушенням інтелектуального розвитку мотиваційної, когнітивної, емоційної та особистісної сфер, які безпосередньо впливають на формування соціальної перцепції названої категорії дітей.

У дітей відзначається слабкість мотивації, знижена потреба в мовленнєвому спілкуванні, також порушено смислове програмування мовленнєвої діяльності, створення внутрішніх програм мовленнєвих дій. Фізичний розвиток цих дітей характеризується нестійкістю, незграбністю, повільністю або імпульсивністю [3].

Пізнавальний розвиток характеризується малою активністю всіх психічних процесів, що ускладнює орієнтування дітей в навколишньому середовищі: іграшки і предмети не зацікавлюють погляд, а вкладання іграшки в руку не призводить до маніпуляцій з нею, підвищення голосу дорослого і тактильні контакти первинно сприймаються як загроза.

Розвиток дитини з порушеннями інтелектуального розвитку характеризується дисгармонійністю: недорозвиненістю перцептивних функцій, збідненістю й однобічністю досвіду, що накладає відбиток на наочно-образне та словесно-логічне мислення, які порушені. Дані особливості розвитку мислення безпосередньо впливають на перебіг процесів категоризації рис особистості однолітка й близького дорослого, його порівняння з іншими людьми, що є у дітей з порушенням інтелектуального розвитку ускладненими.

Порушення мовленнєвого розвитку висвітлені у дослідженнях Е. Данілавічюте, О. Приходько, В. Сорокіної. У дошкільному віці більшість дітей з порушенням інтелектуального розвитку спілкуються з оточуючими за допомогою простих коротких речень із двох-трьох слів. Навіть маючи достатній рівень мовленнєвого розвитку, діти не реалізують своїх можливостей у спілкуванні. У більшості дітей спостерігаються своєрідні порушення лексичної сторони мовлення. Діти володіють обмеженими лексичними можливостями, не мають у своєму розпорядженні необхідних мовленнєвих засобів для характеристики різних предметів і явищ навколишнього світу. Граматичні форми і категорії засвоюються вкрай повільно, що теж зумовлено обмеженням мовленнєвого спілкування, порушеннями слухового сприймання, уваги, низькою мовленнєвою активністю і недорозвиненням пізнавальної діяльності [4].

Труднощі емоційно-особистісного та соціального розвитку дітей з порушенням інтелектуального розвитку показали неадекватний рівень сформованості самооцінки, переважання пасивно-захисних установок у процесі спілкування, неадекватних уявлень.

У більшості дітей з порушенням інтелектуального розвитку більшою або меншою мірою виражений комплекс неповноцінності, що охоплює невротичні симптоми, патопсихологічні відхилення, особливе місце серед яких посідає зниження самооцінки.

На нашу думку, можемо припустити, що наслідком особистісної проблеми дитини з порушенням інтелектуального розвитку є внутрішнє викривлення соціально-перцептивної реальності у ході сприймання дійсності.

Таким чином, дитина з порушенням інтелектуального розвитку не в змозі вчасно та у повному обсязі сприймати навколишній світ, у неї погано формуються просторові уявлення та конструктивне мислення, мовлення. Затримується мотиваційний рівень розвитку рухової сфери та спілкування. Недорозвинення когнітивної функціональної системи та мовлення позначається й на формуванні інших сфер. У дитини малодиференційоване сприймання навколишнього світу, знижений рівень соціальної перцепції, недостатня реалізація рухових можливостей, нерозуміння своєї особистості та відсутня можливість програмування своїх дій. Розлади у розвитку емоційно-вольової та комунікативної сфери насамперед

ускладнюють можливість планомірної реалізації всіх психічних функцій і блокують адаптацію дитини в оточуючому середовищі [5].

Таким чином, усі дослідники однакові в тому, що у дітей з порушенням інтелектуального розвитку спостерігаються труднощі в формуванні соціальної перцепції, адже повноцінне функціонування всіх психічних процесів суттєво впливає на пізнання властивостей навколишнього світу й іншої людини.

Спираючись на проаналізовані особливості розвитку психічних процесів і особистості, ми припускаємо, що в дітей з порушенням інтелектуального розвитку адекватна соціальна перцепція формується проблематично внаслідок своєрідних особливостей, які зумовлені порушеннями пізнавальної, емоційно-вольової й особистісної сфери розвитку дитини з порушенням інтелектуального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Омельченко І.М. Психологічні особливості соціальної перцепції у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем Методичні рекомендації. Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2008. 68 с.
2. Основи психології: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / ред. О.В. Киричук. К.: Либідь, 2006. 632 с.
3. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: О. В. Гаврилов Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
4. Піроженко Т. Мовлення дитини: Психологія мовленнєвих досягнень дитини К. : Главник, 2005. 112 с.
5. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ

Кулінська Яніна Іванівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8160-3203>

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Наразі в НМУ імені О.О. Богомольця на додипломному та післядипломному рівні навчаються понад 4000 іноземців з 64 країн світу. Попри те, що більшість з них є студентами англомовної форми навчання, знання української мови залишається надзвичайно важливим. Мова є ключовим інструментом спілкування та навчання, що допомагає зрозуміти іншу культуру та її основні характерні риси. Лише вивчивши мову країни навчання, студенти зможуть стати повноцінними учасниками міжкультурного діалогу. Зважаючи на це, актуальною проблемою є удосконалення методів викладання української мови як іноземної.

Викладачів кафедри мовної підготовки насамперед хвилює питання, як ефективніше та цікавіше подати іноземним студентам навчальний матеріал. Викладання мови є не легким завданням, саме тому на кафедрі постійно розробляються нові методи, прийоми, форми навчання української мови як іноземної, проводяться методичні семінари та наради. Вкотре наголосимо, що засвоєння іноземними студентами знань, що передбачені навчальними програмами клінічних дисциплін, можливе лише за умови належної мовної підготовки [3; 252].

Міцним підґрунтям для урізноманітнення освітнього процесу є мультимедійні технології, які у сучасному світі відіграють важливу роль в підготовці фахівців будь-якого фаху, зокрема й майбутніх медиків. Аналізуючи теоретико-методологічні джерела, відзначимо зацікавленість науковців окремими аспектами використання мультимедійних технологій в освітньому процесі (О. Буйницька, Т. Волох, В. Євдокимов, Т. Касьяненко, Т. Лещенко, О. Савчук, А. Тимченко, О. Шевченко та ін.).

Актуальність теми нашого дослідження полягає в тому, що навчання іноземних студентів з різних країн часто з різницею у віці, середовищі виховання, релігії тощо, вимагає пошуку таких методів навчання, які дозволили б реалізувати їхні здібності та водночас дати ґрунтовні знання. Важливим принципом у досягненні цього завдання стає вибір максимально ефективних методів навчання української мови як іноземної.

Мета нашої роботи – аналіз основних існуючих методів навчання української мови як іноземної у Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця в рамках ознайомлення з досвідом викладачів кафедри мовної підготовки.

Навчання значної кількості іноземних студентів призводить до появи нових методів та нових підходів до організації викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах. Зауважимо, що наша методика викладання спрямована насамперед на розвиток усного і писемного мовлення студента, який буде максимально підготовлений до ефективного виконання своїх професійних завдань.

Використання ефективних методів навчання української мови як іноземної здатні якісно змінити рівень знань і підвищити інтерес до предмета. Вибір методу залежить насамперед від конкретного матеріалу та потенційних можливостей кожного іноземного студента.

Диференційований підхід до особистості студента видається нам надзвичайно важливим і є запорукою успішного вивчення дисципліни. Слушною з цього приводу є думка Т. Лещенко: «Метою навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах є формування у студентів професійної комунікативної компетенції шляхом розвитку та вдосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письма та аудіювання» [4, с.112].

Запорукою успішного навчання іноземних студентів, які вивчають медицину в НМУ імені О.О. Богомольця є насамперед професійне спілкування, метою якого є встановлення контакту, переконання співрозмовника, а згодом і пацієнта. Зважаючи на це, найбільш пріоритетним напрямом подання навчального матеріалу ми вбачаємо саме лексичний, а отже основою практичного заняття є усне мовлення. Дещо згодом студенти вивчають граматичний та фонетичний матеріал, оскільки вивчення граматичних правил, на нашу думку, є лише засобом для оволодіння усним мовленням.

Основним методом навчання української мови як іноземної ми вважаємо метод обговорення (бесіда, діалог і т.д.). Звичайне обговорення є важливим для кращого розуміння та відповідно використання української мови, оскільки найкраще засвоєння навчального матеріалу відбувається під час обговорення будь-якої теми, поняття чи проблеми. Ставлячи запитання один одному та відповідаючи на них, іноземні студенти мають змогу запам'ятовувати слова та конструкції. Засвоєння нового матеріалу (у вигляді діалогів та монологів) та виконання письмових завдань зазвичай супроводжуються коментуванням та виправленням помилок. Коментарі та пояснення викладача допомагають одразу зрозуміти помилки та виправити їх.

Важливим методом у навчанні майбутніх лікарів також є метод аудіювання. Використовуючи його, викладач не тільки вчить студентів сприймати мовлення на слух, а й розвиває усне мовлення. Основою аудіювання завжди є навчально-мовленнєва ситуація, його предметом – зміст аудіюваного тексту, а метою прослуховування є саме комунікативне завдання. Це головні компоненти, які визначають спілкування.

Наступним важливим методом навчання іноземних студентів є метод проектування, за допомогою якого можна виконувати безліч завдань, зокрема і ефективніше вивчати українську мову як іноземну. З іноземними студентами-медиками в НМУ ми працювали над наступними проектами: анкетування на різні теми, що оформляються у вигляді таблиць або презентацій у Power Point; проектні роботи, що стосуються безпосередньо професійної сфери діяльності студентів («Історія хвороби» чи розмовно-побутової («Моя сім'я», «Життя та навчання в Україні») та інші. У межах ідеї освітньої проектної технології викладач сприяє активному розвитку критичного й творчого мислення студентів.

У процесі навчання майбутніх лікарів також використовується метод рольової гри. Рольова гра є активним методом навчання, засобом розвитку комунікативних здібностей студента, який пов'язаний насамперед з інтересами студентів. Окрім того, що рольова гра є засобом мотивації навчальної діяльності, вона є активним способом навчання практичного володіння іноземною мовою. Завдяки їй студенти можуть подолати мовний бар'єр, водночас значно підвищивши обсяг мовленнєвої практики. Особливо корисною гра (як навчання в дії) є під час вивчення нових лексичних тем. Зокрема, у рольовій грі «На прийомі у лікаря», студенти беруть на себе роль лікаря та пацієнта.

Підсумовуючи, зазначимо, що основною причиною вивчення української мови іноземцями найчастіше є отримання вищої освіти у начальних закладах нашої країни,

а отже питання набуття комунікативної компетентності студентами-іноземцями під час вивчення лінгвістичних дисциплін – «Українська мова як іноземна» та «Українська мова за професійним спрямуванням» – у вітчизняних медичних вишах є надзвичайно важливою. Оскільки не існує одного ідеального методу, на практиці, в процесі викладання української мови як іноземної об'єднуються і використовуються більшість методів. Викладачі кафедри мовної підготовки НМУ імені О.О. Богомольця активно долучаються до актуального освітнього дискурсу, для якого характерна спрямованість на підвищення ефективності освіти, посилення вимог до навчання майбутніх конкурентоспроможних фахівців різних галузей, зокрема й медичної. Правильно підібрані методи та прийоми для конкретної студентської аудиторії допомагають викладачам навчати іноземних студентів-медиків з високою ефективністю.

Список використаних джерел:

1. Жовнір М.М. Педагогічна інноватика в медичному виші: до питання впровадження коучинг-технології / М.М. Жовнір, М.В. Асламова // Молодий вчений. – 2018. – №1. – С.309-312.
2. Зозуля І.Є. Вивчення української мови та країнознавства як один з напрямків формування полікультурної вихованості іноземних студентів (досвід Вінницького національного технічного університету) / І.Є. Зозуля // Вища освіта України: Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору». – 2012. – №1. – С. 504-511.
3. Лещенко Т.О. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря / Т.О. Лещенко, М.М. Жовнір // Психолінгвістика. – 2018. – №24 (2). – С.163-180.
4. Лещенко Т.О. Шляхи удосконалення мовної підготовки іноземних студентів / Т.О. Лещенко, В.Г. Юфименко, О.М. Шевченко // Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 11-12 жовтня 2018 р. – Чернівці, 2018. – С.111-113.
5. Строганова Г.І. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами / Г.І. Строганова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 3. – С. 173-179.
6. Шевченко О. М. Педагогічні умови підготовки іноземних студентів-медиків у процесі вивчення української мови / О. М. Шевченко // Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. пр. / Інститут пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – 2019. – Вип. 20. – С.178-187.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сімакова Світлана Ігорівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8173-3625>

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Ушмарова Вікторія Володимирівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1394-3596>

доктор педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

Анотація. У статті актуалізовано проблему формування готовності майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення у процесі їх професійної підготовки. Визначено сутність понять «готовність», «підготовка», «професійна підготовка», «професійне самовдосконалення». Схарактеризовано основні умови формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: готовність, професійне самовдосконалення, професійна підготовка, майбутні фахівці музичного мистецтва.

Нові цивілізаційні виклики, входження України до європейського освітнього простору визначають необхідність модернізації вищої освіти України відповідно до світових тенденцій розвитку освітньої системи. Місією вищої освіти згідно зі стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки визнаний інтелектуальний, культурний, професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу, згуртування суспільства для утвердження України у якості рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя. У зв'язку із цим, одним з пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні визнана, зокрема, орієнтація на всебічний розвиток особистості протягом життя, а однією з операційних цілей, яка спрямована на досягнення мети вищої освіти визначено створення умов для безперервного навчання – важливого фактору особистісного та професійного зростання [1]. Означенні положення актуалізують необхідність звернення до проблеми формування готовності майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення в процесі їх професійної підготовки.

Теоретичні основи формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців різного профілю розкрито у дослідженнях Л. Бабенко, Ю. Бережного, Л. Дудікової, О. Затворнюк, А. Землякової, О. Ігнатюк, В. Квас, Т. Северіної, С. Хатунцевої, І. Шаповалової та ін. Питання професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва розглянуто у працях Н. Овчаренко, О. Олексюк, О. Ростовського, Т. Рейзенкінд, С. Сисоєвої, В. Ткаченко та ін.

У словниково-довідниковій літературі поняття «готовність» тлумачиться як активно-дійовий стан особистості, установка на певну поведінку, змобілізованість сил на виконання завдання [2]. При цьому, внутрішня готовність визначається як усвідомлена установка на майбутню діяльність, яка зумовлена високим рівнем розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних, вольових процесів особистості / колективу, яка забезпечує її успішність [3].

Поняття «готовність» тісно пов'язане з поняттям «підготовка», яке, зокрема, у дослідженнях В. Семиченко розкривається у двох значеннях: 1) як навчання – деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань; 2) як готовність – наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань [4].

О. Бойченко визначає поняття «підготовка» як процес, під час якого формуються та вдосконалюються професійні знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні в майбутній діяльності [5].

Професійна підготовка являє собою організацію навчання професійних кадрів, різні форми здобування професійної освіти. Основною метою професійної підготовки є загальний і професійний розвиток особистості, становлення її професійної культури. Професійна підготовка передбачає, зокрема, рух людини від загальної та професійної культури до формування індивідуального менталітету особистості – глибинних усталених основ світобачення, які забезпечують спрямованість на неперервне самовдосконалення, самореалізацію [6].

Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва визначається специфічними особливостями професійної діяльності педагога-музиканта. Оскільки професія вчителя музичного мистецтва складає синтез педагогічної, виконавської та організаційної діяльності, яка передбачає наявність стійкої професійної мотивації, широкий спектр психолого-педагогічних та фахових знань, умінь та навичок, їх постійне розширення та оновлення, постає необхідність у підготовці майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності та професійного самовдосконалення.

Згідно з твердженням О. Ростовського майбутній учитель має не тільки володіти необхідними професійними знаннями та уміннями, а й усвідомити шлях їх набуття, опанувати принципами та методами пізнання теорії та практики своєї педагогічної діяльності. Тільки за таких умов можна виховати вчителя, здатного творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати, оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають [7].

В контексті професійної підготовки майбутнього педагога І. Уличний розглядає формування готовності студентів до професійного самовдосконалення як цілеспрямований процес, який дозволяє майбутнім педагогам розвивати професійну мотивацію, вольові якості особистості, рефлексію, що супроводжується їх включенням до самопізнання, самоактуалізації, самоосвіти, самореалізації у процесі професійної підготовки, зорієнтованої на оволодіння знаннями та вміннями самостійного вдосконалення в професійній діяльності [8].

Формування готовності майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення у процесі їх професійної підготовки передбачає: 1) включення майбутніх фахівців в активну освітню діяльність; 2) створення освітнього середовища, спрямованого на розвиток творчого потенціалу особистості, формування професійних якостей та здібностей; 3) опановування майбутніми фахівцями знаннями з теорії самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення;

4) набуття практичних навичок самовдосконалення та самоосвіти; 5) забезпечення творчої співпраці, міжособистісної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу; 6) організацію самостійної та науково-дослідної роботи майбутніх фахівців; 7) моделювання ситуацій успіху з метою підвищення творчої активності особистості.

Успішність процесу формування готовності майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення безпосередньо залежить від їх включення в активну освітню діяльність. Дослідниками визначена формула якості освітньої діяльності закладу вищої освіти, яка на їх думку, об'єднує дев'ять ключових компонентів основними із яких є: *педагогіка*, яка ґрунтується на партнерстві; *сучасне освітнє середовище*, що забезпечує необхідні умови, засоби та технології для навчання студентів та освітян не лише в приміщенні навчального закладу, а й за його межами; *умотивований викладач*, який матиме свободу для творчості та професійного розвитку; *новий зміст освіти*, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві [9].

Освітнє середовище закладу вищої освіти здійснює безпосередній вплив на професійне становлення особистості майбутнього фахівця. Воно являє собою систему матеріально-технічних, духовних та соціальних умов, які забезпечують професійний та особистісний розвиток кожного учасника освітнього процесу. Залучення майбутніх фахівців музичного мистецтва до міжсуб'єктних відносин, творчої співпраці, різноманітних видів професійної та творчої діяльності в освітньому середовищі, сприяє підвищенню мотивації професійного зростання, забезпечує можливість для всебічного розвитку особистості.

Опануванню майбутніми фахівцями основами теорії самоосвіти та самовдосконалення сприяє запровадження в практику закладів вищої освіти спецкурсів, які спрямовані на підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних до самостійного вирішення складних професійних завдань, готових до професійного зростання та самовдосконалення протягом життя. Спецкурси надають можливості для опанування комплексними знаннями, уміннями та навичками з самоосвітньої діяльності, методами та прийомами самооцінки, самоконтролю та самоорганізації. В результаті опанування спецкурсів майбутні фахівці повинні усвідомлювати власний особистісний та професійний потенціал, індивідуальні професійні потреби, планувати та реалізовувати у практиці різні форми та напрямки професійного самовдосконалення.

Самостійна робота майбутніх фахівців музичного мистецтва займає особливе місце у їхній професійній підготовці. Вона є однією з найбільш значних форм навчального процесу, що спрямована на опанування та закріплення набутих знань, умінь та навичок, а також усвідомлення їх практичної значущості. Процес самостійної роботи передбачає попереднє ознайомлення з матеріалом запропонованим для самостійного опрацювання, застосування завдань які спрямовані на досягнення нового професійного рівня, розвиток професійного інтересу, підвищення творчої активності.

Професійна діяльність майбутнього вчителя передбачає наявність дослідницьких навичок, які забезпечують творче виконання професійних завдань будь-якої складності. Відповідно до того, пріоритетне значення належить правильній організації самостійної роботи майбутніх фахівців, що полягає у плануванні, системному керівництві, контролі за ходом її виконання, відповідності запланованим результатам. Ефективність організації наукової роботи визначає формування творчої особистості, сприяє розвитку індивідуальних здібностей, професійної мотивації, творчої інтуїції, пізнавальної активності.

Рушійною силою формування особистості майбутніх фахівців музичного мистецтва є моделювання ситуацій успіху, які являють собою комплекс умов, спрямованих на досягнення певного результату. Системне включення ситуацій успіху сприяють підвищенню професійної активності майбутніх фахівців, визначенню особистісних можливостей, розвитку професійних здібностей та якостей, закріпленню набутих знань у практичній діяльності.

Висновки. Таким чином, формування готовності майбутніх фахівців музичного мистецтва до професійного самовдосконалення є невіддільною складовою їх професійної підготовки. Ефективність даного процесу значною мірою залежить від включення майбутніх фахівців музичного мистецтва в активну освітню діяльність, створення освітнього середовища, здатного забезпечити реалізацію їх професійного потенціалу та індивідуальний саморозвиток, опановування майбутніми фахівцями знаннями, уміннями та навичками з теорії самовдосконалення в процесі освітньої діяльності, встановлення міжособистісних стосунків та творчої співпраці між усіма учасниками освітнього процесу, якісної організації самостійної та науково-дослідної роботи. Спираючись на вищезазначені аспекти перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні шляхів професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : (Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 р.) № 286-р. (2022). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-r#Text>.
2. Копоруліна, В. М. (2006). Українсько-російський психологічний тлумачний словник. Харків: Факт.
3. Ярмаченко, М. Д. (ред.) (2001). Педагогічний словник. Київ: Пед. Думка.
4. Семиченко, В. А. (2007). Проблеми і пріоритети професійної підготовки. Педагогічний дискурс, (1), 119–127.
5. Бойченко, О. В. (2014). Сутність поняття «підготовка майбутніх учителів фізико-математичних дисциплін» на сучасному етапі. Наука і освіта, (1), 79–82.
6. Шапран, О. І., Шапран, Ю. П., Ігнатенко, Н. В., Хомич, Г. О., Хомич, В. Ф., Помилуйко, В. Ю., Багно Ю. М., Лиховид О. Р. (2016). Сучасний психолого-педагогічний словник. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М.
7. Ростовський, О. Я. (2001). Професійна підготовка майбутніх учителів музики: проблеми і перспективи. Наукові записки. Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, (2), 15–22.
8. Уличний, І. Л. (2014). Формування готовності студентів педагогічних вищих навчальних закладів до професійного самовдосконалення. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Педагогічні науки, (125), 211-215.
9. Манкусь, І. В., Недбаєвська, Л. С., & Дінжос, Р. В. (2018). Підготовка фахівців в ЗВО: інновації в методах і формах. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки, (3 (2)), 199–205.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Москаленко Сергій Анатолійович

аспірант

Хмельницький національний університет, Україна

Ефективність забезпечення професійної підготовки оперативного рівня військової освіти залежить від з'ясування динаміки її розвитку і можливостей виміряти усі параметри. У ракурсі нашої уваги – проблема розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Спектр питань, дотичних до зазначеної вище проблеми досить широкий, зокрема педагогічна діагностика, формулювання висновків та рекомендацій, визначення педагогічних умов тощо.

Пропонуємо зупинитись на питанні педагогічної діагностики процесу розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Сама діагностика покликана вивчити на основі наукових інструментів результативність процесу завдяки фіксації змін у рівнях розвиненості професійної компетентності згаданих офіцерів-прикордонників. Виконання такого завдання можливе через вимірювання, фундаментом якого виступаю, критерії та відповідні їм показники, а також спеціально розроблений діагностичний супровід [1].

Стан розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти можна визначити завдяки уточненню критеріїв, конкретизації показників та на основі цього – характеристиці рівні компетентності.

Згідно із логікою дослідження, першочерговим завданням є уточнення змісту пріоритетних понять, зокрема: критерій, показник та рівень [2]. Педагогічна та психологічна література використовують поняття «критерій» для позначення певного мірила, оцінювання предметів, явищ, ознак. Водночас, можна стверджувати, що критерієм вважають певну основу для оцінки, розкриття змісту чогось або здійснення класифікації. Популярним тлумаченням «критерію» є таке: підстава для оцінки щодо ефективності певного процесу.

Конкретизовано критерії, показники та рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників: мотиваційний критерій – професійна спрямованість та мотивація офіцера щодо удосконалення професійних якостей, реформування професійного середовища, інтерес до професійної діяльності тощо; інформаційний критерій – комплекс знань щодо професійної діяльності (специфіка прикордонного відомства, тактика служби, знання нормативно-правової бази, відомчих документів); результативний критерій - представлений вміннями та навичками офіцерів, важливих для професійної діяльності, тобто це використання знань з сукупності навчальних дисциплін у вирішенні завдань охорони державного кордону. Уточнено рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників: високий, середній, низький.

Актуальність проблеми розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників є безперечною та перспективною у наукових аспектах.

Список використаних джерел:

1. Багрій В. Н. (2012) Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна»*. № 6. С. 10 – 15.
2. Білявець С. Я. (2013) *Формування професійної культури у військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону України* (дис. ... кандидата пед. Наук) / НАДПСУ, Хмельницький. 185 с.

СЕКЦІЯ XXIV. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВАЖЛИВІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Немеш Аліна Василівна

курсант 4-го курсу Навчально наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Шинкаренко Інна Олександрівна

Кандидат психологічних наук, Доцент кафедри гуманітарних
дисциплін та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

За останні кілька років важливим пріоритетом стало збереження психічного здоров'я поліцейських. Вплив психічних захворювань на правоохоронні органи, включаючи проблеми, пов'язані із залежністю, більш очевидний, ніж будь-коли. Зрештою, ці фахівці схильні до високого ризику розвитку поганого психічного здоров'я, що є прямим наслідком професійної культури та регулярного впливу стресових ситуацій.

Причини, через які психічне здоров'я поліцейських має бути пріоритетним:

1. Поліцейські повідомляють про більш високі показники депресії, тривоги та посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Поліцейські повідомляють про набагато вищі показники депресії, вигорання, посттравматичного стресового розладу та тривоги, ніж населення загалом. Крім того, майже 25% поліцейських хоча б раз у житті відчували суїцидальні думки.

2. Погане психічне здоров'я негативно впливає продуктивність.

Виконання необхідних завдань є життєво важливим для ефективного виконання будь-якої ролі. Тим не менш, робочі функції працівників поліції мають вирішальне значення для громадської безпеки. Коли продуктивність роботи поліцейського падає — часто через розумове перенапруження — на ризик наражається громадськість загалом. [1]

3. Більшість співробітників правоохоронних органів не звертаються за медичною допомогою щодо проблем із психічним здоров'ям.

Стигматизація психічного здоров'я є основним чинником, який перешкоджає отриманню допомоги співробітниками поліції. Основні перешкоди для доступу до психіатричної допомоги:

- Нездатність співробітників поліції розпізнати, коли вони мають проблеми з психічним здоров'ям

- Побоювання щодо конфіденційності.

- Уявлення про те, що ті, хто звертається за психіатричною допомогою, не підходять до роботи в правоохоронних органах. [2]

Подолання стигми психічних захворювань серед працівників поліції

У міру того, як дедалі більше людей дізнаються про наслідки, пов'язані з поганим психічним здоров'ям, дедалі більше поліцейських діляться своїми історіями. Впоратися з наслідками роботи поліцейським може бути складно, особливо з погляду:

- Хронічний стрес. У поліцейських один із найвищих показників самогубств. Необхідність регулярно оцінювати та справлятися зі складними та важкими ситуаціями часто призводить до підвищеного рівня стресу та в деяких до погіршення психічного здоров'я.

- Сімейне життя. Ненормований графік роботи та чергування змін змушують деяких поліцейських щосили намагатися поєднати роботу та особисте життя.

- Ізоляція. Хоча поліцейські часто проводять багато часу з іншими офіцерами, вони можуть почуватися ізольованими від інших у своїй спільноті. [3]

Протягом багатьох років поліцейські намагалися підтримувати «жорсткий» образ, навіть якщо вони боролися зі своїм психічним здоров'ям. Культура правоохоронних органів цінує впевненість у собі, силу та компетентність. Зрештою, це відбиває бажання звертатися за допомогою, коли це необхідно.

Звертаючись за допомогою, поліцейським більше не потрібно пригнічувати руйнівних емоцій. Ігнорування потреб у психічному здоров'ї небезпечно як для власного здоров'я так і для оточуючих. Ця професія вимагає ясного, здорового глузду.

Коли поліцейські стануть краще усвідомлювати наслідки психічних захворювань, вони також зможуть виконувати свої обов'язки ефективніше та безпечніше. Більш глибоке розуміння могло б покращити відповідні реакції та, у свою чергу, врятувати життя.

Список використаних джерел:

1. Jama Network Prevalence of Mental Illness and Mental Health Care Use Among Police Officers <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/fullarticle/2771400> (Дата звернення: 20.07.2022).
2. CDC Mental Health in the Workplace <https://www.cdc.gov/workplacehealthpromotion/tools-resources/workplace-health/mental-health/index.html> (Дата звернення: 20.07.2022).
3. Девелопмент фаундейшн стигма у сфері психічного здоров'я: в чому небезпека і які наслідки стигматизації. <https://foundationdv.com/ua/articles/Styhma-u-sferi-psykhich-noho-zdorovya--v-chomu-nebezpeka-i-yaki-naslidky-styhmatyzatsiyi> (Дата звернення: 20.07.2022).

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЛП ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ЕМОЦІЙ ПРИ СПІЛКУВАННІ

Терлак Богдан Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Приватний заклад вищої освіти ІТ СТЕП Університет, Україна

На сьогоднішній день тема НЛП дуже швидко набирає популярності. Багато вчених сперечаються чи можна вважати нейролінгвістичне програмування наукою. По суті, наукової основи у даного підходу нема, але є сукупність методів, взятих з різних терапевтичних практик, які показали свою ефективність. Отож розберемось, що це таке. НЛП – це спеціальна техніка, яка допомагає в ефективній комунікації в процесі розмови [1].

Перші згадки про НЛП з'явилися ще у 70-х роках ХХ ст. в США. Його творцями стали студент-психолог Річард Бендлер та професор лінгвістики Джон Гріндер.

Прихильники НЛП вірять, що воно формує: способи постановки та досягнення цілей; вміння знайти мотивацію; рецепти самовдосконалення; навички знаходити спільну мову; здатність керувати людьми; методи об'єктивної оцінки навколишнього світу та самого себе [2].

Використовуючи НЛП важливо пам'ятати про три основні репрезентативні системи: візуальну, аудіальну та кінестетичну. Деякі фахівці виокремлюють ще одну – діджитальну (від англ. слова *digital*). Розберемо кожну з них окремо: візуали – люди, які сприймають інформацію через зорові рецептори. Їх увага фокусується на малюнках, кольорах; аудіали – ті, яким простіше сприймати інформацію на слух: слова, музика; кінестетики – до цієї категорії відносяться люди, які сприймають інформацію за допомогою дотиків, смаку, нюху тощо; діджитали – ця категорія людей сприймає інформацію у змішаному вигляді. Простіше кажучи, ця репрезентативна система поєднує в собі усі три вищезгадані системи.

Зазвичай у людини одна з них розвинута краще, ніж решта, тому ефективно впливати (запрограмувати) співрозмовника буде простіше саме через неї. Наприклад, обговорюючи якусь пропозицію, щоб звернути увагу візуала можна сказати «це виглядає добре»; ця сама фраза, спілкуючись з аудіалом набуде форми «це звучить добре!».

Саме тому, виступаючи на форумі чи конференції важливо пам'ятати про ці типи репрезентативних систем. І для того, щоб виступ був успішним варто підготувати презентацію (візуали), говорити достатньо голосно та чітко (аудіали), вдало підібрати слова для промови (кінестетики).

Далі розглянемо питання емоцій на прикладі сімейних стосунків, а саме на такій проблемі, як надмірна емоційність між матір'ю і дитиною. Психологи нерідко нав'язують мамам почуття провини за те, що вони емоційно висловлюють своє невдоволення стосовно дитини. За словами Каревої Юлії, від тих же психологів постійно чути, що не можна стримувати гнів, бо це шкідливо для здоров'я – психосоматику ніхто не скасовував. То як же бути? Скільки б розумних книг ми не прочитали про виховання, але щось знову і знову змушує нас grimнути, підвищити голос, насупити брови. Це щось на рівні інстинктів, завдяки яким ми виживали стільки тисячоліть, задовго до того, як з'явилися психологи. Вчені-нейронауковці, які займаються вивченням мозку, давно довели, що дитина народжується з нерозвиненою частиною мозку яка відповідає за логіку, знання і розсудливість. При

цьому у дитини добре розвинений емоційний мозок. А це означає, що якщо доросла людина 30% інформації отримує зі слів, а 70% – з емоцій (жести, міміка, поза), то дитина, залежно від віку, зі слів отримує лише від 0 до 15%. Все решта припадає на емоції [3].

Підсумовуючи, можна сказати, що нейролінгвістичне програмування – це дуже важливий інструмент у спілкуванні, який полегшує взаємодію між людьми та допомагає правильно взаємопорозумітись. Використовуючи техніки НЛП ми можемо контролювати чужі емоції, думки та навіть дії.

Список використаних джерел:

1. Нейролінгвістичне програмування(НЛП) або як ефективно... Взято з <https://nova.robota.ua/ua/articles-jobseeker/neurolingvisticheskoe-programmirovanie-nlp-ili-kak-effektivno-vliyat-na-drugikh-220>.
2. Нейролінгвістичне програмування (НЛП). Взято з https://stud.com.ua/55950/psihologiya/neurolingvistichne_programuvannya.
3. НЛП для матусь... Взято з <https://gk-press.if.ua/nlp-dlya-matus-dyva-emotsijnogo-intelektu/>.

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Александров Ю.В.

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Робота правоохоронних органів пов'язана з розкриттям та попередженням злочинів і в ній величезне значення має використання знання психології. Саме це і стало однією з причин формування окремої галузі знань-юридичної психології. Знання психології використовувалися ще з давнини. Рання історія юридичної психології пов'язана із застосуванням психологічних знань з метою забезпечення ефективності правосуддя. Перші спроби такого застосування відомі ще з античності та середньовіччя. Юридична психологія – науково-практична дисципліна, що досліджує психологічні закономірності системи «людина-суспільство-право», розробляє рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності функціонування цієї системи [1, с. 11]. В першу чергу психологічні знання застосовуються в досудовому розслідуванні. Вони спрямовані на забезпечення ретельного та всебічного дослідження психологічних процесів на яких ґрунтується формування доказів.

Зрозуміло, що не кожен слідчий має достатній рівень психологічних знань, тому варто прибігати до послуг професійних психологів у вигляді психологічних консультацій, проведення судово-психологічної експертизи або залучення до розслідування справи штатного фахівця-психолога.

Потрібно взяти до уваги, що психологічна консультація завжди носить просвітницько-інформаційний характер і не має наслідків як джерело доказів.

Результати залучення штатного психолога в процес розкриття злочинів допомагають проводити розслідування більш ефективно.

Діяльність по розкриттю злочинів належить до системи взаємозв'язків "людина – людина". Це найскладніші відносини. Зміст таких відносин зумовлюється багатоваріантністю вирішуваних професійних завдань, їх інтелектуальною і емоційною насиченістю. Не випадково відомий правознавець початку ХХ ст. І.М. Якимов зазначав, що ця робота є не ремеслом, а найскладнішим мистецтвом, бо має своїм об'єктом не неживий матеріал, а людину, і тому повинна базуватись на знаннях як психології окремої особистості, так і взаємодії в групах людей.

Юридична діяльність характеризується наявністю специфічних психологічних особливостей. Саме це дає право виділити новий самостійний напрям юридичної психології – психологія юридичної діяльності. Юридична психологія вивчає, аналізує психологічні закономірності діяльності у сфері правозастосовних та правоохоронних відносин, у сфері судочинства. Вона висуває вимоги до особистості правоохоронця, надає пропозиції про застосування психологічних методів при розкритті злочину та засоби удосконалення даного виду діяльності.

Психологічні знання необхідні, наприклад, при проведенні усіх слідчих дій, при розгляді справи у суді, в роботі органів виконання покарань.

Мистецтво розкриття злочинів – це вміння бачити і розуміти все, що відбувається, і особливо звертати увагу на дрібниці та тонкощі у матеріалах початкової перевірки. Однак бачення окремих деталей нічого не дає без узагальнення та переходу до події загалом. А це вимагає елементів конкретного та абстрактного

мислення, які дозволяють відтворити картину загалом та побачити окремі її деталі. Тому співробітникам правоохоронних органів необхідно уміти застосовувати знання психології у своїй професійній діяльності.

Психологічні особливості діяльності співробітників правоохоронних органів досить докладно досліджено у юридичної психології. У цьому напрямку розробка цієї проблеми йшла як у плані психологічного аналізу структури професійної діяльності співробітників так і у плані психологічної характеристики властивого їй комплексу психологічних особливостей.

Навіть поверхневий огляд основних психологічних особливостей та структурних елементів професійної діяльності співробітника показує, наскільки складна та багатогранна його діяльність. Вона пред'являє щодо нього безліч різних вимог, серед яких одна з найважливіших - володіння розвиненими професійно значущими якостями особистості. Насамперед до них відносять:

- професійно-психологічну орієнтованість його особистості;
- психологічну стійкість;
- розвинені волеволі якості: вміння володіти собою у складних ситуаціях, сміливість, мужність, розумну схильність до ризику;
- добре розвинені комунікативні якості: вміння швидко встановлювати контакти з різними категоріями людей, встановлювати та підтримувати довірчі відносини та інші.

Ці якості не властиві людині спочатку. Їх формування та розвиток – тривалий та напружений процес, але це є необхідною умовою професійного становлення співробітника. Відсутність чи недостатній розвиток цих якостей особистості співробітника перешкоджають нормальному здійсненню ним своїх функціональних обов'язків, породжують помилки у його діяльності, викликають процеси професійної дезадаптації та професійної деформації особистості.

У зв'язку з цим великого значення набуває професійно-психологічна підготовка співробітників, одне з призначень якої - формування у них цих якостей.

Список використаних джерел:

1. Юридична психологія : підручник ; за заг. Ред. Л.І. Казмірука, Є.М. Моїсеєва ; Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, М.В. Казміренко та інш. ; передм. М.В. Костицький. Київ: КНТ, 2007. 360 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ КОРЕЛЯТИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ 14-17 РОКІВ У ВЖИВАННІ АЛКОГОЛЮ

Богуславська Ірина Володимирівна

Науковий співробітник

*Український науково-методичний центр практичної
психології і соціальної роботи, Україна*

Науковий керівник: Ткачук Ірина Іванівна

кандидат педагогічних наук

*Український науково-методичний центр практичної
психології і соціальної роботи, Україна*

***Анотація.** Було проведено дослідження соціально-психологічних корелят адиктивної поведінки підлітків, для встановлення рівня споживання алкогольних напоїв у підлітковому віці. Проведено онлайн-опитування та кростабуляційний аналіз для встановлення логічних зв'язків між диференційованими чинниками та частотою споживання алкогольних напоїв серед підлітків.*

***Ключові слова:** поведінка, алкоголь, підлітки.*

Психологічне самопочуття та здоров'я підлітків та молодих людей є постійною проблемою у всьому світі [1]. Це критичні періоди в розвитку людини, оскільки в них виникає багато шкідливих і часто довічних моделей поведінки [2]. Дослідження показують, що підлітки та молодь ведуть шкідливу та загрозливу здоров'ю поведінку, яка неминуче впливає на їхнє психологічне самопочуття. Дана поведінка включає вживання алкоголю та наркотиків, неправильний вибір дієти і навіть правопорушення, яка характеризується підвищеним ризиком та впливом однолітків на неї [3].

Адиктивна поведінка підлітків та молоді є причиною впливу значної кількості негативних чинників, де дана поведінка може перерости в довготривалі негативні звички і мати згубний вплив на фізичне здоров'я людей, соціальні стосунки та фінансовий стан [3; 4]. Надмірне вживання алкоголю, особливо серед підлітків та молоді, є глобальною проблемою давно [5].

Оскільки головним мотивом поведінки підлітків, схильних до адикції, являється непереборне бажання уникнути складної реальності навколишнього світу, які пов'язані з внутрішніми причинами, наслідком переживання яких стає самотність, втрата сенсу життя, відчуття непотрібності. У підлітка з'являється прагнення позбутися цього з допомогою зміни свого психічного стану, нехай тимчасово, але у позитивний бік. І нерідко лише після вживання різних психоактивних речовин та алкоголю або зануренням у віртуальний світ вони досягають почуття задоволеності, емоційної насиченості та радості. Отже, підліткову адикцію можна розглядати як дезадаптивну або малоадаптивну поведінку, викликану переважанням стратегії уникнення життєвих труднощів та реальності.

У сучасному світі можна виокремити декілька факторів, що негативно впливають на розвиток підлітка: неконтрольований потік як позитивної, так і негативної інформації через різні ЗМІ; дегуманізація, наслідком якої є зростання байдужості багатьох підлітків до соціальних проблем, спустошення внутрішнього

духовного світу, розмитість моральних цінностей, відносне поняття зла, добра та справедливості. Відсутність у сім'ях атмосфери теплоти та підтримки, сприяє розвитку у підлітків почуття знедоленості з боку батьків.

Несприятливі соціальні умови, спотворена чи недостатня сформованість ієрархії цінностей, кризи підліткового віку можуть сприяти неадекватному сприйняттю світу, внаслідок чого у підлітків формуються тенденції до адиктивної поведінки як засобу вирішення проблем. Проблеми підліткового віку створюють вразливість для появи та розвитку різних форм та видів девіантної поведінки, але водночас цей вік є сензитивним для формування соціально прийнятних цінностей та норм. Різні форми адикції у підлітків пов'язані з формуванням привабливого образу та позитивного ставлення до самого предмета адикції та сприяють формуванню психологічної готовності до прояву адиктивних форм поведінки.

Було проведено онлайн-опитування, яке збирало інформацію від підлітків у віці від 14-17 років та охопило 1 508 респондентів (723 хлопців та 785 дівчат), які є здобувачами освіти в сільських та міських закладах загальної середньої освіти та закладах професійно-технічної освіти для визначення чи вживають вони алкоголь. Результати онлайн-опитування демонструють (див. табл. 1), що доступ до алкоголю збільшився, оскільки значна частина респондентів відзначила, що можуть легко дістати пиво, вино або слабоалкогольні напої.

Таблиця 1.

Результати онлайн-опитування щодо споживання алкоголю підлітками

	Хлопці	Дівчата	Разом
Досвід вживання алкоголю	83,1%	89,2%	86,15%
«Значний» досвід вживання алкоголю (10 і більше разів)	47,3%	45,4%	46,35%
Вперше спробували алкоголь у віці 10 років	14,1%	13,9%	14,00%
Уперше відчули стан значного алкогольного сп'яніння у віці 14 років або раніше	21,7%	20,5%	21,10%
Протягом останніх 30 днів 1 раз вживали алкоголь	48,2%	45,4%	46,80%
Протягом останніх 30 днів більше ніж 3 рази вживали алкоголь	24,3%	21,8%	23,05%
Який вид алкоголю Ви споживали останній раз?			
Вино	9,2%	37,3%	23,25%
Шампанське	9,3%	32,8%	21,05%
Пиво	38,8%	8,4%	23,60%
Міцні алкогольні напої	5,4%	2,1%	3,75%
Скільки раз ви відчували стан алкогольного сп'яніння?			
1 раз в житті	47,2%	44,1%	45,65%
Упродовж останнього року	33,6%	30,2%	31,90%
Упродовж останнього місяця	14,5%	10,1%	12,30%
Причини (мотиви) споживання алкоголю			
для покращення настрою	37,1%	42,8%	39,95%
для вирішення внутрішніх проблем	24,1%	30,4%	27,25%
для «отримання кайфу»	17,9%	18,3%	18,10%
для схвалення іншими	13,9%	12,3%	13,10%

Близько половини опитаних респондентів (45,65%) відзначили, що хоча б один раз у житті відчували стан алкогольного сп'яніння, третина (31,9%) – упродовж останнього року, а 12,3% підлітків – за останній місяць. Чисельність дівчат, які споживали алкогольні напої впродовж року та останнього місяця, є меншою, аніж серед хлопців. Серед категорій алкогольних напоїв, у дівчат найбільшим попитом користується вино та шампанське, а пиво – серед хлопців. Можна виокремити наступні причини вживання алкогольних напоїв серед підлітків: для покращення настрою; для вирішення внутрішніх проблем; для «отримання кайфу» та для схвалення іншими.

Надмірне вживання алкоголю в будь-якій віковій групі являється серйозною проблемою для громадського здоров'я, але особливо серед молодих людей на важливих етапах розвитку. Як показали попередні дослідження, це може вплинути на розвиток мозку, призвести до інтоксикації, нещасних випадків, інфекційних захворювань або навіть смерті [6; 7].

Результати опитування продемонстрували, що серед респондентів найбільш вживаною алкогольним напоєм є пиво, тому порівняли всі гіпотетично запропоновані чинники ризику та захисту саме з даною категорією напою. Кростабуляційний аналіз здійснювали саме із застосуванням відповідей 346 респондентів, які відзначили що останнім напоєм, який споживали було пиво (див. табл. 2). Оскільки даний аналіз надає можливість здійснити порівняння стосовно збігу відповідей з-поміж респондентів на певні питання, та встановити логічні зв'язки між диференційованими чинниками та частотою споживання алкогольних напоїв серед підлітків.

Таблиця 2.

Кростабуляційний аналіз щодо споживання пива підлітками

	Вживають алкоголь	Не вживають алкоголь
Кростабуляційний аналіз		
<i>Вплив освіченості батьків на частоту вживання алкоголю</i>		
Наявність повної середньої чи спеціальної освіти у батьків		28,1%
Наявність вищої освіти у батьків		27,9%
<i>Вплив зайнятості батьків на частоту вживання алкоголю</i>		
батько та мати працюють повний робочий день		25,3%
батько працює, а мати — ні		38,9%
<i>Рівень матеріальної забезпеченості родини</i>		
Забезпечені		28,4%
Малозабезпечені		28,1%
<i>Склад сім'ї як чинник ризику</i>		
Повна сім'я		26,3%
Неповна сім'я		22,1%
Тверезий спосіб життя батьків	51,8%	48,2%
Наявність члена родини, що вживає алкоголь	64,3%	35,7%
<i>Частота проведення вільного часу з батьками</i>		
Часто		31,2%
Інколи		22,1%
<i>Посилений контроль з боку батьків</i>		
батьки самостійно приймають рішення		17,3%
діти самостійно приймають рішення		3,1%
<i>Вплив однолітків на рівень вживання</i>		
має товаришів, які не напиваються		15,2%
має «найкращого» друга та кілька товаришів, що напиваються		11,3%
має «найкращого» друга і одного–двох товаришів, схильних випити		8,2%
<i>Успішність у навчанні</i>		
Високі оцінки		37,8%
Низькі оцінки		24,2%
<i>Чи списує Ви в інших однолітків?</i>		
Так		17,2%
Ні		31,5%
<i>Емоційно стабільні респонденти</i>		
<i>Емоційно розбалансовані респонденти</i>		
<i>Чи Ви знуцаетесь над іншими однолітками?</i>		
Так		25,6%
Ні		31,4%

Отже, на основі проведеного аналізу визначено, що вплив рівня освіченості батьків на частоту споживання алкоголю, спростовує висунуту гіпотезу щодо того, що начебто вищий рівень освіченості батьків слугує певним чинником захисту від вживання алкоголю.

В результаті проведеного кростабуляційного аналізу, на основі врахування чисельності кишенькових грошей та рівня матеріальної забезпеченості родини респондентів, було встановлено те, що матеріальна забезпеченість родини не призводить до збільшеного рівня вживання алкоголю.

Оскільки, критичним віком для початку вживання алкоголю підлітками являється пубертатний період 12–16 років, де піком відзначається 14-річний вік. Визначено, що слабоалкогольні напої та пиво являються найбільш вживаними алкогольними напоями серед опитаних респондентів. Певним чинником захисту від споживання алкоголю серед підлітків являється коли у сім'ї працює батько, а мати не працює, що імовірно пов'язано з тим, що мати має більше можливостей приймати участь у процесі виховання, у результаті чого здійснює над дитиною підвищений контроль.

На рівень споживання алкогольних напоїв впливають однолітки, оскільки здійснюється певний тиск на підлітка. Відсутність близьких товаришів, як би це дивно не звучало є чинником захисту від споживання алкоголю, оскільки відсутні ті, хто б чинив тиск на підлітка, а також відсутність потреби у підлітка прилаштуватися під когось, та не потрібно нікого імітувати. Якщо підліток має непитушого «найкращого» товариша, то це означає, що підліток зростає у здоровому середовищі і не підпадає під негативний вплив друзів, які споживають алкогольні напої. У випадку того, якщо у підлітка є друзі, які споживають алкогольні напої, то це слугує певним ризиком, через те, що підлітковому віці конформізм з однолітками є набагато важливішим, аніж із дорослими.

Досить вагомим чинником являється вплив сім'ї, оскільки встановлено, що дитина, яка проживає у неповній сім'ї більше ризикує споживати алкогольні напої, аніж ті хто має повну сім'ю. Підлітки, які вважають, що у їхніх сім'ях наявні члени, які вживають занадто багато алкоголю, часто самі утримуються від його вживання, у зв'язку з тим, що імовірно даний чинник їх насторожує проти споживання. Важливим чинником захисту від споживання алкогольних напоїв являється проведення свого вільного часу підлітком з родиною. Паритетний розподіл між батьками та дітьми влади стосовно прийняття певних рішень надає найкращі результати стосовно захисту дітей від вживання алкогольних напоїв.

На основі кростабуляційного аналізу встановлено, що менший рівень споживання алкогольних напоїв серед підлітків, які є успішними у навчанні та мають досить високі академічні очікування. Визначено, що емоційна нестриманість у респондентів не корелює зі збільшеним рівнем вживання алкогольних напоїв, імовірно, через те, що вагомим є інший фактор, а саме, проблемний підлітковий вік. Однак підлітки в яких спостерігаються значні порушення поведінкових норм, то цей чинник більше корелює із збільшеним рівнем вживання алкогольних напоїв [8].

У підлітків із середнім та високим рівнем схильності до адиктивної поведінки виражена спрямованість соціально-психологічних корелят на самоствердження і свободу від соціальних обмежень, а також прагнення до отримання задоволень та домінування власних інтересів, через споживання алкогольних напоїв. Підліткам властиве прагнення вільного дозвілля, що приносить задоволення, а також уявлення про можливість досягнення бажаного результату при свободі від соціальних обмежень і заборон.

Спроба уникнення підлітком внутрішньо-особистісного конфлікту на початковій стадії адикції призводить до зміни індивідуальних норм поведінки. Схильність до адикції перебудовує поведінкову активність на їхню реалізацію. У складних життєвих ситуаціях схильна до адиктивного поведінки особистість використовує стратегію уникнення проблем, переключаючи свої інтереси та цінності на надмірну захопленість на певні предмети або дії, до яких відносять споживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин тощо. Адиктивів відрізняють знижена стресостійкість, страх життєвих труднощів та непереборна жага до виконання бажаного.

В результаті проведеного дослідження соціально-психологічних корелят підлітків, схильних до адиктивної поведінки, встановлено, що дана тематика потребує комплексного вивчення, що дасть змогу виявити загальні спотворення у системі соціально-психологічних корелят та надасть змогу вибудовувати на їх основі більш ефективні програми роботи, які скеровані на профілактику та корекцію залежної поведінки від алкогольних напоїв у підлітковому віці.

Список використаних джерел:

1. Salam, R. A., Das, J. K., Lassi, Z. S., & Bhutta, Z. A. (2016). Adolescent health and wellbeing: Background and methodology for review of potential interventions. *Journal of Adolescent Health, 59*, 4–10. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2016.07.023>.
2. Mawson, E., Best, D., Beckwith, M., Dingle, G. A., & Lubman, D. I. (2015). Social identity, social networks and recovery capital in emerging adulthood: A pilot study. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy, 45*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1186/s13011-015-0041-2>.
3. Balogh, K. N., Mayes, L. C., & Potenza, M. N. (2013). Risk-taking and decision-making in youth: Relationships to addiction vulnerability. *Journal of Behavioral Addictions, 2*, 1–9. DOI: <http://dx.doi.org/10.1556/JBA.2.2013.1.1>.
4. Canale, N., Griffiths, M. D., Vieno, A., Siciliano, V., & Molinaro, S. (2016). Impact of internet gambling on problem gambling among adolescents in Italy: Findings from a large-scale nationally representative survey. *Computers in Human Behavior, 57*, 99–106. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.12.020>.
5. Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., Schulenberg, J. E., & Miech, R. A. (2016). Monitoring the future national survey results on drug use, 1975–2015: Volume II, college students and adults ages 19–55. Ann Arbor: Institute for Social Research, The University of Michigan. (Available at) <http://monitoringthefuture.org/pubs.html#monographs>.
6. Mitchell, S. G., Gryczynski, J., O'Grady, K. E., & Schwartz, R. P. (2013). SBIRT for adolescent drug and alcohol use: Current status and future directions. *Journal of Substance Abuse Treatment, 44*, 463–472. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2012.11.005>.
7. Savolainen, I. & Kaakinen, M. & Sirola, A. & Oksanen, A. (2018). Addictive behaviors and psychological distress among adolescents and emerging adults: A mediating role of peer group identification. *Addictive Behaviors Reports, 7*, 75-81. DOI: 10.1016/j.abrep.2018.03.002.
8. Бурлака, В.В. (2008). Профілактика поширення наркозалежності серед молоді: Навчально-методичний посібник / Під ред. В. В. Бурлаки. Київ: Герб. 224 с.

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ОСОБЛИВІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ҐЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Герасименко Людмила Борисівна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри фундаментальних дисциплін
*Комунальний заклад вищої освіти «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради, Україна*

Сучасні тенденції розвитку суспільства, євроінтеграційний поступ України зумовлюють нові освітні вимоги, однією з яких є становлення особистості конкурентоспроможної на ринку праці, компетентної із адекватним рівнем тривожності, що забезпечує успішну реалізацію соціально-пластичних механізмів поведінки. Формування таких рис як творчість, активність, самостійність, готовність до самовдосконалення потребує подолання підвищеного рівня тривожності, характерного для молоді у сучасних умовах військового стану. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність методологічного обґрунтування означеної психолого-педагогічної проблеми.

Як вважають О. М. Шевчик та О. М. Немеш, підвищений рівень тривожності у старшокласників можна пояснити тим, що у цей віковий період тривожність є вищою, ніж в інші вікові періоди. Це пов'язано з тим, що в учнів старших класів виникає багато внутрішніх конфліктів і протиріч, і сама ситуація розвитку старшокласників має в собі протиріччя – вони вже відчують себе дорослими, в той час як самі дорослі ще сприймають їх як дітей. Всі ці протиріччя за несприятливих умов, а це може бути базальна тривожність, конфлікт в класному колективі, непорозуміння із дорослими, зумовлюють більше вразливість старшокласників до різних психотравм, порушень у значимій для них сфері, що призводить до підвищеної тривожності [5].

Проблема, яка аналізується, є досить складною та комплексною. У дослідженнях Г. Айзенка, Е. Г. Ейдемільера, К. Еріксона, Н. Махоні, У. Моргана, Ч. Спілбергера, Ю. Ханіна, Б. Вяткіна, А. І. Захарова, Ю. В. Пахомова, А. М. Прихожан, Е. Соколова та ін. розкриваються різноманітні аспекти окресленої тематики. Проте ґендерні особливості старшокласників ще не були предметом спеціального дослідження.

Ми мали на меті з'ясування ґендерних особливостей тривожності старшокласників, аналіз та обґрунтування специфіки подолання підвищеного рівня тривожності. Гіпотезою дослідження було твердження про те що тривожність є однією із актуалізованих у ранньому юнацькому віці особливостей, її прояв у дівчат вищий ніж у хлопців.

У процесі наукового пошуку реалізовано наступні методики: «Шкала реактивної та особистісної тривожності» Спілбергера-Ханіна, «Самооцінка психічних станів» Г. Айзенка та «Експрес-діагностика схильності до немотивованої тривожності» В.В. Бойко, у яких брали участь сорок сім старшокласників, із них двадцять три хлопці та двадцять чотири дівчини.

Ми розглядаємо тривожність як індивідуально-психологічну особливість, яка виявляється у схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. Домінуючою у сучасній психології є теорія про природну основу тривожності, яка формується у процесі життя під впливом соціальних та особистісних причини.

Основною причиною тривожності у дошкільному та молодшому шкільному віці є авторитарний стиль виховання, деспотичне ставлення батьків до дітей. У старшокласників виникнення тривожності можуть спричинити внутрішні конфлікти особистості.

За даними нашого дослідження, тривожність в учнів старшого шкільного віку може бути:

- показником неблагополучного особистісного розвитку;
- попереджувальним сигналом неврозу;
- результатом складної фізичної або психічної травми, важких нервово-психічних і соматичних захворювань;
- наслідком конфліктних соціальних контактів, відхилень від норми у поведінці учнів, взаємодії особистості та її оточення.

Для старшокласників характерна особистісна та ситуативна тривожність, їх порівняльну характеристику за стабільністю проявів зазначено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика видів тривожності
у старшокласників за стабільністю проявів**

№ п/п	Вид тривожності	Характерні особливості	Період формування	Специфічні прояви
1	Особистісна	Базова риса, стабільна властивість особистості	Раннє дитинство	Підвищене хвилювання
2	Ситуативна (реактивна)	Стан особистості пов'язаний із конкретною зовнішньою ситуацією	Певні умови періодів важких захворювань, травм та ін.	Переживання, напруження та тривога, соматичні зміни

дані сформовано з [1]

У старшокласників тривожність як готовність до страху є станом доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторної напруженості в ситуації можливої небезпеки, що забезпечує відповідну реакцію організму, схильність індивіда до переживання тривоги, один із основних параметрів індивідуальних відмінностей.

Гендерні особливості (гендер) – одні з найважливіших ознак особистості. Це поняття, яке об'єднує й характеризує соціально сформовані психологічні риси, ознаки, властивості суспільної поведінки суб'єкта, детерміновані його статтю.

У дослідженні ми розглядаємо гендерні особливості як соціально-психологічну різницю між соціальними ролями та функціями жінок і чоловіків у соціумі. Ігнорування гендерних особливостей, властивих конкретній дитині, призводить до конфліктів, порушень психічного розвитку. Показником толерантного та адекватного сприйняття гендерних особливостей однієї особи іншими є продуктивна позитивна спільна діяльність, безконфліктне спілкування, відсутність комунікативних та інших ускладнень. Примусове нав'язування певних гендерних ознак і неадекватні гендерні очікування призводять до особистісних проблем старшокласників [2].

Для кожного віку існують певні сфери дійсності, які викликають підвищену тривогу в більшості учнів, незалежно від реальної загрози або тривожності як стійкого утворення. Серед найбільш загальних причин виникнення тривожності у старшокласників слід назвати: внутрішньо-особові конфлікти, перш за все, пов'язані з оцінкою власної успішності у різних сферах діяльності; порушення внутрішньо-сімейної або внутрішньо-шкільної комунікації, а також взаємодії з однолітками; соматичні розлади [4].

Тривожність на кожному етапі вікового розвитку специфічна і пов'язана з розв'язанням певної вікової проблеми. Як стійка особистісна риса тривожність формується тільки в підлітковому віці. До цього вона є функцією ситуації. Важливо, що тривога зумовлює мобілізуючий вплив тільки з підліткового віку, коли вона може стати мотиватором діяльності, підмінюючи собою інші потреби і мотиви. Аналогічні тенденції можуть зберігатися і в період ранньої юності. До старших класів тривожність диференціюється, локалізується в окремих сферах взаємодії людини із світом: школа, сім'я, майбутнє, самооцінка. Її поява і закріплення пов'язані з розвитком рефлексії, усвідомлення суперечностей між своїми можливостями і здібностями, невизначеністю життєвих цілей і соціального становища.

Окреслимо узагальнюючі характеристики результатів проведених методик.

За результатами дослідження особистісна тривожність виражена у старшокласників більше ніж ситуативна. Низький рівень особистісної тривожності переважає у хлопців. У дівчат – навпаки, домінує підвищений та середній рівні особистісної тривожності. Гендерний розподіл ситуативної тривожності характеризується підвищеним і середнім рівнями у дівчат, і низьким – у хлопців.

Показники фрустрації у групі свідчать про те, що респонденти не мають завищеної самооцінки, стійкі до невдач, не бояться труднощів, агресивність у жіночій вибірці, вказує на середній рівень прояву цього параметру. Хлопцям притаманні бали близькі до «7» – це означає, що дана категорія людей є спокійною, витриманою. Показник ригідності аналогічний показнику агресивності, для чоловічої групи він не характерний, у дівчат – дещо сповільнений та має середній рівень прояву. Загалом, у дівчат показники тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності вищі, ніж у хлопців.

Відсоткове співвідношення показників тривожності у дівчат має такий розподіл: 21 % представників даної групи мають низький рівень тривожності; 58 % – середній; 21 % – підвищений. Показники фрустрації розподілились таким чином: 50% респондентів володіють низьким рівнем фрустрації, а отже не мають завищеної самооцінки, стійкі до невдач, не бояться труднощів; 43 % – середнім; 7 % – високим. Для учнів із низьким рівнем фрустрації притаманні низька самооцінка, уникнення труднощів, боязнь невдач. Параметр агресивності вказує на те, що 43 % обстежуваних є спокійними, витриманими; 50 % – мають середній рівень агресивності; 7 % є агресивними, невитриманими, у них виникають труднощі у спілкуванні, діяльності та взаємодії з ровесниками. Ригідність відсутня у 36 % дівчат даної групи, 64 % мають середній рівень даної характеристики психічних станів людини.

71 % хлопців володіють низьким рівнем тривожності та фрустрації; 29 % – середнім рівнем прояву цих двох характеристик, 64% мають низький рівень агресивності, 29 % – середній, 7 % – агресивні та невитримані. Для 7 % даної групи характерні сильно виражені ригідність, незмінність поведінки, переконань, поглядів, навіть коли вони не відповідають реальності.

Визначення коефіцієнту кореляції в групі дівчат дає змогу побачити, що зв'язок фрустрації з тривожністю та ригідністю, ригідності з агресивністю є прямим, або позитивним. Аналіз цього коефіцієнту в групі вказує на існування дуже тісного за своїм проявом зв'язку між тривожністю і фрустрацією. Ригідність із фрустрацією та агресивністю також пов'язані, їх зв'язок дещо менший за інтенсивністю. Агресивність із тривожністю і фрустрацією також корелюють із позитивним зв'язком. У групі дівчат схильність до невмотивованої тривожності відповідає середньому рівню (7,04), а у групі хлопців – не виражена, тобто характеризується відсутністю зв'язку.

За результатами дослідження з'ясовано, що вияв тривожності у старшокласників має певні гендерні особливості. Якщо порівняти кількість учнів, яким властивий підвищений рівень тривожності, то виявиться, що показники у дівчат вищі (10 %) ніж у хлопців (0 %). Тобто, у хлопців взагалі не виявлено підвищеного рівня тривожності. У більшості дівчат зафіксовано середній рівень невмотивованої тривожності (75 %). Низький рівень невмотивованої тривожності притаманний 15 % дівчат і 35 % хлопців.

Отже, за показниками всіх методик можна стверджувати, що у дівчат тривожність вища ніж у хлопців, що підтвердило висунуту гіпотезу.

Після проведення психокорекційної роботи, відбулося зниження показників особистісної та ситуативної тривожності.

Таким чином, тривожність старшокласників розглядається як стан доцільного підготовчого підвищення сенсорної уваги і моторної напруженості в ситуації можливої небезпеки, що забезпечує відповідну реакцію організму на страх, схильність індивіда до переживання тривоги, та є одним із найважливіших параметрів індивідуальних відмінностей. Побудова освітнього процесу на засадах забезпечення адекватного рівня тривожності старшокласників із врахуванням гендерних особливостей сприяє успішності особистості у майбутній професійній та суспільно-громадській діяльності, реалізації життєвої стратегії [3].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що підвищений рівень тривожності старшокласників перешкоджає процесу формування та розвитку особистості та є гострою проблемою сучасної школи, що викликана низкою різних чинників.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в більш детальному визначенні, описі та дослідженні особливостей, класифікації, обґрунтуванні та розробці цільових установок, організаційних форм змісту та методів подолання підвищеного рівня тривожності старшокласників.

Список використаних джерел:

1. Білик, О. В. (2022). *Вплив тривожності на формування «Я-концепції» старшокласників* (дипломна робота). Національний авіаційний університет, Київ, Україна.
2. Білова, М. Е. (2016). Вплив стереотипізованих статево-рольових уявлень на рівень тривожності особистості в умовах трансформації соціальних відносин. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*, 2(40), 7-13.
3. Гаврилишин, Т. (2017). Вивчення проблеми тривожності старшокласників у навчально-виховному процесі. *Проблеми гуманітарних наук*, (41), 18-31.
4. Провальнюк, М. (2020). Психологічні підходи до корекції тривожності старшокласників. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, (34), 221-223.
5. Шевчик, О. М., Немеш, О. М. (2014). Психологічні особливості тривожності у старшокласників. *Психологія: реальність і перспективи*, (3), 163-166.

СЕКЦІЯ XXV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

АНАЛІЗ МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН СІТКІВКИ ПІСЛЯ КОМБІНОВАНОГО ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ РЕГМАТОГЕННОГО ВІДШАРУВАННЯ СІТКІВКИ У ПОЄДНАННІ З КАТАРАКТОЮ

Жук Андрій Миколайович

Офтальмохірург, офтальмолог, асистент кафедри офтальмології
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Україна

Актуальність. Регматогенне відшарування сітківки (РВС) – це невідкладний стан вітреоретинального інтерфейсу, який може призвести до сліпоти у разі відсутності адекватного лікування. За даними світової літератури захворюваність на РВС складає 7,98–18,2 випадків на 100 000 населення з вищими показниками серед чоловіків та пацієнтів старшого віку. Внаслідок того, що 84% хворих з РВС люди працездатного віку вона є значущою медичною та соціально-економічною проблемою [1, 2, 3].

Передопераційний статус макулярного відшарування є найважливішим прогностичним показником для відновлення зору після хірургічного лікування РВС. Точна оцінка передопераційної участі макулярної області за допомогою ОКТ краще визначає оптимальні терміни хірургічного втручання. Це означає більш точне прогнозування відновлення зору у пацієнтів [1].

Комбінована операція вітректомії і факоемульсифікації є ефективною і безпечною процедурою, яка забезпечує повне видалення всіх відділів склоподібного тіла. Така стратегія призводить до мінімізації хірургічної травми, знижує ризик ускладнень і сприяє швидкому відновленню зору. Запобігання передній вітреоретінопатії є головною метою комбінованого втручання.

Мета. Провести аналіз морфофункціональних змін сітківки після комбінованого хірургічного лікування регматогенного відшарування сітківки у поєднанні з катарактою.

Матеріал і методи. Під наглядом перебувало 64 пацієнта (64 ока) з регматогенним відшаруванням сітківки у поєднанні з віковою катарактою, яким виконувалася закрыта субтотальна вітректомія (ЗСВ) з тампонадою вітреальної порожнини силіконовим маслом, ендолазеркоагуляцією сітківки та факоемульсифікацією катаракти (ФЕК) з імплантацією інтраокулярної лінзи (ІОЛ).

Пацієнтам до оперативного лікування та у післяопераційному періоді проводили дослідження гостроти зору, внутрішньоочного тиску, периметрію Humphrey, дослідження поля зору за скринінговими тестами, оптичну когерентну томографію сітківки та зорового нерву, сонографію.

Наявність у вітреальній порожнині силіконового масла не дозволяло отримати інформативні результати сонографії ока.

Термін спостереження – 1 рік.

Для подання кількісних показників розраховувалося середнє значення змінної (M), стандартна помилка ($\pm m$). Для визначення статистичної значущості відмінностей середніх значень в двох незалежних групах використовували t-критерій Стьюдента. Для порівняння структури груп у відсотках ($P\% \pm m\%$) в різні терміни спостереження використовували метод арксинус перетворення Фішера. Нульову гіпотезу про відсутність ефекту відкидали і відмінності між показниками вважали статистично значущими при рівні значущості $p < 0,05$.

Результати. За даними оптичної когерентної томографії (ОКТ) макулярної області 64 очей перед оперативним лікуванням товщина нейросенсорної сітківки у фовеолярній зоні в середньому складала $221,15 \pm 2,17$ мкм, товщина судинної оболонки – $271,4 \pm 2,6$ мкм. При дослідженні цілісності пігментного епітелію та хоріокапілярного комплексу встановлено, що на 47 очах (73,44%) було зниження його оптичної щільності, підвищення оптичної щільності на 5 очах (7,81%), на 12 очах (18,75%) змін не зафіксовано. Шар IS/OS був збереженим на 46 очах (71,9%), на 18 очах (28,1%) відмічалася його дезорганізація.

Через 1 рік після оперативного втручання було проведено ОКТ 60 пацієнтам (60 очей). Товщина нейросенсорної сітківки у фовеолярній зоні в середньому складала $279,12 \pm 1,6$ мкм, товщина судинної оболонки – $251,7 \pm 2,41$ мкм. При дослідженні цілісності пігментного епітелію та хоріокапілярного комплексу встановлено, що на 32 очах (53,33%) було зниження його оптичної щільності, підвищення оптичної щільності на 13 очах (21,67%), на 15 очах (25,0%) змін не зафіксовано. Шар IS/OS був збереженим на 51 оці (85,0%), на 9 очах (15,0%) відмічалася його дезорганізація.

Висновки. Виконання ЗСВ з тампонадою вітреальної порожнини силіконовим маслом, ендолазеркоагуляцією сітківки та ФЕК з імплантацією ІОЛ являється ефективним методом оперативного лікування пацієнтів із регматогенним відшаруванням сітківки у поєднанні з віковою катарактою.

Проведення комбінованого хірургічного лікування дозволяє статистично значуще поліпшити морфофункціональні показники сітківки та судинної оболонки у хворих із регматогенним відшаруванням сітківки у поєднанні з віковою катарактою через 1 рік спостережень.

Список використаних джерел:

1. Boden KT, Januschowski K, Szurman P, et al. New optical coherence tomography grading system for macula-off rhegmatogenous retinal detachment: how off is off? *BMJ Open Ophthalmology* 2021;6: 1-5.
2. Kurochkin P, Huang N, Petrela R, Rosenberg KI, Brown JS, Oellers P. Pars Plana Vitrectomy Outcomes for Rhegmatogenous Retinal Detachment Qualifying for Pneumatic Retinopexy. *March* 2021;15: 1207-1214.
3. Schramm C., Spitzer M., Henke-Fahle S. et al. The crosslinkedpiopolymer: hyaluronic acid as an artificial vitreous substitute // *Investigative Ophthalmology & Visual Science*. – 2012: 53 (2): 613–621.

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Сегал М.М.

кандидат медичних наук, кафедра ортопедичної стоматології
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Україна

У сучасних умовах стрімкого розвитку інноваційних та цифрових навчальних технологій, постійно проводиться пошук нових та сучасних методик для підготовки високоякісних медичних фахівців та, зокрема, і за напрямком «стоматологія» [1-5].

Кафедра ортопедичної стоматології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького вже понад 12 років проводить практичні заняття у класах імітаційного навчання, які розраховані на 18 робочих місць. У цих фантомних класах студенти 2-5 курсів можуть відпрацьовувати свої практичні навички. Студенти препарують зуби під ортопедичні конструкції та можуть знімати відбитки, визначати центральну оклюзію тощо. Під час проведення практичних занять у класах студенти засвоюють ергономічно обґрунтовані підходи до організації робочого місця стоматолога, а також, алгоритми проведення стоматологічних втручань та маніпуляцій в умовах максимально наближених до клінічних реалій, що дуже важливо перед роботою майбутнього спеціаліста у клініці.

Навчальні фантомні класи є міжкафедральним учбовим центром, що дозволяє проводити заняття, також, викладачам суміжних профільних кафедр, зокрема, терапевтичної, хірургічної, дитячої стоматології та ортодонтії.

Під час роботи у фантомному класі необхідно постійно проводити ефективне оновлення витратних матеріалів. Можливо, доцільно збільшувати години практичних занять у цих навчальних класах, особливо, зокрема, для студентів 5 курсів, що дозволить випускникам більш впевнено почуватись у практичній клінічній стоматології.

Після ведення режиму військового стану, були проведені корективи у проведення практичних занять. Зокрема, заняття проводили в «онлайн» режимі, використовуючи платформу ZOOM. Звичайно, що таке заняття відрізняється від занять у клініці, чи у фантомному класі. Тому, саме під час проведення таких занять, велику увагу приділяли не тільки теоретичній частині, а і демонстрації практичних навичок та лабораторних етапів виготовлення ортопедичних конструкцій за допомогою відео трансляцій та зображень. Після кожної такої демонстрації проводили обговорення та звертали особливу увагу на важливих аспектах клінічної практики в умовах живого спілкування з пацієнтом.

Засвоєння знань студентів проводили за допомогою контрольних тестів. Студенти проходили тести у зручній для себе час на платформі MISA.

Нажаль, під час повітряної тривоги ми повинні були приривати наше навчання та потім знову вертатись «онлайн».

Сподіваємось, що з першого вересня ми зможемо відновити наше навчання зі студентами у режимі «офлайн», запроваджуючи в учбовий процес нові сучасні технології, як самої стоматології так і педагогічної науки, використовуючи інформаційні, комп'ютерні сучасні технології та інновації.

Список використаних джерел:

1. Bedeniuk, A. D., Vodnar, T. V., & Vodnar, P. Y. Інноваційні методи навчання в медичних вузах. *Медична освіта*, (4), -2020. С.113–118.
2. Доценко В. І. Інформаційно-комп'ютерні технології як засіб підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів / В. І. Доценко, Ю. П. Ткаченко // Інноваційні освітні технології у підготовці медичних кадрів. Полтава, 2010. С. 59-61.
3. Дудік О.П. Використання інтерактивних методів навчання на практичних заняттях у студентів стоматологічного факультету / О.П.Дудік, Н.В. Драчук // Тези доповідей навчально-методичної конференції «Шляхи удосконалення навчального процесу і необхідність впровадження нових підходів у роботі кафедр медичного університету в сучасних умовах» (м. Вінниця, 26 лютого 2014 р.). - Вінниця, 2014. - С.69-70.
4. Ковальчук Л.Я. Прогнозування запитів майбутнього важлива складова у плануванні навчального процесу / Л.Я.Ковальчук // Матеріали 10 ювіл. Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. уч., 18-19 квіт. 2013 р. - Тернопіль, 2013.- Ч. 1. - С. 24-25.
5. Морзе Н.В. Методичні особливості вебінарів, як інноваційної технології навчання / Н.В. Морзе // Інформаційні технології в освіті : зб. наук. пр. - Херсон : ХДУ, 2010. - № 5. - С. 31-39.

ЕСТРОГЕНИ ТА COVID-19

Мущинка Вікторія Михайлівна

Лікар-інтерн 3-го курсу на кафедрі охорони материнства та дитинства
факультету післядипломної освіти за спеціальністю акушерство та гінекологія
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Луців Любомира Володимирівна

студентка 5-го курсу медичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Цмур Ольга Василівна

канд. мед. наук, доцент кафедри акушерства та гінекології медичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Актуальність. Вірус SARS-CoV-2 вражає однаково чоловіків та жінок, проте відсоток ускладнень, таких як: підключення до апарату ШВЛ, переведення ПІТ та летальність вища у чоловіків порівняно з жінками. До прикладу, у Італійському місті Ломбардії було зафіксовано 70% летальності саме чоловічої статі. [1]

Мета. Проаналізувати клінічні дослідження та визначити у чому полягає захисний механізм естрогенів у жінок.

Матеріали та методи. Пошук, аналіз та синтез інформації, опублікованої у базах даних: PubMed, Google Academy, користуючись пошуком за допомогою таких слів: «Естрогени», «SARS-CoV-2».

Результати дослідження. Встановлено, що естрогени здатні підвищувати імунну функцію організму за рахунок того, що вони збільшують продукцію слизу, що містить в собі імуноглобуліни та лізоцим, чим і спровокований їхній імуномодулюючий ефект. [2] Естрогени також мають властивість знижувати експресію рецепторів ACE2 та цим самим зменшувати кількість вірусного білка, який може з ними взаємодіяти. [1] Згідно дослідження, у якому взяли участь 14685 жінок у постменопаузі, інфікованих Covid-19, які поділені на групи щодо застосування замісної гормональної терапії та блокаторів естрогенів, доведено, що ті жінки, які приймали замісну гормональну терапію ризик смерті від Covid-19 був значно менший, а саме на 54,3%, порівняно з тими, які не приймали – 20,3%. А от серед жінок, які вживали блокатори естрогенів, ризик смерті навпаки збільшився маже у два рази. [2] Також доведено, що високі концентрації естрадіолу мають властивість пригнічувати вироблення протизапальних цитокінів, здійснюючи цим імуномодулюючий ефект.

Висновки. Отож, можна стверджувати, що жіночі статеві гормони – естрогени, здійснюючи імуномодулюючий ефект, здатні зменшувати тяжкість перебігу захворювання на SARS-CoV-2. Тому варто враховувати їх у подальшій розробці схем лікування.

Список використаних джерел:

1. Американський коледж акушерів і гінекологів. Журнал № 87 (2019). Естрогенний вплив на Covid-19 (Ш.Л. Планівко переклад з англ.). (с. 5). Київ: КНКУ.
2. Напвекра А.Г. (2021). Covid-19 у жінок постменопаузального віку. Науковий огляд. (с.12-19). Взято з: <https://moniheal.com/uk/news/estrogeni-i-covid-19>.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ МЕТОДИК

Олексюк-Нехамес А.Г.

кандидат медичних наук, викладач кафедри фармації

КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського», м Львів Україна

Ранній початок реабілітаційних заходів, які проводяться з перших днів інсульту (якщо дозволяє загальний стан хворого) і допомагають прискорити темп і зробити повнішими відновлення порушених функцій, запобігти розвитку вторинних ускладнень (тромбофлебіту, контрактур, пролежнів, застійної пневмонії і т. д.). Тривалість і систематичність відновної терапії досягаються тільки завдяки вірно організованій реабілітації, яка повинна починатися вже в ангіоневрологічному відділенні, куди хворий доставляється машиною швидкої допомоги, потім мають продовжуватися в реабілітаційному відділенні лікарні і/або в реабілітаційному центрі та надалі здійснюватися або на базі реабілітаційного відділення (кабінету) поліклініки, або в реабілітаційному санаторії. [2, с. 34] Основним методом реабілітації постінсультних хворих з порушеннями рухів (парези, порушення статичної координації) є лікувальна фізкультура (кінезотерапія), в завдання якої входить відновлення (повне або часткове): об'єму рухів, сили і спритності в паретичних кінцівках; функції рівноваги при атаксії; навиків самообслуговування. Заняття кінезотерапією повинен проводити досвідчений методист, який після основного заняття з хворим дає йому і його рідним завдання «додому». У спеціальних реабілітаційних центрах окрім кінезотерапії хворим призначається електростимуляція нервово-м'язового апарату паретичних кінцівок і проводяться заняття із застосуванням методу біологічного зворотного зв'язку. У основі цього методу лежать постійне відстежування різних фізіологічних параметрів (наприклад, величини м'язової напруги, стани рівноваги і т. д.) і передача їх пацієнтові і лікареві за допомогою різних електронних приладів у формі зорових, звукових або інших сигналів зворотного зв'язку. Для хворого ці сигнали є джерелом додаткової інформації про результати виконання рухів. Вправи з використанням біологічного зворотного зв'язку (як правило, застосовуються спеціально розроблені комп'ютерні ігри) не тільки сприяють відновленню порушених функцій (спритності, сили, рівноваги і т. д.), але і підвищують активність хворого, покращують функцію уваги, швидкість реакції.

Метою нашого дослідження стало вивчення впливу когнітивної реабілітації на відновлення пацієнтів з когнітивним дефіцитом з діагнозом наслідки після перенесеного інсульту. Ми провели обстеження пацієнтів методом Когнітивних Викликаних потенціалів на момент проведення елементів когнітивної реабілітації з залученням методів нейророзвитку FogBrain та транскраніальна мікрополяризація, біоакустична корекція. Когнітивна реабілітація - це терапевтичний підхід призначений покращити когнітивні функції при захворюваннях, що проявляються когнітивним дефіцитом. Він включає сукупність терапевтичних методів, які полегшують проблеми пов'язані з дефіцитом уваги, візуальної обробки, мови, абстрактного мислення і виконавчих функцій, або дозволяє установити нові компенсаторні механізми в патологічно зміненій ЦНС. Стратегія когнітивної стимуляції в основі своїй опирається на сучасне уявлення про феномен нейропластичності, основним феноменологічним властивостями якого являється можливість змін структурно-функціональних систем головного мозку у відповідь на зовнішні і внутрішні стимули. Недавні відкриття у нейрофізіології довели, що молодий, старий і навіть

пошкоджений мозок має властивості відповідати на внутрішні і зовнішні стимули активацією процесів ангіо-, синапо- і нейрогенезу. Ряд експериментальних досліджень виявили, що когнітивна стимуляція супроводжується збільшенням нейрогенезу в гіпокампі. Завдяки методам когнітивного тренування відбувається збільшення маси і об'єму ряду областей мозку.[3 ст 12] Тому когнітивна реабілітація при судинній патології набула особливого значення. Відновлення когнітивних функцій може відбуватися на протязі першого року після інсульту. Постінсультні пацієнти з судинними когнітивними порушеннями що не досягають рівня деменції, проявляють дефіцит уваги, виконавчих функцій, зі зниженням оброблення інформації при цьому з більше збереженою функцією пам'яті і здатності до орієнтування.[2 ст 24. 3 ст 26] Когнітивна реабілітація у даної категорії хворих концентрується в першу чергу на виконавчих функціях пам'яті. Згідно досліджень Мазер (2003) з колегами було виявлено вплив тренування візуальної обробки інформації, що включала тренувальні завдання, скеровані на швидкість обробки візуальної інформації, і селективну увагу у хворих з свіжими (до 6 міс.) півкульними інсультами, які хотіли повернути здатність до водіння автомобіля. Хворі отримали і в контрольних групах по 20 тренувальних сесій. Вивчення корекції порушень пам'яті у постінсультних хворих з допомогою когнітивних тренувань було присвячено відносно невелика кількість рандомізованих досліджень. Наприклад Doornhein і співавтори у 1998 році представили результати роботи в якій постінсультні хворі (3-5 місяців після першого інсульту) проводили тренування пам'яті протягом 4 тижнів 2 сесії в тиждень. В результаті пацієнти основної групи значно краще виконували завдання, пов'язані з асоціативним запам'ятовуванням осіб і імен, а також проходили лабіринтний тест. Розвиток комп'ютерної техніки дозволили використовувати методи віртуальної реальності при розробленні стимуляційних програм. **Методи обстеження.** Група пацієнтів (N=30) була обстежена методом когнітивних викликаних потенціалів, методика Шахматний паттерн. [1, С 23] Для оцінки стану нейрофізіологічних характеристик мозку. [5 ст 12] Нейрофізіологічний пакет обстеження групи пацієнтів (N=30) проводилося з залученням нейроаналізатора електронейроміографічного фірми «Синапсис». З пакетом викликаних потенціалів з світловим стимулятором – (світлодіодний - 0,1 мс – 500 мс).[4 ст 21] Середня частота підсилювача 0 -10 Гц. Токовий стимулятор - з амплітудою – імпульса струма: 0 – 100 мА. Аналізатор передбачає проведення діагностичних нейрофізіологічних досліджень, аналіз електрофізіологічних рухових, чутливих і вегетативних волокон периферичних нервів, сегментів спинного мозку і провідників спинного мозку, а також для вивчення нейродинамічних процесів стовбура мозку і супарспінальних структур мозку. Аналіз обстеження . Нами визначені певні нейрофізіологічні зміни зареєстровані методом ВССП, зокрема спостерігається видовження міжпікового інтервала. Частина пацієнтів з станом «наслідки після перенесеного інсульту з когнітивним дефіцитом»: визначені нейрофізіологічні паттерни: деяка дефігурація кіркових компонентів знятих з н.к. проте ознаки виражені дуже незначно до 12,8-93% на рівні N22 виражені ознаки зацікавлення та ознаки подразнення на рівні шийного відділу хребта (мотонейронні ознаки ур. та стовбура, підкірки) домінують над ознаками подразнення або дефігурації на рівні кіркових компонентів менш виражені ознаки дефігурації кіркових компонентів (первинно) ознак зацікавлення медіал. петлі таламуса. Хворі отримали і в контрольних групах по 20 тренувальних сесій. Через деякий даній порівняльній групі пацієнтів провдять нейророзвиваючі методики нейророзвитку ForBrain та транскраніальна мікрополяризація, біоакустична корекція які приводять до вірогідного покращення, оскільки

вищезгадані показників після повторного обстеження вирівнюються до нормативних. Методом викликаних сомато-сенсорних потенціалів на рівні в. та нижніх. кінцівок рівень серединного нерва (2-к.реєстрація), рівень - m.Vastus lateralis n.Femoralis, L2-L4 (стегового) виявлені зміни з боку компонентів N11-N13 більше виражені на рівні шийного відділу спинного мозку у вигляді незначного збільшення ЧЦП - сповільнення проведення. Наростання інтервалу між компонентами – затримка імпульсу - ознаки пере подразнення ознаки подразнення на рівні стовбура. Висновок. Вказані методики лікування з залученням методик нейрорівноважної терапії (транскраніальна мікрополяризація, ForBrain, біоакустична корекція) та з долученням медикаметозного лікування, можуть бути рекомендовані і вірогідно покращують когнітивні моменти у пацієнтів.

Необхідно провести додаткове обстеження в динаміці і встановити корелятивні зв'язки між різними видами методів нейророзвитку.

Список використаних джерел:

1. Гнездицкий В.В. Юзефова С.М. Авакян Е.Н. Исследование ВП и ВР методом избирательного усреднения у больных с поставматической эпилепсией. – Невропатология и психиатрия» 1996 №2. с.41-44.
2. Инновационные технологии в нейрореабилитации / Под ред. Л. А. Черниковой. – М. : ООО Издательство «Медицинское информационное агентство», 2016. – 344 с.
3. .Егоров А.В., Гнездицкий В.В. и др., \Анализ дополнительных источников когнитивных вызванных потенциалов (Р300) мозга человека. - Материалы конференции “Современное состояние методов неинвазивной диагностики в медицине” – Ураина Ялта Гурзуф, 1996 с.106-108.
4. Гнездицкий В.В. \Вызванные потенциалы мозга в клинической практике – Москва “Медпрес – информ” – 2003 – 246 с.
5. Санадзе А.Г., Касаткина Л.Ф. Клиническая электромиография для практических неврологов М.: Геотар-Медиа. 2020. -80 с.
6. Левашов О.В. \ Зрение, мозг, движение М.: Союзкнига. - 2018. - 128 с.

ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ СЕСТЕР ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Снісар Олена Анатоліївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4624-2959>

канд. пед. наук, завідувач кафедри природничих дисциплін
Черкаська медична академія, Україна

Складна ситуація в Україні у останні роки: війна, міграційні процеси, пандемія COVID-19, економічна нестабільність – все це безпосередньо вплинуло на галузь охорони здоров'я. Робота медика вимагає високого рівня розвитку морально-духовних, психофізіологічних, соціально значущих та емоційно-вольових якостей, адже саме медики традиційно сильно піддаються стресу на робочому місці, у зв'язку з відповідальністю за життя і здоров'я пацієнта [3]. Але ті навантаження, які витримують медичні фахівці, надаючи допомогу пораненим та постраждалим від військових дій, а також під час хвиль коронавірусної інфекції, стали викликом навіть для досвідчених медиків. Як наслідок, у багатьох фахівців сфери охорони здоров'я формується таке негативне явище, як емоційне вигорання. Внаслідок трудової міграції, відмови від роботи за фахом через незадовільний соціальний захист, а також через професійне вигорання тільки у 2020 році кількість середнього медичного персоналу, основну частину якого становлять медсестри, зменшилася на 22528 осіб [4]. І такі негативні тенденції в медицині продовжуються.

Емоційне вигорання виникає не за один день і проходить низку послідовних фаз: напруження, резистенція, виснаження [2]. Фаза напруження співпадає із зіткненням медичної сестри з психотравматичними компонентами професії. У фазі резистенції фахівець шукає шляхи пристосування до робочого стресу, скорочує обов'язки, які пов'язані з емоційними затратами. Фаза виснаження характеризується зламом психологічної адаптації та виникненням суттєвих зміни у емоційному та фізичному стані.

Емоційне вигорання у медсестер виникає навіть швидше, ніж у лікарів. Адже саме від медичної сестри пацієнт очікує не лише професіоналізму, але і таких людських якостей, як розуміння, самовіддача, підтримка, толерантність. І чим складнішими є проблеми зі здоров'ям, тим більші вимоги та очікування пацієнта щодо особистості та навичок медичної сестри.

Найчастіше у вивченні такого багатокомпонентного явища, як емоційне вигорання працівників, науковці керуються підходом запропонованим американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон. Вони розглядають три основні компоненти синдрому емоційного вигорання: емоційне виснаження, деперсоналізація, зменшення почуття особистого успіху в роботі [5].

Емоційне виснаження відображає почуття емоційної спустошеності, втоми, пригніченості, тривоги, що спричинене власною працею, відчуття «перенасиченості» роботою, підвищеною напруженістю та конфліктністю у сім'ї та на роботі, переважанні негативних емоцій над позитивними. Зменшення почуття особистого успіху в роботі або редукція професійних досягнень характеризується тим, що медик відчуває себе некомпетентним у професійній сфері, втрачає здатність бачити позитивні результати своєї роботи, концентрується на невдачах. Особливо небезпечним з точки зору здатності медичних сестер надавати допомогу пацієнтам є такий компонент емоційного вигорання, як деперсоналізація. Це явище

характеризується розвитком негативного ставлення до своїх колег і пацієнтів, дистанціюванням від них. Медична сестра ніби виключає емоційну сферу під час професійної діяльності, виконує свої обов'язки відсторонено, формально, майже ніщо не викликає у неї емоційного відгуку, співчуття, співпереживання. У крайніх випадках можливе негативне ставлення до пацієнтів, зарозумілість у поведінці, використання недоречного професійного сленгу, гумору. Деперсоналізація є недопустимою та веде до зниження якості роботи медсестри, виникнення небезпечних ситуацій для здоров'я пацієнта. Адже за основу роботи медичних сестер Європи та України взято медсестринську модель Вірджинії Хендерсон. Відповідно до цієї моделі вирішення потреб пацієнта вимагає проведення медсестринського обстеження, визначення стану його здоров'я, встановлення проблем людини і медсестринського діагнозу, планування разом з родиною втручань та здійснення їх, підведення підсумків з метою досягнення очікуваного результату. Саме такий підхід свідчить про цілеспрямований, високоорганізований процес, спрямований на вирішення проблем і задоволення потреб пацієнта, чим, власне, і має опікуватися медсестринство [1].

У роботі медичної сестри важливо вчасно виявити і попередити явище емоційного вигорання для забезпечення якісного виконання нею функціональних обов'язків та для створення належного медсестринського догляду за пацієнтом. Визначення рівня емоційного вигорання медичних сестер з використанням спеціальних методик є важливим, оскільки людина не завжди може повною мірою усвідомити свій емоційний стан. Нами вивчено поширення явища емоційного вигорання у 50 медичних сестер міста Черкаси та області, які брали участь у дослідженні за добровільною згодою та на умовах конфіденційності. Було використано опитувальник MBI-HSS (Maslach Burnout Inventory — Human Service Survey), а саме бланк для медичних працівників (автори методики – К. Маслач і С. Джексон) [5].

У результаті дослідження було визначено високі рівні емоційного виснаження у 36 % респондентів, деперсоналізації у 24 %, редукції професійних досягнень у 16 % медичних сестер. Більшість медичних сестер демонстрували середні рівні емоційного вигорання: у 58 % виявляється середній рівень емоційного виснаження, у 46 % – деперсоналізації, у 42 % – редукції професійних досягнень. Отже найбільші показники високо рівня стосувалися емоційного виснаження – 36 %, найменше у медичних сестер проявляється такий компонент емоційного вигорання, як редукція професійних досягнень.

Особливо варто звернути увагу на показники середнього рівня, які по усіх компонентах емоційного вигорання досить високі. Якщо не застосовувати заходи запобігання, то середні показники з високою імовірністю перейдуть у високі. Це буде суттєво впливати на якість роботи медичної сестри, на її спілкування з хворими та їх рідними, на здатність якісно виконувати свої професійні обов'язки та надавати психологічну підтримку пацієнтам.

Для вирішення проблеми емоційного вигорання медичних сестер нами запропоновано заходи по профілактиці цього явища. У сучасних складних умовах військового стану важко усунути об'єктивні фактори: нестачу кадрів у відділеннях, збільшення інтенсивності роботи, кількість тяжких пацієнтів, понаднормову працю медиків, але необхідно шукати шляхи зменшення наслідків цих процесів для збереження кадрового потенціалу.

До заходів попередження емоційного вигорання медичних сестер ми рекомендуємо включити проведення тренінгів за участю професійних психологів. На них медсестри навчатимуться протидіяти професійному стресу, опановувати

ефективні методики зняття психічної напруги, які можна застосовувати навіть під час невеликої перерви. Для медиків, що мають високі показники емоційного вигорання розглянути можливість індивідуальних консультацій психолога.

Окрім тренінгів варто проводити зібрання колективу відділення з тематики проблеми емоційного вигорання у медичного персоналу. У зібраннях колективу мають брати участь не тільки медичні сестри, а і лікарі, молодші медичні сестри, психологи. Тренінги та зібрання відділення позитивно впливають на стосунки всередині колективу, допомагають проговорити та вирішити конфліктні ситуації. Тому залучення професійних психологів є доцільним і корисним. Для підтримання доброзичливої робочої атмосфери, старші медичні сестри мають контролювати раціональну організацію робочого часу, забезпечувати рівномірний розподіл функціональних обов'язків між медичними сестрами у відділенні.

У медичних сестер не завжди є час знайти корисну інформацію щодо покращення своїх знань з психології, тому можна створити групу для співробітників відділення в месенджерах Viber, WhatsApp чи інших, у якій розміщувати корисні матеріали про проблему емоційного вигорання, шляхи її подолання.

Висновки. Проблема емоційного вигорання медичних фахівців є надзвичайно актуальною, але у зв'язку з іншими більш нагальними питаннями у галузі охорони здоров'я, їй не завжди приділяється належна увага. У більшості випадків кожний медик з цією проблемою намагається впоратися самостійно, що не завжди є результативним. Наслідком емоційного вигорання є те, що висококваліфіковані професіонали залишають сестринську справу, в результаті чого, знижується якість надання медсестринської допомоги. Підтримка та забезпечення медичних сестер необхідними знаннями та уміннями протидіяти професійному стресу та емоційному вигоранню збереже кваліфіковані кадри для галузі охорони здоров'я нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Губенко І.Я., & Шевченко О.Т., & Бразалій Л.П. (2008). Медсестринський догляд за пацієнтом: Стандарти медсестринських процедур, маніпуляцій та планів догляду і навчання: навч. посіб. Медицина.
2. Мухаровська І. Р. (2016). Емоційне вигорання у лікарів-онкологів: джерела професійного стресу та медико-психологічні потреби. Український вісник психоневрології, 2 (87), 73-78.
3. Снісар О. А. (2013). Педагогічні умови застосування проблемно-модульної технології у професійній підготовці молодших медичних спеціалістів [Автореф. дис. канд. пед. наук, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького]. Вилучено з: https://drive.google.com/file/d/1kMlS6Dn8aVwThHjVfyo3CFIo8t_N_j-t/view.
4. Центр медичної статистики МОЗ України. Дані про лікарські кадри системи МОЗ України за 2020 рік. Вилучено з: <http://medstat.gov.ua/ukr/medkadru.html>.
5. Maslach, C. & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behavior, 2, 99-113.

ПСИХОГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ЗМІН ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ СУБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Сергета Ігор Володимирович

Д-р. мед. наук, професор, завідувач кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Панчук Олександр Юхимович

Д-р. мед. наук, доцент кафедри загальної гігієни та екології
Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Макарова Ольга Ігорівна

канд. мед. наук, лікар-педіатр
м. Вінниця, Україна

Розглядаючи структурні особливості властивостей людини, котрі визначають рівень її адаптаційних можливостей і, передусім, рівень психофізіологічної, психічної та соціально-психологічної адаптації, особливу увагу слід звернути на показники рівня суб'єктивного контролю, що являє собою здатність конкретного індивідууму адекватно контролювати себе та реалізовувати певні поведінкові стратегії, встановлюючи ступінь їх незалежності та впорядкованості, рівень самостійності, відповідальності і активності у досягненні особистісно-значущих цілей, виходячи з необхідності брати (інтернальність), або не брати (екстернальність) на себе відповідальність за події, які відбуваються і безпосередньо з ним, і навколо нього [1, 7, 8].

Дійсно, у осіб, які відрізняються інтернальним розташуванням локусу суб'єктивного контролю і, отже, інтернальною спрямованістю особистості, значно більш розвинутим є внутрішній локус контролю (усі події, які відбуваються, є результатом її власних дій), разом з тим, у осіб екстернальним розташуванням локусу суб'єктивного контролю і, отже, з екстернальною спрямованістю особистості – відповідно зовнішній локус контролю (усі події, які відбуваються, є результатом дії зовнішніх чинників, випадку, збігу обставин тощо) [2, 3, 4, 5, 6].

Метою наукової роботи було здійснення психогігієнічної оцінки змін показників рівня суб'єктивного контролю сучасних студентів (на прикладі дівчат і юнаків, які здобувають стоматологічний фах) в динаміці навчання у закладі вищої освіти.

Дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова на підставі застосування сучасних гігієнічних, психодіагностичних та статистичних методів.

В ході проведених досліджень встановлено, що протягом часу навчання у медичному закладі вищої освіти у структурі провідних характеристик рівня суб'єктивного контролю особистості як серед дівчат, так і серед юнаків переважають показники, які умовно можна розподілити на декілька блоків даних. До першого блоку потрібно віднести показники рівня суб'єктивного контролю у галузі сімейних і міжособистісних відносин та досягнень, до другого блоку – показники рівня суб'єктивного контролю у галузі здоров'я і хвороби, навчальних відносин та невдач, до третього блоку – узагальнений за своїм змістом показник щодо загальної інтернальності рівня суб'єктивного контролю.

Отримані результати засвідчують і суттєву перевагу серед загалу студентської молоді питомої ваги осіб з вираженими екстернальними проявами в особистісній сфері і, отже, наявністю ознак недостатнього суб'єктивного контролю над різноманітними соціально- і навчально-значущими ситуаціями внаслідок впевненості в тому, що переважна більшість подій, котрі відбуваються, не є наслідком власної діяльності дівчат і юнаків, а обумовлена впливом або оточуючих людей, або дією випадкових явищ. Причому, передусім, таке становище стосується показників суб'єктивного контролю в галузі навчальних відносин, у галузі невдач та загальної інтернальності, фактично одних із провідних, виходячи із позицій забезпечення високої професійно-орієнтованої адаптації до умов перебування в сучасних медичних закладах вищої освіти в ході засвоєння основних стоматологічних спеціальностей.

Значно краща ситуація властива для показників рівня суб'єктивного контролю у галузі сімейних і міжособистісних відносин та досягнень. Слід відзначити і той факт, що в динаміці навчання превалює тенденція, яка засвідчує поступове збільшення ступеня вираження несприятливих за своїм змістом і характером екстернальних проявів в особистісній сфері, котрі, незаперечно, потребують розроблення заходів профілактичного та корекційного змісту.

Список використаних джерел:

1. Гончарук Е. Г., Бардов В. Г. Сергета І. В., Омельчук С. Т. Комплексна оцінка стану здоров'я дітей і підлітків як гігієнічна проблема: методологічні та прикладні аспекти (огляд літератури). Журнал АМН України. 2003. Т. 9, № 3. С. 523-541.
2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 184 с.
3. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 184 с.
4. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 348 с.
5. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 272 с.
6. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 208 с.
7. Полька Н. С., Сергета І. В. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2012. Т. 18, № 2. С. 223-236.
8. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Мостова О. П., Панчук О. Ю., Дударенко О. Б. Наукові принципи психогігієнічної діагностики стану здоров'я дітей, підлітків та молоді. Довкілля та здоров'я. 2012. № 4 (64). С. 21-25.

СТАН ГЕНЕРАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ САМЦІВ ЩУРІВ ІЗ ГОНАДОПАТІЄЮ ПІСЛЯ КОРЕКЦІЇ ВІТАМІНОМ D₃

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Смоленко Наталія Павлівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-2064-8608>

канд. біол. наук, старш. наук. співроб.

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Коренєва Євгенія Михайлівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4570-6563>

канд. біол. наук, старший науковий співробітник

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Чистякова Еліна Євгенівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1441-0804>

канд. біол. наук, старший науковий співробітник

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Мараховський Ігор Олеговіч

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9744-8324>

Аспірант

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Бєлкіна Інна Олеговна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0439-0969>

канд. біол. наук, старший науковий співробітник

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Величко Наталія Федорівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3115-8076>

канд. біол. наук, старший науковий співробітник

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

Бондаренко Володимир Олександрович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9254-3875>

Д-р. мед. наук, проф., завідувач лабораторія репродуктивної ендокринології

*«Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського
Національної академії медичних наук України» м. Харків, Україна*

На сьогодні показано, що вітамін D має стійкий вплив на якість сперми. Він покращує рухливість статевих клітин і має пряму дію на сперматозоїди, включаючи негеномну модуляцію внутрішньоклітинного гомеостазу кальцію та активацію молекулярних шляхів, що беруть участь у рухливості сперміїв [1]. Це обумовлює думку, що вітамін D може мати позитивний вплив на потенціал фертильності у особин чоловічої статі. До того ж показано, що нормальний рівень вітаміну D, також можливо, пов'язаний з вищим ступенем настання вагітності та кращими її результати [2].

Тому, метою роботи було дослідження стану генеративної функції самців, що мали гонадопатію та отримували вітамін D3 за показниками фертильності та плідності запліднених ними самок із нормальними естральним циклом.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження виконано на сексуальноактивних семи-місячних самцях щурів популяції Вістар масою 250-300 г. Контрольними вважались інтактні тварини (група Контроль). Щури з модельованим серотоніновим ураженням яєчок та ті, що на тлі гонадопатії отримували розчинник, після аналізу даних та виявлення відсутності між тваринами були об'єднанні та склали групу S. В інші групи увійшли самці, які на тлі патології *per os* отримували: вітамін D3 (група S+віт. D3), референтний препарат Трібестан (група S+Тр), сумісно вітамін D3 та Трібестан (група S+віт. D3+Тр).

Модельовання гонадопатії щурів проводили ін'єкціями підшкірно Серотонін гідрохлориду один раз на добу, протягом 14-ти діб у дозі 3,3 мг/кг. Трібестан (Тр) вводили *per os* в дозі 68 мг/кг маси тіла за три доби до початку введення Серотонін гідрохлориду, на тлі введення серотоніну (14 діб) та протягом трьох діб після його останньої ін'єкції. Вітамін D3 давали в об'ємі 0,5 мл в дозі 4000 МО (*per os*). Фертильність самців визначали за показниками фертильності та плідності самиць, запліднених піддослідними щурами. За результатами парування з самицями розраховувався інтегральний показник середньої реалізованої плідності (фертильності) самців щурів (Фі). Статистичну значимість відмінностей між групами визначали з використанням критерію *t* Стьюдента. Розбіжності вважались значущими при $P < 0,05$

Результати. Аналіз даних показав, що самці досліджуваних груп через три тижні були спроможні запліднити самиць, однак індекс запліднення найбільшим був у групі Контроль (90 %), а найменшим у групі S (46%). Водночас кількість вагітних самок в групі S складала 73 %, проти групи Контроль, де він становив 100 %.

У самців із гонадопатією застосування референтного препарату або використання вітаміну D3 в якості «монотерапії» не мало позитивної дії на індекс запліднення.

Сумісне введенням вітаміну D3 та Тр (група S+віт. D 3+Тр) щурам із серотоніновим ураженням яєчок, призводила до збільшення кількості запліднених (81%) та вагітних (92 %) самок ($p < 0,05$; у порівнянні з патологією). Вживання цих компонентів окремо не мало такої дії (групи S+віт. D3 та S+Тр).

При експериментальному ураженні статевих залоз на фоні погіршення фертильності, яке виражалось у зменшенні кількості запліднених самцями самок, спостерігалось значне зростання рівня загибелі ембріонів.

У тварин із гонадопатією сумісне введення вітаміну D3 та Тр (група S+віт. D3+Тр) або монотерапія Тр (група S+Тр) призводили до зниження рівня внутрішньоутробних втрат майже до показників групи Контроль.

Це, в свою чергу, відобразилося на кількості живих плодів у самок, які були запліднені самцями з патологією, та тих, що отримували препарати для корекції

гонадопатії. Середня кількість живих плодів у тварин групи S+віт. D3+Tr статистично значуще перевищувала аналогічний показник у групах як із гонадопатією, так і тих, які приймали або вітамін D3 або референтний засіб.

За отриманими даними у самок, яких парували з самцями всіх дослідних груп, окрім групи S+віт. D3+Tr, показник плодючості (середня кількість живих плодів на одну самицю) був знижений за рахунок зменшення як кількості вагітних, так і збільшення відсотку внутрішньоутробних втрат. Оцінка плодючості (на яку можуть впливати екзогенні та ендогенні чинники, що змінюють гормональний статус організму тощо) і результатів вагітності забезпечує оцінку ступеня ураження репродуктивної системи особин чоловічої статі [3].

Приймаючи до уваги всі показники фертильності та плідності, що відображають якість сперматозоїдів, які беруть участь у заплідненні самок, зниження Фі було більш, ніж у 6 разів нижчим у групі S (експериментальна гонадопатія), в 4 рази – в групі S+віт. D3 та в 3 рази – в групі S+Tr у порівнянні з таким у групі Контроль ($p < 0,05$). Тоді як у тварин групи S+віт. D3+Tr цей показник був менше лише на 16 % відносно контрольних значень.

Висновки. Серотонінове ураження сім'яників приводе до зниження генеративного здатності самців, що виражається у зменшенні вагітних самок та збільшенні у них загальної загибелі плодів. Застосування вітаміну D3 або референтного препарату – Трібестану в якості монотерапії викликає поліпшення стану репродуктивної системи тварин із ураженням сім'яників. Корекція серотонінової гонадопатії сумісно вітаміном D3 та Трібестаном діє краще ніж один із зазначених компонентів на репродуктивний потенціал самців, відновлює їх фертильність та плідність

Список використаних джерел:

1. de Angelis, C., Galdiero, M., Pivonello, C., Garifalos, F., Menafrà, D., Cariati, F., Salzano, C., Galdiero, G., Piscopo, M., Vece, A., Colao, A., & Pivonello, R. (2017). The role of vitamin D in male fertility: A focus on the testis. *Reviews in endocrine & metabolic disorders*, 18(3), 285–305. <https://doi.org/10.1007/s11154-017-9425-0>.
2. Cito, G., Cocci, A., Micelli, E., Gabutti, A., Russo, G. I., Coccia, M. E., Franco, G., Serni, S., Carini, M., & Natali, A. (2020). Vitamin D and Male Fertility: An Updated Review. *The world journal of men's health*, 38(2), 164–177. <https://doi.org/10.5534/wjmh.190057>.
3. Шаяхметова, Г. М. (2013). Вплив етамбутолу на структурно-функціональні показники гонад та фертильність щурів-самців. *Фармакологія та лікарська токсикологія*, 6, 45-50. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ft_2013_6_9.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ІНФІКОВАНИХ РАН ЗАСОБАМИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ОСНОВІ ХМЕЛЕПРОДУКТІВ

Довга Інна Миколаївна

канд. фарм. наук, пров.н.с.

*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Носальська Тетяна Миколаївна

канд. біол. наук, старший науковий співробітник, пров.н.с.
*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Частій Тетяна Володимирівна

канд. мед. наук, старший науковий співробітник
*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Іваннік Вікторія Юріївна

канд. мед. наук, старший науковий співробітник
*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Бомко Тетяна Василівна

канд. біол. наук, старший науковий співробітник, пров.н.с.
*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Казмірчук Віктор Володимирович

канд. мед. наук, старший науковий співробітник, зав.лаб.
*Державна установа «Інститут мікробіології та імунології
ім. І.І. Мечникова НАМН України», м. Харків, Україна*

Однією із проблем сучасної медицини є проблема лікування інфікованих ран. Значимість проблеми ранових інфекцій м'яких тканин підкреслюється тим фактом, що в структурі первинного звернення їх частота сягає 70 %. В Україні також щороку реєструють понад 12 млн. пацієнтів із забоями, ранами, переломами кісток верхніх і нижніх кінцівок, що дуже часто призводить до розвитку гнійних процесів, які спричинено змішаною мікрофлорою [1]. Особливого значення лікування інфікованих ран набуває в умовах воєнного стану в нашій країні.

Рациональне лікування ран спрямоване на максимальне скорочення фаз ранового процесу за рахунок оптимізації тактики, у зв'язку з чим запропоновано безліч методів медикаментозного та фізичного впливу на рану [2]. Уявлення про рановий процес, що весь час змінюється, динамічний розвиток хірургії та антимікробної хіміотерапії постійно висувають нові вимоги до алгоритмів лікування ранової інфекції [3].

Одним із сучасних способів лікування інфікованих ран є їх місцеве лікування мазями природного походження на основі рослинної сировини. З цього приводу розробка лікарського засобу, що базується на використанні речовин рослинного походження, які виявляють той чи інший фармакологічний ефект, і водночас підвищують саногенез, тобто мобілізують резерви здоров'я, створені задля посилення захисту організму стосовно різноманітних хвороботворних чинників, є вельми перспективною [4]. На відміну від синтетичних лікарських засобів, вони зумовлюють лише незначні побічні ефекти та містять комплекс біологічно активних сполук, що позитивно впливають на всі етапи ранового процесу.

Найбільш перспективною активною речовиною рослинного походження для використання у складі мазі для лікування інфікованих ран є екстракт хмелю вуглекислотний, що одержують з шишок хмелю, який містить комплекс біологічно активних речовин (м'які смоли, у тому числі α - і β кислоти, ефірну олію), і має протизапальну, протимікробну, репаративну, седативну, знеболюючу, спазмолітичну, протипухлинну дію тощо. Гіркоти хмелю, особливо β -кислоти, пригнічують розвиток грампозитивних, а у більших концентраціях – і грамнегативних бактерій, α - і β -кислоти хмелю також мають протигрибкову активність [5]. У зв'язку з цим на його основі було розроблено оптимальний склад мазі з гідрофільними допоміжними речовинами і сплавленою сумішшю спиртів первинних жирних фракцій C16-C20 з натрієвою сіллю сульфоефірів таких же спиртів.

Мета роботи. Дослідити протимікробну і репаративну дію розробленого оптимального складу мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного. для лікування інфікованих ран.

Матеріали і методи. Протимікробну дію мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного визначали методом дифузії в агар у модифікації "колодязів" у порівнянні з препаратом Календули мазь (ФФ «Віола», Україна) [6]. Вивчення протимікробної активності оптимального складу мазі, що було обрано попередніми дослідженнями, проводили відносно музейних штамів мікроорганізмів і клінічних ізолятів, найбільш розповсюджених збудників інфікованих ран. Як поживне середовище для мікроорганізмів використовували агар Мюллера-Хінтона, для визначення фунгіцидної дії *S. albicans* – агар Сабуро. Мікробне навантаження при використанні мікроорганізмів становило 107 мікробних клітин на 1 мл середовища, що відповідало 0,5 од. за стандартом McFarland.

Репаративну дію вивчали на щурах масою 200-220 г. Було сформовано наступні групи (n=10 кожна група): 1 група – інтактний контроль, група тварин, у яких не моделювали ушкодження шкіри; 2 група – контроль патології, група тварин із патологією, але позбавлена фармакологічної підтримки; 3 група – щури, яким наносили мазь з екстрактом хмелю вуглекислотного та 4 група – щури, яким на пошкоджений шкірний покрив наносили референт Календули мазь (ФФ «Віола», Україна). Мазь з екстрактом хмелю вуглекислотного та препарат порівняння (Календули мазь (ФФ «Віола», Україна) наносили на ранову поверхню щурів тонким шаром в еквівалентних кількостях одноразово протягом 3 тижнів. Визначальними параметрами, використовуваними в ході вивчення репаративної дії мазі з екстрактом хмелю, служили площа рани та вираженість клінічних змін ранової поверхні за шкалою MAPS (безстрокова ліцензія STA862D175437Q).

Клінічну оцінку процесу загоювання ран проводили на основі критеріїв MAPS. Колір рани оцінювався в діапазоні від 0 до 5, де 0 – нормальний колір шкіри, 1 – частково нормальний колір, 2 – рожевий, 3 – червоний, 4 – фіолетовий та 5 – темно-фіолетовий. Висота рубцевої кірки оцінювалася від – 1 до 5, де -1 – втиснута,

0 – не піднята, 1 – піднята на 1 мм, 2 – піднята на 2 мм, 3 – піднята на 3 мм, 4 – піднята на 4 мм і 5 – піднято більш ніж на 5 мм. Текстура кірки оцінювалася від 0 до 5, де 0 – нормальна, 1 – дуже м'яка, 2 – м'яка, 3 – трохи жорстка, 4 – помірно жорстка і 5 – дуже жорстка. Остаточний результат оцінювався від 0 до 5 і ґрунтувався на загальному враженні від рубця (колір, волосся, скорочення, поверхня, межа, висота), при цьому 0 – нормальна шкіра, 1 – невеликий рубець, 2 – незначний/ помірний рубець, 3 – рубець середнього ступеня тяжкості, 4 – рубець середнього ступеня тяжкості та 5 – рубець важкого ступеня [7]. Результати експериментів опрацьовували методами варіаційної статистики із застосуванням можливостей програмного комплексу «STATISTICA 6.0». Отримані дані тестувалися на нормальність розподілу згідно з критерієм Шапіро-Вілка. Для порівняння середніх груп застосовували параметричні методи - ANOVA з пост-тестом Ньюмена-Кейлса і непараметричні методи статичного аналізу - Краскелла-Уолліса. Відмінності вважалися статистично значущими при $p < 0,05$.

Результати та обговорення. Результати мікробіологічного дослідження розробленої мазі на основі екстракту хмелю вуглекислотного повністю підтвердили оптимальність вибору як самої лікарської речовини, так і складу (табл. 1).

Таблиця 1

Протимікробна активність розробленого складу мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного у порівнянні з референтним препаратом

Штам мікроорганізму	Кількість штамів	Діаметр зони затримки росту, мм ($M \pm m$)	
		Досліджувана мазь	Календули мазь
Музейний штам			
<i>S. aureus</i> ATCC 25923	1	35,0 ± 0,5	20,8 ± 0,7
<i>S. pneumoniae</i> ATCC 49619	1	33,0 ± 1,4	19,2 ± 0,6
<i>B. cereus</i> ATCC 10702	1	22,5 ± 0,6	21,5 ± 0,9
<i>E. coli</i> ATCC 25922	1	31,5 ± 1,5	19,6 ± 0,8
<i>K. pneumoniae</i> ATCC 13883	1	28,5 ± 0,8	23,2 ± 1,0
<i>P. aeruginosa</i> ATCC 27853	1	25,0 ± 1,1	23,5 ± 1,1
<i>C. albicans</i> ATCC 885-653	1	19,0 ± 0,4	17,9 ± 0,6
Клінічний штам			
<i>A. baumannii</i>	3	22,5 ± 0,8	20,5 ± 0,9
<i>E. faecalis</i>	3	26,7 ± 0,7	20,7 ± 0,6
<i>K. pneumoniae</i>	3	25,8 ± 1,3	23,9 ± 0,9
<i>P. aeruginosa</i>	3	23,4 ± 0,5	23,7 ± 1,1
<i>C. perfringens</i>	2	23,0 ± 0,8	21,2 ± 0,7
<i>S. aureus</i>	3	35,3 ± 0,6	25,4 ± 0,5
<i>S. epidermidis</i>	3	34,0 ± 0,8	24,7 ± 1,0
<i>S. pyogenes</i>	3	31,2 ± 0,9	24,9 ± 0,3
<i>P. vulgaris</i>	2	26,8 ± 1,2	22,5 ± 0,8
<i>B. subtilis</i>	2	23,0 ± 0,6	21,4 ± 0,7
<i>C. albicans</i>	3	19,9 ± 0,4	17,9 ± 0,6

* – $U_f \leq U_{st}$ при $p = 0,05$ у порівнянні з показником референтного препарату.

За результатами дослідження протимікробної дії розробленого складу мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного відносно музейних тест-штамів мікроорганізмів встановлено високу чутливість до дії складу мазі штамів *S. aureus* ATCC 25923, *S. pneumoniae* ATCC 49619, *E. coli* ATCC 25922, *K. pneumoniae* ATCC 13883 і *P. aeruginosa* ATCC 27853 та помірну – в інших референтних мікроорганізмів, включно з *C. albicans* ATCC 885-653.

Відносно клінічних штамів, домінуючих різновидів збудників ранової інфекції, встановлено, що обраний оптимальний склад мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного характеризується високим рівнем протимікробної активності щодо *E. faecalis*, *S. aureus*, *S. epidermidis*, *S. pyogenes* і *P. vulgaris* та помірною ефективністю щодо *A. baumannii*, *K. pneumoniae*, *P. aeruginosa*, *C. perfringens*, *B. subtilis* і *C. albicans*.

Порівняльний аналіз антимікробної дії дослідного зразка мазі зі зразком Календули мазі також свідчить про переваги розробленого складу мазі перед референтним препаратом.

При аналізі процесу загоєння опікової рани у щурів групи контролю патології було зазначено, що до третього тижня експерименту у тварин цієї групи суттєвого поліпшення стану ранової поверхні не спостерігалось, про що свідчили статистично незмінені показники площі рани (табл. 2) та сумарного балу за шкалою MAPS. При цьому щодо показників інтактних тварин, бал шкали MAPS в групі контролю патології був достовірно вищим на 1-му, 2-му та 3-му тижні експерименту в 85,0 разів ($p < 0,05$); 37,5 рази ($p < 0,05$) та 28,0 разів відповідно.

Таблиця 2

Результати дослідження впливу курсової аплікації мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного та препарату порівняння на зміну площі опікової рани у щурів

Період спостереження	Контроль патології	Досліджуваний препарат	Референтний препарат
Вихідні дані	5,7 ± 0,97	5,6 ± 0,59	5,7 ± 0,42
1 тиждень	8,3 ± 0,31	7,2 ± 0,84*	7,9 ± 0,23
2 тиждень	8,1 ± 0,63	6,1 ± 0,44*	7,2 ± 0,6
3 тиждень	7,6 ± 0,22	5,9 ± 0,33*	6,3 ± 0,43*

Примітка: *- статистично значуще щодо групи контролю патології (критерій Ньюмена-Кейлса, $p < 0,05$)

При застосуванні препарату порівняння на першому та другому тижні експерименту площа рани статистично значимо не відрізнялася від такої у тварин групи контролю патології, тоді як на третьому тижні дослідження у тварин, яким наносили Календули мазь, розмір опікової поверхні скоротився на 17,2 % ($p < 0,05$) у порівнянні з групою щурів, позбавленої фармакологічної корекції. При нанесенні досліджуваної мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного відмічено покращення процесу загоєвання ран, починаючи з другого тижня експерименту, коли площа рани у тварин, яким наносили мазь з екстрактом хмелю, була достовірно меншою за площу в групі контролю патології на 24,7% ($p < 0,05$). У кінцевій точці реєстрації даних (3 тиждень) на тлі аплікації мазі з екстрактом хмелю площа поверхні рани була достовірно меншою, аналогічною площі щурів групи контролю патології на 25,3% ($p < 0,05$).

При аналізі зміни балів за шкалою MAPS було встановлено, що при застосуванні препарату порівняння – Календула мазьцею показник статистично значуще знизився по відношенню до групи контролю патології на першому, другому і третьому тижні експерименту на 29,2% ($p < 0,05$); 33,6% ($p < 0,05$) та 35,5% ($p < 0,05$) відповідно. В аналогічних умовах аплікація мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного сприяла зниженню сумарного балу MAPS на 41,6% ($p < 0,05$); 47,2% ($p < 0,05$) та 51,4% ($p < 0,05$) відповідно у порівнянні з показниками групи контролю патології. У порівнянні з групою щурів, які одержували референтний препарат зниження складо 16,6% ($p < 0,05$); 33,3% ($p < 0,05$) та 22,2% ($p < 0,05$).

Висновок. Мікробіологічні і фармакологічні дослідження розробленої мазі рослинного походження на основі хмелепродуктів підтвердили перспективність обраного оптимального складу мазі з екстрактом хмелю вуглекислотного як високоефективного протимікробного і репаративного засобу, що може у подальшому використовуватися у медичній практиці для лікування ран.

Список використаних джерел:

1. Вільцанюк О. А., Хуторянський М. О. Характеристика збудників гнійно-запальних процесів м'яких тканин та післяопераційних гнійних ускладнень у хворих загально-хірургічного стаціонару. Харківська хірургічна школа. 2012. № 2. С. 84–88.
2. Олифірова О.С., Козка А.А. Современный комплексный подход к лечению обширных длительно незаживающих ран // Сибирское медицинское обозрение. - 2017. - № 3 (105). - С. 21- 25. DOI: 10.20333/2500136-2017-3-21-25.
3. Савоськіна В.О. Оцінка клінічної ефективності застосування топічного препарату природного походження у дерматології / Дерматологія та венерологія. - 2019. - № 2 (84). - С. 22-26. ISSN 2208-1066.
4. Георгиевский В.П., Оболенцева Г.В. Концепция создания препаратов природного происхождения в Государственном научном центре лекарственных средств / Фармаком. К V съезду фармацевтов Украины. - 1999. - № 3/4. - С. 27-38.
5. Патент № а200907812 Україна, МПК А61К 36/185, А61Р 31/04. Застосування вуглекислотного екстракту хмелю в якості активної субстанції в фармацевтичних композиціях з протимікробною дією / В. В. Казмірчук, М. І. Ляшенко, А. В. Спиридонов та ін. – опубл. 11.10.2010, Бюл. № 19/2010.
6. Вивчення специфічної активності протимікробних лікарських засобів: методичні рекомендації / Ю. Л. Волянський, І. С. Гриценко, В. П. Ширококов [та ін.]; ДФЦ МОЗ України. – Київ, 2004. – 38 с.
7. Tyack Z., Simons M., Spinks A. et al. A systematic review of the quality of burn scar rating scales for clinical and research use // Burns. – 2012. –38, №1. – P. 6-18.

СЕКЦІЯ XXVI. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ У ЛЮДЕЙ, ЩО ЖИВУТЬ З ВІЛ НА СТАДІЇ СНІДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ТЕСТІВ ТА ПРОБ

Орфін Андрій Ярославович

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5374-1246>

здобувач вищої освіти факультету фізичної терапії та ерготерапії

Львівський державний університет фізичної культури

імені Івана Боберського, Україна

Науковий керівник: Мазепа Марія Андріївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2199-4791>

доктор медичних наук, професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії

Львівський державний університет фізичної культури

імені Івана Боберського, Україна

Вступ. У людей, що живуть з ВІЛ (ЛЖВ) захворювання легень діагностуються частіше ніж у загальній популяції, незалежно від наявності шкідливих звичок. А у ЛЖВ на стадії СНІДу проблема респіраторних ускладнень займає провідне місце серед усього комплексу ускладнень СНІДу [1]. ВІЛ-інфекція має чіткий негативний вплив на легеневу систему, навіть у ЛЖВ яким вдалося досягнути супресії вірусу за допомогою прийому антиретровірусної терапії (АРТ) [2]. За патогенетичними механізмами ці ураження характеризуються зниженням дифузійної спроможності легень у ЛЖВ [3]. Враховуючи захворювання респіраторної системи, поширеність куріння у ЛЖВ та високі ризики хронічного обструктивного захворювання легень, важливим є вивчення функціонального стану дихальної системи у ЛЖВ, особливо на стадії СНІДу, перед початком фізичної терапії.

Мета: вивчити функціональний стан дихальної системи ЛЖВ на стадії СНІДу за допомогою фізіологічних тестів та проб.

Матеріали і методи: у дослідження було включено 24 ВІЛ-інфікованих пацієнтів на стадії СНІДу, на амбулаторному етапі лікування. Усі пацієнти підписали добровільну поінформовану згоду на участь у дослідженні.

Дослідження є частиною теми науково-дослідної роботи кафедри фізичної терапії та ерготерапії Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського «Теоретико-методичні основи фізичної реабілітації неповносправних з порушеннями діяльності опорно-рухового апарату та дихальної системи» та «Удосконалення підходів до фізичної терапії осіб, які мають або можуть зазнати обмеження функціонування».

Анамнестичні дані отримані шляхом вивчення медичної документації.

Для оцінки функціонального стану дихальної системи визначали: частоту дихання (ЧД), SpO_2 (вимірювали портативним пульсоксиметром), проби Штанге та Генчі, за стандартними методиками. Також визначали життєву ємність легень (ЖЄЛ) за допомогою спірометра. Належне значення ЖЄЛ розраховувалося за формулами:

для чоловіків $nЖЄЛ = (27,63 - 0,112 \cdot V) \cdot ДТ - 500$ (мл);

для жінок $nЖЄЛ = (21,78 - 0,001 \cdot V) \cdot ДТ - 300$ (мл),

де $nЖЄЛ$ – належна (розрахована) величина ЖЄЛ, мл, V – вік, $ДТ$ – довжина тіла (см).

Індекс гіпоксії вираховували за формулою: $ІГ = Tвид./ЧСС$, де $ІГ$ – індекс гіпоксії, у.о.; $Tвид.$ – час затримки дихання на видиху (с.); $ЧСС$ – частота серцевих скорочень (уд/хв).

Циркуляторно-респіраторний коефіцієнт Скібинської – визначали для комбінованої оцінки функції серцево-судинної і дихальної систем: $ЦРКС = (ЖЄЛ \cdot ПШ \cdot 10) / ЧСС$, де $ЖЄЛ$ – життєва ємність легень (л), $ПШ$ – проба Штанге (с), $ЧСС$ – частота серцевих скорочень (уд/хв).

Для аналізу міжсистемних кардіореспіраторних реакцій ми розраховували коефіцієнт Хільдебранта: $КХ = ЧСС/ЧД$, де $ЧСС$ – частота серцевих скорочень (уд/хв), $ЧД$ – частота дихання (др/хв).

У всіх ЛЖВ визначали вірусне навантаження ВІЛ, за допомогою ПЛР у реальному часі та рівень $CD4+$ Т-лімфоцитів, методом проточної цитофлуориметрії.

Статистичний аналіз проведено за допомогою пакету Statistica 6.0 для Windows. Визначено середнє арифметичне (X) та стандартне відхилення (S). Достовірність різниці оцінювали методом непараметричної статистики: U -критерій Манна-Уїтні. Статистично відмінними вважалися величини, що не перевищували рівень ймовірності $p < 0,05$.

Результати. За показниками ІМТ та $CD4+$ Т-лімфоцитів пацієнтів розділено на дві групи. У I групі 11 пацієнтів, середній вік 40,6 років, переважали жінки – 8 (72,7%), проти 3 (27,3%) пацієнтів чоловічої статі. Більшість пацієнтів проживали у міській місцевості – 7 (63,6%) і 4 (36,4%) були жителями сільської місцевості ($p \geq 0,05$).

До II групи увійшло 13 ЛЖВ, середній вік яких був 40,5 років. За гендерним розподілом: 8 (61,5%) чоловіків та 5 (38,5%) жінок. Зі сільської місцевості 4 (30,8%) пацієнтів, а з міської – 9 (69,2%) пацієнтів ($p \geq 0,05$).

У всіх ЛЖВ була IV клінічна стадія ВІЛ-інфекції.

Середній показник рівня $CD4+$ Т-лімфоцитів у I групі був $47,6 \pm 26,5$ кл/мл, а у II групі – $282,6 \pm 112,2$ кл/мл ($p \geq 0,05$). Вірусне навантаження сягало $630433 \pm 278901,3$ копій/мкл у I групі та $209543 \pm 278901,3$ копій/мкл у II групі ($p \leq 0,05$).

Частота дихання у середньому була $19,7 \pm 1,9$ за хв. та $21,1 \pm 1,8$ ($p \leq 0,05$) за хв. у I та II групах відповідно. Рівень SpO_2 , був нижчим у ЛЖВ I групи $91,5 \pm 1,6$ % проти $93,2 \pm 1,9$ % у ЛЖВ II групи ($p \leq 0,05$). У I групі результат проби Генчі склав $32,2 \pm 2,7$ сек., проби Штанге – $31,3 \pm 5,2$ сек. У II групі дані були схожими: $29,7 \pm 4,3$ сек. та $32,2 \pm 6,6$ сек. відповідно ($p \geq 0,05$). ЖЄЛ у пацієнтів I групи сягала $2639,1 \pm 430,3$ мл, а у пацієнтів II групи – $3144,5 \pm 463,3$ мл ($p \leq 0,01$). Значення коефіцієнта Хільдебранта було однаковим у двох групах ЛЖВ – $3,97 \pm 0,3$ у.о. для I групи та $3,98 \pm 0,5$ у.о. для II групи ($p \geq 0,05$). Індекс гіпоксії в обох групах був близьким за своїм значенням: у I групі $0,41 \pm 0,05$ у.о. та у II групі $0,39 \pm 0,07$ у.о. ($p \geq 0,05$). ЦРКС був нижчим у I групі ЛЖВ $10,91 \pm 3,95$ у.о. проти $13,64 \pm 4,81$ у.о. у II групі ЛЖВ ($p \geq 0,05$).

Висновок. Фізіологічні проб та тести дають можливість оцінити функціональний стан дихальної системи. Практичність їхнього застосування полягає у відсутності потреби дороговартісного обладнання та інвазивних маніпуляцій, що значно зменшує ризики інфікування ВІЛ серед учасників мультидисциплінарної команди з фізичної терапії.

Список використаних джерел:

1. Maitre, T., Cottenet, J., Beltramo, G., Georges, M., Blot, M., Piroth, L., Bonniaud, P., & Quantin, C. (2018). Increasing burden of noninfectious lung disease in persons living with HIV: a 7-year study using the French nationwide hospital administrative database. *The European respiratory journal*, 52(3), 1800359. <https://doi.org/10.1183/13993003.00359-2018>.
2. Singhvi, D., Bon, J., & Morris, A. (2019). Obstructive Lung Disease in HIV-Phenotypes and Pathogenesis. *Current HIV/AIDS reports*, 16(4), 359–369. <https://doi.org/10.1007/s11904-019-00456-3>.
3. Crothers, K., McGinnis, K., Kleerup, E., Wongtrakool, C., Hoo, G. S., Kim, J., Sharafkhaneh, A., Huang, L., Luo, Z., Thompson, B., Diaz, P., Kirk, G. D., Rom, W., Detels, R., Kingsley, L., & Morris, A. (2013). HIV infection is associated with reduced pulmonary diffusing capacity. *Journal of acquired immune deficiency syndromes (1999)*, 64(3), 271–278. <https://doi.org/10.1097/QAI.0b013e3182a9215a>.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО РУКОПАШ «СПАС» НА ПОКАЗНИКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Коваль Юрій Володимирович

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання, здоров'я та туризму
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Соколова Ольга Валентинівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1062-0935>

канд. з фіз. виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії
та методики фізичного виховання і спорту
Запорізький національний університет, Україна

Аналіз наукової літератури засвідчив, що з огляду ситуацію, яка склалася зі станом здоров'я сучасної молоді, необхідно змінити пріоритетність завдань на уроках фізичної культури у навчальний час, де на перше місце необхідно поставити рішення, насамперед, оздоровчих завдань [3].

Козацький дух і техніка, що увібрала у собі багатомісячний досвід ведення бою, все це лягло в основу українського бойового мистецтва «Спас». Існують чотири значення терміна «спас». Перше – це те, що рятує тебе у бою чи житті. Друге – бойовий запас, резерв українського народу, світогляд воїна, захисника та переможця. Третє – данина Христу Спасителю. Людина, яка має спас, стає під захист самого Ісуса Христа. І четверта версія пов'язана з язичницькими богами Спасами, які згодом стали християнськими (ми досі святкуємо яблучний, медовий, горіховий спаси) [1].

Систематичне виконання фізичних вправ та ефективна система загартування виховали той тип козаків, які легко витримували спрагу, голод, спеку та холод та були надійними захисниками, про що свідчать та підтверджують історичні факти. Таким чином, на Запорізькій Січі працювала досить ефективна система фізичного виховання, мала виключно національний характер, а її основу становили вікові звичаї українського народу [2].

Нами було проведене дослідження щодо з'ясування впливу українського рукопаш «Спас» на показники фізично підготовленості дітей середнього шкільного віку. У результаті проведення в школі практики занять в гуртку "Бойовий рукопаш Спас" відбулося значне покращення результатів тестувань. Збільшився рівень показників швидкості, витривалості, сили, гнучкості, спритності і швидко-силових здібностей. Вірогідно підвищилася фізична підготовленість в хлопців при $p < 0,05$ за тестами: стрибок через скакалку та нахил тулуба; при $p < 0,01$ за тестами: згинання розгинання рук, човниковий біг, біг на 60 м, вистрибування з сиду. Найбільш високою вірогідністю розходжень в хлопців при $p < 0,001$ виявилася за тестами: стрибок у довжину, піднімання тулуба в сід. Вказані відмінності носять достовірний характер за всіма показниками в хлопців, крім викрута палиці. В дівчат приріст показників виявився достовірним за всіма тестуючими параметрами, крім стрибка в довжину.

Достовірна різниця між прикінцевими показниками школярів виявлена за результатами згинання розгинання рук, піднімання тулуба в сід, човниковий біг, нахил тулуба в хлопців. У дівчат прикінцеві значення показників фізичної підготовленості мали статистично вірогідну різницю за всіма тестами за винятком результатів стрибка в довжину.

Отримані дані свідчать про позитивний вплив практики гуртка "Бойовий рукопаш Спас" на фізичну підготовленість дітей, що вказує на можливість комплексного всебічного впливу на процес розвитку дитини шляхом застосування ефективних засобів комплексного розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Прытула О. Л. & Шилов Ю. О. [1] (2013). Світогляд в українському рукопаші «Спас». Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 124 с.
2. Тищенко В. & Луценко, Т. (2018). Система фізического воспитания в запорожской сечи. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Конін – Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 79-81.
3. Tyshchenko V., Prytula O., Pityk P., Sinyugina M., Galchenko L., Bessarabova O., Sydoruk H. (2018b). The effect of Ukrainian self-defense Spas on the fitness level of middle school students. Journal of Physical Education and Sport, 18(4), Art 284, 1927-1933.

ДЦП ЯК ОДНА З ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА ТА ЇЇ НЕСТАНДАРТНІ МЕТОДИ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Куцик Христина Олександрівна

студентка 4 курсу, спеціальності фізична терапія, ерготерапія
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», Україна

Науковий керівник: Павлович Ольга Сергіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3840-6933>

кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», Україна

ДЦП (дитячий церебральний параліч) – це післяпологові порушення, або порушення в ранньому дитинстві, які впливають на розвиток фізичної та розумової активності дитини. Вперше дитячий церебральний параліч, як хвороба описана у працях хірурга-ортопеда Вільяма Джона Ліття, який у 1861 році виділив різні форми цієї хвороби. Пізніше його послідовники продовжили досліджувати хворобу назвавши цей стан «церебральний параліч», що в перекладі означає зміни, які виникають на рівні головного мозку і блокують контроль м'язів [1].

Перші ознаки ДЦП можуть проявлятися одразу після народження або в період від 1 до 2 років. Виокремити хвору дитину можна відразу, адже такі діти значно відстають в своєму розвитку: пізніше починають повзати, сидіти та ходити. Також помітні певні відхилення в інтелектуальному розвитку. Хворим дітям складно зорієнтуватися навкруги, сконцентруватися на головному. Вони не такі гіперактивні, як звичайні діти, важко знаходять спільну мову з оточуючими. Прості, для пересічної дитини, рухи здаються для хворих на ДЦП надзвичайно складними.

З часом в дітей хворих на ДЦП можуть з'являтися деякі ускладнення. Це пов'язано з утратою здатності рухатися внаслідок паралічу спинного мозку. При нормальному розвитку організму м'язи зміцнюються і дозволяють організму вільно функціонувати. Якщо ж м'язи не працюють, що дуже часто відбувається з хворими на ДЦП, то спостерігається їх атрофія, тобто зменшення в розмірі та об'ємі. Щоб не допустити такий стан потрібно використовувати лікувальну фізкультуру та масаж з урахуванням ступеня ускладненості, перебігу та класифікації хвороби. Зокрема, науковцями розроблена систематизація ДЦП, а саме визначені та виокремлені наступні її форми.

I. Спастичні форми – характеризуються підвищенням м'язового тону, тобто м'язи є напруженими, спастичними, а рухи є незграбними. Цю форму поділяють на:

- моноплегію – уражена одна кінцівка;
- геміплегію – уражена одна сторона тіла;
- диплегію – уражені обидві ноги;
- тетраплегію – тяжке ураження ніг і рук.

Спастичні форми є найпоширенішими серед інших та складають близько 70-80%.

II. Дискінетична форма – порушення координації рухів. Виділяють два підтипи:

II а. Гіперкінетична форма, що проявляється через повільні або швидкі неконтрольовані рухи. Приблизно 10-20 % випадків ДЦП відносяться до цього типу.

II б. Атактична форма характеризується порушенням рівноваги та координації. Люди з цією формою мають проблеми з виконанням швидких рухів та рухів, які вимагають точного контролю. Така форма становить 5-10 % випадків ДЦП.

III. Змішана форма – комбінація різних форм церебральних паралічів.

Основні причини церебрального паралічу пов'язані з розвитком плоду під час вагітності або після пологів. Передчасні пологи, вродженні та церебральні вади, черепно-мозкова травма, внутрішньоутробна інфекція та інші: це все є причинами розвитку дитячого паралічу [1]. Дитячий церебральний параліч, це хвороба вроджена та невиліковна. Але існують методи, які дозволяють хворому адаптуватися до повноцінного життя, зменшити спазми в тілі та полегшити рухи кінцівок за допомогою методів фізичної реабілітації.

Фізична реабілітація – комплекс медичних заходів щодо відновлення фізичних можливостей та інтелектуальних здібностей, підвищення рівня функціонального стану організму, поліпшення фізичних якостей.

Після встановлення діагнозу дитячий церебральний параліч, хворому призначають реабілітацію, що включає комплекс вправ спрямованих на покращення м'язового тону та інтелектуальних можливостей. Зазвичай, використовують лікувальну фізкультуру, яка зменшує спастичність тіла та масаж, що розслаблює м'язи. Початково при лікуванні ДЦП використовували переважно саме ці методи. Згодом, науковцями було відмічено значний вплив позитивних емоцій на інтелектуальні здібності дітей з ДЦП. Тому вчені сконцентрували свою увагу на психоемоційній складовій. Зокрема, для таких дітей було запроваджено терапію з участю верхової їзди. Хворі діти почали більше мислити, оскільки ця терапія спрямована на відновлення раніше втрачених функцій (рухові функції, моторика). Піклування про тварину, годування, спілкування допомагає дитині адаптуватися до життя, вчить дбати про себе та оточуючих [2].

Крім кінної їзди застосовують дельфінотерапію, яка більше спрямована на відновлення психологічного стану дитини. Після проведення цієї процедури у дітей спостерігається позитивний настрій, зникають стрес та напруга, покращується мова. Таку процедуру можна застосовувати тільки з дозволу лікаря і після енцефалограми у дитина та дельфіна на сумісність, якщо результати не збігаються, то підбирається інший ссавець [3].

Гідротерапія – один із дієвих методів реабілітації, що виконується за допомогою теплої води та комплексу вправ, які спрямовані на зниження тону м'язів, їх розслаблення та розтягнення, при цьому теж зменшується біль [4].

Не менш важливу роль в реабілітації відіграють батьки. З раннього дитинства вони повинні приділяти дитині достатню кількість уваги. Не рідко зустрічаються випадки, коли батьки не спілкувалися з своєю дитиною. Вона ставала замкненою та нервовою. Це значно погіршувало загальний стан та перебіг хвороби, що проявлялось в посиленні спастичності тіла та зниженні розумової діяльності.

Таким чином, дитячий церебральний параліч є вродженою та невиліковною хворобою, але існує ряд методів фізичної реабілітації, які дозволяють адаптуватися до повноцінного життя. При лікуванні ДЦП потрібно приділяти рівномірну увагу всім реабілітаційним методам спрямованим на покращення фізичного та психоемоційного стану організму. Це є важливою складовою, що позитивно впливає на самопочуття хворого з ДЦП.

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк, В. (2021). Сутність фізичної реабілітації дітей хворих на дитячий церебральний параліч з використанням кінезіопластики: проблеми та перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), (7(138), 33-36. Режим доступу до ресурсу: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7\(138\).07](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.7(138).07).
2. Іпотерапія - верхи до здоров'я [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: <https://ridna.ua/2015/06/ipoterapiya-verhy-do-zdorovya/>.
3. Дельфінотерапія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://shahtar.com.ua/?view=article&id=32&catid=12>.
4. Гідротерапія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://madagaskar.kiev.ua/gidroterapiya-shho-ce-take/>.

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ - ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ У ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Антіпова Жанна Ігорівна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3052-0862>

старший викладач кафедри фізичного виховання

Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна

Гоголева Олена Миколаївна

старший викладач кафедри фізичного виховання

Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна

Анотація. У статті аналізується ефективність наявних і нових методів щодо вирішення проблеми формування свідомої мотивації здобувачів юридичних закладів вищої освіти до навчальних занять з фізичного виховання, спортом, в цілому - до рухової активності. Розглядаються запропоновані вченими та викладачами навчальних закладів України пропозиції для формування усвідомленої мотивації і позитивних установок до різноманітної рухової активності. Підкреслюється, що залучення здобувачів до регулярних занять фізичною культурою і спортом є важливою складовою у формуванні установок на здоровий спосіб життя. Проведено анкетування та опрацьовано відповіді.

Проблема збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді була, є і залишається однією з найважливіших проблем людського суспільства. Адже студенти - це основний резерв країни, це майбутні батьки, і їхнє здоров'я і благополуччя є запорукою здоров'я і благополуччя всієї нації. У зв'язку з цим величезну роль відіграє вивчення мотивів, інтересів і потреб сучасної молоді в заняттях фізичними вправами [1, с.294].

Практика сьогодення свідчить про погіршення здоров'я молоді, про загострення в них серцево-судинних та інших хронічних і інфекційних захворювань, а сучасний рівень урбанізації, науково-технічний прогрес, комфорт є причиною хронічного «рухового голоду» [2, с.30]. Аналізуючи стан здоров'я студентської молоді в період навчання в закладах вищої освіти, можна простежити тенденцію зниження рівня здоров'я і погіршення загального стану організму у здобувачів. Тому, проблема збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді ставати найбільш важливою і актуальною на сьогоднішній день.

Поряд з широким розвитком і подальшим вдосконаленням різних форм проведення занять з фізичного виховання, вирішальне значення мають самостійні заняття фізичними вправами. Самостійні заняття можуть проводитися в будь-яких умовах, в різний час і включати завдання викладача-тренера або проводитися по самостійно складеною програмою, індивідуальним планом. Установка на обов'язкове виконання завдання, розвиток ініціативи, самоспостереження і аналізу своєї діяльності активізує тих, хто займається.

Мотивація (від lat. «Movere») - спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, що визначає

його спрямованість, організованість, активність і стійкість; здатність людини через працю задовольняти свої потреби.

Розрізняють такі види мотивації:

- зовнішня мотивація (екстрінсивно) – не пов'язана з вмістом певної діяльності, але обумовлена зовнішніми по відношенню до суб'єкта обставинами;
- внутрішня мотивація (інтринсивная) – пов'язана не із зовнішніми обставинами, а з самим змістом діяльності;
- позитивна мотивація заснована на позитивних стимулах;
- негативна мотивація заснована на негативних стимулах;
- стійка мотивація заснована на потребах людини, так як вона не вимагає додаткового підкріплення;
- нестійка мотивація вимагає додаткового підкріплення.

Мотивація – психофізіологічний процес, керуючий поведінкою здобувача, спрямованістю, організацією та активністю його дій, які виражаються в здатності молодшої людини задовольняти свої виникаючі потреби. Мотивація до фізичної активності – особливий стан особистості, спрямоване на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності. Формування усвідомленої мотивації до навчальних занять з фізичного виховання – одна з найважливіших проблем сучасного вищого навчального закладу.

При виборі видів спорту або фізичних вправ у більшості здобувачів відсутня чітка і обґрунтована мотивація. В основному вибір відбувається випадково (за компанію з друзями, більш зручний розклад або симпатичний викладач), рідше присутній інтерес до певного виду спорту чи розуміння необхідності виконання фізичних вправ. Формування інтересу до занять фізичною культурою і спортом є багатограним процесом: від початкових гігієнічних знань до глибоких фізіологічних знань в області теорії і методики фізичного виховання до формування навичок самостійних занять і потреби в заняттях спортом. При виборі виду спорту та системи фізичних вправ здобувачі керуються наступною мотивацією:

- зміцнення здоров'я,
- корекція недоліків фізичного розвитку і статури;
- підвищення функціональних ресурсів організму;
- психофізична підготовка до подальшої професійної діяльності та придбання потрібних для життєдіяльності умінь і навичок;
- можливості активно відпочити;
- досягнення високих спортивних результатів.

В організацію навчального процесу в закладах вищої освіти поряд із загальноосвітніми і спеціальними дисциплінами обов'язковою дисципліною входить також фізичне виховання. Але протиріччя між соціальним замовленням на здорового, гармонійно розвиненого молодого фахівця і реально невисоким рівнем фізичного розвитку і стану здоров'я випускників викликає особливу тривогу на сьогоднішній день. При цьому на перший план виступає головна проблема - різке небажання студентів відвідувати навчальні заняття з фізичного виховання, займатися спортом, долучатися до здорового способу життя.

Перед викладачами кафедри фізичного виховання гостро стоїть питання пошуку нових методів організації занять, ефективних способів впливу на формування позитивної особистісної орієнтації здобувачів. Оцінюючи ціннісний потенціал фізичного виховання, особливу увагу слід приділити відношенню здобувачів до самої фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, формування у них мотивації до цієї діяльності, а також соціальної значущості фізичного виховання, що спирається на систематичність проведення навчальних занять. Формування інтересу здобувачів до

занять фізичною культурою і спортом - це не одномоментний, а тривалий і багатоступінчастий процес. Починається він з гігієнічних знань і навичок, отриманих в дитинстві. Формуються в молодості - купуються психофізіологічні знання з фізичного виховання і створюється стійка звичка до інтенсивних занять спортом. Для підтримки зацікавленості здобувачів в заняттях фізичною культурою і спортом використовуються методи, що формують задоволеність під час занять. Сильним мотиваційним фактором занять є можливість зміцнення здоров'я і профілактики захворювань [3, с.34]. Бажання дотримуватися здорового способу життя у здобувачів залежить від навколишніх умов, життєдіяльності та правильно організованого процесу навчання. Складовими здорового способу життя є не тільки відмова від шкідливих звичок, правильне харчування, дотримання режиму дня, але і обов'язкова фізична активність, що підтримує і зміцнює здоров'я здобувачів. Система фізкультурно-оздоровчих заходів, які пропонуються здобувачам в навчальних закладах, може не збігатися з їх бажанням і потребами. Це призводить до конфлікту, в результаті якого виникає негативне, байдуже ставлення здобувача до занять з дисципліни «Фізичне виховання».

Вивченню мотиваційного ставлення здобувача до занять фізичним вихованням присвячені роботи авторів Морозової Л., Загрядская О. [4, с.157]. А у працях вчених А. Леонтьєва, Л.Божович, Д. Ельконіна, Н. Ах, О. Кюльпе, К. Левіна особливо виділяється, що успіх в навчанні базується на формуванні у здобувачів мотиваційного ставлення до навчання.

Підвищити мотивацію рухової активності здобувачів можливо лише стійкою зацікавленістю їх до систематичних занять фізичною культурою і спортом [5,с.6]. Таку зацікавленість можна сформулювати застосуванням інноваційних, ефективно організаційних форм проведення занять з фізичного виховання.

У спорті високі спортивні досягнення сприяють найголовніше самоствердженню особистості здобувача, а також викликають позитивні емоції, бажання досягти успіхів і в навчанні, і в майбутній професійній діяльності [6, с.3].

Сьогодні заняття з фізичного виховання в Національному університеті «Одеська юридична академія» проводяться за декількома напрямками:

- з використанням інноваційних технологій: фітнес, елементи йоги, атлетична гімнастика, що значно підвищує зацікавленість здобувачів,
- самостійні заняття за обраним напрямом;
- заняття обраним видом спорту: тренувальні заняття, участь в змаганнях з видів спорту, що сприяють підвищенню спортивної майстерності здобувачів, популяризації спорту в цілому, а завойовані призові місця - підняття авторитету серед однолітків, підвищенню масовості змагань і загальної активності студентів;
- заняття зі студентами спеціальної медичної групи, де використовується: оздоровча і дихальна гімнастика, скандинавська ходьба, пілатес.

Такі методи сприяють підтримці їх здоров'я і залучення до активної спортивної життя академії (в міру їх можливостей). Головне завдання фізичного виховання в юридичному закладі вищої освіти - навчання належному ставленню до свого здоров'я, як до цінності, що сприяє успішному оволодінню професійними знаннями і успіху в подальшій юридичній діяльності.

З метою визначення ставлення здобувачів до свого здоров'я було проведено анонімне анкетування на трьох факультетах академії. Отримана інформація оброблена, зроблені висновки:

- в основному, здобувачі ставляться до свого здоров'я як до важливої цінності, розуміючи, що здоров'я необхідно берегти;

- заняття з фізичного виховання та спорту вважаються здобувачами необхідними для зміцнення здоров'я і успішного оволодіння профільними навичками;

- мотивація до занять підвищується тільки на основі їх спортивних успіхів і досягнень.

На підставі їх відповідей можна зробити висновок, що для юнаків заняття фізичним вихованням, в першу чергу, носять розвиваючу спрямованість, а для дівчат - оздоровчу. Відмінності в домінуванні мотивів визначають спрямованість занять з фізичного виховання.

В анкетах на запитання: «Ваша мотивація до занять з фізичного виховання» було запропоновано розташувати 7 життєвих цінностей в ієрархічному порядку: здоров'я, відпочинок, матеріальні цінності, творчість, сім'я, кар'єра, суспільне покликання. Порівняльний аналіз відповідей показав, що і юнаки і дівчата на перше місце в своїй оцінці ставлять «здоров'я» - це говорить про те, що вони відповідально ставляться до свого здоров'я. На другому місці у дівчат – «сім'я», а у юнаків – «матеріальні цінності». Така відповідь свідчить про те, що юнаки в своїх відповідях дотримуються думки суспільства: «Чоловік – добувач в сім'ї, жінка – берегиня вогнища». І юнаки, і дівчата вирішили, що «суспільне визнання» і «відпочинок» в системі оцінок на 6-м і 7-м місці, а після «сім'ї» і «матеріальних цінностей» всі студенти думають про «кар'єрі» і «творчість».

Висновок. Отримані дані дозволяють стверджувати, що для формування мотивації необхідно виявити потреби, цілі і мотиви, які спонукають здобувачів до активної і свідомої фізкультурно-спортивної діяльності. Грамотно організована робота по формуванню мотивації до занять фізичною культурою і спортом стане базисом, що сприяє зміцненню здоров'я здобувачів.

Здоров'я і мотивована фізична активність здобувачів допоможе їм соціалізуватися, адаптуватися до умов сучасного життя, успішно придбати професійну юридичну спеціальність, що забезпечить в майбутньому профільне визнання, стабільну працездатність, творче довголіття.

Список використаних джерел:

1. Наговицын Р. (2011) Мотивация студентов к занятиям физической культурой в вузе// Фундаментальные исследования. – № 8 - 2. – С. 293-298.
2. Лотоненко А. (1988) Педагогическая система формирования у студенческой молодежи потребностей в физической культуре: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. - Краснодар, - 39 с.
3. Винокурова А., Михалева А. (2014) Ценностные ориентации современных студентов / Актуальные проблемы развития личности в онтогенезе. Сборник материалов III Всероссийской научно-практической конференции студентов и аспирантов. Якутск, СВФУ им. М.К.Амосова, Киров: МЦНИП, С. 33-36.
4. Морозова Л., Загрядская О. (2014) Проблемы мотивации студентов к занятиям физической культурой и спортом: гендерный подход/ Управленческое консультирование. №8 (68). - 157с.
5. Белянчева В. (2009) Формирование мотивации занятий физической культурой у студентов. Физкультура и спорт: Интеграция науки и практики. №2. - С. 6.
6. Сизова Н. (2019) Мотивизационная готовность студентов к занятиям физкультурой и спортом. Научно-методический эл. журнал «Концепт». №4 (апрель). С.1-8.
7. Шлентов Ю., Антипова Ж. (2021). ФОРМУВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ. Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/12772>.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Барсукова Тетяна Олександрівна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1370-4475>

завідувач кафедри фізичного виховання

Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна

Антіпова Жанна Ігорівна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3052-0862>

старший викладач кафедри фізичного виховання

Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна

Основною метою фізичного виховання у вищих навчальних закладах можна назвати формування фізичної культури особистості студента, що передбачає органічну єдність ціннісних орієнтацій, мотиваційної сфери, фізичної досконалості та практичної активності. Фізична культура є невід'ємною частиною загальної культури сучасної молоді людини, яка увібрала в себе весь багатотисячолітній найцінніший досвід розвитку, фізичні та психічні якості. Студентський спорт, з його великим та цінним потенціалом, істотно впливає на духовно-моральний розвиток особистості здобувача вищої освіти. Фізичний та духовний розвиток особистості молодого покоління, його повноцінне та активне життя, турбота про здоров'я, ведення здорового способу життя, розвитку духу спортивного суперництва, поваги та співпереживання - є людськими цінностями, закладеними в основу фізкультурної освіти та студентського спорту.

Ситуація, що склалася в нашій країні: спочатку пандемія, потім оголошений військовий стан, спричинила за собою глобальні зміни, які торкнулися всіх сфер нашого життя. Система вищої освіти не стала винятком, вона зіткнулася з проблемою відсутності готових рішень під час реалізації викладання дисципліни «Фізичне виховання» у дистанційному форматі, незважаючи на високий рівень розвитку інформаційних технологій. А відсутність правильно обладнаного приміщення, інвентарю, методичних рекомендацій, що сприяють якісному проведенню навчальних занять, стає однією з головних проблем. Виникає головне питання: «Як успішно досягти поставленої мети?»

Як варіант у підготовчій та заключній частині навчальних занять з фізичного виховання можна використовувати відео або фотоматеріали. При цьому необхідно контролювати завдання, на вирішення яких спрямований кожен комплекс. Необхідно спрямовувати кожну вправу комплексу на підтримання природних рухових дій та вдосконалення швидкісно-силових характеристик тих, хто займається [1.с.168]. Важливо включати вправи, створені задля формування м'язового корсета, підтримки правильної постави, чергуючи їх із гімнастичними та общеразвиваючими вправами.

Після проведеного анкетування були отримані дані, вони проаналізовані та представлені в результатах.

1. На питання: «Які проблеми виникли при індивідуальному виконанні завдань»: 20% відповіло, що у них не виникло проблем при виконанні вправ, 80% сказало, що зіткнулися з низкою життєвих проблем:

- маленька площа проживання,

- нема кому вести відеозйомку,
- заважають батьки, брати, сестри, діти та ін.

2. Відповіді про готовність здобувачів виконувати вправи через використання відеозв'язку у «присутності» одногрупників та викладачів розподілилися таким чином: 10% – згодні з такою формою заняття, 90% здобувачів висловили небажання до такої форми з різних причин:

- «насмішки» при виконанні вправ,
- неможливість виділити саме цей час для занять,
- небажання «запрошувати» гостей дистанційно та багато інших причин.

3. На запитання: «Які вправи ви хотіли б виконувати, але в умовах самоізоляції це зробити проблематично?». Вибір студентів був різний: біг, спортивні ігри, заняття у тренажерному залі.

4. На останнє запитання здобувачі порекомендували «теоретизувати» цю дисципліну, пропонуючи проведення лекцій та складання тестів.

За час одного стандартного навчального заняття неможливо повністю проаналізувати та оцінити кожного здобувача у спортивному залі, однак у нього з'являється впевненість, що всі його зусилля будуть оцінені. При дистанційному навчанні, здобувач має можливість сам вибрати не тільки зручний для себе графік занять, але й час та темп їх проведення, атмосферу, в якій виконуватиме ті чи інші завдання. У домашніх умовах здобувач може звернути увагу на свої помилки та виправити їх, побачити результати своєї виконаної роботи одразу ж після її виконання. У такому форматі навчання ніхто не залишиться поза увагою: збільшується індивідуальна робота з кожним із тих, хто займається.

Під час самого процесу навчання всім, хто займається, необхідно виконувати завдання, враховуючи аспекти, які забезпечують безпеку та мінімізують травмонебезпеку:

- вибір місця при виконанні завдань;
- спеціальна форма одягу;
- комплекс вправ, розроблений спеціально для домашніх умов;
- дотримання техніки безпеки.

Аналіз проблем, що виникають у колег, що констатують, що житлові умови у всіх різні, часом виникають також сімейні проблеми у тих, хто проживає спільно з батьками, родичами, має молодших братів або сестер: досить часто виконання комплексу вправ викликає намішку, створюючи дискомфорт при виконанні завдань. Нерозуміння важливості рухової активності також знижує активність та бажання займатися.

Висновки.

1. В умовах дистанційного навчання необхідно створити середовище, в якому будуть присутні бажання та прагнення до фізичних навантажень, до самовдосконалення. Тільки усвідомлена рухова активність дозволить зміцнити та зберегти здоров'я, сприятиме формуванню їхньої культури особистості, мотивації до занять, а також допоможе успішно вирішити проблеми організації дистанційного навчання у фізичному вихованні.

2. Для цього підходу необхідна якісна розробка матеріальних і технічних рекомендацій, відповідальних вимогам нашого часу. Від викладачів фізичного виховання організація дистанційного навчання потребує застосування нових форм та методів роботи зі студентською молоддю.

3. Як варіант звіту успішної діяльності здобувачів на заняттях можуть бути фото та відео матеріали, використання мобільних додатків, що відстежують активність претендента на день.

Таким чином, незважаючи на соціальні реалії, що склалася, організація дисципліни «Фізичне виховання» в умовах дистанційного формату навчання – це реальність, що сприяє, насамперед, оздоровленню студентської молоді нашої академії.

Список використаних джерел:

1. Кузьмінський А. (2005) Мотиви і принципи організації дистанційного навчання: навч. посіб. Педагогіка вищої школи. К.: Знання, 360 с.
2. Антипова Ж., Фидирко М. (2020) ЗНАЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ И УКРЕПЛЕНИИ ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ / Науковий простір: Актуальні питання. т.2, С. 20-23. <https://doi.org/10.36074/02.10.2020.v2.04>.
3. Фидирко М., Антипова, Ж. (2020). РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА. InterConf, (16). <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/2574>.

РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Волинець Валерія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання, здоров'я та туризму
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Соколова Ольга Валентинівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1062-0935>

канд. з фіз. виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії
та методики фізичного виховання і спорту
Запорізький національний університет, Україна

Численні чинники обумовлюють оптимальний рівень фізичної діяльності й одним із найбільш важливих серед них є гнучкість. Гнучкість оптимізує процес тренування, підвищуючи засвоєння та виконання спеціальних складнокоординованих рухів. Для успішного розвитку гнучкості, передусім, потрібна теоретична обґрунтованість питання. Необхідні для практики відомості, які стосуються розвитку рухливостей суглобів, у хореографії, теорії та методики фізичного виховання, анатомії, біомеханіки, фізіології тощо. У процесі формування культури рухової діяльності важливу роль відіграє інваріантна складова сучасних шкільних програм з дисципліни «Фізична культура», яка ґрунтується на засобах основної гімнастики. Попри дослідженість окремих питань, використання засобів основної гімнастики у процесі фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, змістовно-методичні умови її ефективного застосовування у процесі формування культури рухової діяльності учнів основної школи залишаються невивченими. Окрім цього, практика свідчить про необхідність додаткового аналізу проблеми формування культури рухової діяльності в учнів основної школи.

Для розвитку гнучкості найбільш доцільними були махові рухи з поступовим збільшенням амплітуди, пружні рухи з випадками, присідання, нахили і т. д. Особливо корисні ці рухи з опорою на снаряд і за допомогою партнера [2].

Спеціально-підготовчі вправи входили до складу підготовчої частини заняття, оскільки спрямовані на досягнення оптимальної оперативної підготовки організму школярів до діяльності в його основній частині.

У підготовчій частині здійснювалася організація школярів, їхній психологічний настрій на свідоме та активне виконання вправ, функціональна підготовка організму до вищих навантажень основної частини. Підготовча частина мала допоміжний характер для вирішення освітніх завдань [1]. Тривалість підготовчої частини заняття забезпечувала підготовку всіх необхідних функцій організму стосовно специфіки конкретного заняття. Інтенсивність роботи була, щоб забезпечити найшвидше подолання фази підготовки. Необхідна ступінь розігріву досягалася на той час, коли починалося потовиділення.

У спеціальній частині розминки повинні переважали вправи, схожі на ті, які планувалося виконувати в основній частині заняття, але з меншою інтенсивністю. Також не можна розтягуватися перед силовим тренуванням. Як би інтенсивною не виявилася розминка, вона не призводить до глибокого розігріву зв'язок.

Непідготовлені зв'язки є жорсткими та нееластичними. Розтяжка таких зв'язок може призвести до травми. Найбільша вразливість у малих м'язів. Тому розтяжка починалася з великих груп м'язів – це груди, спина, стегна.

Список використаних джерел:

1. Круцевич Т.Ю., Ворбйов М.І. & Безверхня Г.В. (2011). Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків та молоді : навч. посіб. Київ : *Олімпійська література*, 224 с.
2. Линець М.М. (1997). Основи методики розвитку рухових якостей. Львів : *Штабар*, 1997. 208 с.
3. Лях В.И. Гибкость: основы измерения и методики развития. (1999). *Физическая культура в школе.*, (1), С. 4–10.

РОЗВИТОК СПРИТНОСТІ У БОКСІ

Хромих Роман Володимирович

Старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Спритність - це здатність обирати і виконувати потрібні рухи правильно, швидко, вміння координувати свої дії, чітко вирішувати раптові завдання. Основою спритності є рухливість рухових навичок. Спритний боксер вмело обирає місце і час для рішучих ударів, використовує положення захисту для контратак, своєчасно запобігає ударам противника і залишається невразливим. Чим більше арсенал технічних засобів у боксера, тим легше він опановує і застосовує в бою нові рухи і дії, тим вище його спритність. Для прояву спритності боксер повинен не тільки майстерно володіти технікою і тактикою, але й володіти фізичними якостями, такими як: координація, сила, швидкість, витривалість, вміння гостро відчувати час й простір.

Основний шлях для розвинення спритності – це оволодіння новими технічними й тактичними навичками та вміннями в різних ситуаціях під час бою. Це призводить до збільшення запасу технічних прийомів і позитивно впливає на вдосконалення спортивної майстерності.

Для виховання спритності у боксі застосовуються вправи, що вимагають миттєвої реакції на обстановку, яка раптово змінюється. Наприклад, в навчальному бою партнер змінює лівостороннє положення на правостороннє або, ведучи бій на контратаках, раптово атакує з рішучим наступом. Виконання складних реакцій в ситуаціях, які раптово змінюються, сильно стомлює боксера, тому в навчальному процесі слід передбачати моменти для відпочинку. Найкращі фізичні заняття для боксера - це спортивні та рухливі ігри (гандбол, баскетбол, теніс), естафети.

Боксерові необхідно вміти поєднувати пересування з атакуючими і захисними діями. При відсутності точної координації він не зможе активно діяти з різних положень, орієнтуватися при постійно відволікаючих факторах, швидко відновлювати втрачену рівновагу.

Існує безліч вправ для розвитку координації. Найбільш ефективними є вправи з партнером. Тренуючись у парах, слід вчитися діяти з усіх положень і прагнути створити під час захисту зручне вихідне положення для нанесення ударів. Рівень координації визначається і в обманних діях, в швидких підходах до супротивника під час атак й випередження його дій своїми контратаками.

Розвитку координації слід приділяти особливу увагу при початковій формі навчання: оволодінню механікою руху ударів, захистів, пересування, поєднання цих дій.

Бокс - це складно-координаційний вид спорту. Він потребує від спортсмена виявлення різноманітних фізичних якостей, рухових умінь та навичок. Відомо, що людина виконує будь яку рухову дію, спираючись на рухові зв'язки, якими вона оволоділа раніше. Таким чином, чим більше у неї запас умовно рефлекторних зв'язків і чим більшим об'ємом навичок вона володіє, тим більш різноманітною буде її спеціальна рухова діяльність.

Рухові дії, які застосовуються для розвитку спритності діляться на 3 групи:

1. Дії, в яких немає стереотипності рухів і є елемент раптовості.
2. Дії, які створюють високі вимоги до координації й точності рухів і асиметричні вправи в асиметричних сполученнях.

3. Спеціальні завдання, в яких по сигналу необхідно різко змінювати напрямок руху.

Виховання спритності досягається за допомогою оволодіння якомога більшою кількістю різноманітних рухових умінь та навичок. Причому, процес освоєння нових рухових умінь і навичок має бути безперервним. Якщо вправа втрачає елемент новизни (через часте повторення), вона перестає бути ефективною у вихованні спритності (наприклад, згинання та розгинання рук в упорі на брусах у розгойдані на перших етапах розвиває спритність, та з часом стає ефективною силовою вправою).

Методичні прийоми виховання спритності:

- застосування незвичних вихідних положень;
- “дзеркальне” виконання вправ;
- зміна швидкості і темпу рухів;
- зміна просторових меж, в яких виконується вправа;
- зміна способів виконання вправ;
- зміна протидії у групових чи парних вправах;
- ускладнення вправ допоміжними рухами;
- виконання знайомих рухів у нових сполуках.

Вправи на спритність швидко втомлюють, в той же час, їх виконання потребує чіткості у м'язових відчуттях. Тому при вихованні спритності використовуються інтервали відпочинку, достатні для відновлення сил. Спритність розвивається також шляхом впливу на деякі супутні здібності людини, такі як долання нераціональної м'язової напруженості, здібності підтримувати рівновагу, вдосконалення відчуття простору тощо.

Для розвитку загальної спритності застосовують гімнастичні вправи, а також рухомі і спортивні ігри (особливо баскетбол). Спеціальну спритність у боксерів розвивають вправами, побудованими на технічних прийомах з бойової техніки.

Ефективними вправами для розвитку спеціальної спритності боксера є вільний бій з двома партнерами, зміна партнера в середині раунду, зміна бойової стойки з лівосторонньої на правосторонню і навпаки під час вільного бою, вправи в парі з боксерами різних вагових категорій.

Список використаних джерел:

1. Барибіна Л.М. Індивідуалізація навчального процесу з фізичного виховання у вищих навчальних закладах з урахуванням психофізіологічних можливостей студентів. – Х., 2013. – 22 с.
2. Филимонов В.И. Бокс. Спортивно-техническая и физическая подготовка. Монография / В.И. Филимонов. – М.: «ИСАН», 2001. – 400 с.
3. Щитов В.К. Бокс. Основы техники бокса. – Ростов н/Д.: «Феникс», 2007. – 234 с.

СПОЖИВАННЯ КИСНЮ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТЕСТУ РОКПОРТ У СТУДЕНТОК, ЩО ПРОФЕСІЙНО ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТОМ

Воронкова Ольга Сергіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3380-6871>

доктор біологічних наук, доцент, професор кафедри
загальної медицини з курсом фізичної терапії

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Воронкова Юлія Сергіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4079-8294>

кандидат біологічних наук, доцент кафедри
загальної медицини з курсом фізичної терапії

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Стан кардіореспіраторної системи дуже важливий для успішного заняття спортом і у той же час успішність у спорті залежить від стану кардіореспіраторної системи. Одним з маркерів для оцінки роботи цієї системи є максимальне споживання кисню (МСК). Існує багато методів визначення МСК, серед яких і тест Рокпорт. Даний тест належить до групи щадних методів оцінки стану системи забезпечення організму киснем та дозволяє визначити рівень фізичної працездатності організму при субмаксимальних навантаженнях. Рокпорт-тест є одним з найбільш часто застосовуваних. Він відносно простий у виконанні та має хорошу точність [2, 3].

Матеріали та методи:

Тест Рокпорт виконували за стандартною методикою [3].

Для аналізу було взято результати тесту Рокпорт студенток 3-4 курсів, які професійно займаються різними видами спорту, зокрема, тхеквондо, бігом, кульовою стрільбою, спортивним орієнтуванням та йогою. Всього проаналізовано показники 6 дівчат, їх вік – 18-20 років.

Результати:

Встановлено, що найвищі показники мали дівчата, які займаються активними видами спорту з високим рівнем рухливості, це тхеквондо, спортивне орієнтування та біг. Так, найвищий показник становив $59,85 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$, у студентки, яка займається тхеквондо та бігом. Дещо нижчий показник був у дівчат, які займаються спортивним орієнтуванням ($48,36 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$) та бігом ($45,01 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$), що вказує на високий рівень фізичної працездатності та дуже високу ефективність кардіореспіраторної системи [1].

Показники ж дівчат, які займаються малорухливими видами спорту є нижчими навіть порівняно з показником нормального функціонування кардіореспіраторної системи, який для жінок становить $35 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$ [1]. Зокрема, ці показники становили $30,52 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$ при заняттях йогою та $29,21 \text{ мл} \times \text{хв}^{-1} \times \text{кг}^{-1}$ при заняттях кульовою стрільбою, що є показником низької фізичної здатності.

Висновки:

З представлених результатів можна чітко побачити, що показник МСК відображає «інтенсивність» спорту, яким займається людина. Час витрачений на

професійні тренування може бути однаковим, але задіяність кардіореспіраторної системи дуже різна.

Список використаних джерел:

1. Практичний посібник для студентів з курсу «Фізіологія здорового способу життя та спорту» / Г. О. Задорожна, Т. Г. Турицька. Дніпропетровськ: 2014. 98 с.
2. Kim K., Lee H. Y., Lee D. Y., Nam C. W. Changes in cardiopulmonary function in normal adults after the Rockport 1 mile walking test: a preliminary study. J Phys Ther Sci. 2015. 27(8). P. 2559-2561.
3. Kline G. M., Porcari J. P., Hintermeister R., Freedson P. S., Ward A., McCarron R. F., Ross J., Rippe J. M. Estimation of VO₂ max from a one-mile track walk, gender, age and body weight. Med Sci. Sports Exerc. 1987. 19. P. 253-259.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ СПОРТИВНИМИ ТАНЦЯМИ

Грачова Вікторія Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання, здоров'я та туризму
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Тищенко Валерія Олексіївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9540-9612>

Д-р. з фіз. виховання і спорту, професор, професор кафедри
теорії та методики фізичного виховання і спорту
Запорізький національний університет, Україна

Багаторічна тенденція погіршення здоров'я дітей і молоді спричиняє подальше погіршення здоров'я у всіх вікових групах і незабаром позначається на якості трудових ресурсів, відновлювання поколінь.

З кожним роком продовжує зростати популярність спортивних танців, якими займаються діти дошкільного віку, школяри та студенти [2]. Проведений аналіз науково-методичної літератури вказав на розмаїття підходів щодо вдосконалення фізичної підготовленості танцюристів, застосування різних засобів і методів [1, 3]. Варто підкреслити необхідність побудови занять з учнями за прикладом кондиційного тренування, де нормування фізичних навантажень повинне здійснюватися відповідно до рівня їх фізичного здоров'я. Таким чином, забезпечується індивідуальний підхід до фізичного виховання й пріоритетність концепції здоров'я школярів, оптимального рівня їхньої рухової активності.

У розроблену програму входили вправи з фітболом та методика з використанням асан йоги. Експериментальна методика реалізовувалася 4 рази на тиждень, у першій половині основної частини кожного тренувального заняття і включала асани йоги, які спрямовані на розвиток гнучкості в тазостегнових, плечових, хребетних суглобах, а в другий – вправи з гімнастичним м'ячем для розвитку таких рухових здібностей як сила, координація, гнучкість та рівновага.

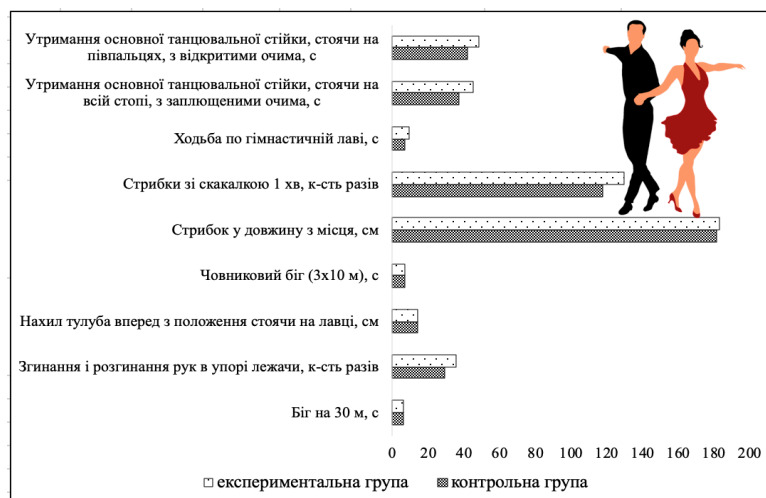

Рис. 1. Порівняння прикінцевих показників фізичної підготовленості підлітків, які займаються спортивними танцями, обох груп

Аналіз показників (рис. 1) координації, силової і спеціальної витривалості, здатності зберігати статичну і динамічну рівновагу швидкісної і швидкісно-силової підготовленості показав, що за всіма тестами підлітки мали статистично достовірне покращення результатів виконання контрольних вправ у процесі нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Брижа, О. С., Друзь, В. А., & Путятіна, Г. М. (2018). Потенціал спортивних танців у формуванні здорового способу життя дітей та молоді. *Збірник наукових праць Харківської державної академії фізичної культури*. Харків: ХДАФК, 2018. № 5. 144 с., 16.
2. Гусак, Є. О., & Ворона, В. В. (2021). Особливості використання спортивних танців у сфері фізичної культури і спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць*, (1 (129) 21, 27-31.
3. Москаленко, Н., & Демідова, О. (2017). Спортивні танці для дітей: інноваційні підходи. *Спортивний вісник Придніпров'я*, (1), 203-208.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ НАДМІРНІЙ МАСІ ТІЛА І ОЖИРІННІ

Панасюк Карина Юріївна

студентка 2 курсу ОР «магістр», спеціальності фізична терапія, ерготерапія
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», Україна

Науковий керівник: Мезенцева Інна Василівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-1455-9708>

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», Україна

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) більше мільярда людей у світі мають зайву вагу. І дана проблема не пов'язана із віком, статтю, зоною проживання, соціальною та професійною належністю. Взагалі в економічно розвинутих країнах майже у половини населення є надмірна вага. За даними ВООЗ України близько 59,1% населення має ожиріння й надмірну масу тіла. З кожним роком збільшується число дітей та підлітків, що страждають на ожиріння, а саме: 10% дітей старшого віку та 15% підлітків серед населення. ВООЗ розглядає ожиріння як глобальну епідемію, оскільки дана патологія є системною та впливає на якість життя і розвиток цілого ряду захворювань, що значно підвищують ризик передчасної смертності. Таким чином, з огляду на масове поширення ожиріння серед населення, соціально важливим стає розроблення та впровадження профілактичних та лікувальних заходів надмірної ваги та ожиріння.

Ожиріння – це захворювання, яке пов'язане з надмірним накопиченням жиру в організмі, що призводить до збільшення маси тіла. Найпоширенішим способом визначення ідеальної ваги є розрахування індексу маси тіла (ІМТ), який був розроблений бельгійським соціологом та статистом Адольфом Кетле в 1869 році, за формулою:

$$IMT = \text{вага (кг)} / \text{ріст}^2 (\text{м}^2).$$

Даний показник є зручним через те, що у більшості людей він тісно пов'язаний із вмістом жирової тканини. Однак дане вимірювання не підходить для важкоатлетів, вагітних жінок та тих, що годують груддю, а також тендітних літніх людей, так як не враховує співвідношення жиру до м'язів та тип розподілу жиру по тілу.

За етіопатогенетичною класифікацією ожиріння поділяють на первинне (аліментарне) та вторинне (симптоматичне). Основне значення у розвитку первинного ожиріння має неповноцінність центрів гіпоталамуса, що регулюють апетит. Симптоматичне ожиріння частіше за все розвивається унаслідок ендокринних захворювань (синдром Кушинга, гіпотиреоз, гіперінсулінізм, гіпогонадізм) або патологічних процесів ЦНС (травми головного мозку, енцефаліт, пухлини тощо).

За ступенем ожиріння розрізняють:

- нормальний діапазон маси тіла – ІМТ 18,5-24,9;
- I ступінь ожиріння (надмірна маса тіла) – ІМТ 25,0-29,9;
- II ступінь ожиріння – ІМТ 30,0-34,9;
- III ступінь ожиріння (різко виражене) – ІМТ 35,0-39,9;
- IV ступінь ожиріння (дуже різко виражене) – ІМТ 40,0 та більше [4].

Головною метою боротьби з ожирінням є схуднення, досягти якого можна лише за створення енергодефіциту, тобто, коли витрати енергії перевищують її надходження. В такому разі жир, як форма відкладеної енергії, починає витрачатися для покриття створеного дефіциту. Лікування ожиріння обов'язково має бути комплексним і включати лікувальну дієтотерапію та фізкультуру, масаж, фізіотерапевтичні процедури, психотерапію, а у важких випадках – медикаментозне лікування і хірургічне втручання.

Реабілітація при ожирінні потребує поступового зниження маси тіла для того, щоб системи організму встигали адаптуватися до змін ваги. Результат лікування є добрим, якщо втрата маси тіла складає більше 15% від вихідного, задовільним – при втраті 5-15% і поганим – при втраті менше 5% ваги [2; 5].

Фізичні навантаження ефективні при схудненні тільки в тому випадку, якщо за час тренування хворим буде витрачатися калорій більше, ніж споживається з їжею. За рахунок витрати енергії зменшуються жирові накопичення, однак, припинивши заняття, хворий швидко набирає колишню вагу.

Заняття ЛФК повинні бути регулярними, досить тривалими та інтенсивними. Вибір виду та об'єму фізичного навантаження залежить від віку, статі, фізичної підготовки, супутніх захворювань пацієнта. Необхідно передбачати поступове збільшення кратності та складності фізичних вправ. Курс лікування повинен бути поділений на два періоди. У першому періоді, який триває 3-10 днів, хворий адаптується до навантажень, які мають бути малої та середньої інтенсивності. Починати день потрібно із гігієнічної гімнастики на 20-30 хвилин. Вдень хворі виконують вправи переважно загальнорозвиваючого характеру, а також приділяється особлива увага дихальним вправам. Застосовується дозована ходьба. Також рекомендуються прогулянки 2-3 рази на день, починаючи з 2-х км і доводячи їх до 10 км на день. Під час них варто чергувати ходьбу у середньому темпі із прискореною по 50-100 м, після чого – дихальні вправи і спокійна ходьба. Темп ходьби обирається в залежності від стану пацієнта. Повільний біг, як самостійну форму занять починають застосовувати після адаптації людини до довгих прогулянок (не менше 45 хвилин). Спершу біг на кожні 100-200 м, пізніше 400-600 м, чергують із ходьбою і лише через 3 місяці можна переходити на безперервний біг тривалістю 20-30 хвилин та швидкістю 5-10 км/год.

У другому періоді ЛФК застосовують вправи для великих м'язових груп, що виконуються з більшою амплітудою рухів, махи, кругові рухи у великих суглобах, присідання. Слід використовувати предмети і снаряди – гантелі (1-3 кг), еспандери, медболи тощо. Для людей з надмірною вагою показані вправи, які сприяють розвитку гнучкості хребта, наприклад, багаторазове згинання корпусу. Додають спеціальні вправи для м'язів черевного пресу, перехід з лежачого положення у сидяче, діставання носків руками, імітація ногами рухів їзди на велосипеді. Застосовуються вправи для постави й укріплення склепіння стопи. Крім того, використовуються дихальні вправи, особливо діафрагмальне дихання, що посилює ліполітичні процеси. Рекомендується стрейтчинг, тобто розтяжка м'язів, що додатково розщеплює жир. Не рекомендуються стрибки та біг людям із II та III ступенем ожиріння через те, що за цього зростає навантаження на венозну сітку й колінні суглоби. Тривалість процедури ЛФК має бути 50-60 хвилин, тому що процес розщеплення жиру починається через 20-30 хвилин активності. Заняття проводяться не менше 3-х разів на тиждень. За ендокринної та церебральної форм ожиріння навантаження повинні бути більш низькими та повільними тривалістю 30-40 хвилин [5].

Додатково хворим на ожиріння рекомендується теренкур, їзда на велосипеді у помірному темпі, плавання та спеціальні вправи в басейні, туризм, гребля, катання на лижах, рухливі й спортивні ігри. Вдома або в залі показана каланетика, аеробіка, йога та вправи на тренажерах. Під час тренувань важливо пити достатню кількість води та слідкувати за пульсом, який має складати 60%-70% від максимального. Їжу краще вживати не раніше, ніж за 1,5-2 години до тренування.

Масаж при лікуванні ожиріння доповнює фізичну активність та є засобом активної профілактики ускладнень, пов'язаних із порушенням периферичного кровотоку. Загальний масаж є ефективнішим, ніж безпосередня дія на окремі ділянки скупчення жирових відкладень. Враховуючи місця концентрації рефлекторних змін, робочими сегментами є сполучнотканинні структури попереково-крижового відділу хребта, грудного відділу хребта та області живота. Використовують прийоми погладжування, вижимання та вібрації – 1,5-2 хвилини й розминка фінським стилем – 2-6 хвилин. Загальна тривалість масажу від 10-ти до 24-х хвилин. Оптимальне вихідне положення – лежачи на животі або на спині чи сидячи [1].

При ожирінні застосовується також фізіотерапевтичне лікування. Серед процедур загальної дії застосовують кліматотерапію, аеротерапію та геліотерапію. Аеротерапію проводять у вигляді повітряних ван при температурі 18-22°C, починаючи з 20 хвилин і доводячи до 1,5-3 годин. Сонячні ванни проводять молодим хворим за радіаційно-ефективної температури 18-21°C. Дозу сонячної дії підвищують поступово, починаючи з часткового опромінення тіла хворого. Загальну дозу сонячної енергії доводять до 20-35 кал на 1см². Курс включає 10-12 ванн [2].

Мінеральні води застосовують як всередину, так і у вигляді ванн. Вони нормалізують нейроендокринні процеси в організмі. Для пиття найбільш доцільно застосовувати слабкомінералізовані (2-5 г/л) або середньомінералізовані (5-10 г/л) води. Більш показані вуглекислі, соляно-лужні, сульфатні натрієві й магнієві та кальцієві води. Призначають 2-3 мл на 1 кг максимально-нормальної маси тіла – 150-200 мл на прийом, за 45 хвилин до їжі, 3 рази на день упродовж 3-4 тижнів. Зовнішньо застосовують вуглекислі, сульфідні, хлоридні натрієві, йодобромні та родонові ванни тривалістю 10-15 хвилин через день або 2 дні. Курс складається з 12-15 ванн. Мінеральні ванни можна чергувати з грязелікуванням. Роблять аплікації з мулового, торф'яного бруду температурою 38-42°C, тривалістю 12-15 хвилин, у кількості 6-10 процедур на курс лікування.

Широко застосовують методи гідротерапії – душ Шарко, шотландський душ, циркулярний душ, підводний душ-масаж, контрастні ванни, які покращують кровообіг та підвищують енерговитрати організму. Температуру води поступово знижують з 35-37°C до 20-25°C. Курс лікування включає 15-20 процедур. З метою зниження маси тіла також застосовують сухоповітряні та парові гарячі процедури, які пов'язані з активним потовиділенням та дегідратацією. Тривалість гіпертермії не повинна перевищувати 8-12 хвилин при температурі 60-70°C та відносній вологості повітря 30-40 % [3].

За церебрально-ендокринних форм ожиріння застосовують електричне поле ультрависокої частоти в області проміжного мозку. Електроди накладають бітемпорально на відстані 5-10 см в оліготермічній дозі на 5-10 хвилин через день, всього 10-15 процедур. Також використовують електросон (5-10 Гц) або центральну електроанальгезію (800-1000 Гц), а також трансцеребральний електрофорез 0,5 розчином нікотинової кислоти (30-60 хвилин, курс лікування 10 процедур) [4].

Висновки. Таким чином, ожиріння – це широко розповсюджена в Україні та світі патологія, що характеризується збільшенням маси тіла. Реабілітація при ожирінні

включає дієтотерапію, психотерапію, лікувальну фізкультуру, масаж, бальнеотерапію, гідротерапію та фізіотерапію. Адже, дотримуючись здорового способу життя, раціонально харчуючись, можна попередити цілу низку захворювань, підвищити працездатність і загальне самопочуття, уникнути передчасного старіння.

Список використаних джерел:

1. Єфіменко П. Б. Техніка та методика класичного масажу: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання. Харків : ХНАДУ, 2013. С. 256–258.
2. Івановська О., Жарова І. Методичні основи побудови та компоненти програми фізичної реабілітації жінок другого зрілого віку з ожирінням. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. 28. 151–156.
3. Івановська О. Е., Марченко О. К. Комплексна програма фізичної реабілітації для жінок другого зрілого віку з ожирінням з використанням методів гідрокінезотерапії. Молодь та олімпійський рух: зб. тез доп. 10-ї Міжнар. наук. конф. молодих учених. 2017. 24–25 травня; Київ, 2017. С. 404–405. URL: <http://www.unisport.edu.ua/content/naukovi-konferenciyi-ta-seminary>.
4. Колядич О. І. Особливості комплексної фізичної реабілітації при ожирінні I ступеня осіб працездатного віку. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2010. 7. С. 501-508. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2010_7_66.
5. Копчинська Ю. В. Значення фізичних вправ в попередженні та профілактиці надлишкової маси тіла та ожиріння. Збірник наукових праць. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Вінниця, 2011. С. 198–202.

СЕКЦІЯ XXVII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ ЯК ОСОБЛИВА ДІЛЯНКА ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ

Савченко Сергій Володимирович

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри
документознавства та інформаційної діяльності

Український державний університет науки і технологій, Україна

Проблема створення дослідницької методології для гуманітарних наук, яка не поступалася б за науковою якістю методології наук природничо-технічних, з середини XIX століття і донині постійно турбує істориків, філософів, філологів. Теоретико-методологічна розгубленість і невпевненість – прикметна риса гуманітаристики і в умовах Постмодерну. В.Я. Пропп із цього приводу писав: «У той час, як фізико-математичні науки мають струнку класифікацію, єдину термінологію, методику.., у нас всього цього немає» [5, С.6]. Визначний фольклорист мав на увазі свою сферу професійних інтересів, але його слова цілком стосуються історії, особливо якщо вона вивчає таку делікатну сферу як релігійне життя.

Якою ж методологією користуватись істориківі релігії та Церкви? З одного боку, відповідь на це питання здається простою: тією ж, яку застосовують при вивченні будь-якої іншої галузі історичного знання. До того ж, за словами класика релігієзнавства Корнеліса Тіле, саме історичний метод є єдиним справді науковим інструментом вивчення релігії: останнє не повинно зводитися ні до емпіричного колекціонування фактів, ні до побудови спекулятивних теологічних схем [7, С. 145]. Але, з другого боку, ми дотепер не маємо власної школи як релігієзнавчих, так і церковно-історичних студій. Те, що комусь може видаватися «школою», є, в кращому разі, непорозумінням. Появи праць рівня К. В. Харламповича, С. А. Терновського, С. Т. Голубева, В. В. Болотова, М. О. Кояловича, М. Е. Поснова чи В. А. Беднова найближчим часом навряд чи варто очікувати. Релігієзнавчої школи ми ніколи й не мали, хоча потенціал був, згадаймо хоча би перспективні ісламознавчі студії Агатангела Кримського, а школа церковної історії була знищена через непотрібність для «робітничо-селянської влади». Церква вивчалася з єдиною метою: науково обґрунтувати її ліквідацію.

Після 1991 року ми маємо дві історіографічні тенденції. Перша за інерцією продовжує антицерковну риторику радянського атеїзму, найчастіше, з акцентуванням деструктивної ролі Православної Церкви в історії України XVIII – початку XX ст. Такий пафос щодо Церкви пояснюється її «служінням царату» у справі «гноблення» українців. Якщо говорити про коло дослідників, що спираються на цю теорію, то йдеться головню про колишніх наукових атеїстів, які перекваліфікувалися на релігієзнавців або істориків Церкви, а також їхніх учнів, які працюють у межах цих моделей.

Друга тенденція – релігійно-апологетична. Її репрезентують, головним чином, публікації у спеціальних релігійних виданнях. Для них характерна практика

вилучення проблем, фактів і цілих сюжетів, які не вписуються в позитивний образ своєї конфесії. Ігнорується будь-яка спірна, неоднозначна, неприємна інформація про церковну організацію. Це стосується як православних, так і протестантських (в основному баптистських) істориків, які розвивають у своїх дослідженнях апологетичні парадигми XIX – початку XX століття (йдеться про такі видання як «Труды КДА», «Богословский вестник», «Христианское чтение», «Миссионерское обозрение», «Христианин», «Баптист» та ін.)

Описана ситуація є ординарною: апологетика чи цькування в історичній науці сприймаються як цілком повсякденна річ. Але поглинення науки партійною чи конфесійною ідеологією не можна визнати нормальним явищем.

У спробах знайти вихід іноді народжуються пропозиції розрізнити «науково орієнтовану» та «соціально орієнтовану історію». Остання «заснована на нарративній логіці історіописання» [3, С.5]. Ідея правильна, але незрозумілий принцип розмежування: історія «соціально орієнтована», що створюється на політичне чи соціальне замовлення, обов'язково заявляє про себе як про «справжню науку», маскує свою пропагандистську сутність. А «науково орієнтована» історія все одно конструюється у вигляді нарративу, а отже, неодмінно містить, прямо чи приховано, ідеологічний компонент. Як їх відрізнити? Для професіонала це нескладно, але не для масового читача.

Головна теоретико-методологічна проблема дослідження історії Церкви полягає у пошуку адекватних інструментів інтерпретації джерел та усвідомленні специфічності предмету. Основна відмінність Церкви від інших інститутів суспільства – інституційна тяглість упродовж багатьох сотень років. В Україні Церква – це єдиний інститут, який має безперервну історію щонайменше з X століття і може підтвердити свою генезу і та історичний континуїтет документально. Незважаючи на інтегрованість Церкви в різні державні структури упродовж історії, первинний імпульс її створення та механізм повсякденного функціонування перебуває за рамками соціально-політичних чи економічних чинників. Їх потрібно шукати у сфері поширення релігійних ідей. Думки, почуття, віра частіше управляють вчинками релігійної людини, ніж нерелігійної, а суспільні структури лише створюють коридор об'єктивних можливостей. Учасники церковної спільноти, реагуючи на сучасні їм виклики, не завжди зважають на політичний, економічний чи просто прагматичний інтерес. Іноді мотивація їхніх дій лежить у сфері релігійного досвіду, який може бути взагалі не детермінованим зовнішніми чинниками. Теза про «трансцендентність» релігії належить до істин християнського богослов'я. Як зауважив архімандрит Софроній (Сахаров), «свобода людини, яка увірувала в Божество Ісуса Христа, належить до інших вимірів буття» [1, С. 107]. Цю настанову дослідникам варто враховувати, намагаючись зрозуміти та витлумачити релігійні тексти чи вчинки релігійно мотивованих людей.

Поряд з цим дослідникові не можна звертатися до метафізичних аргументів, посилаючись на позасоціальні сили, як це робити середньовічні літописці та хронографи, що пояснювали хід історії Божим Провидінням. Історик не фіксує безпосередній релігійний досвід, оскільки він невербальний і емпірично не верифікується, але бачить його прояви в думках та діях. І остання важлива обставина, знання якої дозволяє коректно зрозуміти поведінку релігійної людини: внутрішні закони Церкви для її членів важливіші за закони державні, особливо в тих випадках, коли вони суперечать один одному.

Для світських істориків, які щойно починають нелегкий шлях церковних студій, розуміння цих тез буде достатнім для того, щоб не сплутати Церкву з профспілкою,

хатою-читальнею, партією чи благодійним товариством, і щоб позбутися в своїх наративах того, що Кліффорд Гірц називав «тоном сільського атеїста» [2, С. 147]. А для авторів, що плутають дослідження Церкви з її апологетикою, досі актуальною є порада М. Е. Поснова: «При збиранні джерел, дослідженні матеріалу та обробці його, історик має бути об'єктивним, вільним від хибного патріотизму (шовінізму), а церковний історик від конфесійних тенденцій» [4, С. 16]. На історію Церкви, як і на будь-яку галузь наукового знання, поширюються усі відомі ще з античності нормативні характеристики науки: доказовість, аргументованість та імперсональність істини, тобто «незалежність істини від соціального, майнового та іншого статусу того, хто її висловлює» [6, С. 155].

Список використаних джерел:

1. Архимандрит Софроний (Сахаров). Видеть Бога как Он есть. М., 2000. 254 с.
2. Гірц К. Інтерпретація культур. Вибрані есе. К., 1991. 547 с.
3. Маловичко С.И., Румянцева М.Ф. История как строгая наука vs социально ориентированное историописание. Орехово-Зуево, 2013. 252 с.
4. Поснов М.Э. История христианской церкви. Репринт. К., 2007. 614 с.
5. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. М., 2001. 147 с.
6. Степин В.С., Смирнова Н.М. Существует ли методологический изоморфизм естественнонаучного и социально-гуманитарного знания? // Философский журнал. 2018. Т. 11. No 3. С. 150-165.
7. Тиле К. Основные принципы науки о религии // Классики мирового религиоведения. М., 1996. С. 144-197.

МІЛІТАРИСТСЬКА ПРОПАГАНДА У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914-1918)

Рожкова Людмила Іванівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9994-0961>

канд. іст. наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумський національний аграрний університет, Україна

На початку Першої Світової війни у державах, які належали до ворогуючих військово-політичних блоків, небачено великих масштабів та різноманітних форм набула мілітаристська пропаганда. Вона стала засобом поширення ідеологічних концепцій найвпливовіших держав, а саме концепцій германофільства (Німеччина), колоніалізму (Велика Британія), армійського культу (Франція), австрославізму (Австро-Угорщина), імперського панславізму (Росія) [1, 11-12]. Пропагандистські зусилля військових відомств, інших урядових установ, преси, письменників, релігійних діячів, були спрямовані на роздмухування ультрапатріотичних настроїв, шовінізму, ненависті до противника, приховування справжніх причин війни, маскуванню її загарбницького характеру. Брак достовірної інформації компенсувався здогадками, припущеннями, теоріями змови, чутками, наприклад, про те, що війну розв'язали росіяни і Німеччина здійснює мобілізацію у відповідь. Під впливом пропаганди в європейських містах піднялася потужна патріотична хвиля на підтримку урядів та військових. Урочисті проводи військових на фронт влітку 1914 р. супроводжувалися піснями, квітами та обіцянками «повернутися додому до Різдва» [2, 35-36]. Гасла, які піднімали бойовий дух, були накреслені крейдою на вагонах з солдатами, заклики до самопожертви в ім'я перемоги лунали на вулицях тилових міст. Військові відомства та міністерства освіти поширювали друковану агітацію, що висміювала та принижувала противника. Уперше на плакатах та листівках, які розсилалися поштою, а подекуди-скидалися з аеропланів, з'явилися зображення жінок та дітей, вони закликали до боротьби «за повну та остаточну перемогу» [3, 19-20]. Пропагандистського характеру набуло навіть духовне служіння та благодійна діяльність. У церквах українських губерній здійснювалися молебні «про дарування перемоги російському воїнству» [4, 2]. На початку війни, в умовах загального патріотичного піднесення збирання грошових пожертвувань нерідко проводилося у формі «Днів прапорів», коли члени громадських організацій, зокрема, Всеросійського земського союзу, реалізовували сувенірні прапорці з символікою Росії та інших воюючих країн [5, 251]. Ніхто не наважувався засуджувати війну, яка стала найвищою метою.

Під час окупації російською армією Галичини та Буковини розгорнулася пропагандистська кампанія, що прославляла «звільнення руських братів від чужоземного ярма» і закликала місцеве населення до молитви «во славу руського царя», в ім'я «єдиної нероздільної великої Росії» [6, 220]. Патріотична риторика у з боку Центральних держав не припинялася навіть після зриву німецького плану «блискавичної війни». Під час наступу німецьких та австро-угорських військ на Польщу та Західну Україну у 1915 р. лунали гасла про звільнення населення від російського ярма та антисемітизму, за допомогою яких командування Східного фронту намагалося контролювати територію, населення і ресурси. Єдиний доступний масам засіб інформації - преса, - піддавався жорсткій цензурі та перебував під контролем пропагандистів. 1916 р., у розпал битви під Верденом та англо-

французького наступу на річці Соммі газетні шпальти у воюючих країнах були сповнені пафосного оптимізму та паплюження ворога [2, 460]. Преса вдавалася до маніпуляцій, змагаючись у прославленні своїх армій та замовчуючи реальні втрати з обох сторін.

Лише на четвертому році війни у суспільній атмосфері відчутно проявилось розчарування та несприйняття війни. Тривалий та запеклий характер війни, колосальні людські втрати з обох сторін, незчисленні колони військовополонених, натовпи біженців, масове зубожіння зумовили спад патріотизму у воюючих країнах, зростання страйкового руху, антивоєнних та антимонархістських настроїв. «Пропагандистський туман» розсіювався, мілітаристські настрої змінилися на ненависть до політиків та військового командування, а заклики до війни «за повну й остаточну перемогу» поступилися місцем іншими ідеологічним концепціям.

Список використаних джерел:

1. Перша Світова війна 1914-1918 рр. і Україна. Українські землі у центрі цивілізаційної кризи /Упоряд. О.П.Реєнт. - К.:Кліо, 2015. – 64с.
2. Енглунд, П. Захват і біль битви: Перша світова у 211 епізодах/Петер Енглунд; Пер. Н.В.Третьякої; худож. оформлювач А.П.Вировець. – Харків:Фоліо, 2016. – 555 с.
3. Оуржеднік Патрик. Європеана. Коротка історія двадцятого століття. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 160 с.
4. Сумской голось (репринтне видання) – 1994. - №8-9 (19 августа).
5. Рожкова Л.І. Благодійність у роки Першої світової війни (на матеріалах Сумщини)// Зб. наук. праць «Сіверщина в історії України»/Ред. кол. О.Д.Савицький, О.М.Титова, Л.М.Бесов та ін. Київ – Глухів:Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2015р., 248-253.
6. Велика війна 1914-1918 рр. і Україна:У двох книгах. – Книга 2: Мовою документів і свідчень/ Ред. кол.: В.А.Смолій (голова), Г.В. Боряк та ін.; відп. ред. О.П. Реєнт, - К.:ТОВ «Видавництво «Кліо», 2015. –800с.

НЕОДНОЗНАЧНІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Іщенко Олена Миколаївна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3832-2403>

канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри філософії гуманітарних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

В останні десятиліття актуальною залишається концепція толерантності, що набула широкої популярності у наукових колах як відповідь на глобальне зростання культурного і релігійного розмаїття. Толерантність широко поширена у національній, міжнародній політиці в аспекті різноманітних відмінностей між етнічними групами, лінгвоспільнотами, расами. Проте у публічному та науковому колах вона залишається дискурсивним в аспекті визначення, впровадження, оцінювання негативних наслідків як для домінуючої культури так і для культури меншин.

Будучи необхідним компонентом функціонування стабільного світового порядку толерантність продовжує бути популярною серед багатьох представників політичного істеблішменту, її пропагують по всьому світу, коли виникає необхідність у прийнятті "інакшого". Як зауважував у свій час Генеральний секретар ООН (1997-2006) Кофі Аннан: "Толерантність, міжкультурний діалог і повага до різноманітності важливіші, ніж будь що в світі, де народи тісно взаємопов'язані", "Толерантність – це мистецтво жити з іншими людьми та з іншими ідеями", "Ми можемо мати різні релігії, різну мову, колір шкіри, але ми всі належимо до однієї людської раси". За словами генерального директора ЮНЕСКО Одре Азуле: "Толерантність – це акт гуманності, який ми повинні плекати і втілювати в життя щодня, радіти різноманітності, яка робить нас сильними, і цінностям, які нас об'єднують". Тож, толерантність завжди розглядається як одне із бажаних рішень уникнення напруженості та конфліктів, викликаних мультикультуралізмом та політичною гетерогенністю, і є необхідним ендорфіном демократичного політичного тіла.

Сьогодні у межах Європи, Північної Америки та Австралії активно піднімається питання толерантності стосовно релігійних вірувань та культурних цінностей мусульманських меншин. З огляду на це ми пропонуємо розуміти даний соціальний феномен як тривимірну концепцію, що включає терпимість, повагу та оцінку відмінностей.

Нині, культурне та релігійне розмаїття неминуче висвітлює питання відносно прийняття і врахування групових відмінностей, терпіння щодо альтернативних світоглядів, переконань, моделей поведінки. Багато існує ситуацій, де наприклад, мусульманські віруючі змушені терпіти гомосексуалізм, однополі шлюби, аборти, незважаючи на рішуче несхвалення цього [1, с. 243]. Натомість, невіруючі, в особі деяких представників заходу, терпіти релігійні вчення в школі, невакцінованих дітей релігійними батьками, носіння різноманітних релігійних символів державними службовцями. Зараз, існує безліч міжгрупових відмінностей культурно-релігійного характеру де терпіння є психологічним порогом сприйняття особистістю (групами) несприятливих для неї соціальних, духовних та інших впливів, вище від якого вона втрачає свою психологічну та вольову стійкість і здатна до непередбачуваних дій.

Не виказуючи терпимість, особа автоматично засуджується суспільством, є несправедливою у прийнятті чужих переконань, виступає проти збереження

представників соціальної групи власної ідентичності. Іншими словами, альтернативою терпимості в якості толерантності виступає вже (не)терпимість і упередження. Неприязнь до іншої групи, упередження ставлення до неї стає викликом та боротьбою неурядових організацій, а саме “Європейської ради з питань толерантності та примирення” з ксенофобією, антисемітизмом та расизмом у сучасному світі. Аналогічна політика ведеться “Європейським рамковим національним статутом сприяння толерантності”, який зазначає на необхідності дій проти злочинів на ґрунті ненависті, расизму, колірної приналежності, етнічної дискримінації, антифемінізму та гомофобії. Ініціюючи таку політику представники міжнародних, національних, громадських організацій, урядові структури ототожнюють толерантність з відкритістю, ціннісною різноманітністю, доброю налаштованістю щодо “інших”, великодушним ставленням до “чужих”. У цьому розумінні терпимість як терпиме ставлення до чогось, “примирення з чимось” стає проміжною ланкою між щирим сприйняттям і нестримним супротивом.

У сучасного світу толерантність розуміють як визнання за іншими права на повагу до їхньої особистості та самоідентифікації, до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. У такому ракурсі про неї складно говорити, оскільки мусульманські меншини, які мешкають у західних країнах іноді позбавлені будівництва мечетей, ісламської освіти, святкування ісламських державних свят, носіння мусульманського одягу, що закриває обличчя жінок (нікаб, паранджа). Через свою прихильність до ліберальних цінностей більшість європейців, не виявляючи неповаги чи неприязні до мусульман, засуджують їх нерівне ставлення до жінок, невільний вибір партнера, авторитарну практику виховання дітей тощо.

Розуміння толерантності в аспекті поваги вимагає більш егалітарних відносин між представниками меншин і домінуючої культурної групи, а саме повне і рівне громадянство для всіх. Маючи різні релігійні, культурні переконання, звичаї, традиції представники різноманітних груп повинні визнавати та поважати існування “іншого” як громадянина з однаковими правами та свободами. “Повага до людей цілком можлива навіть тоді, коли їхні погляди є неправильними, заплутаними, ірраціональними чи навіть злими [2, с.181].

Отже, повага до різноманітних меншин як до співгромадян, толерантність у правах, обов'язках і свободах громадянства є запорукою широкої міжнаціональної рівності. Можливість приймати участь в обговоренні спірних питань, брати участь у публічних дебатах, забезпечувати власний захист, робити внесок у створенні “свого” суспільства дає можливість говорити про свободу особистості. Свобода думки, самовираження, самоідентифікація у площині норм, цінностей, переконань є невід'ємною запорукою існування толерантного суспільства. Натомість толерантність в аспекті поваги, відтак рівності, і по й с'як час залишається проблемною стратегією управління культурним різноманіттям.

Нарешті, поняття толерантності може використовуватися у площині ціннісної орієнтації на відмінність, де всередині самої етнічної групи чи суспільства цінується різноманітність. Суб'єктивна реакція особистості на відмінність містить в собі визнання і прийняття вірувань, переконань, практик та способу життя “інших”. Толерантність розглядається як установка або стану духу соціальної спільноти.

Тож підсумовуючи, варто зазначити, що інтерпретується, уявляється та використовується термін толерантність досить неоднозначно у міжкультурному середовищі більшості європейських країн. Найчастіше її пропонують розглядати як терпимість до поглядів, звичаїв, думок етнічних меншин; як право на відмінність, несхожість, “інакшість” в аспекті упереджень, переконань, моральних установок

недомінантних груп; як повагу до особистості у плані самовираження, самоідентичності, рівності можливостей у сучасному політичному просторі. Вона визначає рівноцінність різноманітних груп, товариське ставлення до них, релігійну, культурну терпимість та людяність.

Толерантний спосіб життя завжди передбачає “добру ласку” більшості по відношенню до груп меншості. Представники непомітної групи повинні бути вдячні за те, що їм дозволяють “заявляти про себе”, займати певне положення у соціальній ієрархії домітної групи, і при цьому постійно перебувати у залежності від західних культурних цінностей, ліберальних принципів демократичних суспільств. Постійна залежність від доброї милості тих, що оточують, позбавляє групи меншості контролю за власним життям, відстоюванню соціальної несправедливості, упередженості по відношенню до себе та меншої участі у колективних діях стосовно вираження власної долі. Постійно перебуваючи у стані тих кого “терплять” групи меншості іноді відчувають образу, зневажливе ставлення до себе з боку групи більшості. Як зазначав в свій час турецький романіст та мислитель Мустафа Акйол у популярному голландському вечірньому ток-шоу “De Wereld Draait Door” («Світ продовжує обертатися») від 6 грудня 2017 р. “Нас терпіли, що звісно жахливе слово. Якщо вас терплять, то говорять: “Ти інший, але ми будемо з тобою миритися”. Тож, толерантність як “допустиме відхилення” залишається мінімальною умовою для спільного життя у культурному розмаїтті.

Список використаних джерел:

1. Simon, B., & Schaefer, C. D. (2017). Muslims' tolerance towards outgroups: Longitudinal evidence for the role of respect. *British Journal of Social Psychology*, 57(1), P. 240–249.
2. Crane, T. *The Meaning of Belief: Religion from an Atheist's Point of View*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2017. 224 pp.

ОЧІКУВАНА РЕВОЛЮЦІЯ В АРХЕОЛОГІЧНО-ІСТОРИЧНІЙ СФЕРІ Й НАШІ ШАНСИ НА ЗНИЩЕННЯ ТОТАЛЬНОЇ БРЕХНІ ПРО УКРАЇНУ

Корсак Костянтин Віталійович ¹

відповідальний автор, доктор філософських наук, професор
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Розпочнемо не з прикладів загальносвітової неправди про українців та Україну, а з наведення фактів неминучих змін у світі археології та історії. Змін настільки глибоких і цілковито вимушених, що авторам-творцям усього вже оприлюдненого доведеться визнати помилки і написати правдиві тексти, аби не осоромлювати себе перед усіма нащадками. Йдеться не про вибачення за твори півстолітньої давності, де хибні висловлювання були зумовлені повною відсутністю точних датувальних та інших даних, а про необхідність створити у даний момент правдиві твори, які будуть спиратися на найновіші досягнення археометрії, палеогенетики та інших молодих секторів досліджень, які ми пропонуємо називати «*нооісторією*» і розглядати її частиною знань з майбутнього, з нооери й побудованого ноосупільства.

Надані в тезах точні факти можуть стати фундаментом тих ноознань, що дадуть змогу читачам проводити критичний та об'єктивний аналіз всього написаного раніше і того, що звучить зараз у ЗМІ та фігурує в Інтернеті. Воно хибне, якщо не використовує наукові відкриття останніх кількох років. Загалом обсяг старого — океан, а нового — море, що примушує для тез обрати з нього з лише один-єдиний мегафакт максимальної інноваційної потужності (№1). Курсивом опишемо №1, а прямим шрифтом — наші пояснення і пропозиції.

№1. Відкриття і розкопки на чималій території Східної Туреччини великої кількості прадавніх кільцевих споруд, будова яких відтворена на рис. 1. Найстаріша з виявлених має вік 13 500 років і створена задовго до початку продуктивного землеробства. Ціль створення ще не пояснена. Це спонукало нас шукати відповідь і пояснити перехід Хомо від канібалізму до гуманізму.

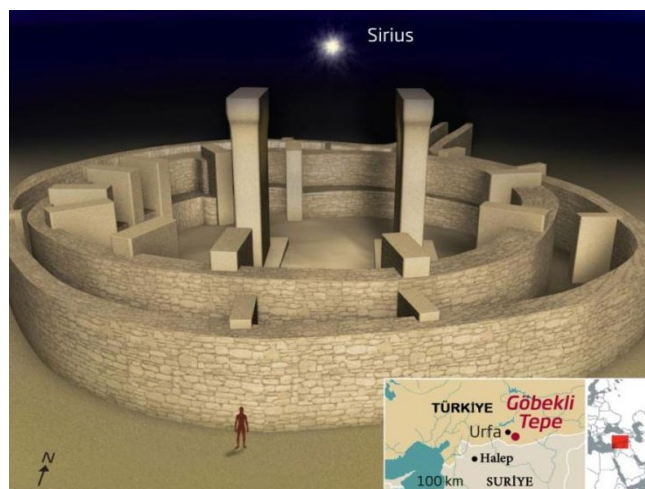

Рис. 1. Пригоризонтна обсерваторія в Гебеклі-Тепе як засіб формування у молоді нового світогляду (висота кілець менша зросту людини!)

¹ Повний склад науково-дослідної групи надається в кінці статті.

Короткий виклад наших пояснень. Нещодавно виявлено, що приблизно 50 тис. років тому Синайська пустеля стала зволоженою, а тому невелика група невисоких африканців з долини Нілу, рятуючи свої життя від ворогів (канібалів?), змогла перейти на північ аж до місць, вказаних на міні-мапі рис.1. З плином часу через кліматичні зміни чи з інших причин умови життя на новому місці погіршилися так, що довелося подумати про фізичне виживання у разі зменшення кількості дичини та інших джерел живлення.

У цій місцевості старша частина невеликих племен наприкінці весни скупчувалися на **пенепленах** (плавно-горбкувата місцевість на місці дуже еродованих гір), де росло порівняно багато видів диких злаків і бобових не з мікроскопічним, а з чималим насінням. Вони визрівали не одночасно, а тому «женці» мали час на спілкування упродовж певних проміжків часу. Сформувалася група мудрагелів, заклопотаних прогнозом майбутнього і пошуками порятунку від неминучого сплеску канібалізму (тоді першими з'їли б саме стареньких). Ми не можемо навести аналіз можливих роздумів, тому вкажемо тільки результат — вони створили модель «Всесвіту», визнали існування непереборних керівних впливів для періодичних та інших явищ свого довкілля, усвідомили пріоритетність і необхідність надання молоді головних ідей та знань для досягнення антиагресивних переконань і поведінки.

Висловимо припущення, що серед цих мудрагелів, які були нашими генетичними пращурами по жіночій лінії, був цілковито геніальний «Y», який був не тільки лідером у теоретично-світоглядних міркуваннях, а й видатним конструктором, який винайшов «навчально-виховне приладдя» для формування нового світобачення і гуманістичних цінностей в усього складу нових генерацій. Під управлінням Y 13 500 років тому переконані ним 500-600 дорослих чоловіків виконали важку фізичну роботу і сконструювали з блоків піщанику першу споруду, відтворену на рис 1. Легко зрозуміти, що усередині кільця навіть у повній темряві можна визначити сторони світу, а в момент появи чи зникнення сонячного диску завдяки зарубкам на розташованих по кільцю плитах усі могли з непоганою точністю орієнтуватися щодо днів року.

Одразу вкажемо на те, що через явище прецесії осі добового обертання Землі з періодом 26 000 років через певний інтервал часу на місце Сиріуса зсувається інша видима зоря, прилад втрачає точність, а тому замість «рихтування» його акуратно засипали і поряд будували новий! На горбі Гебекле-Тепе таких є мало не двадцять, тому розкопки триватимуть ще багато років. Але важливішим є факт формування не племінних цінностей, а універсальних, рух до гуманізму як до усвідомлення того, що всі люди рівні перед вищими силами і не мають права вбивати і з'їдати інших.

Тому для ліквідації небезпеки безмежно гострого голоду, що зумовив би сплеск канібалізму, нащадки Y всерйоз узялися за одомашнення не тільки перших зернових і бобових, а й тварин. Прошло багато сотень років до того часу, коли полів навколо стабільних поселень стало багато і дикі рослини зазнали необхідних удосконалень. Стали свійськими та пройшли відбір на слухняність й інші корисні риси вівці, кози, тури і свині. Зазначимо, що землеробство виникло в усьому Східному Середземномор'ї, але Y-прилади споруджені тільки в його північній частині, але не в Палестині. Саме цим ми можемо пояснити той незаперечний факт, що «максимально якісний варіант гуманістичного архетипу» створили і зберегли наші та європейські пращури, а не попередники євреїв та інших південніших народів.

Інша наша пропозиція полягає в необхідності поділу поняття «цивілізації» на два — на «**пенепленні**» та «**алювіальні**». Лідерами головних інновацій стали перші, адже там не тільки росли дикі злаки, а й були легкодоступні родовища кременів,

обсидіану, руд міді та інших металів. Звідти отримали первинні інновації організатори алювіальних цивілізацій у дельтах рік і на великих заплавах. Їх внесок у прогрес теж істотний, адже «бідолахи» змушені були винайти письмо й основи математики, підкоритися явищу автоматичного формування держав (диктатур чи чогось ще гіршого, як у рашці), а також відмовитися від справжнього винахідництва, свободи і демократії. Погляньте на еволюцію автономно-критично й легко переконаєтеся в тому, що алювіальні цивілізації є цитаделлю стазису і відсутності значних інновацій. Як жили селяни у дельті Нілу в часи пірамід, так живуть і зараз (щоправда, з японськими двигунами для човнів і корейськими смартиками в обидві руки). А засади життєзабезпечення лишаються незмінними 6000 років.

Так сталося, що вся історія діяльності носіїв українських генів пройшла на пенеПЛенних теренах — в *Анатолії*, в більш-менш відомому нашим читачам українському *Трипіллі*, у все ще невідомому *Великому Трипіллі*. Ці запропоновані нами два слова позначають гігантську економічну зону між Карпатами і Західним Сибіром, в яку впродовж майже двох тисяч років (V - II тис. до н.е.) з просторів між Атлантикою і пустелями Китаю прибували торгівці (розвідники?) для вивчення конярства, гірничої і ковальської справи, «кухонного виплавлення міді» на основі березового вугілля і т.д. Вивчені ними слова (виробничі теги) зумовили мирне поширення говірки наших пращурів на всю Євразію й формування не тільки потужної сім'ї індоєвропейських мов, а й однойменної культури, що й зараз лишається світовим лідером.

Висловимо таку думку: нещодавно Китай мав шанси стати новим всеПЛанетним лідером, але через зміну керівництва нині зсувається на манівці й не зможе очолити цивілізаційний прогрес всього людства. Вкажемо також на те, що ми в статтях 2017 року і пізніше запропонували *«хмарнотегове» пояснення* мирного формування індоєвропейської мовної сім'ї, яке було позитивно сприйняте відомими нам спілками лінгвістів.

З усього нашого аналізу наслідків вказаного на рис. 1 «мегаВідкриття» №1 та множини численних вимірів інших науковців (маємо на увазі ізотопні датування і генетичне секвенування) впливають багато висновків, з яких вкажемо тільки три най-найголовніші:

- науковці Заходу надаремне відмовлялися заглиблюватися у проблеми канібалізму і зрідка помилково стверджували, що гуманізм виник після появи землеробства [1]. Насправді це світоглядно-духовне досягнення на тисячі років випередило землеробство і, фактично, зумовило його появу;

- авторами гуманістичного архетипу стали в Анатолії носії українсько-європейських генів, які пізніше перенесли його в Європу. Наші обрали чорноземи Трипілля й після появи Чорного й Азовського морів поєдналися генами з чоловіками з гаплогрупою R1a. Це злиття гарантувало збереження гуманізму й спричинило серію грандіозних технологічних досягнень, що трансформували Трипілля у світовий культурно-мовний аттрактор, який ми пропонуємо називати «Велике Трипілля» (розпалося після мегаВибуху в 1628 р. до н.е. вулкану на острові Санторіні);

- через цю прикру природну випадковість тогочасні лідери світу полишили Вітчизну, розпорошилися між меридіаном Берліна на заході і пустелями Китаю на сході, втратили пам'ять про свою видатну історію, зазвичай не могли проганяти загарбників (від скіфів і до росіян), підкорялися їм, але зберегли головне — мову, звичаї, рівність статей, порядність, демократизм. Отже — цілісний первинний гуманістичний архетип, який через іншу випадковість, яку ми опишемо нижче, у

Західній Європі був практично ліквідований і замінений «атлантичним». А той зумів спричинити безперервні війни, різноманітні геноциди, спалення на міських площах найгарніших і найрозумніших жінок, урешті, низку нападів на слов'ян.

Практично все, щойно викладене нами на основі мегафакту №1 та інших нооісторичних досягнень, й зараз лишається *невідомим для науково-освітньої сфери країн Заходу*. Там всюди і завжди наголошується на тому, що степові простори є колискою дикості, варварства, геноцидних нападів на землеробів. Слів «Трипілля» і «Велике Трипілля» вони не знають, а населення степових просторів називають «ямниками» на основі поширених звичаїв поховання.

Тому для всього складу молодих генерацій «золотого мільярду» у школах і ВНЗ пояснюють заселення провідних держав Європейського Союзу на основі рис. 2, до якого зеленим кольором ми додали зону перебування «ямників».

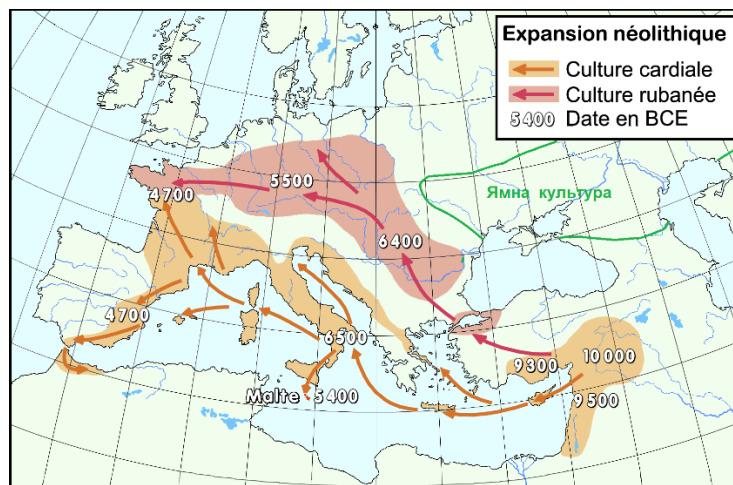

Рис. 2. Традиційне європейське уявлення про розселення землеробів [2]

Рамки тез не дають змоги детально пояснити основи лексику археологів, які тією чи іншою «культурою» називають комплекс з цілої і битої кераміки, решток знарядь, кісток людей і тварин, знайдених у місці розкопок. Для диференціації «культур» завжди додають ще одне пояснювальне слово. Для України вкажемо приклади: антонівська культура, аккайська культура, трипільська культура та десятки інших, адже точок знахідок є багато. Найголовніше це те, що археологічна культура через очевидний брак інформації вимушено не має жодного іншого від вказаного значення. А тому не надає практично жодної інформації про мову, вірування, походження, генетичну спорідненість та все інше (що ми, невігласи в археології, й називаємо «культурою»). Ось і вказані на рис. 2 дві європейські культури відрізняються тим, що на «приморській» кераміка прикрашена відтисками мушель (а вони гарненькі та їстівні — *Cardium edule*), а от друга, яку у нас називають «лінійно-стрічковою», декорувалася перед обпалюванням глини зовсім інакше.

З усього сказаного легко дійти висновку, що західноєвропейці переконані в нульовому внеску наших пращурів (ямників) в усі види культур і занять, окрім скотарства і його продукції. Елементи цієї зверхності відчув і відповідальний автор у час відвідин Франції, але спогади не для цих тез.

А потрібної для нас теми обговорення давніх міграцій і навіть засад поведінки європейців стосовно російської агресії в Україну (війни-2022) дуже стосується рис. 3, запозичений нами зі статті штатного дописувача у всесвітньо відомий французький журнал «Science & Vie (Наука і Життя)» [3].

Рис. 3. Емоційне оформлення статті у «Science & Vie» зі звинуваченнями пращурів українців (ямників) у найбільшому геноциді в історії Європи

Якщо поглянути на масив публікацій у ЗМІ й частині академічних видань на теми давнього минулого, то з прикрістю виявимо, що в інтервалі 2017-2020 років зусиллями недоброзичливців України, яка вела нерівну війну на Донеччині з російськими агресорами, вони були заповнені десятками і сотнями матеріалів з ключовими словами «геноцид ямників (Yamnaya genocide)». Звинувачення спиралися на те, що в лабораторії провідного американського генетика Девіда Райха були здійснені вимірювання, які варто назвати «мегафактом №2». Цитуємо його висловлювання: «В Іберії, якщо подивитися на Y-хромосоми — ДНК, яку люди одержують від своїх батьків, — то виявиться, що на межу 4000 років тому вони більш-менш на 100% були степовими. Це означає, що чоловіки, які прийшли у складі східної групи, повністю витіснили місцевих чоловіків у результаті якогось процесу. Чи це було насильством, чи вибором партнера, чи ще чимось? Чи могла хвороба зіграти роль? Що сталося, невідомо, бо ці події відбулися до того, як писемність з'явилась у цій частині світу» [4].

Нещодавно хвиля звинувачень «ямників» у геноциді стала вщухати через особливості життя ЗМІ і появу в науковій пресі доказів того, що насправді «ямники» мирно перенесли з чорноземів Європейського Сходу до меридіану Берліна культуру, ковальство, металургію міді і бронзи, конярство та інше.

Та глобальної революції в уявленнях про минуле, яку впевнено передбачає Д. Райх і з задоволенням хоче взяти у ній участь, ще треба зачекати і сподіватися на те, що вона не розтягнеться на десятки років. Складність у поєднанні досягнень археологів і генетиків, аналіз якої потребує чималої окремої статті. Тому просто надамо читачам наше додаткове пояснення причин нерозуміння західноєвропейцями рушійних сил неолітичних міграцій Хомо.

Людство змушене буде визнати, що «степовики (чи ямники)» склалися не з однієї однорідної маси, а з двох частин з чоловічими гаплогрупами R1a і R1b. Вони в своїй поведінці та діяльності виявилися антиподами!

Ці дві гаплогрупи виникли ще в льодовиковий період на Західному Алтаї. Спершу R1a, через кілька тисяч років — R1b. Носії R1a були нашими пращурами по чоловічій лінії, землеробство не винаходили, а дуже успішно полювали навіть на небезпечну дичину. Їхні тогочасні вірування примусили рухатися на Захід, де на Балканах їх зупинили моря і льодовики. Але коли лід розтанув, R1a розсипалися по теренах листопадних лісів і приблизно 7000 років тому зустрілися з нашими

пращурами-землеробами, яких з дельт Дунаю і Дніпра витіснило на північ підвищення рівня Чорного моря аж на 120 м.

Вище ми вже написали, що злиття генів R1a і землеробів зумовило появу Трипілья як подоби «земного раю» з рівністю статей, миролюбністю, гуманістичним архетипом. Пошуки металів і спроможність до винаходів зумовили організацію Великого Трипілья як зони поділу праці, центру гірництва, металургії і конярства, колиски індоєвропейських мов. Це описано нами у багатьох статтях ([5] та ін.). Велике Трипілья розпалося після грандіозного виверження вулкану (Санторіні в 1628 р. до н.е.) і гени чоловіків з гаплогрупи R1a урешті мирно поширилися аж до меридіану Берліна на Заході, Індії і Таримської западини на Сході.

Інформації про діяльність носіїв R1b через брак генетичних аналізів накопичено незрівнянно менше, але дещо вже достатньо відоме з праць професора з Бостона А. Кльосова й інших. Номади з генами R1b опинилися у східній частині Великого Трипілья в часи його творчого піднесення, оволоділи знаннями і чомусь вирішили приєднатися до Сонця на Заході по доволі несподіваному шляху. Вони рухалися на конях і візках й залишили генетичні сліди: Південне Поволжя — Дагестан — Близький Схід — Єгипет (Тутанхамон мав гаплогрупу R1b) — Північна Африка — Марокко. Навіть після перетину Гібралтарської протоки вони не досягли Сонця, адже завадив океан. Можна припустити, що це розчарування спричинило геноцид, але більш імовірні інші причини (одна з них — жіноча прихильність до «новеньких» та ще й воїнів). Так міг статися поступовий занепад відсотка землеробів на Заході.

Другим дуже поганим наслідком стало зникнення носіїв землеробського гуманістичного архетипу і заміна його войовничим «атлантичним». Носії R1b розпочали з невеликих геноцидних нападів на сусідів, а ось потім вирішили завоювати все, що розташоване на схід від меридіану Берліна. Організували дуже велику для тих часів армію й розпочали перший «Дранг нах Остен».

Але наших пращурів попередили про небезпеку ті, хто рятувався від носіїв R1b утечею на Схід. Наслідком стало епічне зіткнення двох хвиль чоловічих генів приблизно 3250 років тому на північний схід від Берліна на місці греблі через річку Толлензе. Йдуть розкопки місця битви, що має довжину понад два кілометри. Перемогу за підтримки трипільців здобули майбутні поляки. Й таку переконливу, що напади припинилися аж на два тисячоліття, відновившись у часи Київської Русі. Пропонуємо читачам зробити власні висновки про глибинні генетичні витоки сучасної поведінки лідерів і населення країн Заходу й емоційного пориву майже усіх поляків.

Список використаних джерел:

1. Pierre Teilhard de Chardin (1955). *Le Phénomène humain*. Paris, Seuil.
2. https://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire_du_peuplement_de_la_France#/media/Fichier:Expansion_n%C3%A9olithique.png.
3. Thomas Cavaillé-Fol (2019) Yamnayas — le peuple fantome de l'Europe / Science & vie (1225, octobre 2019) (URL: <https://www.science-et-vie.com/science-et-culture/yamnayas-le-peuple-fantome-de-l-europe-51463>) 12-07-2022
4. Shaw D. (2022). Telling Humanity's Story through DNA. Geneticist David Reich rewrites the ancient human past / Harvard Magazine, 124, 6, July-August (URL: <https://www.harvardmagazine.com/2022/07/feature-ancient-dna>) 15-07-2022.
5. Korsak, K. V., & Liashenko, L. M. (2019). A new cloudtag theory of explanation of the indo-european languages commonality and cultures. Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy, 75, 65-78. (URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/gvzdia_75_5.pdf) Київ, 22-07-2022

Наукові дослідження проводили члени науково-дослідної групи у такому складі:

Бойчук Олена Сергіївна, ст. викл., Київ. нац. економ. ун-тет ім. Вадима Гетьмана»;

Корсак Юрій Костянтинович, канд. філос. наук, ст.н.сп., Інститут вищої освіти Національної акад. педагогічних наук, м. Київ;

Ляшенко Лариса Миколаївна, канд. пед. наук, доцент, Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка;

Похресник Анатолій Костянтинович, канд. філос. наук, доц., дир. Київського техн. електр. приладів, Президент спілки ректорів України;

Чорний Олександр Олексійович, д-р. філос. наук, проф., Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г.Шевченка.

ПОДОРОЖІ РОДИНИ ВЕРБИЦЬКИХ-РЯБЧЕВСЬКИХ. НА МАТЕРІАЛАХ ІЗ ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

Костенко Наталія Вікторівна
старший науковий співробітник

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Україна

Родинний фотоальбом Рябчевських з фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» налічує 89 світлин, більшість з яких наклеєні на паспарту із зазначеними назвами та координатами фотосалонів, в яких вони були виготовлені. Саме по цих бланках можна більш точно хронологічно та географічно визначити місце перебування членів родини в певні періоди.

Перше в Україні й Російській імперії взагалі фотоательє з'явилося в Одесі на вул. Поліцейській (тепер вул. Буніна, будинок не зберігся). 1843 року його відкрив художник Мюнхенської королівської академії живопису Філіпп Гааз. Портрет без розфарбування коштував 5 та 8 руб. сріблом, залежно від розміру, розфарбований - 12 та 15 руб. сріблом. За фунт хліба тоді платили 1,5 коп., за фунт яловичини - 3,5 коп.

1851-го харківський ювелір Василь Зайцев з'їздив до Парижу на Всесвітню виставку й побачив там фотопортрети. Придбав знімальну камеру, фотоматеріали й відкрив фотомайстерню в Харкові.

Перші фотосалони Києва почали з'являтися наприкінці 1840-х рр. Їх відкривали іноземці на час проведення в січні-лютому на Подолі щорічного Контрактового ярмарку. Туди з'їжджалися виробники й оптові покупці з усіх кінців Російської імперії й із-за кордону. Після вдалої оборудки одні й другі, зазвичай, прямували до фотосалону - залишити спомин про щасливу мить у житті. [12].

Про переїзди родини власників альбому можна дізнатися, переглянувши світлини із зазначеними містами та логотипами фотомайстерень, де робилися ці пам'ятні фото.

Відомо, що певний період Микола Юрійович Рябчевський вчителював у чоловічій гімназії м. Черкаси. Маємо чотири світлини з логотипом «Т. Семеновъ Черкаси», датовані 1894 р., але, на жаль, на сьогодні відомості про цей фотосалон відсутні.

Навідувалася родина і до Саратова. Маємо фото 1904 р. Лідії Юрїївни Рябчевської, зроблене в салоні «Фотографія В.Чеховскаго Саратовъ».

Купець II гільдії Василь Григорович Чеховський розмістив власне фотоательє за адресою «Немецкая улица, дом Кузнецова». А от світлина юних Колі та Марусі рябчевських датується 1906 р. та має логотип «Фотографъ Н. Л. Тираспольскій Саратовъ».

Тираспольський Нохім (Нухим) Лейбович (Наум Леонтійович) – (до 1860 - після 1917) - представник відомої фотографічної династії, діяльність якої простежується приблизно протягом 70 років. Його власні фотографічні заклади працювали протягом 30 років в 9 містах (іноді одночасно).

1861 р. - відкриває фотографічне заклад в Полтаві його батько, Лейба (Лев) Тираспольський.

1876 р. - Н.Л. Тираспольський відкриває фотографію в м. Миколаєві. Працювала недовго.

Близько 1878 р. - Наум Тираспольський відкриває салон в м. Херсоні, який залишається основним місцем його роботи. Заклад було закрито після 1900 року.

1880-і рр. - працюють фотографії в м. Полтаві та м. Єлисаветграді.

Початок 1890-х рр. - відкриває фотоательє в містах Саратові, Житомирі, Єлисаветграді.

1894 р. - організовує майстерню в м. Катеринославі. На момент її відкриття значиться Прилуцьким міщанином.

1902 р. - відкриває салон в м. Житомирі.

1902 р. - фотомайстерня в м. Саратові. Працювала до 1909 р.

1907 р. - прийнятий в число дійсних членів Російського фотографічного товариства (РФО).

1909 . - Н.Л. Тираспольський відкриває фотографію в м. Володимирі.

1909 р. - отримує у власність існуючу з 1858 р. «Фотографію Ейхенвальд» в м. Москві. З 1923 по 1930 рр. - власником цього закладу значиться вже його син Олександр Наумович Тираспольський.

22.05. - 01.07.1911 р - член журі 2-го конкурсу фоторобіт імені В.В. Баркова, проведеного РФО.

24.02.1916 р. - обраний членом комісії РФО по фотографуванню дітей-біженців.

02.11.1916 р. - обраний членом комісії з пошуку приміщення для РФО. [2]

Тим же 1904 роком датуються світлини родини Рябчевських, зроблених в майстерні «Художественная фотографія О.Ф. Германъ Уфа». Дещо несподівано «О.Ф. Германъ» виявився Ольгою Федорівною Герман, світлини з салону якої до цього часу зберігаються в родинних місцевих жителів.

Герман Ольга Федорівна, дворянка, Велика Казанська, 11 (будинок Софронів, проти Поліції), колишня П.Л. Фон-Берггольц), (негативи зберігаються з 1890 р). За іншою версією заклад належав Герман О.Ф. в 1896-1912 рр., а в 1912-1916 рр. - її сину Герман А.Л. Єдина (на початок ХХ століття) в Уфі художня фотографія (фотосалон). Удостоювалася нагородами на Всеросійській Московській фотографічній та інших виставках. Заклад виконував різноманітні роботи: портрети різних розмірів, копії з ікон, картин, географічних та інших карт, моментальну зйомку дітей. Майстер виробляв розмальовку фотографій акварельними та олійними фарбами. Було зроблено багато фотокарток з видами не тільки Уфи, а й багатьох місць губернії. Завжди були для продажу види міста, його околиць, Уралу і знімки народів, що населяють Уфимську губернію. [11]

Нажаль, на сьогоднішній день нічого невідомо про бердичівський період життя родини, але маємо п'ять світлин Миколи Юрійовича Рябчевського та дітей, які датуються 1899 та 1900 р. з написами на паспарту: «Фотографія Л. Клеймана» Кореспонд. журналу «Le monde illustre» в Париж Бердичивъ, Белопольская ул. Костельный домъ», «I.F. Lilberberg Berdiczew», «Художественная фотографія РОЗЕНБОЙМА Бердичевъ» та «ФОТОГРАФІЯ КОНДЕ-МАРКВОТЪ-фонъ РЕНГАРТЕНЪ и МИКУНДЦКАГО» Бердичів, вул. Садова». Всі чотири фотосалони згадуються у довіднику Анатолія Попова «Російські фотографи (1839-1930)».

Дідусь та бабуся власниці альбому по батьковій лінії Марія Василівна та Юрій Олександрович Рябчевські тривалий час проживали в Одесі, тому після закінчення київської гімназії, отримувати подальшу педагогічну освіту Марію Рябчевську батьки відіслали саме туди.

«Маруся Рябчевська. 27-го апреля 1912 года въ день экзамена педагогіки.» - світлина з логотипом «Фотографія Б. Готлибъ Одесса. Угол Гаванной и Ланжероновск. Домъ Болпанова». Фотограф, одеський особистий почесний міщанин

Борис Хомич Готліб є рекордсменом за кількістю медалей на паспарту. Крім Почесного диплома виставки в Женеві (1889 р.) зображено ще 25 медалей виставок в Парижі, Тунісі, Брюсселі, Кельні, Люксембурзі, Лондоні і ін. Цікаво, що на паспарту більш пізніх фотографій, виконаних Готлібом, коли мода на медалі вже пройшла, зображені всі ті ж медалі, розташовані у вигляді намиста, але в зменшеному вигляді. Залишається додати, що Б.Ф. Готліб став одним із довгожителів фотографічної справи: його заклад проіснував близько 40 років. Спочатку воно розмішувалося на Дерibasівській і Гаванній, а потім - на Гаванній і Ланжеронівській, № 9 та іменувалося «Центральною» фотографією - очевидно, за географічною ознакою. Проживав фотограф в тому ж будинку. [3]

Орієнтовно 1910 роком датується чорно-біла світлина Колі Рябчевського з логотипом на паспарту ««Верещагинъ» Одесса» - на Рішельєвській, №22, між Жуковського і Кондратенко (Поліцейської, Буніна), з 1908 р розмішувалася фотографія під назвою «Верещагін», власником якої значився случький міщанин Мовша Абрамович Око. [4]

Родина дідуся Марусі Рябчевської Миколи Йосиповича Вербицького тривалий час проживала в Санкт-Петербурзі. Там же закінчили інститут шляхетних дівчат його доньки Катерина (в заміжжі Хлебнікова), Варвара та Софія. Багато фотографій було зроблено саме під час навчання погодок Варі та Соні. Так, чотири світлини дівчаток, які датуються другою половиною 1870-х років, створені в фотосалонах «Константинъ Шапиро». А от відоме зображення їх матері Марії Петрівни Вербицької (Левітової), копія якого зберігається і в музеї Велімира Хлебнікова в Астрахані, можна датувати з 1896 до 1900 р. – адже лише в ці роки салон працював за адресою «ST PETERSBOURG Grande Morskaia 12».

Костянтин Олександрович Шапіро народився в 1840 році в місті Гродно в бідній єврейській родині. Дитинство і юність пройшли в важких матеріальних умовах. З дитинства хлопчик тягнувся до освіти, любив сам складати вірші і малювати. Досягнувши юнацького віку, покинув будинок і відправився мандрувати по світу пішки. У 1868 році доля привела його до Відня, який в той час був «батьківщиною» багатьох нововведень в фотографії. Тут у Відні Костянтин Шапіро опанував найпередовішими навичками фотографічної справи. В кінці 1868 - початку 1869 року він з'явився в Петербурзі з надією відкрити власний фотографічний заклад.

Закони та порядки в Росії того часу були такі, що юнакові єврейської національності було неможливо відкрити власну справу: йому довелося прийняти православ'я, після чого йому дозволили відкрити фотоательє на Невському проспекті. Віденські уроки не пропали даром: «Світопис і Живопис К. Шапіро» було відзначено почесним дипломом на Всеросійській мануфактурне виставці 1870 року в Петербурзі за фотографічні портрети. Це була перша виставка фотографа. До 1879 року у Костянтина Шапіро знялася майже вся інтелігенція Петербурга і Москви. Протягом багатьох років фотоательє Шапіро знаходилося на Невському проспекті будинок №30. В кінці 1881 - на початку 1882 року ательє перемістилося в будинок №32 по Невському Проспекту (в будинок Римсько - Католицької церкви).

І в цей же час на звороті бланка разом з новою адресою з'являється запис "Фотограф Імператорської Академії Мистецтв". На Всеросійській Художньо - Промисловій виставці 1882 року в Москві К. А. Шапіро виступив з розгорнутою експозицією "Портретної галереї", де отримав бронзову медаль. За видання «Народного Пантеону» майстер був удостоєний великої срібної медалі (найвищої почесної нагороди за корисну працю) від Імператора Олександра 111 в 1883 році. У 1884 році на звороті бланків фотографа з'явилося повідомлення, що він був

учасником виставки в Мадриді. Помер Костянтин Олександрович Шапіро в Петербурзі в 1900 році. [10]

Ще одне фото юної Варі Вербицької було зроблено на початку 1870-х років в салоні «Фотографія А. Ясвоина». Абрам Ілліч Ясвоін, фотограф, з 1870 року працював керуючим в фотоательє Карла Андерсона на розі Невського проспекту і Малій Садовій вулиці. У жовтні 1872 року став власником фотоательє в будинку 20 на Великій Міщанській вулиці. У 1878 році отримав титул придворного фотографа Їх Імператорської Високості Великого князя Миколи Миколайовича (старшого) і великої княгині Олександри Петрівни. У листопаді того ж року Абрам Ілліч почав утримувати фотоательє в будинку 80/1 на розі набережної річки Мойки і Фонарного провулку. У літню пору майстерня фотографа працювала в Петергофі, на Санкт-Петербурзькій вулиці, в будинку Гербольда. У червні 1883 року свідоцтво на право роботи в майстерні в Петергофі отримала вдова фотографа Розалія Ясвоїна. Після закриття дачного сезону вона продовжила справу чоловіка в Санкт-Петербурзі, в майстерні на розі Фонарного провулку і набережної річки Мойки. [5]

Ще кілька фото Варі Вербицької в різні роки було зроблено в фотосалоні «Фотографія К. Андерсонъ». За зображеннями на бланках світлин, їх можна більш точно датувати з 1870 до 1872 рр. та з 1874 до 1878 рр. Дерптський підданий Карл Карлович Андерсон в 1869 році став власником двох майстерень в Санкт-Петербурзі: в будинку Ольсона на розі Садової і Гороховій вулиці, раніше в цьому будинку працювала майстерня Олександра Красильникова, і у дворі будинку Крамера у Аларчиного мосту в колишньому фотоательє Владислава Яковича Рейнгардта. 2 вересня 1870 року фотограф відкрив майстерню в будинку 56-8 на розі Невського проспекту і Катерининського провулка. До середини 1872 року керуючим в цій майстерні працював Абрам Ясвоін. 14 вересня 1872 Карл Андерсон відкрив ще одну майстерню, в будинку 4 на Офіцерською вулиці. У травні 1874 р. фотограф отримав право утримувати фотоательє в будинку 61 на Невському проспекті. Останній свій заклад Карл Карлович відкрив на розі Невського і Літейного проспектів в будинку 76/59 в другій половині 1878 р. Майже всі заклади Андерсона зачинилися на початку 1881 р., що пов'язують зі смертю власника. [1]

1892 р. Варвара Миколаївна зробила світлину на згадку в салоні «В. Класенъ». Німецький підданий зі Шверина Вільям Генріх Карл (Василь Іванович) Классен, фотограф, в довіднику на 1875 рік згадується як власник двох майстерень в Петербурзі: в будинку Лінг на розі Кадетської лінії і Двінського провулка і в будинку 34 на 7-й лінії Васильєвського острова. Майстерня «Классен, Штегеман і Ко» в будинку 34 на 7-й лінії незабаром була закрита. У листопаді 1881 року за фотографічні роботи для Імператорського Ермітажу Вільям Классен був удостоєний звання «Фотограф Двору Його Імператорської Величності» з правом розмістити державний герб на вивісці фотоательє. [6]

Орієнтовно в 1894 році у фотосалоні «Фоторафія Ф.Фельбінгеръ» було зроблено світлину однорічної Марусі Рябчевської. Про цього майстра фотосправи відомо, що брауншвейгський підданий Фрідріх Фрідріхович (Федір Федорович) Фельбінгер в 1867 році став власником фотоательє в будинку Іванова на Невському проспекті. В цьому ж році Ф. Фельбінгер зробив фото десятирічного Великого князя Сергія Олександровича Романова, сина царя Олександра II. У травні 1874 року відкрив фотоательє у дворі будинку Бобкової на розі Середнього проспекту і 3-лінії Васильєвського острова. На початку 1880-х років став власником майстерні в будинку 12 на розі Великого проспекту і Великій Спаській вулиці. Майстерня Фельбінгера на Великому проспекті Петербурзької сторони працювала понад тридцять років. [9]

Клювер Карл Людвіг, бременський підданий. Без малого, тридцять років він буде служити Клію - музи історії та фотографії.

У квітні 1866 він відкриває першу свою фотографію в Санкт-Петербурзі: в 5 кварталі Спаської частини в будинку Вонлярлярського, на розі Садової і Вознесенського проспекту. Сам він знімав, або працював запрошений фотограф, дізнатися поки не вдалося. Так само, як і не вдалося з'ясувати за які знімки він був удостоєний подяк від Його Імператорської Величності Государя Імператора і Великого Князя Миколи Миколайовича Старшого. Майже відразу ж на літографічних бланках з'являється напис - "Перша загальнодоступна фотографія" і навіть з тарифом на виробництво фотографічних портретів. У 1868 році змінився господар будинку (він став належати Варварі Сипягін), але не змінюється адреса на бланках. Так як спочатку Клювер використовував номер будинку, а не прізвище власника. У наступному, 1869 році, в роботі Клювера відбуваються значні зміни. На літній період він відкриває ще одну фотографію в Павловську на дачі Трібаудіно. А по поверненню в Петербург, Людвіг Клювер отримує дозвіл на відкриття фотографічного закладу в Ливарній частини по Басейній 2 в будинку Досса. Про що повідомляє в газеті "Петербурзький листок": "Поступаючись бажанням багатьох моїх замовників, мати ще фотографічне заклад в іншому кінці міста, я зважився придбати всім відому фотографію барона Клодта фон-Юргенсбург, на розі Ливарного проспекту і Басейній вулиці... Знову відкрито 11 вересня. «На наступний весняно-літній період 1870 Людвіг Клювер мав уже чотири закладу. Крім уже наявних, він відкриває фотографію в Царському селі в будинку Лютеранської церкви. Для сповіщення клієнтів він використовує всі той же «Петербурзький листок». До речі, він добре розуміє значення реклами, періодично захоплюючи бажаючих якимись новинками:

«Подарунки до Різдва. Портрети в рамках від 3 до 5 руб. Такі ж розфарбовані від 4 до 6 руб. Медальйони від 1 до 3 р. Візитні картки від 1 руб. І дорожче.»

«Новина! До майбутнього дня Св. Пасхи отримано з-за кордону великий вибір пасхальних яєць, пристосованих для вставки фотографічних портретів, і продаються разом з портретами замовників...».

«Портрети олійними фарбами всіх знаменитостей на замовлення - 15 р...».

«Портрети царської родини олійними фарбами по 20 р ...».

«Новина. Стереоскопічні види Шувалова, Озерков і околиць, чорні і розфарбовані.».

У 1872 році, під час будівництва ще одного будинку, змінюється нумерація. Тепер будинок Досса стає номером 4.

У наступному, 1873 році, Клювер змінює місце літнього перебування. Можливо, це пов'язано зі збільшенням конкуренції в Павловську і зрослим інтересом городян на північ, - до Парголово. У квітні в газеті "Петербурзький листок" з'являється оголошення, що крім Басейній та Вознесенського, він влітку фотографує в 1-му Парголові на власній дачі № 261. Цілком ймовірно, що знімав він сам, вивозячи сім'ю на літо. Саме завдяки цій інформації вдається більш точно датувати зображення юної Соні Вербицької - з 1873 до 1876 року, адже саме тоді на бланку Клювера з'являється ще одна адреса, він відкриває заклад на Великій Морській 13, куплене у Першакова. Фотографія пропрацювала три роки. У 1880 році у Л.Клювера перестає працювати заклад на Вознесенському 45, в цьому ж році на літо він вже виїжджає в Шувалово. На бланку поштова адреса був призначений: в Шувалове поблизу станції на Озері на власній дачі № 225.

У 1881 або 1882 році адресу дачі на бланках знову змінений, зазначено назву вулиці - Єлизаветинська. Можливо, що просто ділянки в Шувалово розбили на вулиці.

Остання зміна адреси сталося в липні 1884 року, коли заклад було перекладене ближче до ливарному, - в будинок Краєвського по Басейній 2. Фотографія пропрацювала до 1894 року. [7]

Нажаль, ще про багатьох майстрів фотосправи, чії роботи представлені у колекції світлин родини Вербицьких-Рябчевських з фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» на даний час не вдалося знайти інформацію.

Список використаних джерел:

1. Авдєєв В.В. «Андерсон Карл Карлович». Вилучено з: <https://stereoscop.ru/photograph/андерсон-карл-карлович/>.
2. Бусигіна Н. «Тираспольський Нохім (Нухім) Лейбович (Наум Леонтіївич)». Вилучено з: [http://tfde.dp.ua/тираспольський-нохим-\(нухим\)-лейбович](http://tfde.dp.ua/тираспольський-нохим-(нухим)-лейбович).
3. Краснова Єва, Дроздовський Анатолій «О чем рассказали паспорту». Вилучено з: <http://viknaodessa.od.ua/newspaper/news/?1449>.
4. Краснова Єва, Дроздовський Анатолій «Еврейские фотоателье старой Одессы». Вилучено з: <https://www.migdal.org.ua/times/90/16217/>.
5. Кузьмін В. «Ясвоин Абрам Ильич». Вилучено з: <https://stereoscop.ru/photograph/ясвоин-абрам-ильич/>.
6. Попов А.П. Российские фотографии (1839–1930): словарь-справочник : [в 3 т.]. – Коломна: Музей органической культуры, 2013. – Т. 2 : М–Я. –с. 252.
7. Разнообразие литографических бланков... Клювер Карл Людвиг. Вилучено з: <https://palex-spb.livejournal.com/1509.html>.
8. Угрюмова Вікторія «Мой Киев. Киевские фотографии». Вилучено з: <https://www.facebook.com/teresaradzivila/posts/898021727069548/>.
9. Фельбингер Фридрих. Вилучено з: <https://stereoscop.ru/photograph/фельбингер-фридрих/>.
10. Фотограф Константин Александрович Шапиро. Вилучено з: <https://www.photographer.ru/resources/names/photographers/191.htm>.
11. Фотография (фотосалоны) в Уфимской губернии. Вилучено з: https://studopedia.ru/17_111921_iz-spravochnoy-knigi-ufi--g.html.
12. Цалик Станіслав «Володимир Висоцький краще за всіх робив парадні портрети. Вилучено з: https://gazeta.ua/ru/articles/people-and-things-journal/_quotvolodimir-visockij-krasche-za-vsih-robiv-paradni-portretiquot/333832.

СЕКЦІЯ XXVIII. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ МІСЦЕВОГО РІВНЯ

Плешкановська Алла Михайлівна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9370-3570>

Д-р. техн. наук, професор

Київський національний університет будівництва
та архітектури, м. Київ, Україна

Вступ. Цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств і установ, об'єднань громадян по прогнозуванню розвитку населених пунктів і територій, плануванню, забудові та іншому використанню територій; створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища; охорону та реабілітацію об'єктів культурної спадщини; створенню інженерної та транспортної інфраструктури – виступають складовими діяльності з просторового планування території або містобудівної діяльності [1, 2].

За останні два роки загальна структура містобудівної документації, визначена законом України «Про регулювання містобудівної діяльності», зазнала суттєвих змін, пов'язаних із завершенням реформи децентралізації та формуванням нових адміністративно-територіальних одиниць – територіальних громад [1, 3]. Істотно змінилось і змістовне наповнення документів з просторового планування. З'явився новий вид документації – *комплексний план просторового розвитку території територіальної громади* – як найвищий основний документ місцевого рівня

В той же час страшні події військової агресії проти нашої країни гостро поставили питання подальшого відновлення населених пунктів, зруйнованих будівель і споруд, об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури [3, 4]. На ці виклики має надати відповідь документ – *Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини)* [1, 4, 5].

Оскільки розроблення цих документів переважною більшістю має відбуватися за рахунок бюджетних коштів територіальних громад, гостро постає питання обґрунтування вартості їх розроблення.

Мета даної публікації – проаналізувати проблематику нормативно-правового забезпечення обґрунтування вартості розроблення містобудівної документації місцевого рівня.

Матеріали та методи. Дослідження проведено з урахуванням чинної нормативно-правової бази та практичного досвіду проектних організацій різних форм власності з розроблення містобудівної документації.

Результати. Відповідно до ст. 16, Закону України [1] до складу містобудівної документації місцевого рівня входять наступні види містобудівної документації: комплексний план просторового розвитку території територіальної громади, генеральний план населеного пункту та детальний план території. Цим же законом визначається, що «фінансування робіт з планування ... територій територіальних громад (у тому числі населених пунктів), районів у містах, кварталів, інших частин

території відповідної територіальної громади, проведення містобудівного моніторингу здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів, коштів міжнародної технічної та/або фінансової допомоги, у тому числі у вигляді грантів» [1, ст. 10, 2.].

Реальна договірна вартість розроблення, оновлення, внесення змін до містобудівної документації визначається шляхом проведення тендерних закупівель (відкритих торгів, торгів з обмеженою участю та конкурентного діалогу) відповідно до положень, встановлених Законом України «Про публічні закупівлі» та має стати найбільш економічно вигідною для Замовника цієї документації.

Проте найбільш складною є процедура формування стартової ціни тендерної пропозиції учасника процедури закупівлі, оскільки вона повинна базуватися на нормативно обґрунтованих кошторисах на розроблення містобудівної документації або окремих її частин, вартість розроблення яких формується на основі спеціальних нормативних актів.

З урахуванням вимог Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації, затвердженим Постановою КМУ від 1 вересня 2021 р. № 926 та сформованого Завдання на розроблення проекту містобудівної документації в якості окремих складових процесу розроблення проекту такої містобудівної документації можуть виступати:

- картографічна основа у цифровій формі;
- власне містобудівна документація місцевого рівня (комплексний план просторового розвитку, генеральний план, детальний план території);
- історико-архітектурний опорний план для населених пунктів, включених до Списку історичних населених місць України;
- стратегічна екологічна оцінка проекту містобудівної документації;
- інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони);
- експертиза проекту містобудівної документації;

Визначення вартості розроблення, оновлення, внесення змін до містобудівної документації місцевого рівня, зокрема, комплексного плану просторового розвитку, є достатньо складним, багатоаспектним (багатоелементним) і не завжди врегульованим процесом.

Підґрунтям для визначення кошторисної вартості розроблення містобудівної документації до теперішнього часу залишаються норми кошторисної вартості, розроблені ще за радянських часів, та адаптовані до сучасних умов. Цими документами, зокрема, є:

- Збірник цін на проектні роботи для будівництва. Розділ 40 «Районне планування, планування та забудова населених пунктів» затверджені наказом Державного комітету з цивільного будівництва та архітектури при Держбуді СРСР від 31 серпня 1987 р. № 103;
- Збірник цін (ПР 86) Розміри оплати земельно-кадастрових робіт та послуг;
- Збірник цін (ПР 87) Ціни на проектні та вишукувальні роботи по землеустрою та земельного кадастру (тимчасові), Москва, 1986.

Вищезазначені нормативні документи наводять розрахункові показники для визначення вартості розроблення містобудівної документації в рублях та потребують застосування спеціальних поправочних коефіцієнтів та індексів визначення цієї кошторисної вартості для переведення її в сучасний гривневий еквівалент.

Поправочні коефіцієнти та індекси регламентувалися спеціальними державними стандартами України. Проте, слід звернути увагу, що згідно Наказу Мінрегіону від 01.11.2021 р. № 281 «Про затвердження кошторисних норм України у

будівництві» втратила чинність низка Державних стандартів України з цього питання, зокрема:

- ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва»;
- ДСТУ-Н Б Д.1.1-3:2013 «Настанова щодо визначення загальновиробничих і адміністративних витрат та прибутку у вартості будівництва»;
- ДСТУ Б Д.1.1-7:2013 «Правила визначення вартості проектно-вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво».

На їх заміну введено в дію наступні Кошторисні норми України, затверджені Наказом Мінрегіону від 01.11.2021 р. № 281:

- Настанова з визначення вартості будівництва;
- Настанова з визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво.

Саме на підставі останньої Настанови визначають відповідні поправочні коефіцієнти, які наведені у в таблицях 1, 2 додатку 7, та індексів, що наведені у таблиці 3 додатку 7, для визначення вартості розроблення містобудівної документації на підставі Збірника цін.

Проте, є окремі види робіт, які не враховані у збірниках цін, зазначених у таблиці 1 додатку 7 Настанови з визначення вартості проектних, науково-проектних, вишукувальних робіт та експертизи проектної документації на будівництво, затвердженої Наказом Мінрегіону від 01.11.2021 р. № 281. Наприклад, виконання *Стратегічної екологічної оцінки документів державного планування*. В такому випадку вартість виконання робіт може бути визначена за калькуляційним методом шляхом складання кошторису за формою 3-П, наведеною в додатку 5 цієї Настанови, та з урахуванням обґрунтованої трудомісткості даного виду робіт та з урахуванням вимог положень (стандартів) бухгалтерського обліку. В кошторисній вартості цих робіт враховуються також кошторисний прибуток, адміністративні витрати та податки, збори, обов'язкові платежі встановлені чинним законодавством.

Висновки. Забезпечення реалізації програм і проектів містобудівного розвитку територіальних громад, окремих населених пунктів потребує чітко визначеної оновленої нормативно-правової бази обґрунтування вартості розроблення документів з просторового планування.

Відсутність чіткої регламентації трудомісткості та вартості розроблення окремих розділів, а, інколи, і цілих видів містобудівної документації створює підґрунтя для фінансових маніпуляцій при формуванні кошторисної вартості розроблення документації. З іншого боку, немотивоване заниження очікуваної вартості розроблення містобудівної документації Замовником, спричинює небажання кваліфікованих фахівців приймати участь у тендерних закупівлях. Все це істотно впливає на повноту і якість розроблення документації.

Список використаних джерел:

1. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI.
2. Фильваров Г.И. (2012). Проблемы планирования городского развития в контексте мировых урбанистических процессов. *Досвід та перспективи розвитку міст України*, 23. 26-38.
3. Плешкановська А. М. (2020). Об'єднана територіальна громада як об'єкт нового виду містобудівної і земельпорядної документації - комплексного плану просторового розвитку. *Збірник наукових праць Л'ОГОС*, 2020. 10-14.
4. Плешкановська А. М. (2013). *Методологія комплексної реконструкції міста* : автореф. дис. ... докт. техн. наук : 05.23.20. Київ, 2013. 40.
5. Плешкановская А.М. (2011). Реконструктивная деятельность как условие устойчивого развития крупного города. *Досвід та перспективи розвитку міст України*, 20. 44-54.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЄКТУВАННЯ ФАСАДІВ ПАРКІНГІВ В УМОВАХ МІСЬКОГО ТЕПЛОВОГО ОСТРОВУ

Чубарова Дар'я Сергіївна
аспірант

*Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна*

Внаслідок зміни клімату температура повітря стає вищою, а кількість днів без дощу збільшується. Останні кілька десятиліть були найтеплішим періодом історії кліматологічних досліджень. Крім того, у щільно забудованих міських центрах додатковою проблемою є формування міського теплового острова.

Міський тепловий острів (МТО) — кліматичне явище, коли через діяльність людини температура у містах вища, ніж на прилеглих територіях. Основним фактором МТО є зміна поверхні землі: скупчення штучно створених поверхонь, малої частки зелених насаджень та ослабленої вентиляції місцевості. Такі матеріали, як бетон, асфальт та цегла, поглинають більше сонячного світла, ніж відбивають, а потім виділяють теплову енергію, підвищуючи температуру навколишнього середовища. Однією з найважливіших причин є відсутність випаровування через мінімізацію кількості зелених насаджень у міському середовищі. Зі зменшенням площі озеленення, міста втрачають тіньову та охолоджувальну дію дерев, зменшується поглинання вуглекислого газу [1].

Також підвищенню температури повітря у місті сприяє діяльність людини – опалення та кондиціонування повітря у будівлях, рух автомобілів, виробництво товарів тощо. Розростання міст та відсутність соціальних послуг у мікрорайонах зумовлюють надмірний розвиток автомобільного транспорту, що позначається на стані атмосферного повітря, посилює вплив міста на глобальний клімат, а також посилює явище МТО та його наслідки.

Таким чином, при проектуванні фасадів паркінгів потрібно спиратися на сучасні тенденції, які сприятимуть нормалізації мікроклімату в міському просторі та допоможуть забезпечити тепловий комфорт мешканцям.

Фасад — це одна з найважливіших частин паркінгу, через нього в приміщення проникають необхідні для функціонування світло і повітря, але при цьому і всі основні втрати теплової будівлі взимку і теплонадходження влітку також відбуваються через фасадні конструкції.

Фасади можуть бути не тільки частиною конструкції будівель, але й захищати їх від несприятливих кліматичних явищ, а також впливати на пом'якшення теплового режиму в місті.

Можна виділити наступні сучасні тенденції у проектуванні фасадів паркінгів в умовах МТО:

- озеленені фасади;
- сонцезахисне скло та смарт-вікна;
- енергоефективні та енергозберігаючі фасадні системи;
- концепція Zero Energy House (енергопасивний будинок).

Фасадне озеленення не потребує окремої території, тому особливо підходить для міських районів із щільною забудовою. Озеленені фасади покращують міський клімат, поглинаючи CO₂, очищають повітря від дрібних частинок пилу та

забруднюючих речовин, виробляють кисень і компенсують брак зелених насаджень на землі. Озеленення захищає оболонку будівлі від впливу погодних умов та підвищує енергоефективність, тому що рослини створюють додаткову теплоізоляцію та природне затінення, які зменшують коливання температури. Прикладом такого парінгу є проєкт «18 Kowloon East» (Гонконг, 2011 рік), у якому кілька рівнів будівлі облаштовані зеленими терасами.

Використання сонцезахисного скла з покриттями з мультифункціональними властивостями (поглинаюче, відображуюче, селективне скло) або скла зі змінними оптичними параметрами (смарт-вікна) забезпечує високий рівень світлопропускання всередину, захищаючи паркінг від сонця, а автомобілі від перегріву.

Головною особливістю енергоефективних та енергозберігаючих фасадних систем є здатність зберігати енергію та перешкоджати її втратам. Такий ефект досягається, наприклад, завдяки використанню порошкових покриттів із низькою абсорбцією сонячних променів. Особливістю покриття є здатність відбивати сонячні промені та підтримувати охолодження фасаду будівлі, що може значно сприяти зниженню ефекту міського теплового острова.

Частиною концепції Zero Energy House є фасади, які можуть не тільки зберігати або використовувати енергію, але й виробляти її, інтегруючи фотоелементи, сонячні панелі і вітрогенератори. Прикладом такого паркінгу є проєкт фірми Неймана Монсона «East 2nd street parking» (Де-Мойн, Айова, 2017 рік). Завдяки тому, що в будівлю інтегровано 336 сонячних панелей, вона виробляє стільки енергії, скільки споживає [2].

Таким чином, при проєктуванні паркінгів в сучасному місті, де існує феномен міського теплового острова, а отже рівень температури повітря вищий, ніж у прилеглий сільській місцевості, слід враховувати сучасні тенденції, що спрямовані на нормалізацію мікроклімату у міському просторі.

Список використаних джерел:

1. Рябика, М. М., Зозуля А. М. & Радь, Т. І. (2020). Кліматичні цілі Львова: гайд для обраних до міської ради. ПЛАТО. Вилучено з: <https://plato.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/09/klimatychni-czili-lvova-plato-internet-1.pdf>.
2. Chubarova, D. (2020). Formation of zero energy parkings. Modern approaches to the introduction of science into practice. March 30-31, 2020, San Francisco, USA.

СЕКЦІЯ ХХІХ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КИЇВ У ДИЗАЙН-КОМУНІКАТИВНИХ ПОЄДНАННЯХ

Кротова Тетяна Федорівна

доктор мистецтвознавства, доцент, професор
кафедри художнього моделювання костюма

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Мазніченко Оксана Володимирівна

доцент кафедри рисунка та живопису

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Гула Євген Петрович

професор кафедри рисунка та живопису

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Осадча Алла Миколаївна

старший викладач кафедри рисунка та живопису

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Сучасне середовище міст ХХІ століття різноманітне й багатофункціональне, його складно помістити у чіткі рамки й дати йому точне визначення, але воно динамічно розвивається у відповідності з технічним прогресом. Дизайн-комунікативні поєднання відіграють особливу роль у розвитку столиці України та киян. За допомогою комбінації ліній, кутів і кольору здійснюється вплив на свідомість людини, що формує її соціальну поведінку. Наразі конструкторська й дизайнерська думка синтезуються в новій формі організації міського середовища – дизайн-комунікативних поєднаннях, тобто мистецтво організації предметно-просторового світу, метою якого є оптимізація функціональних зв'язків життєдіяльності людини й підвищення її естетичного рівня. Організація Об'єднаних Націй, спираючись на прогнози критичного росту міського населення, ставить глобальною метою розвиток стійких міст до 2030 року. У рамках цього проекту основними критеріями ефективного планування є інклюзивність, продуктивність, безпека й стійкість [1]. Основною метою організації дизайн-комунікативних поєднань є гармонізація предметного й об'ємно-просторового наповнення міста з урахуванням функціональних процесів, які повинні бути максимально оптимізованими як для дітей, дорослих, так і для маломобільних груп населення. У даному контексті дизайн-комунікативні поєднання є певним базисом міського функціонуючого «організму». В умовах Києва дизайн-комунікативні поєднання мають закладати, на етапі проектування, розв'язання різних екологічних проблем сучасного міста, а також збереження природної спадщини. Особлива увага приділяється таким факторам як: ефективне використання землі й ресурсів; зменшення рівня забруднення навколишнього середовища (скорочення викидів парникових газів); забезпечення стійкої системи водопостачання, яка підтримує загальний доступ до безпечної питної

води; стійкість до змін клімату й стихійних лих. Сьогодні існує три вектори розвитку дизайн-комунікативних поєднань: біологічний архітектурний дизайн, хай-тек й енергоефективність архітектурних об'єктів. Позитивний вплив біологічного дизайну слід розуміти як принцип створення форми й конструктивної системи. Біологічно обґрунтоване проектування використовує спостережувані ефекти в природі (природні форми й конструкції, кінематика руху живих організмів, природа стихій тощо) й намагається задокументувати їх у вигляді емпіричного й перевіреного зведення знань. Біологічний дизайн - тенденція, яка заснована на створенні дизайн-комунікативних поєднань із максимальним наближенням до природних форм. Свій початок дизайн-комунікативні поєднання у стилі хай-тек знайшли саме в міській архітектурі. Їх основні характеристики: мінімалізм і раціональність; холодні, світлі кольори; прямі кути; відсутність орнаментів і кольорових мотивів; поширеність бетону, пластику, скла, металу; світлодіодне й приховане освітлення. Доповненням до дизайн-комунікативних поєднань хай-тек став напрямок енергоефективності. З розвитком науки й техніки стали популярні альтернативні джерела енергії, зокрема сонячні батареї, які можуть практично повністю забезпечити автономність будинку. Основні характеристики енергоефективних дизайн-комунікативних поєднань: використання архітектурної оболонки відповідно до кліматичного району; адаптаційні якості архітектури; використання альтернативних джерел енергії [3].

Водночас слід вказати, що за сучасних умов дизайн-комунікативні поєднання здійснюють не завжди сприятливий вплив на мешканців столиці нашої країни. Економія коштів і часу призводять до спрощення форм і занепаду архітектурної й естетичної цінності окремих будівель. У багатьох районах міста киян оточує монотонна забудова однакової форми й однотонного кольору. Асфальтове покриття, суцільні голі стіни й монолітні стекла не гармоніюють із природою, а також змінюють поведінку людини у гіршу сторону. З огляду на вказане, ефективне дизайн-планування середовища Києва має передбачати критичний аналіз сучасних світових тенденцій. Перенаселеність, гетерогенність житлової забудови й деградація міської інфраструктури спричинили до появи нового явища у розвитку міського середовища під загальним терміном «Розумне стійке місто». Основа даних міських дизайн-комунікативних поєднань має будуватися на функціональних, соціальних і емоційних потребах громадян, а також бути економічно життєздатною й привабливою для бізнесу [6]. Дизайн-комунікативні поєднання у Києві мають бути зосереджені на розробці ефективного міського планування шляхом впровадження «інтелектуальних» інформаційних і комунікаційних міських технологій. Інтерактивні технології або «Інтернет речі» мають бути спрямовані на залучення громадян у проектування й управління міським середовищем. У даному розумінні Київ має стати містом, в якому місцеві співтовариства постійно навчаються, адаптуються, створюють і використовують інновації. На підставі комплексного аналізу критеріїв оцінки розумного стійкого міста, необхідно виділити ключові аспекти розвитку дизайн-комунікативних поєднань: 1. Забезпечення загальної доступності до базових міських послуг: водопостачання, водовідведення, роздільна система збору й переробки сміття. 2. Інноваційний підхід до житлового будівництва й підвищення його енергоефективності. 3. Розробка й озеленення громадських міських просторів, дитячих майданчиків, спільний доступ до рекреаційних зон. 4. Створення безпечної міської мобільності, яка передбачає: загальноміський доступ до інтелектуальних транспортних систем та їх варіативність; розширення зон для піших і велосипедних прогулянок; безбар'єрне середовище для маломобільних груп населення. 5. Впровадження інтерактивних технологій для розумної системи управління:

сенсорних мереж, аналітики даних, інтелектуальних пристроїв, системи управління, комунікаційних платформ [7, 8].

Список використаних джерел:

1. Височин І. А., Галушка С. А. Методи структурної реорганізації урбанізованих систем : монографія. Суми : Мрія-1, 2017. 80 с.
2. Комарницька Г. О. Регіональна урбанізація : монографія / Львів. держ. фінанс. акад. Львів : ЛДФА ; Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2015. 175 с.
3. Ладигіна І. В., Дубіна Н. Г. Ландшафтна архітектура в умовах урбанізації / Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури. Харків : ХНУБА : О. А. Мірошніченко [вид.], 2019. 191 с.
4. На київських пагорбах : [антол. урбаніст. поезії : вірші київ. поетів] / [упоряд. М. Морозенко] ; [Нац. спілка письменників України, Департамент культури Київ. міськдержадмін.]. Київ : Альтернатива Друк, 2019. 189 с.
5. Павлів А. П. Теорія імпульсів в урбаністичному розвитку великого міста : автореф. дис. ... д-ра архітектури : 18.00.01 / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2019. 40 с.
6. Сучасні тренди розвитку урбанізованих територій : матеріали наук.-практ. конф. (22-24 трав. 2019 р.) / [редкол.: Димченко О. В. та ін.] ; Харків. міськрада [та ін.]. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 128 с.
7. Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25 берез. 2016 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Грані, 2016. 176 с.
8. Чупріна Н. В., Струмінська Т. В. Сучасні технології дизайн-діяльності. Київ, 2017. 416 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ЗДОБУТКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРИКЛАДНИХ ТА
ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ НАУК ХХІ СТОЛІТТЯ»**

29 липня 2022 року ♦ Черкаси, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 29.07.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 20,46. Замовлення № 324. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.